

ศึกษาลวดลายเพดานพระอุโบสถช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

บทคัดย่อ
ของ
สุวดี ประดับ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม ๒๕๔๘

สุวดี ประดับ. (2548). ศึกษาลวดลายเพดานพระอุโบสถช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์. ปรินิพนธ์

กศ.ม.(ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อำนาจ เป็นสมาย,รองศาสตราจารย์ วรรณรัตน์ ทั้งเจริญ.

ปรินิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ลวดลายเพดานพระอุโบสถที่ สร้างในช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ศึกษาความเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของสังคมและคติ ความเชื่อที่มีผลต่อการสร้างลวดลายตลอดจนความงามและการเชื่อมโยงกับงาน สถาปัตยกรรม กลุ่มตัวอย่างคือลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วงสมัยอยุธยา จำนวน 2 วัด วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1-2 จำนวน 3 วัด วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3-4 จำนวน 6 วัด และวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5- ปัจจุบัน จำนวน 3 วัดรวมทั้งสิ้น 14 วัด จากการ วิจัยพบว่าการ แบ่งช่องลายตกแต่งเพดานมีรูปแบบคือ

1 แบบมีซ็อกกันเป็นห้องไม่มีเพดานรอง

2 แบบมีซ็อกกันเป็นห้องมีเพดานรอง

3 แบบไม่มีซ็อกกันไม่มีเพดานรอง

4 แบบไม่มีซ็อกกันมีเพดานรอง

5 แบบจัตุรมุขมีซ็อกกันไม่มีเพดานรอง

ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเพดานได้แก่ ลายจิตรกรรมไทย ลายอิทธิพลจีน ลายอิทธิพล ตะวันตก และลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ กลวิธีที่ใช้ได้แก่จำหลักไม้ปิดทอง จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเขียนสีปิดทอง ปูนปั้นปิดทองและหล่อโลหะปิดทอง กลวิธีที่พบมากคือฉลุลายปิดทองบนพื้นสี เหตุผลหลักในการตกแต่งลวดลายเพดาน คือการตกแต่งให้เกิดความงามและสอดคล้องความหมายความเชื่อในเชิงคติมี3ลักษณะคือ1. ลวดลายไทยในสมัยอยุธยามีความเชื่อในเรื่องราวทางพุทธศาสนา ได้แก่ไตรภูมิ นรก สวรรค์ จักรวาล เป็นกลอุบายให้มนุษย์ทำความดีซึ่งรับอิทธิพลนี้มาจากอินเดียโบราณ 2.มีการรับเอาอิทธิพลจีนเข้ามาซึ่งมีความเชื่อเรื่องใกล้ตัวมนุษย์มากขึ้น เชื่อในสิ่งที่เป็นมงคลในชีวิต 3.ความเชื่อดังกล่าวได้เปลี่ยนมาเป็นสัญลักษณ์ของเกียรติยศเป็นความจริงในชีวิตมนุษย์ ระบบการศึกษาและอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ สังคมภายในวัดส่งผลต่อการสร้างลวดลายเพดาน ส่วนกระแอิทธิพลจากภายนอกแทบจะไม่ส่งผลต่อการสร้างลวดลายตกแต่งเพดาน ความสัมพันธ์ของลวดลายเพดานและโครงสร้างของอาคารพระอุโบสถวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา-รัชกาลที่ 2 ส่งผลต่อความสัมพันธ์ วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3-5 มี 2 ลักษณะคือ ส่งผลต่อความสัมพันธ์ และไม่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างลวดลายและโครงสร้างของอาคาร

THE STUDY OF CEILING PAINTING PATTERNS OF THE TEMPLES FROM
AYUDHYA AND RATTANAKOSIN PERIODS

AN ABSTRACT
BY
SUWADEE PRADAB

*Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Art Education
at Srinakharinwirot University
May 2005*

Suwadee Pradab. (2005): *The Study of Ceiling Painting Patterns of the Temple from Ayutthaya and Rattanakosin Periods*. Master's Thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok : Graduate School, Sri Nakhonwiroth University. Advisor Committee: Asst. Prof. Amnart Yensabai, Assoc. Prof. Wannarat Tangcharoen.

The purpose of this thesis was to make an analysis on the temple ceiling patterns of the monasteries constructed during Ayutthaya period and Rattanakosin period. The study was carried out on the change of society and belief influencing creation of designs, including the beauty and architectural relation. The samples of this study consisted of the ceiling patterns of 2 temples constructed during Ayutthaya period; 3 temples constructed during the reigns of King Rama I and King Rama II; 6 temples constructed during the reigns of King Rama III and King Rama IV and 3 temples constructed during the reigns of King Rama V and present King, totaling 14 temples. The result of this study showed that the pattern partition of ceiling decoration were divided into 5 types as follows.

1. Pattern partitioned by beam, without support ceiling;
2. Pattern partitioned by beam, with support ceiling;
3. Pattern without beam and support ceiling;
4. Pattern without beam, having support ceiling;
5. Four-partico with beam, not have support ceiling

The patterns for ceiling decoration were as follows: pattern of Thai painting, Chinese pattern, Western pattern and Royal Decorations. The techniques of decoration found were to carve the pattern on wood and cover it with gold leaf, to carve the pattern on wood, cover it with gold leaf and decorate it with glass, to perform perforated framework and cover it with gold leaf on color surface, to paint and cover it with gold leaf, to cast molded lime and cover it with gold leaf, to cast molten metal and cover it with gold leaf. The popular technique was to perform perforated framework and cover it with gold leaf on color surface. The main reason of making ceiling decoration was for its beauty and the meanings and beliefs would be inserted in the same time. Such meanings and beliefs would be in 3 ways : (1) Thai pattern of Ayutthaya period would show the belief of religious stories such as Tri Phum (the stories of Three Worlds), hell, heaven, universe which provided any tricks for human beings to conduct themselves in the right way, this was accepted from ancient India; (2) the belief accepted from China which was too close to human live , it would rely on the auspiciousness of life; (3) the sign of dignity was in place of such belief, it showed the truth of human live. The interior decoration of any temples were based on the education system, economy and social influence of the temple while the external influence did not matter for creating any patterns for ceiling decoration. The relation between ceiling pattern and structure of any temples constructed during Ayutthaya period and King Rama II had the influence to the relation of temples constructed during the reigns of King Rama III and King Rama V in two manners: (1) it had the effect on the relation of any patterns and building structure; (2) it did not have any influence on such relation.

ศึกษาลวดลายเพดานพระอุโบสถช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

ปริญญานิพนธ์
ของ
สุวดี ประดับ

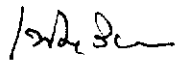
เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2548
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

ศึกษาลวดลายเพดานพระอุโบสถ ช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

ของ
นางสาวสุวดี ประดับ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

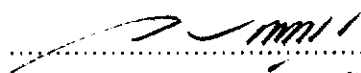

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่ .../.../... เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2548

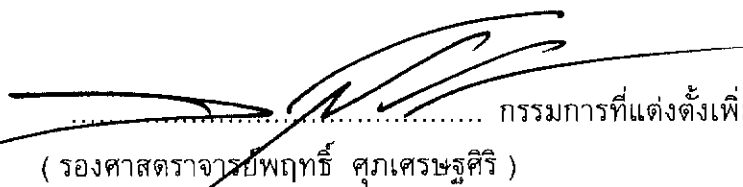
คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

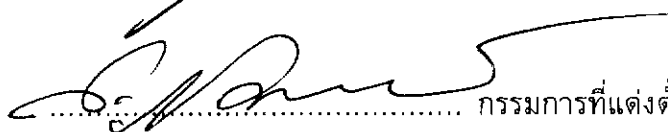
..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์พฤษดิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมศักดิ์ ขวาลาวัณย์)

ประกาศขอบคุณการ

ปริญญานิพนธ์ เรื่อง ศึกษาสวตลายเพดานพระอุโบสถช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ สำเร็จได้ด้วยคามอนุเคราะห์อย่างยิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ อำนาจ เย็นสบาย ประธานที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการที่ปรึกษา ในการให้คำปรึกษา แนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูง มา ณ ที่นี้ ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมศิริ อรุโณทัย ที่ได้ช่วยแนะนำในการจัดทำปริญญานิพนธ์ ขอขอบคุณ คุณศรีชายและคุณอรุณี สมพร ที่ได้ช่วยเหลือในการถ่ายภาพเก็บข้อมูล ตลอดจนช่วยเหลือในด้านต่างๆ ขอขอบคุณ คุณสมศักดิ์ แดงพันธ์ คุณรัชชัย ปุณณเฉลิมกุล คุณ สมชาย ศุภลักษณ์อำไพพร อาจารย์ วุฒิชัย พรหมมะลา และคุณ อนุเทพ พจน์ประสาท ที่ได้ช่วยเหลือในด้านข้อมูล ขอขอบคุณพี่ๆ และเพื่อนๆ ทุกคนที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่คอยช่วยเหลือ ให้กำลังใจ และสนับสนุนกำลังทรัพย์ตลอดมา

สุวดี ประดับ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	2
ความสำคัญของการวิจัย.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	2
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	3
ตัวแปรที่ศึกษา.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
ศาสนากับสังคมไทย.....	6
ประวัติวัด.....	7
ประวัติวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา.....	11
ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1 - 2.....	13
ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 - 4.....	14
ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 – รัชกาลปัจจุบัน.....	16
โครงสร้างพระอุโบสถ.....	16
เครื่องบนหลังคา.....	18
รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ.....	19
องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ.....	20
ลวดลาย.....	20
วิวัฒนาการลายไทย.....	25
ลวดลายอิทธิพลจีน.....	25
ลวดลายอิทธิพลตะวันตก.....	26
ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย.....	29
ลักษณะเฉพาะของลายพาดน.....	32
วิธีการทำลวดลายพาดน.....	33
วัสดุและการตกแต่ง.....	34
ลงรักปิดทอง.....	36
การแกะสลัก.....	37
ปูนปั้น.....	38
งานประดับกระจก.....	41
ความเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของสังคมในด้านการศึกษา.....	47
คติความเชื่อในการสร้างลวดลายพาดน.....	59

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ) ความงาม.....	61
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	61
การกำหนดประชากร	61
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	62
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	63
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	63
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	64
วัดที่สร้างในสมัยอยุธยา	65
วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1 - 2.....	71
วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 - 4.....	87
วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 – รัชกาลปัจจุบัน	106
เปลี่ยนแปลง อิทธิพลของสังคม และคติความเชื่อที่มีผลต่อการสร้างลวดลายเพดาน พระอุโบสถของวัด	127
อิทธิพลทางความงามของลวดลายและการเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม	136
เปรียบเทียบกับโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม.....	143
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	151
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	154
อภิปรายผล.....	164
ข้อเสนอแนะ.....	167
บรรณานุกรม	168
ภาคผนวก	173
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	180

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ภาพเพดานวัด หน้าพระเมรุราชิการาม.....	66
2 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	66
3 ภาพลวดลายเพดานหลัก.....	66
4 ภาพลายกึ่งกลางเพดานหลัก จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก	67
5 ภาพ 5 กระบะย่อมุมไม้สิบสองจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก.....	67
6 ภาพเพดานวัดกษัตราธิราช	68
7 ภาพเพดานวัดกษัตราธิราช	68
8 ภาพลวดลายเพดานหลัก ช่องที่1-3 จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก	68
9 ภาพแบบขยายลวดลายเพดานหลักภาพ.....	69
10 ภาพลวดลายเพดานหลักช่องที่4-6	69
11 ภาพแบบขยายลวดลายระหว่างมุมของเพดานหลัก.....	69
12 ภาพลวดลายเพดานรองจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก	70
13 ภาพลวดลายเพดานรอง ฉลุลายปิดทองบนพื้นสี	70
14 ภาพลวดลายหัวข้อ ฉลุลายปิดทองบนพื้นสี.....	70
15 ภาพเพดานวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	77
16 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	77
17 ภาพลวดลายหัวข้อฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง สีฟ้าเข้มและฟ้าอ่อน.....	77
18 ภาพลวดลายตัวข้อฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง	78
19 ภาพลายจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก บัวจกกลภายในกรอบไม้ย่อมุม	78
20 ภาพลวดลาย ข้อเล็ก.....	78
21 ภาพลวดลาย พื้นเพดานฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง	79
22 ภาพกระบะย่อมุมไม้สิบสอง จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก	79
23 ภาพลายรอบบัวจกกลและลายระหว่างมุม จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก.....	79
24 ภาพเพดานวัดชนะสงคราม	80
25 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	80
26 ภาพลวดลาย พื้นเพดานฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง	80
27 ภาพลวดลาย หัวข้อ ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเหลือง สีส้ม สีเปลือกมังคุด สีเขียว.....	81
28 ภาพลวดลาย กรอบเพดานรอง ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง.....	81
29 ก. ภาพลวดลายเพดานรอง ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง	81
ข. ภาพแบบขยายลวดลายเพดานรอง	82
30 ก. ภาพลวดลายเพดานรองด้านริมฝาผนังฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง.....	82
ข. ภาพแบบขยายลวดลายเพดานรองด้านริมฝาผนัง.....	82

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
31 ภาพลวดลายระหว่างเสา ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีน้ำตาลอ่อน	83
32 ภาพเพดานวัดบวรนิเวศวิหาร.....	83
33 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	83
34 ภาพลวดลายเพดานหลัก ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง	84
35 ภาพลวดลายหัวซุ้มฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดงและสีกรมท่า	84
36 ภาพลวดลายตัวซุ้มฉลุลายปิดทอง บนพื้นสีแดงและสีกรมท่า	84
37 ภาพลวดลายกึ่งกลางของตัวซุ้มฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดงภาพ	85
38 ภาพลวดลายเพดานรองต่อจากลายระหว่างเสา ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง.....	85
39 ภาพลวดลายไม้ระแนงเพดานรอง	85
40 ภาพลวดลายเพดานรอง ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง	86
41 ภาพลวดลายระหว่างเสา ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีกรมท่า	86
42 ภาพลวดลายใต้ชื่อยาว เขียนสีทองตัดเส้น บนพื้นสีแดง	86
43 ภาพเพดานวัดราชโอรสาราม.....	92
44 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่ง	92
45 ภาพลวดลายพื้นเพดานเขียนสีทองตัดเส้นบนพื้นสีแดง	92
46 ภาพลวดลายหัวซุ้ม เขียนสีทองตัดเส้นบนพื้นสีแดงและสีคำ	93
47 ภาพลวดลายตัวซุ้ม เขียนสีทองตัดเส้นบนพื้นสีคำ.....	93
48 ภาพคิ้วบัวและลวดลายกรอบ เขียนสีทองตัดเส้นบนพื้นสีคำ	93
49 ภาพเพดานวัดกัลยาณมิตร.....	94
50 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	94
51 ภาพลวดลายพื้นเพดาน ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง	94
52 ภาพลวดลายหัวซุ้ม ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเปลือกมังคุดและสีแดง	95
53 ภาพลวดลายตัวซุ้ม ฉลุลายปิดทอง บนพื้นสีเปลือกมังคุด	95
54 ภาพลวดลายระหว่างเสา ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง.....	95
55 ภาพกรอบลายเพดาน ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเปลือกมังคุด	96
56 ภาพเพดานวัดพิชัยญาติ	96
57 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	96
58 ภาพลวดลายหัวซุ้ม เขียนสีแดง สีเขียว แสดงค่าน้ำหนัก	97
59 ภาพลวดลายตัวซุ้ม เขียนสีแดง สีเหลือง สีเขียว แสดงค่าน้ำหนัก บนพื้นสีคำ.....	97
60 ภาพลวดลายพื้นเพดานเขียนสีทอง สีเขียว สีแดง แสดงค่าน้ำหนัก บนพื้นสีน้ำตาล	97
61 ภาพลวดลายซุ้มรอง.....	98
62 ภาพลวดลายเพดานรอง เขียนสีแดงค่าน้ำหนัก บนพื้นสีน้ำตาล	98
63 ภาพลวดลายระหว่างเสา เขียนสีแดงค่าน้ำหนัก.....	98
64 ภาพเพดานวัดมหารณพาราม.....	99
65 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	99

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
66 ภาพลวดลายหัวขื่อ เขียนสีแดงค่าน้ำหนัก	99
67 ภาพลวดลายพื้นเพดาน เขียนสีแดงค่าน้ำหนัก บนพื้นสีแดง	100
68 ภาพลายกึ่งกลางเพดานหลัก จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก	100
69 ภาพลายกรอบเพดาน	100
70 ภาพลายกรอบด้านใน ตัดเส้นสีดำบนพื้นสีขาว	101
71 ภาพเพดานวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม	101
72 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	101
73 ภาพจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก พื้นฉลุลายปิดทอง	102
74 ภาพลวดลายกลุ่มดอกบัวทิพย์ 5 ดอก	102
75 ภาพแสดงรายละเอียดดอกบัวทิพย์	102
76 ภาพลวดลายหัวขื่อ ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีกรมท่าและสีแดง	103
77 ภาพลวดลายหัวขื่อ ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง	103
78 ภาพเพดานวัดเครือวัลย์	104
79 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	104
80 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	104
81 ภาพกึ่งกลางเพดาน	105
82 ภาพหัวขื่อ	105
83 ภาพหัวขื่อ	105
84 ภาพเพดานวัดราชบพิธ	109
85 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	109
86 ภาพลวดลายในช่องสามเหลี่ยม	110
87 ภาพรอยต่อของมุมทั้ง 4	110
88 ภาพลวดลายมุมระหว่างเพดานในและส่วนที่โค้ง	110
89 ภาพลวดลายมุมทั้ง 4 ของลวดลายสี่เหลี่ยมกลางเพดาน	111
90 ภาพลวดลายสี่เหลี่ยมกลางเพดาน	111
91 ภาพลวดลายระหว่างช่องสี่เหลี่ยมกลางเพดาน	111
92 ภาพเพดานวัดเทพศิรินทราวาส	112
93 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน	112
94 ภาพคาราจักรีล้อมด้วยสายสร้อยมหาจักรี	113
95 ภาพคารามหาสุรารักษ์ล้อมพระมหาสีงวาลมหาสุรารักษ์	113
96 ภาพคาราปฐมจุลจอมเกล้าล้อมด้วยสายสร้อยจุลจอมเกล้า	113
97 ภาพมหาวารักษ์ล้อมด้วยพระสังวาลมหาวารักษ์	114
98 ภาพคารานพรัตนราชวรารักษ์	114
99 ภาพคาราจักรีล้อมด้วยสายสร้อยมหาจักรี	114
100 ภาพ เหยียบทองมงกุฎสยามแพรแถบสีเขียวไว้สีแดงและสีเหลือง	115

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
101 ภาพดารามหาสุราภรณ์และสายสะพายสีน้ำเงิน.....	115
102 ภาพดารารัชมธุจจุจอมเกล้าและสายสะพายสีชมพู.....	115
103 ภาพมหาวราภรณ์สายสะพายสีแดง.....	116
104 ภาพดาราจกรี.....	116
105 ภาพดารามหาสุราภรณ์.....	116
106 ภาพดาราทุติยจุจจุจอมเกล้าพิเศษ.....	117
107 ภาพ ดารารัชมธุจจุจอมเกล้า.....	117
108 ภาพดารามหาวราภรณ์.....	117
109 ภาพดารานพรัตน์ราชวราภรณ์.....	118
110 ภาพตราแผ่นดินรัชกาลที่ 5.....	118
111 ภาพแบบขยายตราแผ่นดินรัชกาลที่ 5.....	118
112 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน.....	119
113 ภาพลายก้านขด(ลายกรอบด้านในเพดาน).....	119
114 ภาพลวดลายกรอบเพดาน.....	119
115 ภาพลวดลายเทพพนมและ ก้านขด.....	120
116 ภาพดาราจกรีและสายสะพายสีเหลือง.....	120
117 ภาพดารามหาจักรีล้อมด้วยสายสร้อยจักรี.....	120
118 ภาพจุลจักรีและสายสะพายสีเหลือง.....	121
119 ภาพจุลจักรี.....	121
120 ภาพพระขรรค์ชัยแสงและพระแสงจำมรี.....	121
121 ภาพธารพระกรและพัทวาลวิชนี.....	122
122 ภาพลวดลายเทพพนมก้านขด.....	122
123 ภาพเพดานวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม.....	123
124 ภาพการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน.....	123
125 ภาพลวดลายกึ่งกลางของเพดานหลัก.....	123
126 ภาพลวดลายเพดานหลัก.....	124
127 ภาพลวดลายดาวจกกลจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก.....	124
128 ภาพลวดลายประจายามจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก.....	124
129 ภาพลวดลายดาวคอกจกจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก.....	125
130 ภาพลวดลายกรวยเชิงเพดานตลับที่ 2-3.....	125
131 ภาพลวดลายกรวยเชิงเพดานตลับที่ 1.....	125
132 ภาพลวดลายประจายาม(แนวขอบระหว่างเพดานและฝ้าผนัง).....	126
133 ภาพหัวช่อ.....	126
134 ภาพตัวช่อ.....	126

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วัดเป็นสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมืองของสังคมไทยสืบเนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธ พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งคู่กันมาตั้งแต่อดีต พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยนับถือพุทธศาสนา ตั้งแต่มีแผ่นดินไทยซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นจุดกำเนิดของวัฒนธรรม ทั้งหลายในสังคมไทย พระสงฆ์เป็นเสมือน ปุโรหิต เป็นที่ปรึกษาให้กับพระมหากษัตริย์ (พระญาณศรีโสภณ. รายการแผ่นดินธรรม.2545) ตลอดจนเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในสังคมอย่างยิ่ง นอกจากจะเป็นศูนย์กลางในการประดิษฐาน เจดีย์านุสรณ์ที่สำคัญต่าง ๆ แล้วยังเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา อบรมสั่งสอน ศีลธรรมจรรยา ด้านสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมไทย จึงจัดได้ว่าวัดมีบทบาทที่เกี่ยวข้องและผูกพันกับชีวิตคนไทย (ไชยแสง คุระวัฒนนะ.2530:10) การสร้างวัดถือได้ว่าเป็นประเพณีนิยมทำกันมาตลอดตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงราษฎรทั่วไปซึ่งสร้างด้วยแรงศรัทธา สำหรับประกอบพระราชกุศลของพระมหากษัตริย์ และประกอบพิธีกรรมของประชาชนทั่วไป ประกอบด้วยศาสนสถานต่าง ๆ มีหน้าที่ใช้สอยแตกต่างกันออกไป พระอุโบสถ เป็นศาสนสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีโครงสร้างที่งดงามมีการตกแต่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของช่างไทยสมัยก่อน

การตกแต่งสถาปัตยกรรมศาสนาของไทย มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าโครงสร้างของสถาปัตยกรรมพุทธนั้น ๆ การตกแต่งมีด้วยกันหลายอย่าง เช่น การตกแต่งในส่วนประกอบของอาคาร การตกแต่งโครงสร้างของอาคาร ทั้งภายนอกและภายใน การตกแต่งเพดานของพระอุโบสถ เป็นการตกแต่งศิลปสถานให้เกิดคุณค่า ความงาม ความโอ้อ่า อลังการ ส่งเสริมให้ศิลปสถาน แสดงเอกลักษณ์ และความเป็นไทยมากขึ้น (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.2533 :89) การตกแต่งเพดานของวัดในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์มีลักษณะการสร้างลวดลายมีความหลากหลาย ไปตามยุคสมัย สิ่งที่ถือกันว่าสำคัญมากที่สุดในงานสถาปัตยกรรม คือ ห้องอาคารภายในและภายนอก ห้องอาคารภายใน นอกจากจะใช้สอยได้แล้ว ยังให้ความรู้สึกในด้านสุนทรียภาพได้ด้วย จะเห็นได้ว่าภายในโบสถ์มีปริมาตร เหมือนรูปปั้นปริมาตรเดียวที่ได้เนรมิตโลกภายในขึ้นอีกโลกหนึ่งขึ้นมาได้ และมีความสัมพันธ์กับจักรวาลที่สมมุติขึ้นมาเป็นดาวเพดานอยู่เบื้องบน (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล.2521:21) ลายเพดานจึงมีความสำคัญต่อการตกแต่งสถาปัตยกรรมภายในของพระอุโบสถทุกวัด ทั้งวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้น และวัดที่เจ้านาย ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนประชาชนผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างขึ้น ซึ่งมีความสัมพันธ์ กับระบบสังคม วัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละช่วง การเขียนลวดลาย เพดานมีการใช้วัสดุที่ต่างกันตลอดจนมีรูปแบบลวดลาย ชนิดต่าง ๆ กรรมวิธีในการทำลวดลาย มีการพัฒนาไปตามความเจริญก้าวหน้าของสังคม ซึ่งช่วยให้ส่งผลด้านความงาม ความพึงพอใจแก่ผู้ใช้สอยอาคารขึ้นได้อีกมาก (ชำนาญ เล็กบรรจง. 2540:25)

ดาวเพดาน เป็นองค์ประกอบเชิงศิลปะที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องประดับฝ้าเพดานของอาคารทางศาสนา หรืออาคารราชสำนักตลอดจนเพดานธรรมาสน์ ไม่นิยมใช้ประดับตกแต่งกุฏิสงฆ์หรือบ้านเรือนของสามัญชน (น. ณ ปากน้ำ.2510:138) ซึ่งมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากการตกแต่งผนังภายในพระอุโบสถที่มีการเขียนภาพ จิตรกรรมฝาผนังแบบเรื่องราวหรือเขียนภาพแบบเล่าเรื่องเป็นตอนๆ บนเพดานนิยมเขียนและตกแต่งลวดลายเป็นลายดาว ลายดอกบัว ลายดอกไม้ชนิดต่างๆ ลายสัตว์จำพวก ผีเสื้อ ค้างคาว ฯลฯ ลายผสมผสานระหว่างจีน -ไทย -ตะวันตก มีการจัดวางลายที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะโครงสร้างของโบสถ์ และกรรมวิธี

ในการสร้างที่หลากหลาย ตลอดจนมีคติความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องในการสร้างลวดลาย ตามหลักของโหราศาสตร์และดาราศาสตร์ ลักษณะรูปแบบ ลวดลายเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และมีอิทธิพลต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้องและส่งผลต่อการออกแบบ และการสร้างลวดลาย

ดังนั้นผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างลวดลายเพดานพระอุโบสถวัดในด้านคติความเชื่อ อิทธิพลที่ส่งผลต่อการสร้างลวดลายให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนความสำคัญของลวดลายเพดานกับงานสถาปัตยกรรมของวัดในแต่ละช่วง ประกอบกับการศึกษาวิจัยในด้านนี้ยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษามาก่อน จึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อจะได้เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาก่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์
2. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลง อิทธิพลของสังคมและคติความเชื่อที่มีผลต่อการสร้างลวดลายเพดานพระอุโบสถ
3. เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพลทางความงาม ลวดลายและการเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม

ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบถึงลักษณะของลวดลายเพดาน วัสดุและการสร้างลวดลาย เพดานของวัดในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ ตลอดจนอิทธิพลของสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของลวดลาย คติความเชื่อต่อการสร้างลวดลาย และการเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม องค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในด้านศิลปะและศิลปศึกษาได้ทุกระดับชั้นตามความเหมาะสม ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไป นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างลวดลายเพดาน และเห็นคุณค่าของงานศิลปะไทยเพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ พร้อมทั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายเพดานพระอุโบสถ ศึกษาเฉพาะวัดที่สร้างในช่วงสมัยอยุธยาได้แก่วัดหน้าพระเมรุราชิการามและวัดกษัตราธิราช วัดที่สร้างในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดชนะสงคราม วัดราชโอรสาราม วัดกัลยาณมิตร วัดพิชัยญาติ วัดมหรณพาราม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ด้านการศึกษาความเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของสังคมและคติความเชื่อจะศึกษาเฉพาะความเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาหลังจากมีการติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศตะวันตกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ด้านการศึกษาอิทธิพลทางความงามและการเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรมศึกษาเฉพาะความงามทางด้านหลักองค์ประกอบศิลป์และโครงสร้างของพระอุโบสถ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษา คือ ลวดลายเพดาน พระอุโบสถของวัดช่วงสมัยอยุธยา ถึงรัตนโกสินทร์ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง ของการศึกษา ในแต่ละช่วงจัดมาเป็นกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย จากลักษณะลวดลายที่เด่นๆ ดังนี้

1. วัดที่สร้างในสมัยอยุธยา ได้แก่
 - 1.1 วัดหน้าพระเมรุราชิการาม
 - 1.2 วัดกษัตราธิราช
2. วัดวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1 - 2 ได้แก่
 - 2.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 - 2.2 วัดบวรนิเวศวิหาร
 - 2.3 วัดชนะสงคราม
3. วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 - 4 ได้แก่
 - 3.1 วัดราชโอรสาราม
 - 3.2 วัดกัลยาณมิตร
 - 3.3 วัดพิชัยญาติ
 - 3.4 วัดมหรณพาราม
 - 3.5 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
 - 3.6 วัดเครือวัลย์วรวิหาร
4. วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 - ปัจจุบัน ได้แก่
 - 4.1 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
 - 4.2 วัดเทพศิรินทราวาส
 - 4.3 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ตัวแปรที่ศึกษา

1. การแบ่งช่องลาย
2. ลวดลาย
3. วัสดุและวิธีการตกแต่ง
4. อิทธิพลของสังคมด้านการศึกษา
5. คติความเชื่อและอิทธิพลทางสังคม
6. ความงามและงานสถาปัตยกรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

พระอุโบสถ หมายถึง สถานที่ ที่พระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมต่าง ๆ และสถานที่ ที่ชาวพุทธประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

เพดาน หมายถึง ส่วนที่คาดปิดตัวไม้ที่อยู่ด้านบนของอาคารเพื่อปิดบังโครงสร้างของหลังคาให้ดูสวยงาม เรียบร้อย ปกติเพดานบ้านจะใช้ไม้ หรือแผ่นกระเบื้องปิดทับและมีไฟฟ้าหย่อนลงมาหรือเจาะฝังไว้ภายใน แต่เพดานของพระอุโบสถมีจิตรกรรมเขียนสีเป็นลวดลายตกแต่งบนไม้หรือวัสดุที่ใช้ปิดบังโครงสร้างตัวไม้ไว้

ลวดลาย หมายถึง เส้น สี , ลวดลายที่ใช้ตกแต่งเพดานพระอุโบสถโดยการเขียนหรือแกะสลัก

✓ ค่าวเพดาน หมายถึง ลวดลายที่ใช้ประดับฝ้าเพดาน เป็น การสลักไม้ติดบนเพดานและการเขียนลวดลายเพดานของพระ อุโบสถ ✓

ความงาม หมายถึง ความสวยงามตามหลักองค์ประกอบศิลป์

งานสถาปัตยกรรม หมายถึง โครงสร้างพระอุโบสถ

อิทธิพลของสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการศึกษาหลังจากมีการติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศตะวันตกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ศาสนาและสังคมไทย
2. ประวัติวัด
 - 2.1 ประวัติวัดที่สร้างในช่วงสมัยอยุธยา
 - 2.2 ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1-2
 - 2.3 ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3-4
 - 2.4 ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5- ปัจจุบัน
3. โครงสร้างพระอุโบสถ
 - 3.1 เครื่องบนหลังคา
 - 3.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ
 - 3.3 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ
4. ลวดลาย
 - 4.1 วิวัฒนาการลายไทย
 - 4.2 ลวดลายอิทธิพลจีน
 - 4.3 ลวดลายอิทธิพลตะวันตก
 - 4.4 ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์
 - 4.5 ลักษณะเฉพาะของลวดลายพาดาน
 - 4.6 วิธีการทำลวดลายพาดาน
5. วัสดุและการตกแต่ง
 - 5.1 ลงรักปิดทอง
 - 5.2 แกะสลัก
 - 5.3 ปูนปั้น
 - 5.4 ประดับกระจก
6. ความเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของสังคมในด้านการศึกษา
7. คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างลวดลายพาดาน
8. ความงาม

1. ศาสนาและสังคมไทย

1.1 ศาสนาและสังคมไทยเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ ประชาชนนับถือพุทธศาสนามาตั้งแต่มีประเทศไทย เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ตลอดจนถึงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัยมีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงมี ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ในเรื่องการทำดี ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำให้สังคมไทยอยู่ร่วมกันมาด้วยความสงบสุข ซึ่งต่างจากสังคมอื่น ๆ ในโลกนี้ สถาบันทางศาสนามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตมากที่สุด สถาบันหนึ่ง วัดได้กลายเป็นศูนย์รวมของสังคม ในด้านต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่นัดพบของหนุ่มสาว ในเวลาไปทำบุญ (อำนาจ เบ็นสบาย.2524:2) และเป็นแหล่งรวมในการศึกษาเรื่องราวซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง วัฒนธรรม อารยธรรม และวิทยาการเกี่ยวเนื่องในหลาย ๆ ด้าน เช่น ลักษณะของสังคม ประเพณี ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และเทคโนโลยี ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละยุคสมัย

(อรศิริ ปาณินท์ .2487 : 1) สังคมไทยในอดีตนั้นมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือเป็นองค์เทพที่สำคัญ ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตย มีพระราชอำนาจเป็นสิทธิขาดในการปกครองประเทศ สังคมจะดีหรือไม่ดีมีสุข มีความเป็นธรรม หรือเดือดร้อน ขาดความเป็นธรรมอย่างไร ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้กำหนดระบบแห่งสังคม

(ดึกฤทธิ์ ปราโมทย์ . 2525:ไม่ปรากฏเลขหน้า) ตั้งแต่กรุงสุโขทัยลงมาพระพุทธศาสนาได้สถาปนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นเอกอัครราชูปถัมภก พระพุทธศาสนาจึงมีความรุ่งเรืองมากทั้งในสมัยกรุงสุโขทัย และสมัยกรุงศรีอยุธยา และได้รับการบูรณะฟื้นฟูหลังจากที่ได้ถูกกระทบกระเทือนอย่างหนักเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่ข้าศึกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ทำให้ได้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ พระสงฆ์จึงได้มีจำนวนมากในประเทศไทยตลอดมา

พระสงฆ์นั้นเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งปวง ตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ลงมาและถือกันว่าเป็นเนืองนาบุญ พระสงฆ์ในสังคมไทยจึงอยู่ได้โดยไม่ขาดแคลนและมีเวลาทั้งหมดสำหรับปฏิบัติธรรม มีพระราชวาระรับภาระเรื่องอาหารการกินด้วยการทำบุญ ตักบาตรและถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์อยู่เป็นนิจ พระสงฆ์ในพระอารามหลวงก็ได้รับนิยัตยภัตและพระบรมราชูปถัมภ์ต่าง ๆ วัดต่าง ๆ นั้นมีที่ ดินซึ่งเป็นไร่นา มีผู้ศรัทธาถวายไว้ และมีทาสที่มีผู้ถวายไว้ เรียกว่า "ข้าพระ" คอยทำงานบนที่ดินวัดเพื่อทำประโยชน์ให้วัดส่วนพระอารามหลวงก็ได้รับเงินพระราชทานเป็นประจำมีเลขวัด หรือ ข้าวัด ซึ่งได้พระราชทานไว้คอยทำงานให้แก่วัดทางด้านทำนุ บำรุงหรือทางด้านอื่นๆ สุดแล้วแต่พระสงฆ์จะใช้ในบางกรณีก็ได้รับพระราชทานส่วยจากบางเมืองเพื่อในกิจการของสงฆ์

(ดึกฤทธิ์ ปราโมทย์ . 2525:ไม่ปรากฏเลขหน้า)

มนุษย์มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับองค์ประกอบ 3 ประการด้วยกัน คือ โครงสร้างสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบบความเชื่อ ทำให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้ ทั้งความต้องการทางด้านวัตถุและจิตใจ(สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่ม 16.2535 : 12) พุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสังคมไทยทุกยุคทุกสมัยก่อให้เกิดประเพณีต่าง ๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การบวชนาค การแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีชักพระทอดผ้าป่า โครงสร้างทางสังคมมีการกำหนดให้บุคคลทำหน้าที่ต่างๆ มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชน ซึ่งโดยประเพณีแต่เดิมมักเลือกจากบุคคลที่อายุโสมมมีความรู้ความสามารถ และมีคุณธรรมสำหรับพระสงฆ์มักได้แก่ พระที่เป็นเจ้าอาวาส ที่ผู้คนรักใคร่นับถือ หรือพระสงฆ์ที่มีความสามารถพิเศษในเรื่องการปฏิบัติทางธรรม จนเป็นที่เคารพบูชาของคนทั้งหลาย

(สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่ม 16.2535 : 128 – 129)

สังคมไทยสมัยสุโขทัยพระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองประเทศ มีการแบ่งชนชั้นออกเป็นสอง คือชนชั้นสูงอันอยู่ในตระกูลสูงซึ่งเรียกว่า " ลูกเจ้า ลูกขุน " หนึ่งและชนชั้นธรรมดาสามัญซึ่งเรียกว่า "ไพร่" หรือ "ไพร่ฟ้า" แต่พระสงฆ์ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพของคนที่ทั้งปวงตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมา และ

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นเป็นผู้ที่ออกไปแล้วจากสังคมจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างแท้จริงเห็นจะไม่ได้ อย่างไรก็ตามถ้าจะดูจากศิลาจารึกหลักที่เอ่ยถึงแล้ว ชนชั้นต่าง ๆ ในสมัยสุโขทัยนั้นดูออกจะปราศจากความขัดแย้ง หรือแตกต่างกันมากนัก ไม่มีการกษัตริย์ซึ่งกันและกันมีเสรีภาพที่จะกระทำการใดๆ ได้โดยสมบูรณ์

(สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่ม 16.2535:ไม่ปรากฏเลขหน้า)

สมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเป็นธรรมราชา ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและใช้พระราชอำนาจปกครองรักษา สถาบันแห่งพระพุทธศาสนาตลอดจนศีลธรรมแห่งศาสนานั้น ทรงตราพระราชกำหนดกฎหมายต่างๆ ให้คนในสังคมปฏิบัติตามโดยไม่มีเงื่อนไขว่า จะต้องทรงปฏิบัติตามพระราชกำหนดกฎหมายนั้นๆ ด้วยพระองค์เองและทรงเป็นผู้ชี้ขาดขั้นสุดท้ายในข้อพิพาท และความผิดถูกทั้งปวง มีพระราชอำนาจเป็นต้นพัน แต่พระราชอำนาจนั้นก็ถูกจำกัดอยู่ภายในขอบเขตอย่างกว้าง ๆ ซึ่งอาจแปรรูปและขนาดไปได้ตามกาลสมัย ขอบเขตนั้นประกอบด้วยหลักธรรมอาจเปี่ยมไปด้วยความเมตตาของศาสนาพุทธอย่างหนึ่ง ตามหลักธรรมนี้ พระมหากษัตริย์ต้องทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ซึ่งหมายความว่า การใช้พระราชอำนาจอันล้นพื้นนั้นควรจะต้องประกอบด้วยศีล ด้วยทาน ด้วยพระเมตตาคุณ และพระกรุณาคุณ ตลอดจนธรรมอื่น ๆ หลายอย่าง (สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่ม 16 : 2535 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

สมัยรัตนโกสินทร์ทางด้านการพระศาสนา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงผ่อนคลายอำนาจการปกครองของขรรษาสง โดยได้ทรงอนุญาตให้คณะธรรมยุต อันมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นเจ้าของคณะอยู่ในขณะนั้น ได้ปกครองตนเองตามพระธรรมวินัยก่อน ซึ่งต่อมาก็ได้ทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มีพระมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสงฆ์สูงสุด มหาเถรสมาคมนั้นประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะทั้งสองนิกายเป็นอันว่าสงฆ์ไม่ต้องขึ้นอยู่กับขรรษาสงอีกต่อไป และได้ปกครองกันเองตามพระธรรมวินัยตามจนถึงทุกวันนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกำหนดเอกลักษณ์ขึ้นโดยได้ทรงกระทำให้คำว่า "ชาติไทย" นั้นมีความสำคัญแน่นอนขึ้นในใจของคนไทย และได้ทรงเน้นให้เห็นความสำคัญของชาติไทยและสถาบัน คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ด้วยวิธีการต่างๆ มากมายหลายประการจนกล่าวได้ว่า สังคมไทยนั้นเกิดมีตัวตนที่แน่นอนขึ้น มีที่ยึดเหนี่ยวทางใจที่มั่นคง

(สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน เล่ม 16. 2535: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

2. ประวัติวัด

วัดในสังคมไทยประกอบด้วย วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทยได้กำหนดไว้ วัดที่ได้รับ วิสุง คามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เฉพาะบริเวณที่ตั้งพระอุโบสถ ส่วนสำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่พำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้ผืนแผ่นดินนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น สำนักสงฆ์จึงไม่มีพระอุโบสถ

สำหรับวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุง คามสีมา เป็นวัดที่ถูกต้อง มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย (สมคิด จิระทัศนกุล. 2534:10) มี 2 ประเภทคือ

1. วัดหลวง เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นหรือพระบรมวงศานุวงศ์ รัฐบาล, ขุนนางชั้นสูง, ประชาชนสร้างขึ้น แล้วถวายเป็นวัดหลวงหรือพระมหากษัตริย์ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

2. วัดราษฎร์ เป็นวัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างขึ้นด้วยความศรัทธา ซึ่ง ไขแสง สุชะวันนะ (2525:14) กล่าวถึงประเภทของวัด ดังนี้ ตั้งแต่โบราณมา วัดได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดหลวง หรือเรียกว่า พระอารามหลวง และวัดราษฎร์ สำหรับวัดราษฎร์นั้น คือวัดที่ราษฎร์สร้างขึ้น แต่วัดราษฎร์นี้ก็มิโอกาสที่จะยก

ฐานะขึ้นเป็นวัดหลวงได้ สำหรับวัดหลวง ซึ่งเรียกตามคำศัพท์หรือคำราชการว่า พระอารามหลวงนั้น หมายถึง วัดที่

1. พระเจ้าแผ่นดิน ทรงสร้างหรือทรงบูรณะ ปฏิสังขรณ์
2. เจ้านาย หรือขุนนาง ทรงสร้างหรือบูรณะ ปฏิสังขรณ์แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง
3. วัดราษฎร์หรือวัดที่ราษฎรสร้างหรือบูรณะ ปฏิสังขรณ์ที่เจริญรุ่งเรือง งดงาม และมีคุณสมบัติ

ครบถ้วนตามที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ขอพระราชทานยกขึ้นเป็นพระอารามหลวง (ไขแสง สุชะวันนะ อ้างอิงจาก ขำรงค์ศักดิ์ อายวัฒน์ วารสารวัฒนธรรมไทย, 2517 : 17)

การแบ่งระดับของวัดหรือพระอารามหลวง

การแบ่งระดับของพระอารามหลวง หรือ การจัดชั้นพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร แบ่งได้ 3 ชั้น ซึ่ง สมคิด จิระทัศนกุล(2544 : 10)และ ไขแสง สุชะวันนะ(2525 : 14) ได้เขียนไว้ตรงกันดังนี้

1. ชั้นเอก วัดมีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุพระบรมอัฐิ หรือวัดมีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาส

เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป

2. ชั้นโท วัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป

3. ชั้นตรี วัดมีเกียรติ หรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

ซึ่งแบ่งตามฐานันดรศักดิ์ ออกเป็น 4 ชนิด คือ

1. ชนิดราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ โดยที่สิ่งปลูกสร้างนั้น มีขนาดใหญ่โต สมพระเกียรติ

2. ชนิดวรมหาวิหาร ลักษณะเดียวกับชนิดราชวรมหาวิหาร แต่มีความสำคัญน้อยกว่า

3. ชนิดราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ เป็นการส่วนพระองค์

4. ชนิดวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์ แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

ซึ่งมีการจัดแบ่งชนิดของพระอารามตามระดับชั้น ดังนี้

พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

1. ราชวรมหาวิหาร
2. ราชวรวิหาร
3. วรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

1. ราชวรมหาวิหาร
2. ราชวรวิหาร
3. วรมหาวิหาร
4. วรวิหาร

พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งเป็น 3 ระดับ

1. ราชวรวิหาร

2. วรวิหาร

3. สามัญ ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ (สมคิด จิระทัศนกุล.2544 : 10 – 11)

การสร้างวัดในสมัยโบราณ ส่วนใหญ่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นเพราะ การสร้างวัด จะต้องกำลังคน และกำลังทรัพย์ที่ค่อนข้างมาก ซึ่ง กรมศิลปากรร่วมกับมูลนิธิ ซีเมนต์ไทย (2539 : 7 – 8) ได้กล่าวถึงการสร้างวัด ของพระมหากษัตริย์ มีข้อความดังนี้ โบราณสถานที่เป็นวัดสมัยต่าง ๆ เหล่านั้น ส่วนหนึ่งและอาจจะเป็นส่วนใหญ่คงจะเป็นวัดกษัตริย์สร้างหรือที่เรียกกันว่า วัดหลวง เพราะการสร้างวัดต้องใช้กำลังคน กำลังทรัพย์มากมาย ผู้ที่สร้างวัดตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา จึงมักจะเป็นกษัตริย์ หรือเศรษฐีที่มีฐานะสูงทั้งในทางสังคมและทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวในพุทธประวัติว่าผู้สร้างวัดถวายได้แก่กษัตริย์แห่งแคว้นต่าง ๆ และเศรษฐีซึ่งมีฐานะมั่งคั่งเป็นที่ยกย่องนับถือของคนทั่วไป เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้สร้างวัดพระเชตะวันวิหาร และนางวิสาขา เศรษฐีผู้สร้างวัดบุพพาราม วัดแห่งแรกในพุทธศาสนา คือวัดเวฬุวนาราม ก็สร้างโดยพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ จึงถือได้ว่าเป็นวัดหลวงแห่งแรก

สำหรับวัดสมัยโบราณก่อนสมัยสุโขทัยที่เหลือเป็นโบราณสถานอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งเป็นวัดหลวง หรือวัดที่กษัตริย์หรือพระราชวงศ์ทรงสร้าง หลักฐานดังกล่าวคือ ศิลปจารึก ซึ่งบางหลักมีข้อความกล่าวชัดเจนถึงการสร้างวัดของพระราชฯ บางหลักไม่ได้ระบุชัดเจนแต่กล่าวถึงการอุปถัมภ์ การถวายที่ดิน ข้างทาง สิ่งของต่าง ๆ แก่วิหารหรือศาสนสถานของพระราชฯ หรือพระราชวงศ์ ศิลปจารึกบางหลักพบ ณ โบราณสถานนั้น ๆ จึงเป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ว่าโบราณสถานนั้น ๆ เป็นวัดที่สร้างหรืออุปถัมภ์โดยกษัตริย์หรือราชวงศ์ เช่น ศิลปจารึกหินขอน 1 มีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 13 – 14 ตัวอักษรปัลลวะ (รูปอักษรแบบที่ใช้อยู่ในราชวงศ์ปัลลวะในประเทศอินเดียตอนใต้) ภาษาสันสกฤต จารึกลงบนเสาสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่ในบริเวณโบราณสถานบ้านหินขอน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งน่าจะเป็นพุทธสถาน เพราะมีเสาศิลาตั้งคู่กันเป็นใบเสมา และบางเสามีภาพจำหลักรูปสฤูป ข้อความในจารึกกล่าวถึงเจ้าชายที่ออกบวช มีตำแหน่งเป็นราชภิกษุ ได้สร้างเสมาศิลา 4 หลัก ได้ถวายวัด 10 วัด แก่คณะสงฆ์ และกล่าวถึงการบริจาคทานถวายสิ่งของต่าง ๆ รวมทั้งสวน นา และทาส ศิลปจารึกบางหลัก มีข้อความระบุชัดถึงการสร้างวัดของพระราชฯ นอกจากนี้ ยังมีศิลปจารึก อีกจำนวนหลายหลัก จารึกขึ้นในช่วงสมัยต่าง ๆ ที่กล่าวถึงกษัตริย์ หรือราชวงศ์ ตลอดจนผู้มีตำแหน่งสูง สร้างอุปถัมภ์ และถวายสิ่งของ ที่ดิน ข้างพระหรือทาส แก่ศาสนสถาน ซึ่งมีทั้งที่เป็นวัด ในศาสนาพราหมณ์ และวัดในพุทธศาสนา

สมัยสุโขทัย มีการจารึกเรื่องราวว่าพระมหากษัตริย์ทรงเลื่อมใส ศรัทธาพระพุทธศาสนา ลัทธิเถรวาท ซึ่งผ่านเข้ามาจากลังกา ทรงทำนุบำรุง ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนนับถือและปฏิบัติ มีจารึกหลายหลัก กล่าวถึงการสร้างวัดของพระมหากษัตริย์ จึงน่าเชื่อว่าวัดส่วนใหญ่ คงเป็นวัดหลวง ที่สร้างและอุปถัมภ์โดยพระมหากษัตริย์ สมัยอยุธยา มีการบันทึกเรื่องราว เหตุการณ์บ้านเมืองในเอกสารต่าง ๆ เช่น พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ เป็นต้น เรื่องราวเหล่านั้นแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงสร้างวัดแทบจะทุกรัชกาล ยกเว้นรัชกาลที่ครองราชย์เพียงระยะสั้น หรือมีเหตุการณ์ไม่ปกติเกิดขึ้นในบ้านเมือง ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แม้ในช่วงต้น ๆ ยังต้องคอยรบทัพจับศึกเพื่อป้องกันรักษาเอกราชและบ้านเมือง แต่พระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ก็ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเจ้านายในพระบรมราชวงศ์ก็ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างและปฏิสังขรณ์ด้วย หลังจากรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สถานการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนไป เนื่องจากได้รับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น จำเป็นต้องปรับปรุงพัฒนาประเทศให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์ยังทรงเลื่อมใสและอุปถัมภ์พระศาสนา ตลอดจนวัดวาอารามอย่างสม่ำเสมอ แต่ในสมัยนี้ความจำเป็นในการสร้างวัดลดน้อยลง เมื่อเทียบกับความจำเป็นในการพัฒนาประเทศและประชาชนในด้านอื่น ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น จึงไม่ปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ทรงสร้างวัดขึ้นใหม่ เว้นแต่รัฐบาลหรือประชาชนสร้างถวาย

วัดหลวงในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ประเทศอยู่ในสภาวะที่เพิ่งผ่านสงครามและกอบกู้เอกราช ตลอดจนกอบกู้บ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง เช่นในสมัยอยุธยาพระมหากษัตริย์ก็ไม่ทรงละเลยที่จะสร้างวัดและบูรณะปฏิสังขรณ์ ไปพร้อม ๆ กับการทำนุบำรุงบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4-6 เป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ตามแบบอย่างจากประเทศตะวันตก ซึ่งกรมศิลปากรร่วมกับมูลนิธิซีเมนต์ไทย (2539 : 13-14) ได้เขียนถึงวัดหลวงในช่วงรัชกาลที่ 4-6 ดังนี้

รัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงเป็นพระโอรสองค์ที่ 43 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปีพุทธศักราช 2394 - 2411 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ฝากชีวิตไว้ในพระพุทธศาสนามากที่สุด ทรงศึกษาและมีความรอบรู้ในพระพุทธศาสนา ทรงตั้งคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกายและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก โดยสร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามขึ้นมากมายโปรดให้สร้างวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม วัดกุฎกษัตริยาราม วัดชีโนรส ทรงสร้างพระปฐมเจดีย์และสถาปนาวัดปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ทรงสถาปนาวัดกวีศาราม จังหวัดลพบุรี และทรงปฏิสังขรณ์วัดบวรนิเวศวิหารทั้งพระอารามในสมัยของพระองค์เป็นต้นมา ถือเป็นยุคแห่งการปฏิรูปในทุก ๆ ด้านตามแบบอย่างตะวันตก เนื่องจากได้มีการติดต่อทางด้านการค้า การทูต การศึกษา กับต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทวีปยุโรป สถาปัตยกรรมสมัยนี้ เช่น วัดวาอาราม และโบสถ์วิหาร มักจะนำรูปแบบของศิลปะตะวันตกเข้ามาผสมผสานในวัดที่ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ เช่น ลวดลายหัวเสา ลายหน้าบัน ชุ่มประทุนหน้าต่างของพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นลวดลายแบบศิลปะตะวันตกทั้งสิ้น

รัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือ สมเด็จพระปิยมหาราช เป็นโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชสมบัติระหว่างปีพุทธศักราช 2411-2453 เป็นรัชกาลที่ 5 แห่งบรมราชจักรีวงศ์ ทรงนำอารยธรรมสมัยใหม่เข้าสู่ประเทศอันเป็นพื้นฐานความเจริญก้าวหน้ามาจนถึงทุกวันนี้ ทรงริเริ่มการประปา การไฟฟ้า การรถไฟ การสื่อสาร การแพทย์และสาธารณสุข การศึกษา การทหาร และการจัดระบบบริหารราชการแผ่นดินตามแบบอย่างอารยประเทศ และทรงเลิกทาส เป็นต้น ความนิยมในสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกจึงแพร่หลายขึ้นในสมัยของพระองค์

พระอารามที่ทรงสร้างขึ้นในสมัยนี้ ได้แก่ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตร วัดนิเวศธรรมประวัติ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวัดสัตตนานาภิวัตร จังหวัดราชบุรี รวมทั้งโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ทั้งในพระนครและหัวเมืองจำนวนประมาณ 30 วัดลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยนี้เกิดความนิยมในสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก โดยอาศัยนายช่างชาวตะวันตกในการออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง แต่ขณะเดียวกันได้พยายามแสวงหาเอกลักษณ์ในศิลปะแบบไทยด้วย เช่น พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และวัดในพระพุทธศาสนาจะเห็นได้จาก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม จะมีลักษณะภายนอกเป็นศิลปะแบบไทย แต่การตกแต่งภายในพระอุโบสถเป็นศิลปะแบบตะวันตก ส่วนสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบตะวันตกล้วน ๆ ได้แก่ วัดนิเวศธรรมประวัติ

รัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงเป็นโอรสองค์ที่ 29 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชสมบัติระหว่างปีพุทธศักราช 2453-2468 ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กวีนิพนธ์ การละคร จนทรงได้รับพระนามว่า พระมหาธีรราชเจ้า และจากที่ทรงเป็นนักอักษรศาสตร์นี้เอง พระองค์จึงทรงสนับสนุนให้มีหนังสือพิมพ์เกิดขึ้น หนังสือพิมพ์พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้นคือ ดุสิตสมิต ทรงฝึกหัดให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในบทความต่าง ๆ และยังทรงวางรากฐานระบอบประชาธิปไตย ทรงสร้างเมืองจำลองที่ชื่อว่า ดุสิตธานี จัดการ

ปกครองของนครสมมตินี้ตามระบอบประชาธิปไตย โปรดให้จัดตั้งกองเสือป่า และกองลูกเสือป่า ทราบพระราชบัญญัติขนานนามสกุล ฯลฯ

เนื่องจากทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศและได้เดินทางรอบโลก ทรงเห็นความเจริญก้าวหน้าของอารยประเทศในด้านต่าง ๆ และด้วยทรงเป็นนักอักษรศาสตร์และนักการปกครอง ดังนั้น ทางด้านศาสนาพระองค์ทรงเห็นว่าในรัชกาลก่อน ๆ ได้มีการส่งเสริมโดยการสร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามมากมายแล้ว จึงทรงส่งเสริมการศาสนาในอีกรูปแบบหนึ่ง โดยทรงนำหลักจริยธรรมและคุณธรรมมาผสมผสานกับสิ่งซึ่งพระองค์ทรงเชี่ยวชาญ ทั้งงานด้านกวีนิพนธ์ จริยธรรมของนักหนังสือพิมพ์ นักการปกครอง ฯลฯ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานแก่ข้าราชการและประชาชนของพระองค์ด้วย ในรัชกาลของพระองค์จึงไม่ปรากฏว่ามีการสร้างพระอารามใหม่เกิดขึ้น แต่ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามที่มีอยู่เดิม เช่น ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้แบ่งระดับภายในพระพุทธรูปปางปราสาท และเปลี่ยนชื่อเป็นปราสาทพระเทพบิดร เชลโลพระเจดีย์ทองไปไว้ที่มุมทักษิณด้านทิศตะวันตก สร้างวิหารพระร่วงโรจนฤทธิ์ที่พระปฐมเจดีย์ ปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ พระพุทธรูปบาทสระบุรี เจดีย์พุทธหัตถ์ และ พระนอนจักรสีห์

2.1 ประวัติวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา

2.1.1 ประวัติวัดหน้าพระเมรุราชิการาม

วัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตั้งอยู่เลขที่ ท.76 ตำบล ท่าวาสกรี อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เดิมวัดนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเรียกว่า วัดหน้าพระเมรุ พระองค์อินทร์ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 รัชกาลที่ 10 แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. 2046 ประทานนามว่าวัดพระเมรุราชิการาม ต่อมามหาชนนิยมเรียกว่าวัดหน้าพระเมรุจนเป็นนามที่ใช้สืบมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นวัดเดียวที่ไม่ถูกข้าศึกทำลาย พระอุโบสถสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้นที่ยังคงความงดงามมากและใหญ่ที่สุดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภายในประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ปางมารวิชัย ทรงเครื่องพระมหากษัตริราชสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้าตักกว้าง 4.50 เมตร สูง 16 เมตร มีพระนามว่าพระพุทธนิมิตรวิจิตรมโกลีตรัสสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ

2.1.2 ประวัติวัด กษัตราธิราช

วัดกษัตราธิราช ตั้งอยู่เลขที่ 15 หมู่ 7 ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตะวันตก เป็นวัดที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดิมมีชื่อว่า วัดกระษัตรา หรือ วัดกระษัตรากรม ชาวกรุงเก่าเรียกว่า วัดกุสินาราม จัดเป็นพระอารามหลวง อันดับที่ 41 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จากการสันนิษฐาน คงเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ครั้งกรุงศรีอยุธยา พระองค์ใดพระองค์หนึ่งทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์ขึ้น จึงได้มีชื่อว่า กษัตรา ซึ่งหมายถึงเป็นวัดของพระมหากษัตริย์ และได้มีการเปลี่ยนชื่อใหม่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็น วัดกษัตราธิราช มีฐานะเป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิด วรวิหาร

2.2 ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1 – 2

2.2.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้วเป็นพระอารามที่มีความสำคัญคู่กันมากับกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ก็โดยที่ได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อสมัยเดียวกันกับการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานีพระอารามแห่งนี้จึงมีอายุยืนนานเสมอด้วยอายุกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระอารามที่มีความสำคัญยิ่งในกรุงรัตนโกสินทร์ มีลักษณะที่แปลกพิเศษไปกว่าวัดอื่น คือ เป็นวัดที่มีได้มีพระภิกษุจำพรรษาอยู่เช่นวัดทั่วไป มีแต่ ศาสนาคารที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุต่างๆทางศาสนาและอนุสรณ์สถานอันเป็นสิ่งควรเคารพบูชา ฉะนั้นพระอารามแห่งนี้จึงมีลักษณะเป็นวัด

ประเภท พุทธสถาน แห่งเดียวในประเทศไทย มีประวัติการสถาปนาคราวแรกเริ่มมาแต่เมื่อปีพุทธศักราช 2325 สมัยกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ให้สร้างกรุงรัตนโกสินทร์ พระอุโบสถาคารซึ่งเป็นประธานของพระอารามโปรดให้สร้างบุษบกโครงไม้หุ้มทองคำจำหลักลวดลาย ประดับด้วยรัตนชาติต่าง ๆ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ ปางนาคปรก ปางอุโบสถาคาร เขียนภาพเรื่องไตรภูมิและมารวิชัยไว้สองข้างหุ้มกลอง ผ่าผนังด้านข้าง ตอนบนเหนือช่องหน้าต่างเขียนภาพเทพชุมนุม ตอนล่างเขียนเรื่องปฐมสมโพธิ ผ่าผนังและเสาด้านนอกเขียนลวดลายรดน้ำปิดทองพื้นถมชาด บริเวณอาณาเขตของวัดโปรดให้สร้างพระระเบียงล้อมทั้ง 4 ด้าน เป็นรูปสี่เหลี่ยมรีในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้บูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานทั่วทั้งพระอารามได้ทำการเปลี่ยนแปลงแก้ไข และสถาปนาสิ่งใหม่ๆ เช่น พระอุโบสถาคารโปรดเกล้าให้สร้างฐานแว่นฟ้า 3 ชั้น ตั้งซ้อนขึ้นบนฐานชุกชีเพื่อหนุนบุษบกที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิให้สูงขึ้นเป็นสง่าขึ้น ผ่าผนังภายในเฉพาะด้านข้างโปรดให้ลบภาพจิตรกรรมของเก่า เขียนใหม่ เมื่อรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์ และสถาปนาศาสนสถานในวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นใหม่หลายสิ่งคือ โปรดให้ต่อฐานไพทีออกมาข้างหน้าทางทิศตะวันออกของพระมณฑปที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกแล้วสร้างปราสาทยอดปรางค์ประดับกระเบื้องเคลือบสีทั้งองค์ขึ้นใหม่ โปรดให้สร้างพระมหาสถูปตามแบบพระมหาสถูปในวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่ทั่วทั้งพระอารามเป็นครั้งที่ 2 นับตั้งแต่สร้างพระอารามมา สมัยรัชกาลที่ 6, 7 โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานในวัดต่อมาโดยลำดับ จนจนกระทั่งปลายปีพุทธศักราช 2519 ในรัชกาลปัจจุบันศาสนสถานต่างๆ ในวัดมีสภาพทรุดโทรมทั่วไปควรได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้คืนดีและงดงามเป็นสง่ากรมศิลปากรจึงได้ขออนุมัติจากคณะรัฐบาลแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิในด้านศิลปกรรมและด้านวิศวกรรมด้านอื่นขึ้นเป็นคณะกรรมการอำนวยการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามมาโดยลำดับ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, ม.ป.ป. : 247-253)

2.2.2 วัดชนะสงคราม

วัดชนะสงครามเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรณวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 77 แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณมีขนาดเล็กเรียกกันว่าวัดกลางนา เพราะรอบวัดเป็นทุ่งนา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 สมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงรวมชาวรามัญและพระสงฆ์รามัญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ให้ตั้งหลักฐานอยู่รอบวัดกลางนาและให้ก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดกลางนา เพื่อให้พระสงฆ์รามัญจำพรรษาแล้วตั้งนามใหม่ว่า วัดทองปู้ โดยลอกเลียนแบบนามวัดและขนบธรรมเนียมของวัดในกรุงศรีอยุธยาและลพบุรีซึ่งเป็นวัดที่พระสงฆ์รามัญพำนักอยู่ และรัชกาลที่ 1 ทรงโปรดให้วัดทองปู้เป็นวัดพระสงฆ์ฝ่ายรามัญเพื่อตอบแทนคุณความดีและเกิดพระเกียรติทหารชาวรามัญในกองทัพนครสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทได้สถาปนาวัดทองปู้ใหม่ทั้งวัดโดยบูรณะพระอุโบสถและสร้างกุฏิสงฆ์พร้อมทั้งถาวรวัตถุอื่นๆ เมื่อสำเร็จจึงน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดพระราชทานนามใหม่ตามเหตุการณ์หลังจากทำสงครามชนะพม่าถึง 3 ครั้งในพ.ศ. 2328-2329 และ 2330 ว่า วัดชนะสงครามตราบนทุกวันนี้ (ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. 2525: 85-86)

2.2.3 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

วัดบวรนิเวศวิหารตั้งอยู่เลขที่ 248 แขวงวัดบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่ตั้งอยู่กลางใจกรุงเทพมหานคร มีถนนเลียบกำแพงวัดสามด้าน ทิศเหนือติดกับถนน พระสุเมรุ ทิศใต้ติดกับคลองหลังวัด ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ติดกับคู่อ้อมเชื่อมคลองบางลำพูกับคลองหลังวัดวัดนี้ได้วางท่อถมแล้ว พระอุโบสถตั้งอยู่ในเขต พุทธาวาสซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด กลุ่มศาสนสถานวางตัวในแนวเหนือ ใต้ โดยเริ่มจากพระอุโบสถ พระเจดีย์วิหารเก๋ง วิหารพระศรีศาสดา และหอไตร ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระเจดีย์ พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงเก๋งแบบตรีมุข ในความประสงค์เดิมนั้นจะสร้างพระอุโบสถและพระวิหารให้ติดต่อกัน โดย

พระอุโบสถเป็นมุขหน้า หันหน้าไปทางทิศเหนือ และพระวิหารสร้างขวางติดต่อด้านหลังพระอุโบสถ เป็นมุขยื่นออกทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก จึงได้ผูกพัทธสีมาเฉพาะมุขหน้า โดยผนังระหว่างช่องหน้าต่างพระอุโบสถมีโบสถาศิลาดังอยู่บนฐานหินแกรนิตติดอยู่ที่ผนัง หลังคาเป็นแบบจีนมุงด้วยกระเบื้องเคลือบแบบกระเบื้องกาบกล้วย ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หลังคาซ้อน 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นปีกนกโดยรอบ ลักษณะจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ เป็นจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณรัชกาลที่ 3 ต่อรัชกาลที่ 4 (สมศักดิ์ แต่งพันธ์ และวีระชัย วีระบุษย์. 2533:1-2)

2.3 ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 – 4

2.3.1 วัดราชโอรสาราม

วัดราชโอรสารามตั้งอยู่เลขที่ 258 แขวงบางค้อ เขต บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร จัดเป็น

พระอารามหลวง ชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ติดกับคลองบางหัวแหลมคลองภาษีเจริญ วัดนี้เดิมเป็นวัดที่มีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เรียกว่าวัดจอมทอง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดพระราชทานนามว่า วัดราชโอรสาราม หมายถึงวัดที่พระราชโอรสทรงสถาปนา โดยทรงสร้างขึ้นด้วยแบบศิลปะจีน ภายนอกจะเป็นศิลปะจีน แต่ภายในเป็นแบบไทยแท้ พระอุโบสถ มีขนาดย่อมหลังคาแบบจีนลด 2 ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบแบบไทยรูปร่างลู่ๆ ไม่ได้ประดับกัณฑ์อันอะไรหน้าบันประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ เพดานของมุขเด็จเขียนลายดอกเบญจมาศสีทองและฝ้ายนพื้นขาว เรือนแก้วประตูปะตูหน้าต่างประดิษฐานลายดอกเบญจมาศปูนปั้น บานประตูด้านนอกลงรักประดับมุกลายมังกรต้นเมฆล้อมกรอบด้วยลายดอกเบญจมาศสลลลายอาวสุจิน (ณัฐวุฒิ. 2541:85-87)

2.3.2 วัดกัลยาณมิตร

วัดกัลยาณมิตร ตั้งอยู่เลขที่ 656 แขวงวัดกัลยาณ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหา วิหาร สร้างเมื่อปีระกา สัปตศก จ.ศ.1178ปีที่ 2 ในรัชกาลที่ 3 เจ้าพระยาบดินทรเดชา (โตทันตระกูลกัลยาณมิตร) ได้อุทิศที่ดินกับซื้อที่ดินเพิ่มเติมสร้างขึ้นแล้วถวายเป็นพระอารามหลวง พระอุโบสถสร้างประมาณ พ.ศ.2378 หลังคาไม่มีช่อฟ้าใบระกา หน้าบันเป็นลายดอกไม้ประดับกระเบื้องเคลือบประตูปะตูหน้าต่างบานลายดอกไม้วัดทองประดับกระจก ฝาผนังเขียนภาพพุทธประวัติและภาพเครื่องบูชา มีอิทธิพลจีน เสาเขียนลายทองพุ่มข้าวบิณฑ์ หันหน้าลงแม่น้ำเจ้าพระยา

2.3.3 วัดมหรณพาราม

วัดมหรณพาราม ตั้งอยู่เลขที่ 261 แขวง เสาชิงช้า เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สร้างโดย กรมหมื่นอุดมรัตนราษี พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าอรรถพร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 สร้างเมื่อ พ.ศ. 2393 สร้างเสร็จในรัชกาลที่ 4 และทรงพระราชทานนามว่า วัดมหรณพาราม เป็นวัดที่มีสีมาชนิด พัทธสีมา

2.3.4 วัดพิชัยญาติการามวรวิหาร

วัดพิชัยญาติการาม ตั้งอยู่เลขที่ 685 แขวงสมเด็จเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

เดิมวัดนี้เป็นวัดร้าง ใน พ.ศ.2384 สมเด็จพระเจ้าบรมมหาพิชัยญาติ หรือสมเด็จพระยาองค์น้อย ได้สถาปนาขึ้นใหม่ทั้งวัด แล้วน้อมเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ 3 และพระราชทานนามว่า วัดพระยาญาติการาม ต่อมาในรัชกาลที่ 4 ได้เปลี่ยนนามใหม่เป็นวัดพิชัยญาติการาม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ลักษณะการก่อสร้างวัดนี้ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวไทยติดต่อกับชาวจีนมาก จึงมีการนำวัสดุก่อสร้างและเครื่องตกแต่งสถาปัตยกรรมนานาชนิดจากจีนเข้ามามากมาย นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงโปรดศิลปกรรมแบบจีนด้วย จึงทำให้บรรดาเจ้านายและ

ขุนนางที่สร้างหรือบูรณะวัดในรัชกาลนี้นิยมรูปแบบการก่อสร้างศาสนสถานเป็นแบบจีน พระอุโบสถหลังคาเป็นแบบจีนไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันเป็นลายมังกรปูนปั้นประดับกระเบื้อง เพดานรอบระเบียงพระอุโบสถเป็นภาพลายดอกไม้สอดคั่น ฐานของเสาพาไลเป็นภาพสลักหินเข้าใจว่าส่งมาจากจีน ภายในพระอุโบสถมีภาพเขียนที่เสาเป็นรูปลายดอกไม้ ผนังช่องหน้าต่างด้านนอกเป็นรูปต้นนารีผล ต้นกล้วยพญักษ์ และอื่นๆอีกหลายชนิด(สารานุกรมวัฒนธรรมไทยเล่ม9.2542:4383-4384)

2.3.5 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 2 แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์สร้างวัด เพื่อดูแลพระสงฆ์ นิกาย ชรรมยุต วัดนี้จัดเป็นวัดแรกที่สร้างขึ้นเพื่อพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ด้วยเหตุที่วัดธรรมยุตอื่น ๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้น เป็นวัดที่แปลงมาจากฝ่ายมหานิกายทั้งสิ้น (ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 . 2525 :54) (ศิลปวัฒนธรรม มติชน ฉบับ พ.ย.2539 :120) แต่เดิมวัดนี้มีชื่อว่า วัดราชประดิษฐสถิตธรรมยุติกการาม ต่อมาเมื่อมีการสร้างวัดเสร็จ จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ในช่วงรัชกาลที่ 4 วัดนี้ได้รับการอุปการะเป็นพิเศษกว่าวัดหลวงอื่น ๆ เพราะเป็นวัดที่สร้างขึ้นประจำรัชกาล ดังนั้นจึงถือได้ว่า วัดราชประดิษฐ์ เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 4 เป็นวัดที่มีความสำคัญในพระบรมราชวงศ์จักรี ภายในวัดล้วนมีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม และประวัติศาสตร์อย่างครบครัน จนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานที่สำคัญ และอยู่ในการดูแลของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ จวบจนปัจจุบันนี้ ภายในพระอุโบสถมีการตกแต่งอย่างงดงาม ผนังภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่เขียนด้วยสีฝุ่น เป็นภาพเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 4 ภาพสำคัญนั้นเป็นเหมือนอนุสรณ์เหตุการณ์ตอนปลายรัชกาลที่ 4 คือภาพที่ผนังด้านหน้าพระประธานเป็นภาพสุริยุปราคา (จดหมายเหตุการอนุรักษ์ กรุงรัตนโกสินทร์ . 2525 : 261) ชุ่มภายในเป็นที่ประดิษฐานศิลาจารึก ประกาศ 2 ฉบับ ภายในพระอุโบสถที่ฝาผนังโดยรอบ มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเทพยดาคันเมฆ พระราชนิพนธ์ 12 เดือน และภาพการเกิดสุริยุปราคาในสมัยรัชกาลที่ 4 (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ . 2525 : 43)

2.3.6 วัดเครือวัลย์วรวิหาร

วัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 36 แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 โดยเจ้าพระยาอภัยภูธร(น้อยบุญรอดพันธุ์) ผู้เป็นบิดาของเจ้าจอมเครือวัลย์ พร้อมด้วยเจ้าเครือวัลย์เป็นผู้สร้างและได้ถวายเป็นพระอารามหลวง แต่การสร้างวัดในระบายนั้นยังไม่เสร็จเรียบร้อยผู้สร้างวัดก็ได้ถึงอสัญกรรมเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ดำเนินการสร้างวัดต่อไปจนสำเร็จแล้วพระราชทานนามว่า วัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นวัดประจำตระกูลบุญบริดพันธุ์ หายาทในตระกูลนี้ได้ให้ความอุปถัมภ์เป็นประจำทุกปีตลอดมา(ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร.2525:233)

2.4 ประวัติวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 – ปัจจุบัน

2.4.1 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ฝ่ายธรรมยุต ตั้งอยู่แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงให้สร้างขึ้นเป็นวัดประจำรัชกาล และเป็นไปตามโบราณ ราชประเพณีนิยม สร้างตามหลักโบราณ โดยการสถาปนาพระมหาเจดีย์ล้อมด้วยระเบียงวิหารทิศ สองวิหาร มีกำแพงกันเขตพุทธาวาส และสังฆาวาส แยกออกจากกัน พระอุโบสถและพระวิหารนั้นเป็นลักษณะผสมระหว่างสถาปัตยกรรมไทยและยุโรป (ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม 4 . 2525 : 48) ภายในพระอุโบสถมีการตกแต่งแบบตะวันตก ภายนอกออกแบบเป็นศิลปะไทย (ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่ม 1 . 2525: 47) พระอุโบสถ พระเจดีย์ พระวิหาร วิหารมุข วิหารคด และศาลาราย

อยู่ภายในกำแพงสูงประมาณ 1 เมตร ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์ พระอุโบสถ เป็นสิ่งก่อสร้างที่ผสมผสานระหว่างฝรั่งกับไทย ดูจากภายนอกเป็นสถาปัตยกรรมไทย ข้างในเป็นฝรั่ง สร้างได้อย่างกลมกลืนภายในนั้นเหมือนพระที่นั่งแห่งหนึ่งในพระราชวังแวร์ซายส์ ประเทศฝรั่งเศส (ศิลปวัฒนธรรม . 2539 :122) การประดับตกแต่งภายในเป็นแบบยุโรปผสมไทย ส่วนที่เป็นยุโรปได้แก่ เพดาน เสา และลวดลายประดับตกแต่งผนัง (จดหมายเหตุการอนุรักษ์ กรุงรัตนโกสินทร์ . 2525: 267) ลวดลายส่วนใหญ่ปิดทองที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง มีรูปอุณาโลม และอักษร “จ” สลับกัน เหนือซุ้มประตูกลาง เป็นตราแผ่นดิน ในรัชกาลที่ 5 หรือเรียกว่าตราอาร์ม ต่อมาในรัชกาลที่ 7 โปรดให้ลบภาพพุทธประวัติออก และทาสีฟ้าอ่อนเป็นพื้นประดับด้วยลายดอกไม้ร่วงสีทอง (กรมศิลปากร วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์ .2539:106) ภายในพระอุโบสถ มีการให้สีที่มีความประณีตงดงาม ปิดทองบางแห่ง ซึ่งการตกแต่งภายในนี้ เป็นฝีมือพระหัตถ์ของหม่อมเจ้าประวิช ชุมสาย ในพ.ศ.2525 ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ พระอุโบสถ และพระวิหารมีการตกแต่งใหม่อย่างสวยงาม เขียนลายดอกไม้ร่วงสีทองที่ผนังภายในจนเต็ม (กรมศิลปากร . 2531:33) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์มิได้ทรงสร้างวัดประจำรัชกาล แต่มีพระราชศรัทธาให้บูรณะปฏิสังขรณ์แทนการสร้างวัดใหม่ (ศิลปวัฒนธรรม ฉบับ พ.ย.2539 : 122)

2.4.2 วัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร

วัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ตั้งอยู่แขวงยศเส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระบรมราชชนนี และทรงพระราชทานนามว่า วัดเทพศิรินทราวาส เพื่อให้สอดคล้องกับพระนามาภิไธย ของสมเด็จพระบรมราชชนนี ในปีพุทธศักราช 2436 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สถาปนาสุสานหลวงขึ้น หรือสถาปนาสุสานหลวงเพื่อให้เป็นสถานที่ปลงศพของชนทุกชั้น บรรดาศักดิ์ วัดเทพศิรินทราวาสได้รับพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ และความอุปถัมภ์จากพระราชวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนพ่อค้า คหบดีอยู่เสมอ จนปัจจุบัน มีการบูรณะ ซ่อมแซม สิ่งก่อสร้างภายในพระอาราม และสร้างเพิ่มขึ้นใหม่ ทั้งในเขตพุทธาวาส และสังฆาวาส ทำให้พระอารามอยู่ในสภาพค่อนข้างบริบูรณ์ดี (ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม 4 . 2525 : 21) พระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสวยงาม ด้านในการการตกแต่ง มีการตกแต่งทั้งภายในและภายนอกพระอุโบสถ เช่นมีการเขียนลายรดน้ำ ซุ้มประตู หน้าต่าง ลายสลัก รูปเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่เพดาน ตลอดจนเครื่องประดับตกแต่งอาคารอื่น ๆ (จดหมายเหตุ การอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ . 2525 : 333) ซึ่งในการสร้างวัดสุทัศน์ เป็นหน้าที่ของช่างหลวงที่ยังทำกันต่อมา คือส่วนฐานปัทม์พระอุโบสถ และวัดท่าเพิ่มหัวเม็ด ประตูกำแพงแก้วที่ยังไม่มีให้ครบทุกประตู ส่วนการในพระอุโบสถ คือบัวปลายเสารอบประธานและเสาเอ็น เอ็นผนังทำด้วยปูนประดับกระຈัก ลายประดับที่เพดานใน ลายเขียนที่ผิวผนังภายใน ลายฉลุทองที่เพดาน นอกพื้นเพดานในทาสีขาว ประดับลายกนก ทวยเทพ ซึ่งมีรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์แทรกล้อมรูปจำลองตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ (ประวัติวัดเทพศิรินทราวาส . 2542 : 72 – 73)

2.4.3 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

วัดเบญจมบพิตร ตั้งอยู่ริมถนนนครปฐม (ถนนสุข) และคลองเปรมประชากรฝั่งตะวันตก แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชศรัทธาสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ.2442 ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่เป็นเพียงวัดโบราณเล็กๆ ของราษฎร มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวัดไทรทอง(พระราชกิตติโมลี.2543:1-3) แต่เดิม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า วัดเบญจมบพิตร หมายถึง วัดของเจ้านาย 5พระองค์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงโปรดให้สร้างพระราชวังดุสิตขึ้นที่บริเวณสวนระหว่างคลองสามเสนกับคลองผดุงกรุงเกษมซึ่งใน

บริเวณนี้มีวัดคู่จิตและวัดร้างที่ต้องผาติกรรมเอาที่สร้างพระราชวังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้สถาปนาวัดเบญจมบพิตรขึ้นใหม่เพื่อเป็นการทดแทนวัดทั้ง 2 แห่งนี้ โปรดให้แก่อำเภอใหม่ ว่า วัดเบญจมบพิตร หมายถึงวัดของพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ 5 และโปรดให้เพิ่มสร้อยนามว่า ดุสิตวนาราม ทรงแสดงพระราชประสงค์ว่า เมื่อภายหลังที่พระองค์เสด็จสวรรคตแล้วให้นำพระสรีรางคารมาบรรจุไว้ใต้พระพุทธรูปองค์หนึ่งของพระประธานในพระอุโบสถด้วย การสถาปนาได้เริ่มการผูกพัทธสีมาเมื่อวันที่ 15 มีนาคม พุทธศักราช 2442 และการก่อสร้างทั้งปวงได้ดำเนินการต่อมาตามลำดับโดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงคิดแบบพระอุโบสถและการเสนาสนะอันเป็นบริวารสถานต่างๆ ถวาย วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นพระอารามที่มีความสวยงามเป็นพิเศษกว่าวัดแห่งอื่น คือมีพระอุโบสถประดับฝาผนังภายนอกด้วยหินอ่อนสีขาวสะอาดอันลือชื่อ และเป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเด่นในด้านแบบอย่างพุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์อีกลักษณะหนึ่งและยังได้ชื่อว่าเป็นแหล่งรวบรวมพุทธศิลป์ทางด้านพุทธปฏิมากรรมซึ่งมีแบบอย่างและสมัยต่างๆ ไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษา (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์.ม.ป.ป.:265-267) อุโบสถมีจตุรมุข คือ มี 4 ด้าน मुखเด็จด้านตะวันออก ด้านหน้าพระอุโบสถ ด้านหลังเป็น मुखเด็จเหมือนกับด้านหน้า मुखกระสันต่อจากพระอุโบสถด้านเหนือและด้านใต้ติดกับพระระเบียงทั้ง 2 ด้าน พื้นปูด้วยกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ สั่งเข้ามาจากประเทศอิตาลี ชื่อในและชื่อนอกเป็น 3 ชั้นลงรักเขียนลายทองรดน้ำ เพดานในช่องชาดติดดาวกระจาย ปิดทองประดับกระจก 232 ดวงดาวพวงใหญ่ 11 ดวงระยารอบติดดอกไม้เทศปิดทองประดับกระจกเพดาน ฝาผนังเขียนลายไทยเทพพนมทรงพุ่มข้าวบิณฑ์สีเหลืองตลอดจนเพดาน ย่นเพดานมีโคมไฟระย้าอย่างดี ตรารเลข 5 จำนวน 6 โคมซึ่งสั่งตรงมาจากประเทศเยอรมันเหนือหน้าต่างทั้ง 10 ช่องเป็นกระจกเขียนลายไทยเทพพนมจุดประสงค์ ที่ทำเป็นกระจกนี้เพื่อต้องการรับแสงสว่าง แต่ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้วิจิตรงดงามเป็นการประดับพระอุโบสถอีกส่วนหนึ่งด้วย (พระราชกิตติโมลี.2543:15-16)

3. โครงสร้างพระอุโบสถ

พระอุโบสถ เป็นสถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกัน ทำสังฆกรรมต่างๆ ในพระอารามหลวง (นวลวรรณ พันธุเมธา.2544 : 714)

โบสถ์ เป็นสถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมต่าง ๆ ซึ่งใช้เรียกสำหรับวัดราษฎร์

3.1 เครื่องบนหลังคา

โครงสร้างหลังคาเป็นสิ่งที่จะยึดและถือว่า เป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรม และเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมลักษณะเฉพาะให้เด่นยิ่งขึ้น (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2530 : 8) ประกอบด้วย ชื่อ แป หั่วเสา แปเหลียม แปลาน ออกไก่ จันทัน ส่วนประกอบภายในของพระอุโบสถ ประกอบด้วย ชื่อ เพดาน เพดาน คือ แผ่นไม้ใต้โครงหลังคาซึ่งกรุแล้วเรียกว่าฝ้า ประกอบด้วยชื่อและกรอบแว่น (ปฏิพัทธ์ คาระคาน , 2539 : 135) พจนานุกรมศัพท์ ศิลปกรรม (2530 : 25 – 29,67) ได้ให้ความหมายและประเภทขององค์ประกอบเครื่องบนหลังคาค้างนี้

ชื่อ...ไม้ตัวล่างที่อยู่ในแนวนอนของโครงหลังคามัดโครงจั่ว โดยเอาทางแบนวางทอดระหว่างหัวเสาด้านกว้างของตัวเรือน ทำหน้าที่ยึดเสาด้านข้างด้วยสวมนับหัวเทียนตรงปลายเสา และรองรับคั้งแขวนด้วยการเจาะด้านหลังชื่อให้เป็นรูสำหรับเอาเคียวที่โคนดั่งไว้ขึงหนึ่ง อีกวิธีหนึ่งเจาะทะลุสำหรับสอดใบดั่งให้ชื่อวางอยู่บนปากของเสาดั่ง สำหรับโครงจั่วในสมัยปัจจุบัน ชื่อจะวางพาดคั้งรองรับคั้งโดยการบากรับ หรือใช้ชื่อ 2 ตัวชนกันบนใบดั่ง ส่วนเรือนเครื่องผูกใช้ไม้ไผ่ทั้งส่ววางพาดอยู่บนปากเสาและรองรับคั้งด้วยการผูกมัดลูกสลักที่ร้อยผ่านดั่งชื่อของโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญในพระพุทธศาสนาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่

ชื่อกรม ตัวไม้ของโครงสร้างหลังคาอาคารประเภทศาลาโดงหรือศาลาทำน้ำ มีลักษณะเป็นเสากลม ขนาดเล็กกว่าเสาประธานเล็กน้อย ชื่อกลมนี้จะอยู่ในระดับต่ำกว่าชื่อ ด้วยการใช้เคียวที่ปลายทั้ง 2 ยึดกับเสาทั้ง 2 ข้างของด้านสกัดหัว

และท้าย ตรงกึ่งกลางหลังชื่อกลมจะตั้งเสาขึ้นไปรับท้องชื่อ แล้วสอดใบตั้งทะลุชื่อไปรับอกไก่ การที่มีชื่อกลมก็เพราะไม่ต้องการให้เสาตั้งอยู่บนพื้นที่ใช้สอย, ชื่อกลมนั้นบางทีก็เรียกว่า "ชื่อคัต"

ชื่อคัต ชื่อที่อยู่ใต้ชื่อตัวที่อยู่ปลายเสา ทำหน้าที่รับเสาเหนือชื่อ โดยไม่ต้องการให้เสาตั้งอยู่บนพื้นที่ใช้สอย เช่นการสร้างหลังคาเชื่อมตรงซานหรือระเบียบระหว่างเรือน 2 หลัง ด้วยการใช้อีกร้อยเสาด้านในของเรือนทั้ง 2 หลัง แล้วตั้งเสาคัตคาขึ้นไปรับชื่อของหลังคาที่สร้างเชื่อมซึ่งเป็นวิธีหนึ่ง อีกวิธีหนึ่งก็คือการสร้างเรือนเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งหลังเคียงกับหลังเดิม โดยการใช้ร้อยเสาริมในของเรือนเดิมกับเสานอกของเรือนหลังใหม่ แล้วตั้งเสาคัตคาอีกคันหนึ่งขึ้นไปรับชื่อของหลังคาเรือนหลังใหม่ ชื่อที่ร้อยระหว่างเสานี้เรียกว่า ชื่อคัต

ชื่อเฉลียง ตัวไม้โครงหลังคาอาคารในพระพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร มีลักษณะเป็นไม้ท่อนยาว หน้าตัดสี่เหลี่ยม วางพาดออกไปจากเสาประธานหรือผ่านนั้น พาดอยู่บนหัวเสารายหรือเสาเฉลียง เพื่อรับเสาคัตคาที่ตั้งขึ้นไปรับแป ชื่อ กลอน ระแนง และเครื่องมุงชนิดต่าง ๆ

ชื่อเชื่อมลาย ส่วนที่ทำขึ้นเป็นเส้นเชื่อมอยู่ระหว่างตัวลายหรือลายกับภาพซึ่งฉลิกหรือปูพื้นทั้งไป ใช้ในงานช่างปูลฉลิกกระดาน หรือฉลิกหนังใหญ่ ชื่อเชื่อมลายทำขึ้นเพื่อช่วยยึดตัวลายกับภาพ หรือรูปภาพที่ลอยอยู่ในพื้นโปร่งไม่ให้หลุดไปจากกัน ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ชื่อเชื่อมลายนี้ต้องทำให้กลมกลืนเหมาะสมกับภาพหรือตัวลายด้วย

ชื่อแทนเค้า ส่วนของชื่อที่ยื่นเลยหมั่นออกไปรับแปปลายเค้า เเชิงกลอน และหลังคาส่วนที่เลยหมั่นออกไป ชื่อแทนเค้ามีเฉพาะในงานสถาปัตยกรรมประเภทโบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญ (ดูชื่อเอก ประกอบ)

ชื่อหมู่ ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างหลังคา อยู่ตรงมุมอาคารทรงไทย มีลักษณะเป็นไม้ท่อนยาว หน้าตัดสี่เหลี่ยม โคนสอดติดกับเสาตรงมุมร่วมในประธาน ทอดตัวชื่อยื่นออกไปทั้งทางด้านสกัดและด้านริของตัวอาคาร ปลายชื่อพาดอยู่บนปลายเสา หรือหมั่นที่รายรอบตัวอาคาร

ชื่อหลวง ตัวไม้โครงสร้างส่วนประกอบเครื่องบน มีลักษณะเป็นไม้ท่อนสี่เหลี่ยมพาดอยู่บนหัวเสาในประธานทั้งคู่ เรียงลำดับเข้าไปบนหัวเสาด้านข้างของตัวอาคาร ทำหน้าที่รับแปและเสาคัตคา เป็นชื่อตัวล่างสุดของโครงสร้างหน้าจั่ว ชุดที่เรียกว่า ชื่อม้าตั้งใหม่ แม้ชื่อหลวงจะเป็นชื่อที่พาดบนหัวเสาเช่นเดียวกับชื่อประธานของทางภาคกลาง แต่มีชื่อแตกต่างกันคือ ปลายชื่อหลวงจะยื่นเขยหัวเสาออกไปเล็กน้อย เพื่อรับแปอ้าย (เพราะที่ปลายเสาจะรับตั้งใหม่ตัวที่รับชื่อม้ายี่ ซึ่งมีความกว้างเท่ากับช่วงหัวเสาพอดี)

ชื่อโท ชื่อตัวรองของโครงจั่วหลังคาชนิดที่มีชื่อหลายตัว ชื่อโทนี้จะวางสลับอยู่บนเสาคัตคาที่ตั้งอยู่บนชื่อตัวล่าง ส่วนมากจะมีชื่อโทนี้ตั้งแต่ 2-3 ชั้น รูปร่างของชื่อโทจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีขนาดใหญ่เล็กหลั่นกันขึ้นไป ชื่อโทมักใช้ในโครงหลังคาโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ที่มีขนาดใหญ่ ชื่อโทนี้บางท้องถิ่นเรียก "ชื่อยี่"

ชื่อประจำห้อง ชื่อชนิดหนึ่งของเรือนเครื่องสับ มีลักษณะเป็นไม้แผ่นยาว หน้าตัดสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปลายชื่อวางอยู่บนหัวเสาอุดติดจากหัวและท้ายเรือน ถ้าไม่ได้ติดตั้งฝา ชื่อประจำห้องนี้จะไม่มียาตั้งรองรับ แต่จะทำหน้าที่รับตั้งแขวนและติดกันขึ้น, บางถิ่นเรียก "ชื่อลอย" ก็มี

ชื่อแผ่ / ชื่อหัวเสา ชื่อชนิดหนึ่ง อยู่ตรงเสาหัวท้ายของเรือนไทยชนิดเครื่องสับ หน้าของชื่อเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตรงศูนย์กลางชื่อจะเป็นช่องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าให้ทะลุ มีขนาดพอดีที่จะสอดใบตั้งขึ้นไปรับอกไก่ ริมด้านนอกส่วนบนถากกลมเหลี่ยมให้แผ่ลงยาวตลอด ส่วนที่ถากแผ่จะเป็นร่องรูปทางเหยี่ยว เพื่อยึดปลายกลอนของปีกนกที่เป็นรูปทางเหยี่ยวด้วย หน้ากว้างของชื่อแผ่จะเลยจากหัวเสาออกไปเท่ากับความหนาของฝา เพื่อทำหน้าที่ขมปลายฝายอีกประการหนึ่งด้วย, "ชื่อหัวเสา" และ "ชื่อกะดะปิงหา" ก็เรียก

ชื่อเอก / ชื่อประธาน ชื่อประธานของโครงสร้างหลังคาอาคารสถาปัตยกรรมไทยที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัง ชื่อเอกนี้จะวางพาดอยู่ทางด้านสกัด บนเสาร่วมในประธาน หรือจากผนังถึงผนังในกรณีที่ไม่มียาร่วมในประธานและวางอยู่บนเสาตลอดคร่าวหน้ามุข ชื่อเอกทำหน้าที่รับโครงหลังคาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อยู่เหนือชื่อทั้งหมด ถ้าชื่อนี้ยื่นเลยหมั่นออกไปทำหน้าที่แทนเค้าก็จะรับแปปลายเค้าและเชิงกลอน ซึ่งส่วนที่ยื่นเลยไปนี้เรียกว่า "ชื่อแทนเค้า" การที่เรียกชื่อชนิดนี้ว่าชื่อเอกก็เพราะว่าเหนือชื่อเอกขึ้นไปยังมีชื่อโทวางอยู่บนปลายเสาคัตคาอีกเป็นชั้น ๆ หน้าตัดของชื่อจะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับขนาดความกว้างของอาคาร อาคารหลังใดมีเพดานมักไม่ทำเพดานที่ระดับชื่อเอก แต่จะทำที่ระดับเหนือชื่อโทติดจากชื่อเอกขึ้นไป ชื่อเอกหรือท้องชื่อโทได้เพดานนี้ตกแต่งลอบมูทำทิว แล้วลงรักปิดทองเป็นลวดลายสวยงาม

คร่าวเพดาน โครงสร้างส่วนย่อยของเครื่องบน คร่าวเพดานส่วนมากจะวางเสมอรระดับท้องชื่อหรือท้องดง เพื่อเป็นโครงสำหรับวัสดุแผ่นเพดาน บางทีเรียกว่า "ฝาเพดาน" คร่าวเพดานนิยมใช้กับวัสดุทำเพดานหลายประเภท เช่น

1. เพดานไม้ คร่าวเพดานนิยมตีกับแนวหรือเข้าเส้นเรียบ
2. เพดานกระเบื้องกระดาศหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ ไม่คร่าวเพดานติดตั้งหรือนอนก็ได้ ระยะห่างของคร่าวเพดานสุดแต่ขนาดของวัสดุที่ทำผืนเพดาน

ปัจจุบันคร่าวเพดานทำด้วยโลหะผสม ซึ่งผันแปรไปตามวัสดุก่อสร้างและวิธีการใหม่ ๆ คือ ถ้าเป็นอาคารทางสถาปัตยกรรมไทย เช่น โบสถ์ วิหาร จะใช้ชื่อเป็นคร่าว แล้วตีแผ่นไม้กระดานอยู่ข้างบน

คาน โครงสร้างส่วนล่างของอาคาร ใช้เป็นตัวยึดระหว่างเสารองรับคาน ในอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก คานจะรับพื้นโดยตรง สำหรับอาคารไทยโบราณ ถ้าเป็นอาคารประเภทเครื่องก่อ เช่น โบสถ์ วิหาร เมื่อทำฐานรากจากคลองรากรอบอาคารแล้ว จะก่อผนังเกือบถึงระดับพื้นของอาคาร ถมดินให้เสมอ แล้วจึงก่ออิฐเป็นระยะ ๆ ทำหน้าที่เป็นคานจากผนังด้านยาวด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่ง ต่อจากนั้นจึงทำพื้น

3.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ สมคิด จิระทัศนกุล (2544:70-71)ได้เขียนถึงลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถไว้ดังนี้

..ลักษณะของงานสถาปัตยกรรมแต่ละชั้นย่อมเกิดจาก ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ หลัก 3 ส่วน คือ

1. แผนผังอาคาร
2. โครงสร้างอาคาร
3. รูปแบบลักษณะอาคาร

1. แผนผังอาคาร หมายถึง รูปลักษณะที่เป็นภาพตัดในทางราบของอาคารที่บ่งบอกถึงขอบเขตอาคาร ตำแหน่งโครงสร้างตลอดจนถึงการกำหนดที่ว่างภายในอันเกิดขึ้นสำหรับประโยชน์ใช้สอย

2. โครงสร้างอาคาร หมายถึงส่วนประกอบอันสำคัญที่นำมาค้ำขึ้นเป็นโครงรูปของอาคารอย่างเป็นระบบ เพื่อทำหน้าที่ในการรับถ่ายน้ำหนักและเพื่อกำหนดรูปทรงลักษณะของอาคาร

3. รูปแบบลักษณะอาคาร หมายถึง รูปร่างลักษณะหน้าตาที่แสดงออกถึงภาพลักษณ์ทางกายภาพภายนอกทั้งทางด้านสกัดและทางด้านยาวของอาคารนั้น อาคารพระอุโบสถแทบทุกสมัยยังคงดำรงรูปแบบอาคารที่ก่อขึ้นด้วยอิฐเป็นโครงสร้างอาคารนับแต่ฐานถึงผนังเรือนแล้วรับโครงสร้างและเครื่องบนหลังคาที่เป็นไม้อยู่เช่นนี้คงเดิม ก่อนที่ระบบโครงสร้างและวัสดุจะพัฒนาเป็นระบบโครงสร้างเหล็กหรือระบบคอนกรีตเสริมเหล็กแบบตะวันตก แต่พัฒนาการที่ถือว่าเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ยังมีเพียงรูปแบบลักษณะที่แตกต่างกันไปโดยอาศัยการคลี่คลายบนโครงรูปจากผังอาคารที่เป็นแบบแผนหลักคือผัง 4 เหลี่ยมผืนผ้าแล้วคลี่คลายออกเป็นลักษณะต่าง ๆ

ลักษณะรูปแบบของพระอุโบสถสามารถแบ่งแยกได้เป็น 7 รูปแบบคือ

1. แบบมีปีก ผังอาคารเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า ภายในตั้งแนวเสาประธานขึ้นเพื่อรับโครงจั่วประธาน หลังคาเป็นมุขเดียว หรือมุขลดระดับหลายชั้นมี 2 ลักษณะคือ

- 1.1 แบบผนังทึบ มีลักษณะแนวขอบรอบนอกสุดของอาคารนั้นก่อทึบมีหน้าต่างและประตูเปิดเป็นช่อง ๆ
- 1.2 แบบเสาพะไลรอบ มีลักษณะแนวขอบรอบนอกสุดของอาคารตั้งเป็นแนวเสาเพื่อรับปีกนกชายคาโดยรอบ ผนังของอาคารอยู่เลยเข้าไปอีกแนวหนึ่ง รอบอาคารจะมีระเบียบสำหรับเดิน

2. แบบทรงกฤห์ ผังอาคารเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้าส่วนหลังคาเป็นจั่วเหมือนบ้านเรือน ผนังก่อขึ้นยันจากพื้นถึงอกไถ่ด้านหน้าและด้านหลังของตัวอาคารไม่มีปีกนกคลุม ผนังเป็นไม้ มี 2 ลักษณะคือ

- 2.1 แบบหลังคาตอนเดียวมีลักษณะหลังคามันเดียวคลุมยาวตั้งแต่ด้านหน้าถึงด้านหลังมีมุขเพียงมุขเดียว
- 2.2 แบบมุขลด มีลักษณะลดตอนหลังคาโดยการชักมุขลดด้านสกัดทั้งหน้าและหลังให้สั้นลง และลดลงเป็นชั้น ๆ

3. แบบมุขเด็จ ผังอาคารเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า มีหลังคาคลุมแบบเดียวกับกฤห์ ด้านสกัดหน้าและหลังมีการชักผังออกเป็นโครง 4 เหลี่ยม มีหลังคาคลุมล้อตามรูปทรงของหลังคา เรือนประธานมีการยกฐานสูง มี 2 ลักษณะ คือ

3.1 มุขเด็จอย่างมุขลด มีลักษณะลดระดับสันหลังคาให้ต่ำลงแบบการลดปกติ

3.2 มุขเด็จอย่างมุขลดได้ชื่อ มีลักษณะลดระดับสันหลังคาให้ต่ำลงมาใต้ช่อของจั่วเรือนประธาน

4. แบบเฉลียง ผังอาคารเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้าหลังคาคลุมแบบกฤห์เฉพาะด้านสกัดหน้า-หลัง หรือด้านใดด้านหนึ่ง เพียงด้านเดียว มีการต่อเป็นเฉลียงเพิ่มขึ้น มี 3 ลักษณะคือ

4.1 แบบเพิงหลังคา เฉลียงทำหลังคาแบบเพิงหมาแหงนคลุม ด้านที่สูงจะชนกับผนังเรือนของอาคาร ด้านต่ำมีเสารองรับ

4.2 แบบเรือนขวาง เฉลียงส่วนที่ต่อออกมาทั้งหน้าและหลังทำหลังคาทรงจั่วคลุม ปรับแนวสันหลังคาออกให้ตั้งฉากกับสันหลังคาเรือนประธาน มีลักษณะเหมือนเรือน 3 หลัง เรือนหลังแรกและหลังท้ายขวางเรือนประธานอยู่ มีรางรับน้ำอยู่ระหว่างปีกกันแดดของหลังคาเรือนขวาง

4.3 แบบมุขลด ส่วนเฉลียงที่ทำหลังคาเป็นแบบทรงคดห้อยอย่างเรือนประธาน ทำเป็นมุขลดลงมา 1 ระดับ

5. แบบมุขประเจิด อาคารจะออกแบบมุขลดให้ดูเหมือนลอยจากพื้นหลังคาปีกนกที่คลุมอาคารทั้งหน้าและหลัง

6. แบบตรีมุข คือรูปแบบอาคารที่ต่อมุขเพิ่มจากด้านยาวด้านใดด้านหนึ่งของฝั่งเดิมทำให้อาคารนั้นมีหน้าจั่วขึ้น 3 ด้าน

7. แบบจัตุรมุข มีการออกแบบแผนผังและรูปทรงของเรือนเป็นรูปกากบาท อาคารมีมุขหรือหน้าจั่วหันออกไป 4 ด้านละ 4 ทิศ

3.3 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ

องค์ประกอบของพระอุโบสถนั้น ประกอบไปด้วยส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับส่วนประกอบต่างๆของอาคาร ซึ่ง สมคิด จิระทัศนกุล (2544:207-209) ได้เขียนถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไว้ดังนี้

.. อาคารหรือกลุ่มอาคารรวมทั้งส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เช่น โครงสร้าง ส่วนประดับตกแต่ง สภาพแวดล้อม ฯลฯ นำมาประกอบขึ้นเป็นงานสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่ง สามารถสื่อสารงานสถาปัตยกรรมขึ้นนั้นๆ สะท้อนออกมาถึงคุณลักษณะในแง่ของประโยชน์ใช้สอย ความงาม คติความหมาย หรือทุกอย่างรวมกัน มี 2 ลักษณะ คือ

1. องค์ประกอบแผนผัง

2. องค์ประกอบอาคาร

1. องค์ประกอบแผนผัง คือ ลักษณะทางกายภาพในแนวระนาบทางนอนที่บ่งบอกถึงที่ตั้ง ขนาด พื้นที่ว่างขอบเขต ความสัมพันธ์ ระหว่างส่วนประกอบต่างๆที่ประกอบขึ้นในผัง ในงานพุทธศาสนาสถาปัตยกรรมของไทย มีการแบ่งพื้นที่ ภายในออกเป็น 3 เขต คือ เขตพุทธาวาส,เขตสังฆาวาส, และเขตธรณีสงฆ์

2. องค์ประกอบอาคาร คือ ส่วนของอาคาร ที่ประกอบหรือประดับตกแต่งขึ้นด้วยองค์ประกอบย่อยต่างๆ เพื่อให้อาคารนั้นๆสามารถคงอยู่ได้อย่างมั่นคง แข็งแรง มีความประณีต งดงาม สื่อแสดงออกถึงความหมายหรือ คติในทางพุทธปรัชญา สามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ

2.1 องค์ประกอบโครงสร้าง คือ ชิ้นส่วนของวัสดุต่างๆที่นำมาต่อยึดโยง ประกอบกันเป็นโครงร่างของอาคาร ตามวิธีการ กระบวนการก่อสร้างที่เป็นระบบ ภายใต้กฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผนทางการช่างของกลุ่มชนหรือสังคมนั้นๆ ซึ่งมีอยู่ 3 ส่วน คือ

- องค์ประกอบโครงสร้างส่วนฐาน เป็นส่วนของฐานอาคาร ทำหน้าที่รับน้ำหนักที่ถ่ายทอดจากส่วนบนอยู่เหนือพื้นเรือนขึ้นไปก่อนถ่ายลงสู่ดิน อาคารทางศาสนาของไทย นิยมใช้อิฐ หรือศิลาแลงก่อเป็นผนังคั่นแล้วประดับตกแต่งให้เป็นฐาน มีรูปแบบชนิดต่างๆ เช่น ฐานบัว ฐานสิงห์

- องค์ประกอบโครงสร้างส่วนเรือน เป็นโครงสร้างของอาคารที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวเรือน เพื่อทำหน้าที่ยึดถือเป็นผืนผนังสำหรับห่อหุ้มอาคาร รับน้ำหนักที่ถ่ายลงมาจากส่วนหลังคา ก่อนถ่ายลงไปสู่ส่วนฐานเรือน ได้แก่ เสา ผนัง ประตู - หน้าต่าง

- องค์ประกอบโครงสร้างส่วนหลังคา เป็นโครงสร้างอาคารที่อยู่เหนือส่วนเรือนขึ้นไป ประกอบเข้ากันเป็นโครงหลังคา ทำหน้าที่ปกคลุมพื้นที่ว่างส่วนล่างลงมา ได้แก่ ใต้อุ้ง , แป , จันทันอกไก่ , คั้ง , เค้า , คันทวย

2.2 องค์ประกอบตกแต่ง คือส่วนประกอบที่ทำขึ้นเพื่อเป็นการเสริมแต่งให้อาคารนั้นๆมีความสวยงามยิ่งขึ้น สามารถแยกได้ 2 ลักษณะ คือ

- องค์ประกอบตกแต่งจริง เป็นการประดับตกแต่งที่ทำขึ้นบนส่วนต่างๆของอาคารที่ไม่ใช่เป็นองค์ประกอบโครงสร้างหลักโดยตรง แต่เป็นการประดับตกแต่งเพิ่มเข้าไปเพื่ออาคารนั้นๆมีความสมบูรณ์ทั้งในเชิงความงามและความหมาย ยิ่งขึ้น เช่น จิตรกรรมฝาผนัง ค่าวเพดาน

- องค์ประกอบตกแต่งเสริม เป็นองค์ประกอบที่ทำเสริมขึ้นบนส่วนขององค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างสำคัญของอาคารนั้นๆ เช่น คันทวย หน้ำนัน ตัวลำยอง เชิงชาย

4. ลวดลาย

4.1 วิวัฒนาการลายไทย

มนุษย์รู้จักลวดลายมาตั้งแต่โบราณกาล และรู้จักเขียนลวดลายมาเป็นเวลานานแล้ว เมื่อมนุษย์มีการพัฒนาและเจริญมากขึ้น ได้รู้จักดัดแปลงธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ในการตกแต่งสิ่งต่าง ๆ ให้สวยงาม และอาศัยธรรมชาติเป็นเครื่องช่วยเหลือ โดยการนำสิ่งที่เห็น จากธรรมชาติมาดัดแปลง ประดับตกแต่งให้เป็นลวดลายขึ้น ในขั้นต้นก็เขียนดอกไม้ ใบไม้ที่ง่าย ๆ เป็นลายหยาบ ๆ ก่อน เมื่อได้เขียนสืบต่อกันเรื่อยมา เกิดความเชี่ยวชาญมากขึ้น จึงเกิดความคิดที่จะดัดแปลงให้สวยงามยิ่งขึ้น รู้จักคิดลำดับลวดลายจากง่าย ๆ ไปหาลวดลายที่สลับซับซ้อนขึ้น (ฉาย เทวาทินิมิต.2497:1-3) ลวดลายไทยเป็นศิลปะที่มีมานาน เป็นศิลปะประจำชาติที่มีลักษณะอ่อนช้อย สง่างาม เป็นเอกลักษณ์ของชนชาวไทย ลายไทยในยุคแรก ๆ ได้แบบอย่างและดัดแปลงแก้ไขมาจากลายของอินเดีย (วิทย์ พินคณเงิน.2509:6) เป็นลายที่เกิดจากการสลับแยกอิทธิพลของอินเดียเข้าสู่ความเป็นตนเอง มีลักษณะเหมือนธรรมชาติ (น.ณ ปากน้ำ.2524:4)

4.1.1 ลายไทยในสมัยสุโขทัย

ลายไทยในสมัยสุโขทัยได้รับอิทธิพลและวิวัฒนาการมาจากขอม และปาละ มีหลักฐานที่เป็นลายดอกบัวบนเพดาน อุหา ถ้าที่วัดศรีชุม เป็นลายเครือเถาเกี่ยวกับลายอโยธยา หรืออุทอง ลายทรงมูมที่เรียกว่า ลายค้ำควานนั้นมีลักษณะเหมือนใบเสมา สมัยอุทองทั่วไป คือ ลายขมวดเป็นก้านขดม้วนไปม้วนมาแบบธรรมชาติ (น.ณ ปากน้ำ.2524:11) และยังมีลายจำหลักไม้ปูนที่เพดานห้องใต้ปราสาท พระบรมธาตุเมืองสวรรคโลก (ฉาย เทวาทินิมิต .2497:7) เขียนถึงลวดลายไทยสมัยสุโขทัยว่า แต่เดิมคงไม่ได้ทำลายวิจิตรพิสดารอย่างใดนัก คงจะเขียนด้วยลายง่าย ๆ เช่นเดียวกับลายที่เสื่อผ้าและกระเบื้องกระจาตของพวกมัวเย้าอันเป็นชาวป่าชาวเขา

องคตอ ทันวัชรพันธ์และคณะ (2540:203) อธิบายถึงลักษณะของลวดลายในสมัยอยุธยา ดังนี้ ลวดลายมีความเป็นธรรมชาติ คล้ายกับศิลปะของไทยในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และในภาคเหนือในระยะเวลาเดียวกันและยังไม่ปรากฏลายที่เป็นแม่แบบของลายไทยอย่างลายกนกเลย แม้จะใกล้เคียงแต่ก็ยังคงมีเค้าของลายในศิลปะทวารวดี และเขมรที่เคยหยั่งรากของศิลปะไว้แต่เดิม ดังตัวอย่างลายแกะสลักไม้ดาวเพดานห้องปราสาท วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุริยาลัย ตัวดาวตรงกลาง ทำเป็นรูปดอกบัวและลายที่มุมทำเป็นลายขมวดแบบธรรมชาติ ยังไม่ได้ประดิษฐ์เป็น ลายกนก แต่เป็นลายร่วมสมัยกับอยุธยาตอนต้น

4.1.2 ลายไทยสมัยอยุธยา

สมัยอยุธยา เป็นสมัยที่ศิลปะเจริญถึงขั้นสูง และเป็นมรดกตกทอดจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ลวดลายต่าง ๆ ที่เป็นฝีมือไทย มีอยู่หลายชนิด เช่น จำหลัก หล่อ ปั้น หรือเขียนลงในวัตถุหลายอย่าง(ฉาย เทวาทินิมิต.2497:11) ลวดลายจะมีความละเอียดยับ บ่งบอกถึงอสังการของศิลปะอย่างสุดขีด ศิลปะอยุธยาตอนปลายเป็นรูปแบบของศิลปะอันเลียดสุดของคลาสสิกของสุโขทัย และอยุธยาตอนปลาย ถือว่าเป็นวิวัฒนาการขั้นสุดท้ายของศิลปะไทย ซึ่งจะส่งแบบแผนให้แก่ศิลปะรัตนโกสินทร์ ศิลปะอยุธยาตอนต้น สืบเชื้อสายมาจาก ศิลปะอโยธยา อันเป็นศิลปะคลาสสิกของไทย (น.ณปากน้ำ .2524:14-15) ได้กล่าวถึง ลวดลายในช่วงอยุธยา ไว้ดังนี้ ลักษณะอันเข้มแข็งของศิลปะอยุธยาตอนต้นเห็นได้จากทวยอุโบสถวัดพระเมรุอยุธยาเป็นทวยขนาดใหญ่โต เข้มแข็ง ผิดกับทวยสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งอ่อนหวานจนบอบบาง แทบไม่เป็นประโยชน์ในการค้าขายราคา ลายดอกบัวรูปดาวเพดานธรรมาสน์ก็เป็นดอกใหญ่เข้มแข็งมาก ดอกลอยเด่นเป็นสง่าเมื่อเทียบกับลาย

ดอกบัวเพดานธรรมชาติ สมัยอยุธยาหลัง ลายเขียนสีบนเพดานเป็นแบบแผนสำคัญของสมัยอยุธยาตอนกลาง การเขียนลายกลีบบัว เริ่มใช้กลีบยาวเรียว แแหลม แบบกระจับตาอ้อย ภาพในตัวกลีบบัวประดิษฐ์ส่วนละเอียดออกไปเริ่มแสดงลักษณะอ่อนหวาน คลายความแข็งกระด้าง ลายไทยในสมัยอยุธยาตอนกลาง เป็นจุดเริ่มต้น ลักษณะพิเศษของศิลปะอยุธยาเปิดท้นสุดขีดในสมัยอยุธยาตอนปลาย กลายเป็นลายกนกเปลว ปลิวฟูพาเบาหวิว และลอยฟุ้ง ผสมกับจินตนาการของกวีที่มีความผูกพันกับธรรมชาติอันลึกซึ้ง

ช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามตะวันตก เนื่องจากในช่วงนี้สังคมไทยมีความเกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติ โดยเฉพาะยุโรป จึงเกิดมีการรับเอาศิลปะตะวันตกเข้ามาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ศิลปะ ลวดลายโรโคโค (Rococo) ของฝรั่งเศสได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างกว้างขวาง (น.ณ ปากน้ำ .2524:16) แต่ยังมีช่วง อีกกลุ่มหนึ่ง ที่ยังยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปะลวดลายไทยแบบเดิมอยู่ จึงมีการสร้างลวดลายที่สวยงามสืบต่อไป ลักษณะของลวดลายมีการเขียนอย่างละเอียด และมีอิสระมากขึ้น เศรษฐมินทร์ กาญจนกุล (2540:6-7) ได้กล่าวถึงลวดลายไทยในสมัยอยุธยา ดังนี้

การแบ่งศิลปะสมัยอยุธยานั้นแบ่งได้ 3 สมัยดังนี้

1. อยุธยาตอนต้น เริ่มจาก พ.ศ.1893 ถึงปลายรัชการของสมเด็จพระไชยราชา พ.ศ.2089 (สมัยพระไชยราชา เรื่อยมา จนถึงสมัยพระเอกาทศรถ มีศิลปะยุโรปกับที่ญี่ปุ่นแพร่เข้ามาบ้างแล้ว)
2. อยุธยาตอนกลาง เริ่มจาก พ.ศ.2090 ถึงปลายรัชกาลของพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2199
3. อยุธยาตอนปลาย เริ่มจากปีเสวยราชย์ของพระนารายณ์มหาราช พ.ศ.2199 จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว ตีทรวง วิไลศาแพร่เข้ามาก่อน ต่อจากนั้นการเจาะหน้าต่างเป็นช่องอาร์คโค้งแบบศิลปะโกธิค ซึ่งฝรั่งเศสนำเข้ามาแพร่หลายไปทั่ว มีลายแบบโรโคโคของฝรั่งเศส และลายเครือเถาของฝรั่งเศสเข้ามาเป็นที่นิยมกันมากพร้อมกันนี้ศิลปะการเขียน ต้นไม้ ภูเขาของจีนมีแบบแผนเข้ามาพร้อมกับเครื่องลายครามในสมัยพระนารายณ์ นอกจากนี้ก็มีบานฉากญี่ปุ่น พรมแบบ เปอร์เซีย รูปพระพุทธรูปจากยุโรปจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ทำให้เราปฏิเสธไม่ได้เต็มปากเต็มคำนำว่าศิลปะต่างชาตินั้นไม่ได้มี ผลต่อศิลปะอยุธยาตอนปลายและเป็นแรงส่งให้ศิลปะอยุธยาตอนปลายรุ่งเรืองถึงขีดสุดและสมัยอยุธยาตอนปลายนี้ก็เช่นกัน ที่จัดว่าเป็นยุคเฟื่องฟูของวัฒนธรรมศิลป์ มีการวางลวดลายเครือเถาที่ไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติอย่างเช่นดอกไม้จะลอยทับ ส่วนใบ ส่วนโคนทับกัน มิได้ซ้อนกันดังธรรมชาติ ซึ่งคล้ายกับการออกแบบลายตกแต่งฝาผนังของชาวตะวันตกอีกข้อ ที่น่าสังเกตอีกอย่างก็คือปลายของลายก้านขดสมัยอยุธยาตอนปลายจะเป็นรูปช้อนกหรือลายหางโดยผสมกัน แสดงว่ายัง รับอิทธิพลจากอยุธยาตอนต้นอยู่

องศอร ทันวัชรพันธ์ และคณะ (2540:203) อธิบายถึงลวดลายสมัยอยุธยา ดังนี้ ในช่วงต้นของศิลปะ อยุธยายังมีลักษณะลวดลายที่มีเค้าแบบมาจากศิลปะทวารวดีและเขมรที่ได้ดัดแปลงพัฒนามาเป็นศิลปะของกลุ่ม แม่เจ้าพระยาอย่างที่เราเรียกในกลุ่มอยุธยา สุวรรณภูมิ ลายกนกสามตัวอันเป็นแม่แบบของลายไทยเริ่มประดิษฐ์ ขึ้นใช้แล้วในสมัยอยุธยาตอนกลาง โครงสร้างของลายยังมีเครือเถาแบบธรรมชาติปะปนอยู่ ผิดกับลายสมัยอยุธยา ตอนปลายซึ่งประดิษฐ์เป็นลายล้วนๆ ส่วนลวดลายที่ประกอบอาคาร เช่น กระจังในแบบต่างๆ ลายก้านขด ปรางู แล้วในสมัยอยุธยาตอนต้น และได้มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ลายก้านขดที่บานประดุจดวงจันทร์ ซึ่งออกลาย คล้ายกับที่วัดหน้าพระเมรุ สมัยอยุธยาตอนต้น มีเถาตรงกึ่งกลางก้านขดเป็นรูปหัวสิงห์และใบเทศ อย่างที่เรียก ลายก้านขดหน้าสิงห์ ลายก้านขดใบเทศ ในสมัยอยุธยาตอนกลาง ก้านของลายจะเป็นเส้นใหญ่ และก้านของลาย เป็นเส้นเล็กบางในสมัยอยุธยาตอนปลาย ตรงกลางวงจะเป็นลายชอกนกหรือลายหางโตก็มี ในสมัยอยุธยาตอน ปลาย ลายกนกมีความอ่อนไหวและพลิ้วขึ้นมาก ประดิษฐ์ให้กนกเพรียวขึ้นแบบเปลวไฟ เรียกว่ากนกเปลว และ ในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีลวดลายอย่างฝรั่งแบบยุโรปเข้ามามีอิทธิพลต่อลายศิลปะอยุธยาอย่างกว้างขวาง มีลายใบไม้วั้นแบบใบอะแคนทัส ลายเทพนมหน้าตาเป็นแบบฝรั่งผสมผสานกับลายไทย

4.1.3 ลายไทยสมัยรัตนโกสินทร์

ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีรูปแบบ และลักษณะลวดลายเหมือนกับสมัยอยุธยาตอนปลายสุดช่วงรัชกาลที่ 4-5 (น.ณ ปากน้ำ.2524:21-22) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการของลายไทยไว้ดังนี้ สมัยรัชกาลที่ 4 ลายรดน้ำยังคงนิยมแบบไทยอยู่ ลายไทยขาดความเข้มข้น เพราะสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ หันไปส่งเสริมความเจริญตามแบบแผนของยุโรปเสียส่วนใหญ่ งานจิตรกรรมแบบแผนเดิมของไทยเราจึงขาดความสนับสนุนไปโดยปริยาย ดังนั้นเมื่อศิลปินหันไปเขียนภาพตามคติเก่า จึงทำลัทธิแต่พอให้เป็นรูปเป็นร่าง ขาดอารมณ์ทะมัดทะแมงดังที่พระไตรปิฎกวัดพระเชตุพนฯ สมัยอยุธยาจะเห็นข้อแตกต่างกันอย่างชัดเจน ด้วยสมัยอยุธยาเน้น การใช้เส้นสง่าผ่าเผยและเข้มข้นทะมัดทะแมง คู่กัน ส่วนสมัยรัชกาลที่ 4 เทวดาลายกับอมโรค เห็นแล้วไม่จับใจ และที่ขาดเสียมิได้ก็คือ ลายประกอบเบื้องหลังเป็นลายดอกไม้ ใบไม้แบบฝรั่ง

ศิลปะลวดลายในสมัยรัชกาลที่ 4 จากตู้พระไตรปิฎกวัดหงส์รัตนาราม แม้ว่าจะจัดภาพงดงาม แต่ถ้าพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นข้อบกพร่องมาก เช่นลายที่กนกที่สานสอดสลับเบื้องหลังเป็นลายที่ละเอียดยับยั้งและกระด้าง ต้นไม้เบื้องหลังปราสาทราชวังก็เขียนใบไม้เป็นเส้นฝอยบ่งบอกถึงความเปราะบางอย่างถึงขนาด ส่วนลายดอกไม้ ใบไม้แบบฝรั่งยังคงมีแทรกอยู่ทั่วไป เช่นลายในห้องปราสาทเบื้องหลังเหล่านักรัถย์ที่กำลังทำพิธีสมโภชอยู่นั้น

สมัยรัชกาลที่ 5 ลายไทยยังคงเป็นแบบรัชกาลที่ 4 ตัวลายเขียนเสียดเอียดเป็นฝอย ดังภาพลายประตูฝั่งมุกวัดราชบพิธให้สังเกตตัวลายเล็กละเอียดยิ่งกว่าสมัยรัชกาลที่ 4 ขาดพลังและความเข้มข้นอย่างสิ้นเชิง แม้ตัวกนกเองก็จะเป็นเส้นคดโค้งอย่างเป็นระเบียบ แต่แข็งเหมือนขดลวด ไม่อ่อนพลิ้วแบบธรรมชาติอย่างลายไทยสมัยรัชกาลที่ 3 และสมัยอยุธยา ซึ่งแสดงว่าสมัยอันรุ่งโรจน์ของลายไทยได้สิ้นสุดแล้ว ภาพลายกระเบื้องเคลือบประดับเสาและกำแพงแก้วอุโบสถเป็นลายใบเทศ แต่การจัดภาพอยู่ในกรอบเป็นแบบยุโรปซึ่งผสมกันอย่างสนิทสนม เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล (2540:8) ได้อธิบายถึงลวดลายในช่วงรัตนโกสินทร์ ดังนี้

...ศิลปกรรมในยุคนี้จึงเหมือนกับสมัยอยุธยาตอนปลายนั่นเอง หรือจะกล่าวได้ว่าเป็นการลอกเลียนศิลปอยุธยาทุกอย่าง แต่ปรับปรุงให้เข้มข้นขึ้น สดกับเป็นยุคสมัยของนักรับ

ช่วงรัชกาลที่ 2 การค้าขายกับต่างประเทศอย่างเมืองจีน หนังสือพงสาวดารจีนก็เริ่มแปลกันตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 มีการแลกเปลี่ยนสินค้า และหัตถกรรมทำให้เกิดการนิยมในศิลปจีนกันอย่างแพร่หลาย

สมัยรัชกาลที่ 3 มีการนิยมศิลปะจีนมากยิ่งขึ้น อย่างเช่นตู้พระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนฯ มีมือช่าง ร.3 เขียนภาพกนกเครือเถา ดอกไม้ ใบไม้ เน้นไปที่ทั้งคู่ ลายใบเทศนี้เลียนมาจากของจีน

ลวดลายจีนได้กลายเป็นแบบแผนของศิลปรัตนโกสินทร์ที่ได้ผสมลายไทยที่สืบช่วงมาจากอยุธยาและในคอนปลายรัชกาลที่ 3 อิทธิพลศิลปะอเมริกัน เช่น สถาปัตยกรรมแบบคาโรไลนา ได้เข้ามาเป็นแบบอย่างของโบสถ์ไทยหลายที่ด้วยกัน

รัชกาลที่ 4 มีการสร้างสถาปัตยกรรมตามแบบยุโรป พระราชวังแบบยุโรป มีการใช้ช่องหน้าต่างโค้ง ตึกกรมบ้านช่องในสมัยนี้สร้างแบบยุโรปทั้งสิ้น ส่วนลายรดน้ำตู้พระไตรปิฎก ยังคงนิยมแบบไทยอยู่ แต่ก็มีลายฝรั่งอยู่บ้างตามสมัยนิยมอย่างตู้พระไตรปิฎกที่วัดพระเชตุพนฯ ซึ่งจำหลักลายฝรั่งล้วน ๆ

ศิลปินในยุคนี้พากันหันไปทำงานศิลปะตามยุคสมัย มีที่ทำงานไทยอยู่บ้าง ก็เพียงสักแต่ว่าพอได้ทำเท่านั้น เส้นสายก็ไม่สง่าผ่าเผยและเข้มข้น อย่างเช่นสมัยอยุธยาอีกต่อไป

รัชกาลที่ 5 ลวดลายไทยสมัยนี้ ยังคงลักษณะเกือบเหมือนในสมัยรัชกาลที่ 4 ทุกประการ คือเขียนตัวลายเสียดเอียดเป็นฝอย ขาดพลังและความเข้มข้นอย่างสิ้นเชิง ไม่อ่อนพลิ้ว อย่างลายประตูฝั่งมุกวัดราชบพิธ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายุคแห่งความรุ่งโรจน์ของลายไทยได้สิ้นสุดลงแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเปลี่ยนโฉมหน้าสถาปัตยกรรมไทยแบบเก่า เข้าสู่ยุคการก่อสร้างด้วยเฟโรคอนกรีตอย่างอาจหาญ...

ช่วงรัชกาลที่ 6 ศิลปะตะวันตก ยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอยู่ และได้มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมขึ้นในช่วงนี้ เช่น พระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งมีการก่อสร้างเลียนแบบยุโรป

องคอร ทันวัชรพันธ์ และคณะ (2540:204) ได้อธิบายถึงลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนี้ งานศิลปะในสมัยกรุงธนบุรีไม่ปรากฏเด่นชัด และงานช่างศิลปะรวมถึงช่างล้วนแล้วแต่สืบทอดมาจากอยุธยาทั้งสิ้น จนสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ พ.ศ.2325เป็นต้นมา ศิลปกรรมที่สืบทอดมาแต่กรุงศรีอยุธยาเพียงยังไม่ถึงช่วงอายุคน จึงยังปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 1 อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการพยายามรวบรวมช่างฝีมือเก่าแก่ครั้งสมัยอยุธยาที่ยังคงหลงเหลืออยู่ มาก่อสร้างสร้างปราสาทราชวัง ทำนุบำรุงรักษาอาราม งานไม้แกะสลักรัชกาลที่ 2 เป็นแบบอย่างที่ยึดแบบมาจากศิลปะจีน แสดงถึงอิทธิพลของศิลปะจีนเริ่มมีบทบาทขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 3 ศิลปะจีนกลายเป็นศิลปะพระราชนิยม โบสถ์วิหารที่เคยสร้างมีเครื่องไม้หลังคาไม้แกะสลักเปลี่ยนไปเป็นก่ออิฐถือปูน นิยมลายดอกพุดตาน ลายอย่างจีนนี้นิยมสอดแทรกอยู่ในลายไทยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาประเทศไทยเปิดประตูสู่ตะวันตกมากขึ้น มีการนำลวดลายอย่างฝรั่งเข้ามาสอดแทรกในศิลปะไทยอีกครั้งหนึ่งและเริ่มเด่นชัดขึ้นตั้งแต่รัชกาลที่ 5 อาคารสร้างตามอย่างยุโรป ในส่วนของงานศิลปะประเพณีลวดลายไทยยังคงปรากฏเป็นเอกลักษณ์อยู่เสมอ การสร้างวัดวาอารามยังคงเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเป็นส่วนใหญ่ และงานไม้แกะสลักลวดลายต่าง ก็ยังคงรูปแบบหลักอย่างเดิมจะผิดเพี้ยนในรายละเอียดเล็กน้อย

4.1.4 แหล่งที่มาของลายไทยที่ใช้ในการตกแต่งเพดาน

1. ลายดาว ส่วนมากนิยมใช้เขียนเพดาน โบสถ์และวิหาร ปฏิพัทธ์ คาระดาศ (2539:134) ได้อธิบายเกี่ยวกับลายดาวดังนี้ ดาวเป็นชื่อลายไทยประเภทหนึ่ง มีทั้งชนิดเขียนสี ฉลุ ปักทอง และเลื่อยไม้ แกะสลักทำกลีบซ้อนกันเป็นชั้น ๆ หรือไม้ชิ้นเดียวแกะสลักอย่างหนา หรือบาง ทำขึ้นเพื่อประดับส่วนบนของเพดาน มีโครงสร้างอยู่ในทรงกลม มีกลีบดอกเป็นรัศมีรอบแกนกลางหรือกลีบดอกกลมมนรอบแกนกลาง ที่เป็นรัศมีมักใช้กลีบบัวหรือกระจังเป็นหลัก น.ณ ปากน้ำ (2530:99) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับลายดาวดังนี้

ดาว เป็นชื่อลายชนิดหนึ่งสำหรับประดับบนเพดานโบสถ์ หรือพระระเบียง ลายดาวเพดานมักทำเป็นกลีบบัวกระจายซ้อนกันเป็นชั้น ๆ

ในลายไทยมีลายดาวเพดาน ซึ่งประดิษฐ์กันได้หลายแบบนานาชนิด และบางทีก็ซ้อนกันหลายชั้นประกอบด้วย

1.1 ดาวจงกล มีลักษณะเป็นกลีบบัวยาวซ้อนสลับกลีบกันถึง 5-6 ชั้น ลดหลั่นกันไป หรือใช้ดาวหลายชนิดเลื่อยเป็นชั้นมาประกอบกัน 4 ชั้น แต่ละชั้นมีกลีบซ้อน ปลายกลีบวอน (ปฏิพัทธ์ คาระดาศ. 2539:134)

1.2 ดาวตุ้ตู่ หรือดาวดอกจอก คือลายดาวชนิดเล็กสุด สำหรับใช้เป็นไส้แกนกลางของลายดาวอื่น ๆ

ถ้าติดกลีบบัวโดยรอบมีกลีบซ้อนเรียกว่า ดาวกระจาย หรือ ดาวกระจาย (ปฏิพัทธ์ คาระดาศ.2539:134) มีรัศมีออกเป็นแฉก ๆ แบบใบเทศ (น.ณ ปากน้ำ.2530:99)

1.3 ดาวดอกจอก มีลักษณะเป็นรูปวงกลม บัวกลีบปลายตัดบากกลาง เป็นรูปสลักนูน (น.ณ ปากน้ำ 2530:99) หรือดอกจอก หรือดาวตุ้ตู่ ซึ่งเติมบัวฟันยักเป็นรัศมีโดยรอบ แกะสลักด้วยไม้ขนาดหนา (ปฏิพัทธ์ คาระดาศ. 2539:134)

1.4 ดาวกลีบบัว มีลักษณะแกะไม้ชิ้นเดียว มีดอกจอกเป็นแกนกลาง รัศมีทำเป็นรูปดอกบัวติดกัน

(ปฏิพัทธ์ คาระดาษ.2539:134) ดาวแบบโบเตตเป็นรัศมีแฉกรอบตัว ประติษฐานพิศดารขึ้นกว่าดาวราย

1.5 ดาวรังแทน เป็นกลีบบัวธรรมชาติซ้อนกัน 4-5 ชั้น (น.ณ ปากน้ำ.2530 : 99)

1.6 ดาวล้อมเดือน ลายดอกกลอย หรือลายดาวเพดานที่เป็นกลุ่ม (ปฏิพัทธ์ คาระดาษ.2529:135)

2. ลายค้างคาว พจนานุกรมศัพท์ ศิลปกรรม (2530 : 67) ได้ให้ความหมายของลายค้างคาวดังนี้ ลายค้างคาว คือ ชื่อลวดลายไทยแบบหนึ่ง ผู้เขียนประจำตามมุมเพดานหรือมุมผนัง ทำหน้าที่อุดมุม โดยผูกด้วยแม่ลายกระหนก 2 ซ้อ กระหวัดโคนไขว้กัน พุ่งปลายออกไปในทางตรงข้าม ที่ตรงโคนข้อกระหนกนิยมเขียนลายพุ่ม หรือลายประจำยามอุดไว้ เรียกว่า “ห้ามลาย” ลายที่ผูกขึ้นเพื่ออุดอยู่ตรงมุมนี้ ดูคล้ายรูปค้างคาวคลี่ปีก ช่วงแต่ก่อนจึงเรียกว่า “ลายค้างคาว” ในชั้นหลังพวกช่างจีนเข้ามาเขียนลายอย่างไทย และเรียกว่าค้างคาว เช่นกัน ปฏิพัทธ์ คาระดาษ (2529:129) ได้กล่าวถึง ลายค้างคาวไว้ดังนี้ ค้างคาวเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผีเสื้อ เป็นลายที่ใช้ตามมุมของสิ่งต่าง ๆ เช่น เพดาน กรอบภาพ สมุด หนังสือ มีโครงสร้างอยู่ในรูปสามเหลี่ยมมุมฉาก ทางด้านตั้งและด้านนอนเท่านั้น เมื่อแบ่งครึ่งลาย ซีกซ้ายและซีกขวามักเหมือนกัน ส่วนใหญ่มักใช้ที่มุมทั้ง 4 และต้องมีลักษณะเหมือนกัน จึงถือว่าถูกต้องตามแบบแผน มี 2 ชนิด คือแบบประติษฐานเป็นลายกระหนก และแบบที่เขียนเป็นรูปสัตว์ตามชื่อลาย คือรูปค้างคาว หรือรูปผีเสื้อในธรรมชาติ

การนำลายปีกค้างคาวไปประดับ จะนำด้านรูปร่างมุมยอดสามเหลี่ยม เข้าประดับกับมุมของเพดาน ชุมประตู หรือด้านมุมผนัง การประติษฐานลายมักจะใช้การพิมพ์ลายจากแม่พิมพ์ เพื่อนำไปประดับ (ชานาญ เล็กบรรจง.2540:76)

3. ลายลูกฟัก คือลายที่ใช้ตามพื้นที่ราบ หรือพื้นที่หน้ากระดาน มักใช้ตามแนวนอน เป็นลายที่อยู่ในรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งปากมุมทั้ง 4 ออกให้เป็นเหลี่ยมโค้งมน ลวดลายภายในพื้นที่ลูกฟัก ประกอบด้วยลายหลายชนิด ประติษฐานอย่างอิสระ ส่วนมากเป็นลายโบเตตและลายกระจิง (ปฏิพัทธ์ คาระดาษ.2538:160)

4. ลายดอก หรือดอกกลอย ปฏิพัทธ์ คาระดาษ (2539:147) ได้อธิบายถึงลายดอก ดังนี้

ลายดอก คือลายไทยประเภทหนึ่งซึ่งเป็นดอกหรือดวงมาจัดเรียงรายซ้ำ ๆ กัน โดยเว้นระยะให้อยู่ในจังหวะหรือช่องไฟ ให้ดูงดงาม ตามพื้นที่แบนราบทั่วไป ลายดอกกลอยมักเรียกชื่อจากตัวลายที่นำมาประกอบ คือ ถ้าเป็นดอกโบเตตมาวางเรียงกันในแนวทะแยง เรียกว่า ลายดอกกลอยโบเตต ลายดอกกลอย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับลายอื่น ๆ เช่นลายประเภทดอกดวง ลายประเภทลายดาว เป็นลายที่ช่วยผลักดันรูปหรือลายอื่น ๆ ให้เด่นชัด อาจเรียกว่าลายพื้น ซึ่งมักใช้ตามเนื้อที่กว้างมาก ๆ เช่นพื้นผ้า ผ้าม่านเพดาน ลายดอกกลอย อาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือลายที่อยู่ในทรงกลม เช่นลายดาว ทางทรงก่อสร้างอาคารมักใช้ตามเพดานและลายที่อยู่ในทรงอิสระ เช่นลายช่อดอกกลอย ลายดอกไม้ร่วง ใช้ตกแต่งตามผนัง การประติษฐานลายออกมาในรูปทรงเรขาคณิตในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อประดับซ้ำ ๆ กันโดยเน้นรูปแบบจากธรรมชาติมาดัดแปลงให้เป็นดอก (ชานาญ เล็กบรรจง. 2540:89)

5. ลายกรวยเชิง หรือกรวยเชิง เป็นลายทรงแหลมยาวห้อยลงมาด้านล่าง ต่อลงมาจากลายพื้นและลายหน้ากระดาน ศิริพงษ์ พยอมแย้ม (ชานาญ เล็กบรรจง. 2540:54; อ้างอิงจาก ศิริพงษ์ พยอมแย้ม 2525 : 27) ลายกรวยเชิง เป็นลายที่ใช้ตกแต่งบริเวณช่อในพระอุโบสถ ซึ่งปฏิพัทธ์ คาระดาษ (2539 : 81) ได้เขียนถึงลายกรวยเชิง ดังนี้

กรวยเชิง คือชื่อลายไทยแบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยลายต่าง ๆ เป็นชุดประกอบกัน ได้แก่ ช่อหางลาย ลูกกระหนาบ ลายหน้ากระดาน และกรวยเชิง เป็นลายช่วยประกอบลายอื่น มีลักษณะทรงกรวยผสมกันระหว่างแม่ลายกระหนกกับลายกระจิง แต่ยืดยาวขึ้นในแนวตั้ง สลับกับตัวแทรก ใช้ตกแต่งส่วนที่

เป็นเชิง ขอบ ส่วนต้นหรือปลายวัตถุต่าง ๆ ลายกรวยเชิง นิยมประดับที่เชิงเสา ชื่อ แป ของโบสถ์ วิหาร การประดิษฐ์ลวดลาย ช่างมักจะใช้การพิมพ์ลายในขนาดต่าง ๆ ตามส่วนที่จะใช้ประดับในสิ่งก่อสร้างนั้น ๆ

(ชำนาญ เล็กบรรจง.2540:56) เป็นลายที่ใช้สำหรับตกแต่งประกอบเชิงชายผ้า และเสริมขอบริมชายตอนล่าง ของลวดลายต่าง ๆ เป็นต้นว่า ผ้าลาย ผ้ายกดอก และลวดลายใหญ่ ๆ หรือภาพที่ประดับตามฝาผนังโบสถ์ ภายใน การที่ใช้ลายนี้ประดับนั้น ก็เพื่อช่วยเสริมให้เกิดความงดงามอ่อนละมุนละมัย (มานะ ทองสอดแสง. 2538:169)

6. ลายราชวัติ เป็นลายที่ใช้กับลายกระเบื้อง ลายผ้า ลายในพื้น ลายหน้ากระดานหรือแผงช่องลม มีการนำไปใช้ในการตกแต่งเพดาน ชื่อ ถาน พระอุโบสถ ปฏิพัทธ์ คาระดาม (2539 :159) ได้ เขียนถึงลายราชวัติ ไว้ดังนี้ ราชวัติเป็นรั้วพิธีมณฑล ทำด้วยไม้ล้อมเขตทำพิธี ที่มุมทั้งสี่ตอนกลางเว้นมุมเข้าออกสี่ด้าน มีฉัตรปักเป็นระยะ เรียกว่าแผงราชวัติ ทำด้วยไม้ระแนงตีสานเป็นรูปตะแกรงไขว้กันแบบตาข่าย มีลายดอกไม้หรือลายดอกกลอยชนิดเดียวกัน ปิดทับรอยไม้ที่ไขว้กัน หากดอกไม้เป็นรูปดอกจันทน์สีเหลือง เรียกว่า ราชวัติ ดอกเหลือง หรือดอกสีกลีบ กลีบดอกโค้งกลมเป็นกลีบ เรียกว่าราชวัติดอกกลม ราชวัติกระຈกซึ่งเป็นลายสำหรับกระຈก อาจนำไปติดตามเสาได้ ลายราชวัติหากนำไปประดับด้วยเพชร พลอย หรือกระຈกสีแล้วลงรัก ปิดทอง จัดอยู่ในลายประเภทลายกุ้ด้น เรียกว่า กุ้ด้นราชวัติ

4.2 ลายอิทธิพลจีน

ช่วงสมัยรัชกาล ที่ 3 ประเทศไทยได้มีการติดต่อดำขายกับชาวจีนอย่างเป็นล่ำเป็นสัน

สน สิมাত্রัง (2522:20-23) ได้ให้ความเห็นดังนี้

..พระองค์ทรงมีพระราชนิยมในศิลปการช่างจีนเป็นการส่วนพระองค์ มีการสร้างวัดแบบใช้ศิลปการช่างจีนมากมาย จิตรกรรมฝาผนังก็นิยมเขียนโดยใช้แบบศิลปจีน เช่น โคะบุชา การตกแต่งลวดลายดอกไม้ ใบไม้ ตามคติจีน ลักษณะการตกแต่งแบบจีน มีลักษณะเด่นเรื่อง "การทำให้อะเนก" กล่าวคือ ศิลปะการตกแต่งของจีนจะดูวิจิตร รุ่มรวย มั่งคั่ง และลายตา ลายที่จะใช้มีขนาดใกล้เคียงกันจะว่าเท่ากันก็ได้ น้ำหนักที่จะใช้แตกต่างกันมากเพื่อแลดูลอยเด่น และบางส่วนก็จมหายไป นิยมใช้สีทองเพื่อให้ผลความรู้สึกมั่งคั่ง ลายจะต่อเนื่องแบบเคลื่อนไหวไม่มีที่จบ ลักษณะการตกแต่งอย่างจีนเท่าที่วิเคราะห์จำแนกออกมา ช่างเขียนไทยในรัชกาลที่ 3 มีความฉลาดที่นำมาปรับใช้ในจิตรกรรมไทยเสียจนดูไม่ออกว่าเป็นอิทธิพลศิลปตกแต่งของจีน หรืออาจเกิดจากช่างเขียนไทยมีความนิยมศิลปแบบจีนจากศิลปวัตถุที่นำมาจากเมืองจีน แล้วเกิดการซึมซับอิทธิพลศิลปจีนโดยไม่รู้ตัวด้วย ลักษณะลงประการในจิตรกรรมไทยในรัชกาลที่ 3 ที่รับอิทธิพลศิลปตกแต่งอย่างจีน มีเรื่องการใช้ขนาดคน สัตว์ ต้นไม้ และสถาปัตยกรรม ในแต่ละประเภทที่จะกล่าวมาจะมีขนาดเท่า ๆ กัน เรื่องช่องไฟหรือระยะห่างของสิ่งของต่าง ๆ ที่บรรจุลงในภาพหนึ่งจะแลดูใกล้เคียงกัน การจัดภาพแบบต่อเนื่องเคลื่อนไหวเรื่อยไม่มีที่จบ สีทองลอยเด่น สีพื้นจะจมหายไป สีทองจะปรากฏดูความเป็นหย่อม ๆ จนล้นตาทั่วทั้งภาพ การเขียนเป็นฉากธรรมชาติไม่มีการแบ่งส่วนแบ่งคอนทำให้ภาพต่อเนื่องแบบไม่มีขอบเขตแน่นอน การจัดองค์ประกอบภาพแบบเขียนเป็นภาพเล่าเรื่องจากส่วนล่างของผนังติดต่อกันไปจนจดเพดาน

4.3 ลวดลายอิทธิพลตะวันตก

ในช่วงรัชกาลที่ 4 และ 5 ช่วงระยะเวลา นี้ เป็นระยะที่สังคมไทยมีการติดต่อกับการค้าและการเมืองกับประเทศตะวันตก ซึ่งก็ได้รับเอาศิลปวัฒนธรรมเข้ามา สน สิมাত্রัง (2522:23-25) ได้กล่าวถึงยุคนิยมลวดลายตะวันตกไว้ดังนี้

..ในรัชกาลที่ 4 และ 5 สภาพการเมืองเปลี่ยนไป ประเทศตะวันตกขยายอำนาจทางการเมืองและทหารมาอยู่ในแถบภูมิภาคนี้มากขึ้น และมีนโยบายต้องการแสวงผลประโยชน์ในรูปแบบเข้ายึดครองประเทศอื่นไปเป็นอาณานิคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองรัชกาลทรงทราบถึงสภาพอันคร่าชีวิตที่คุกคามประเทศ จึงมีการผ่อนปรนในข้อปฏิบัติที่มีต่อประเทศตะวันตก กล่าวโดยทั่วไปไม่ดำเนินนโยบายแบบปิดประเทศ จำเป็นต้องเปิดประเทศ ยอมรับวิทยาการทั้งทางทหาร ทางศิลปกรรม การสาธารณสุข และการศึกษา มาปรับปรุงระบบวิธีการที่ไม่ทันสมัยเมื่อเปรียบเทียบกับ

ความเจริญของประเทศตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำความรู้ความสนใจอย่างตะวันตก พระองค์สามารถทรงอักษรเป็นภาษาอังกฤษ และทรงสามารถมีความรอบรู้ในวิชาดาราศาสตร์อย่างยอดเยี่ยม ส่วนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตกจากครูชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการสอนหนังสือในพระบรมมหาราชวัง..

จิตรกรรมไทยยุคนี้ มี 3 แบบ ได้แก่

- แบบพระราชนิยม ร.4
- แบบจิตรกรรมไทยประยุกต์ศิลปตะวันตก
- แบบจิตรกรรมไทยเดิม

..แบบพระราชนิยม ร.4 เริ่มขึ้น 2 แห่งคือวัดบรมนิวาส และวัดบวรนิเวศน์ กรุงเทพฯ ทั้งสองแห่งเขียนโดยฝีมือพระอาจารย์อิน (ขรัวอินโข่ง) เขียนเป็นภาพฝรั่ง มีตึกบ้านช่องเป็นเมืองฝรั่งทั้งหมด ผู้คนที่เขียนลงไปภาพผนังแห่งนี้เป็นคนฝรั่งเช่นเดียวกัน แต่ผูกเรื่องเป็นปรีชาธรรม มีชื่อว่า ภาพฝรั่งปรีชา

แบบจิตรกรรมไทยเดิมประยุกต์ตะวันตก หมายถึงจิตรกรรมไทยเดิมแบบที่เขียนกันมาตั้งแต่จิตรกรรมยุคที่ 1 เรื่อยมา มีลักษณะคือ ไม่นิยมแสงเงา ไม่มีปริมาตร เป็นภาพประดิษฐ์ขึ้นตามจินตนาการไม่ต้องคำนึงความเป็นจริง ลักษณะภาพโดยทั่วไปเป็นภาพ 2 มิติ การสร้างความลึกในภาพใช้ระบบวิธีเขียนทัศนียภาพแบบเส้นขนาน (Parallel Perspective) การประยุกต์ตะวันตก หมายถึงการนำลักษณะทางประการของศิลปตะวันตกมาปรับใช้ในจิตรกรรมไทย โดยมีการนำความคิดเขียนภาพแบบสมจริง (Realistic Art) มาประสมประสานกับความคิดและวิธีการของจิตรกรรมไทยเดิม

แบบจิตรกรรมไทยเดิม ในขณะที่ศิลปแบบตะวันตกกำลังแพร่หลาย เริ่มเป็นที่สนใจของช่างไทยหมู่หนึ่ง ช่างไทยอีกหมู่หนึ่งกำลังปรับปรุงวิธีการและแบบแผนการเขียนจิตรกรรมยุคที่ 2 ในรัชกาลที่ 3 การจัดวางองค์ประกอบของจิตรกรรมยุค 2 ที่เขียนตั้งแต่ส่วนล่างต่อเนื่องไปจนถึงเพดาน ในจิตรกรรมในยุคที่ 3 นี้ยังคงรับสืบทอดเฉพาะนำมาใช้ผนังด้านข้าง

ศิลปตะวันตกได้หยั่งรากลงในสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างมั่นคง ในทางการศึกษาศิลปะและการช่าง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้น พ.ศ.2466 จัดสอนศิลปและการช่างแบบตะวันตกอยู่ในหลักสูตรควบคู่กับศิลปและการช่างไทยให้แก่บุตรกุลธิดาทั่วไป งานด้านศิลปการช่างของชาติได้ว่าจ้างช่างฝรั่งมาออกแบบพระที่นั่งอนันตสมาคม และจ้างช่างเขียนชื่อ นายคาโร ริโกลิ (Caro Rigoli) มาเขียนพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดับเพดานโดมพระที่นั่งหลังเดียวกัน

วิทย์ พินคันทน์ (2509 : 9) ได้กล่าวถึงศิลปะและลวดลายตะวันตกดังนี้ ตะวันตก ถือว่าศิลปคือสิ่งแสดงอารยธรรม เป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอำนาจวาสนา ความสง่างามน่าเกรงขาม และเป็นสิ่งกล่อมเกลาสีชีวิตของผู้คน แรกทีเดียวอาจผูกพันกับศาสนา แต่ภายหลังเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคม ศาสตราจารย์หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล (2534 : 39) อธิบายถึงอิทธิพลของตะวันตกที่เข้ามาปรากฏอยู่ในลวดลายไทย ดังนี้

..ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 มีการติดต่อกับต่างประเทศทางตะวันตกมากขึ้น อิทธิพลของจิตรกรรมต่างประเทศทางตะวันตกก็เข้ามาป็นอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังของไทย ดังอาจเห็นได้จากภาพเขียนบนผนังพระอุโบสถที่วัดมหาพฤฒาราม (รูปที่ 120) วัดบวรนิเวศวิหาร และที่ในหอราชภานุสรณ์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บางแห่งมีภาพชาวต่างประเทศ และบางครั้งก็มีการวาดทัศนียภาพ (perspective) ตามแบบตะวันตกด้วย ช่างเขียนที่สำคัญในรัชกาลที่ 4 นี้ก็คือขรัวอินโข่ง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงสร้างวัดน้อย แต่บางแห่งเป็นต้นว่าวัดราชบพิธได้หันกลับไปทำตามคติแบบเก่า คือ ยึดพระเจดีย์เป็นประธานของวัดอย่างแต่ก่อน สร้างพระระเบียงและวิหารทิศล้อมรอบพระเจดีย์ วัดนิเวศธรรมประวัติ อำเภอ บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสร้างเลียนแบบศิลปะโกธิคในทวีปยุโรป ต่อมาเมื่อทรงสร้างวัดเบญจมบพิตรด้วยหินอ่อนจากประเทศอิตาลี ก็นับว่าเป็นการผสมกันระหว่างวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตก..

4.4 ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์(2542:1153) ได้อธิบายถึงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย ดังนี้

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย หรือที่เรียกทั่วไปว่า “ตรา” นั้นหมายถึงเครื่องหมายแสดงเกียรติยศและบำเหน็จความชอบพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบในราชการหรือส่วนพระองค์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์มีต้นกำเนิดมาจากยุโรป สมเด็จพระสันตะปาปา ประมุขแห่งคริสต์จักร ณ กรุงโรม ทรงสถาปนาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อครั้งสงครามครูเสด เพื่อเป็นบำเหน็จความชอบในการสงครามและการพระศาสนา

สำหรับในภูมิภาคเอเชียประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่มีการใช้เครื่องราชอิสริยาภรณ์ตามแบบประเทศตะวันตก มีการแบ่งยุคสมัยออกเป็น 3 สมัยด้วยกันคือ

1. สมัยก่อน พ.ศ. 2400
2. สมัยหลัง พ.ศ. 2400- พ.ศ. 2489
3. สมัยหลัง พ.ศ. 2484 ถึงปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทยเริ่มมีเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๐๐ เครื่องอิสริยาภรณ์ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นครั้งนั้นมีแต่ดวงตราสำหรับติดเสื้อ เรียกกันว่า “ตรา” ต่อมาทรงเรียกว่า “เครื่องราชอิสริยยศ” หมายถึงเฉพาะเครื่องประดับของกษัตริย์ ถ้าเป็นเครื่องประดับของขุนนาง ทรงเรียกว่า “เครื่องสำคัญยศ” (วรารณ จิวชัยศักดิ์ .2542:1143)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าพระทัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวตะวันตกอย่างลึกซึ้ง เมื่อได้ทรงทราบว่าพระมหากษัตริย์ของชาวยุโรปมีประเพณีการประดับเครื่องหมายแสดงพระเกียรติยศที่ฉลองพระองค์ พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริที่จะทรงสร้างเครื่องหมายแบบชาวตะวันตกจากรูปแบบของสิ่งที่เป็นมงคลดั้งเดิมของไทย เช่น พลอย ๔ ชนิด หรือ นพรัตน์ และจากแบบอย่างของตราประทับหนังสือราชการ ซึ่งแสดงถึงเครื่องหมายแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ (เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย, 2535:7), (วรารณ จิวชัยศักดิ์ เรื่องเดียวกัน :1153-1156)

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เรียกว่า “เครื่องราชอิสริยยศ” ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๒ จึงเปลี่ยนมาเรียก “เครื่องราชอิสริยาภรณ์” ปรากฏในพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์ พ.ศ. ๒๔๓๒ (ร.ศ. ๑๐๘)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทยในปัจจุบันแบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. เครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับพระราชทานแก่ประมุขของรัฐต่างประเทศ คือ เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นมงคลยิ่งราชมิตราภรณ์
๒. เครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับบำเหน็จความชอบในราชการแผ่นดินมี ๖ ชนิด คือ
 - ๒.๑ เครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์
 - ๒.๒ เครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลมหารัตนราชมิตราภรณ์
 - ๒.๓ เครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า
 - ๒.๔ เครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี
 - ๒.๕ เครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือก
 - ๒.๖ เครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎไทย
๓. เครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับบำเหน็จความชอบในพระองค์พระมหากษัตริย์ มี ๓ ชนิด คือ
 - ๓.๑ เครื่องราชอิสริยาภรณ์รัตนวราภรณ์

๓.๒ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไฉไลภรณ์

๓.๓ เครื่องราชอิสริยาภรณ์วีรมาลา

๔. เหรียญราชอิสริยาภรณ์ต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ มี ๔ ชนิด คือ

๔.๑ เหรียญสำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จกล้าหาญ

๔.๑.๑ เหรียญกล้าหาญ

๔.๑.๒ เหรียญชัยสมรภูมิ

๔.๑.๓ เหรียญพิทักษ์เสรีชน

๔.๑.๔ เหรียญปราบฮ่อ

๔.๑.๕ เหรียญงานพระราชสงครามยุโรป

๔.๑.๖ เหรียญราชนิยม

๔.๑.๗ เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

๔.๑.๘ เหรียญศานติมาลา

๔.๒ เหรียญสำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จในราชการ

๔.๒.๑ เหรียญดุษฎีมาลาเข็มศิลปวิทยา

๔.๒.๒ เหรียญช่วยราชการเขตภายใน

๔.๒.๓ เหรียญราชการชายแดน

๔.๒.๔ เหรียญจักรมาลา

๔.๒.๕ เหรียญจักรพรรดิมาลา

๔.๒.๖ เหรียญศารทูลมาลา

๔.๒.๗ เหรียญบุษปมาลา

๔.๒.๘ เหรียญลูกเสือสรรเสริญ

๔.๒.๙ เหรียญลูกเสือสดุดี

๔.๓ เหรียญสำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จในพระองค์พระมหากษัตริย์

๔.๓.๑ เหรียญรัตนาภรณ์

๔.๓.๒ เหรียญราชรุจิ

๔.๔ เหรียญที่พระราชทานเป็นที่ระลึก

๔.๔.๑ เหรียญสดพระบรมมาลา

๔.๔.๒ เหรียญรัชฎาภิเษกมาลา

๔.๔.๓ เหรียญประพาสมาลา

๔.๔.๔ เหรียญราชินี

๔.๔.๕ เหรียญทวีธาภิเษก

๔.๔.๖ เหรียญวัชรมงกุฎ

๔.๔.๗ เหรียญรัชมังกลาภิเษก

- ๔.๔.๘ เหยียบบรมราชาภิเษก
- ๔.๔.๙ เหยียบชัช
- ๔.๔.๑๐ เหยียบเฉลิมพระนคร ๑๕๐ ปี
- ๔.๔.๑๑ เหยียบงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ
- ๔.๔.๑๒ เหยียบที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาและทวีปยุโรป
- ๔.๔.๑๓ เหยียบรัชดาภิเษก
- ๔.๔.๑๔ เหยียบสนองเสรีชน
- ๔.๔.๑๕ เหยียบที่ระลึกพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
- ๔.๔.๑๖ เหยียบที่ระลึกพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- ๔.๔.๑๗ เหยียบที่ระลึกสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
- ๔.๔.๑๘ เหยียบเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (พระชนมายุครบ ๕๐ ปี)
- ๔.๔.๑๙ เหยียบเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา)
- ๔.๔.๒๐ เหยียบเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ (พระชนมายุ ๖๐ พรรษา)
- ๔.๔.๒๑ เหยียบเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ (พระชนมายุ ๖๐ พรรษา)
- ๔.๔.๒๒ เหยียบกาชาดสรรเสริญ
- ๔.๔.๒๓ เหยียบกาชาดสมนาคุณ

4.5 ลักษณะเฉพาะของลายเพดาน

ลวดลายที่เพดานที่นิยมใช้เขียนตกแต่งเพดาน ส่วนใหญ่จะเป็นลายดาว ลายบัว และลายดอก อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2521:21) ได้กล่าวถึงลวดลายเพดานไว้ดังนี้ ดาวเพดานภายในอาคารพุทธศาสนาใช้สัญลักษณ์ดอกบัวกันตลอด ทำให้นึกถึงคติของอินเดียที่กตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ปลูกดอกบัวว่าเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล ก่อนที่จะกลายเป็นสัญลักษณ์ของพุทธปัญญาในภายหลัง ในประเทศจีน ช่วงสมัยถังได้สร้างดาวเพดานขึ้นในถ้ำวิหาร มีเส้นของจตุรัสซ้อนกันเป็นห่วง ๆ กลางห้อง มีดอกบัวดอกใหญ่ล้อมด้วยขอบนอกที่มีลวดลายคล้ายดอกจอกของดาวเพดาน สมัยอยุธยา ดาวเพดานนี้เป็นสัญลักษณ์ของครอบฟ้าสวรรค์

น.ณ.ปากน้ำ (2510:138) ได้กล่าวถึงดาวเพดานไว้ดังนี้ ดาวเพดานเป็นองค์ประกอบเชิงศิลปะที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องประดับฝ้าเพดานของอาคารทางศาสนา หรืออาคารราชสำนัก ตลอดจนเพดานธรรมดา แต่ไม่นิยมใช้ประดับตกแต่งกุฏิสงฆ์ หรือบ้านเรือนของสามัญชน ประดิษฐ์ขึ้นด้วยวัสดุหลายประเภท เช่น ปูนปั้น ไม้ฉลุลาย ลายเขียนสี เป็นต้น ความนิยมในการสร้างดาวเพดานเกิดจากช่างศิลปกรรมไทยนิยมตกแต่งประดับประดาอาคารให้งดงามตามอิทธิพลสถาปัตยกรรมอินเดีย หรือเพื่อสร้างความรู้สึกละเอียดอ่อนการตกแต่งอย่างก้าวเข้าไปในสถานที่อันควรสักการะประดุจว่าได้ก้าวเข้าสู่โลกนิรมิตใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับจักรวาล ดาวเพดานมีวิวัฒนาการรูปทรงเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดความนิยมของยุคสมัยโดยช่างสามารถจัดแต่งองค์ประกอบให้พลิกแพลงได้หลายรูปแบบ ดาวเพดานยังมีลักษณะพิเศษแห่งยุค เช่นเดียวกับองค์ประกอบเชิงศิลปะอื่น ๆ ที่สามารถนำมาเป็นเครื่องกำหนดอายุสมัยได้

สยาม ทองอยู่ (2544:9-10) ได้เขียนถึงลักษณะของดาวเพดานไว้ดังนี้ จิตรกรรมไทยส่วนใหญ่นิยมเขียนเพื่อประดับตกแต่ง พระอุโบสถ วิหารและศาลา อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา และทำบุญสุนทานเพื่ออุทิศถวายเป็นพุทธบูชา และทำให้เกิดความสงบขึ้นในจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไป น้อมนำให้ประกอบความดี ละเว้นความชั่ว ซาบซึ้ง เลื่อมใสศรัทธาในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จิตรกรรมไทยมีลักษณะพิเศษในการจัดวางภาพแบบเล่าเรื่องเป็นตอน ๆ ตามผนังโดยรอบของพระอุโบสถวิหารและศาลา บนเพดานนิยมเขียนเป็นดาวเพดาน ไม้ดอกไม้ผล และสัตว์ปีกบางชนิด เช่น ค้างคาว ผีเสื้อ ห่าน นก เป็นต้น โครงสร้างของลายดาวจะนิยมทำเป็นลักษณะผูดลายเป็นรูปวงกลม มีกลีบดอกเป็นรัศมี รอบแกนกลางเป็นกลีบดอกที่มีลักษณะปลายแหลมและโค้งมน รอบแกนกลางที่เป็นลายรอบรัศมีของดาวนิยมใช้ลายกลีบบัว หรือกระจังเป็นหลัก ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามลักษณะประเภทของดาวนั้นๆ เช่น

ลายดาวจงกลใช้ประดับพื้นเพดาน

ลายดาวกลีบบัวใช้เป็นดาวเพดาน

ลายดาวรังแตนใช้ประดับพื้นเพดานโถงราตอนย่อมุม

ลายดาวคารารายใช้ประดับล้อม ดาวจงกลหรือเพดานโถงรา

ชุมศรี ศิวะศรียานนท์ (2542:13) ได้อธิบายถึงลวดลายที่นำไปใช้ตกแต่งเพดานดังนี้ ลายไทยเป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์ประจำชาติ มีต้นแบบเค้าโครงมาจากธรรมชาติได้แก่ พืช พรรณไม้ ดอกไม้ สัตว์จุฑาบทวิบาท และสิ่งที่มีอยู่ในวรรณคดีป่าหิมพานต์ หรือจากสิ่งรอบ ๆ ตัว เช่น เปลวไฟ ดวงดาว สามารถแยกประเภทออกไปมากมายตามหน้าที่ใช้สอยในอาคาร และลักษณะงาน เช่น เพดาน ลายดอกดาวกระจาย ดาวล้อมเดือน ดาวตุลคู่ ลายดอกบัว เป็นเครื่องหมายแห่งการประสูติ

ชุมศรี ศิวะศรียานนท์ (ชำนาญ เล็กบรรจง .2540: 25; อ้างอิงจาก ชุมศรี ศิวะศรียานนท์ ม.ป.ป.) ได้อธิบายถึงลักษณะดาวเพดานไว้ดังนี้ เพดานจะใช้ลายดอกดาวกระจาย ดาวล้อมเดือน ดอกบัว

น.ณ ปากน้ำ (2520:133) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับลวดลายเพดานไว้ดังนี้ ลายเพดานสมัยอยุธยาตอนต้น บนเพดานจะเป็นลายดอกบัวใหญ่เต็มกลางแผ่นไม้ มีลายประจำ 4 มุม ลายเพดานอยุธยาตอนปลายจะทำเป็นลายดาวเพดานดอกเล็ก ๆ เช่น ดอกบัวกลีบแหลม มีดอกบัวเล็กหรือดอกจอกล้อมรอบ

ลวดลายที่นิยมใช้ทำลวดลายเพดาน

1. ลายดาว

1.1 ลายดาวล้อมเดือน

1.2 ลายดาวดอกจอก

1.3 ลายดาวกระจาย

1.4 ลายดาวกลีบบัว

1.5 ลายดาวรังแตน

1.6 ลายดาวจงกล

2. ลายค้างคาว

3. ลายลูกฟัก

4. ลายดอก หรือดอกลอย

- 4.1 ดอกสี่กลีบ
- 4.2 ดอกสี่กลีบบัวตูม
- 4.3 ดอกสี่กลีบปากใส่ไส้
- 4.4 ดอกกลีบซ้อน
- 4.5 ดอก 5 กลีบ
- 4.6 ดอก 5 กลีบใส่ไส้
- 4.7 ดอก 5 กลีบซ้อน
- 4.8 ดอก 6 กลีบ
- 4.9 ดอก 6 กลีบซ้อน
- 4.10 ดอก 8 กลีบ
- 4.11 ดอก 8 กลีบซ้อน

5. ลายกรวยเชิงหรือกรวยเชิง

6. ลายราชวัติ (เศรษฐมนต์ กาญจนกุล. 2538 : 51)

สมศักดิ์ จำปาขาว (2546:70) คาวเพดาน เป็นองค์ประกอบเชิงศิลปะที่ประดิษฐ์ขึ้น เพื่อเป็นเครื่องประดับผ้า เพดาน ของอาคารทางศาสนา หรืออาคารราชสำนัก ตลอดจนเพดานธรรมาสน์ประดิษฐ์ขึ้นด้วยวัสดุหลายประเภท เช่น ปูนปั้น ไม้จำหลัก ลายเขียนสี เป็นต้น

คาวเพดานในอาคารพุทธศาสนาใช้สัญลักษณ์ดอกบัวกันมาตลอด ซึ่งตรงกับคติความเชื่ออินเดียโบราณที่ยึดถือดอกบัวว่าเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล ก่อนที่จะกลายเป็นสัญลักษณ์ของพุทธปัญญาในภายหลัง (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล .2521:21)

ความนิยมในการสร้างคาวเพดาน เกิดจากช่างศิลปกรรมไทย นิยมตกแต่งประดับประดาอาคารให้งดงามตามอิทธิพลสถาปัตยกรรมอินเดีย โดยมีดอกบัวเป็นรูปดอกบัวขนาดใหญ่ มีดอกเล็กซ้อนอยู่ตรงกลาง ที่กลีบดอกทุกกลีบจะมีดอกเล็ก ๆ อยู่ตรงกลางกลีบ ให้ดูราวกับว่าเป็นการทวีจำนวนมากขึ้นอย่างไม่สิ้นสุด เปรียบเสมือนภาวะแห่งญาณสมาธิที่ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้งลายคาวเพดานมีวิวัฒนาการรูปทรงที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

น.ณ.ปากน้ำ (2510:139-142) ได้อธิบายถึงลวดลายเพดานในยุคต่างๆไว้ดังนี้

..ลวดลายเพดานสมัยสุโขทัย ตอนต้น นิยมทำเป็นลายดอกบัว ที่มีลักษณะว่าได้ต้นเค้าจากศิลปะอินเดียสมัยคุปตะและปาละ ทำรูปดอกบัวอยู่ตรงกลางมีลายที่มุมทั้งสี่ เรียกว่าลายค้างคาวหรือลายผีเสื้อ ลายลักษณะนี้พบว่าเป็นที่นิยมนำมาทำเป็นลายคาวเพดานธรรมาสน์ของสุโขทัย

ลวดลายเพดานสมัยสุโขทัยตอนปลาย ทำเป็นวงกลมเต็มช่องเพดานลวดลายภายในจุดศูนย์กลางเป็นดอกบัวบานขนาดใหญ่ มีการแบ่งรัศมีออกเป็น 3 ชั้น แต่ละชั้นมีลวดลายรูปกลีบบัวที่ทำเป็นดอกบัวบานขนาดลดหลั่นตามชั้นรัศมีบรรจุอยู่ภายใน ที่มุมทั้งสี่ผูกลายเทพนมครึ่งองค์เหนือกลีบบัวท่ามกลางลายเครือเถา มีดอกบัวรูปรี ซึ่งพลิกแพลงมาจากลายบัวตรงกลาง

ลวดลายเพดานสมัยอยุธยาตอนต้น ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะมาจากศิลปะสุโขทัย รูปแบบของลายเพดานจึงมีความงามวิจิตรคล้ายคลึงกัน คือนิยมทำลายรูปดอกบัวขนาดใหญ่เป็นประธานเรียงรอบด้วยดอกบัวขนาดเล็กในระบบที่เรียกว่า ลายดาวล้อมเดือน ประกอบด้วยลายเครือเถาประดับทั้งสี่มุม

ลวดลายเพดานสมัยอยุธยาตอนกลาง ยุคนี้ยังคงนิยมลักษณะรูปทรงของดอกบัวที่มีขนาดใหญ่ลอยเด่นเป็นสง่า นิยมการเขียนสีเป็นแบบแผนสำคัญ ลักษณะของกลีบบัวเริ่มเปลี่ยนรูปทรงเป็นกลีบเรียวยาวปลายแหลม แทนที่จะมีกลีบใหญ่ ป้าน แบบสุโขทัยและอยุธยาตอนต้นทำให้มีความอ่อนช้อยคลายความแข็งกระด้างลง ภายในกลีบยังเพิ่มเติมรายละเอียดยิ่งขึ้น

ลวดลายเพดานสมัยอยุธยาตอนปลาย นิยมทำลายเพดานเป็นรูปดอกบัวขนาดเล็ก กลีบดอกเรียวยาวแหลม มีดอกบัวขนาดเล็ก หรือดอกจอกล้อมรอบรูปแบบการวางลวดลายทำกรอบสี่เหลี่ยมเป็นตาราง ตัวกรอบทำลวดลายเป็นปล้องๆคล้ายข้ออ้อยประดับลายดอกประจำยามตามจุดตัดของตาราง ส่วนภายในที่ขนาดใหญ่ที่หนาบาง สองข้างตามความยาวของพระอุโบสถและลายเป็นแถวดอกจอกเรียงไปตามความยาวของถ้ำ

ลวดลายเพดานสมัยรัตนโกสินทร์ ในระยะต้นรัตนโกสินทร์ยังคงยึดแบบแผนการก่อสร้างสถาปัตยกรรมตามแบบสมัยอยุธยาตอนปลายโดยฝีมือช่างที่อพยพลงมาจากราชวงศ์อยุธยา ต่อมาเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น เกิดรูปแบบที่ผสมกลมกลืนระหว่างไทย จีน ฝรั่งเศส เมื่อสถาปัตยกรรมภายนอกเปลี่ยนแปลงไป การตกแต่งภายในย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเอให้เกิดความสัมพันธ์กัน ดังเช่นดาวเพดานก็ได้ถูกดัดแปลงไปพร้อมกับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆจนไม่มีแบบแผนที่แน่นอน ลายดาวเพดานสมัยรัตนโกสินทร์นิยมทำกรอบล้อมรอบลายดาวล้อมเดือนด้วยเส้นดัดลวดซึ่งดัดแปลงจากศิลปะจีน รูปทรงดอกบัวที่ฉลุสลักจากไม้อย่างงดงามนั้น มีกลีบเรียวยาวคล้ายฉลอมพระบาทเชิงงอน ดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งเรียกดาวเพดานแบบนี้ว่า เกือกพวง อาคารสถาปัตยกรรมที่สร้างในลักษณะศิลปะตะวันตก ดาวเพดานจะเป็นลวดลายแบบฝรั่งและกลายเป็นฐานที่ตั้งของโคมเทียนระย้า อาคารสถาปัตยกรรมที่สร้างในลักษณะศิลปะจีน มักตกแต่งเพดานด้วยลายเขียนสีน้ำมันแบบจีน ลวดลายดอกพุดตาน ซึ่งเป็นลายมงคลของจีน นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบอื่นๆ เช่น ประดับเพดานด้วยลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์

4.6 วิธีการทำลวดลายเพดาน

วรรณิกา ณ สงขลา (2537:1) ได้อธิบายถึงวิธีการทำลวดลายเพดาน ดังนี้ ในช่วงรัชกาลที่ 1 นิยมทำลวดลายเพดานด้วยไม้จำหลัก ลงรักปิดทอง ประดับกระຈัก เป็นลายดาวจงกล หรือดาวดอกจอกใหญ่อยู่ตรงกลาง มีดอกจอกน้อยล้อมรอบ 8 ดวง บางแห่งมีลายกรอบแว่นล้อมอีกชั้นหนึ่ง ในเพดานแต่ละห้องมักมีลายดังกล่าวนี้ห้องละ 3 กลุ่มเรียงกัน บางแห่งลายดาวเพดานไม่เป็นไม้จำหลัก แต่ยังคงทำลวดลายคล้ายกัน ด้วยการปิดทองล่องชาด ส่วนตัวไม้เครื่องบนนิยมปิดทองล่องชาดเป็นลายแย่ง ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือลายดอกไม้ร่วง

น.ณ ปากน้ำ (2536:96) ได้กล่าวถึง การทำลวดลายเพดานดังนี้ ลายดาวเพดานวัดสระบัว จ. เพชรบุรี สมัยอยุธยาตอนกลาง รุ่นหลังเป็นการจำหลักไม้ผสมกับลายฉลุทองเป็นช่อง ๆ ดาวรูปดอกบัวเป็นกลีบย่อยลงมาตรงกลางมีขนาดใหญ่รูปดาวล้อมเดือนกับภาพเขียนลายมูมิวิจิตรพิสดาร ลายที่ฉลุประกอบดาวเพดานเขียนสีเหลืองหม่นคล้ายทองบนพื้นสีแดง

น.ณ ปากน้ำ (2538 : 9-10) ได้อธิบายถึงกรรมวิธีการเขียนลวดลายเพดาน ดังนี้ พระอุโบสถ และพระวิหารโดยทั่วไปในสมัยรัชกาลที่ 4 ดังนี้

...เพดานพระอุโบสถและพระวิหารซึ่งในรัชกาลก่อน ๆ มักจะนิยมลายทองบนพื้นสีแดงสด (คือชาดผสมเสน) หรือมีฉนวนก็สีแดงสด (คือสีดินแดง) อาจผสมเขม่าเล็กน้อยเพื่อให้ดูเข้ม ล่วงมาในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ นิยมใช้พื้นสีดำมีลายทองเช่นเดียวกัน แต่ลายทองบนเพดานซึ่งแต่ก่อนเป็นลายดาวเพดานก็หันมานิยมลายแบบจีนบ้าง ลายที่ออกแบบแตกต่างไปเพื่อให้ดูแปลกตาบ้าง ที่เป็นแบบจีนก็เช่นที่อุโบสถและวิหารวัดอัปสรสวรรค์ และวัดทองนพคุณ ธนบุรีเป็นต้น บางแห่งเขียนเป็นลายนกหงส์แบบจีนตรงมุม หรือเป็นลายประจักษ์กับลายเครือเถาแบบจีน ส่วนผนังด้านหลัง

พระประธานมักจะใช้สีดำ ดังเช่นวัดชีโนรส เขียนรูปเทพยดาเหาะลงมาเป็นหมู่เป็นเส้นเฉียงบนพื้นดำ เพื่อบูชาพระประธาน และที่วัดทองนพคุณเขียนมาลัยทองแหวกสองข้างให้เห็นเบื้องหลังสีดำสนิทอันติดกับพระประธานมีรูปโคม อักขระห้อยลงมา โดยส่วนรวม Tonality ของภาพเขียนสมัยรัชกาลที่ 4 ก่อนข้างทีม ๆ เป็นสีดำ จึงทำให้บรรยากาศในพุทธสถานนั้น ๆ แปลกออกไปกว่าสมัยโบราณ ซึ่งมีโครงสร้างของสีค่อนข้างเป็นสีแดง...

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2521:22) กล่าวถึง การทำลวดลายเพดาน ดังนี้ สมัยอยุธยาตอนปลายที่เพชรบุรี นิยมทำดาวเพดานแบบตาราง โดยเว้นเนื้อที่ส่วนกลางให้ใหญ่เป็นสองตา สำหรับติดดอกบัวและดอกจอก ส่วนเนื้อที่ในตารางที่เท่า ๆ กันนั้นก็อาจจะเว้นไว้ว่าง ๆ เช่น เพดานโบสถ์วัดใหญ่สุวรรณาราม หรือเขียนลายบัวลงไป เช่นที่โบสถ์วัดสระบัว ตรงจุดตัดของเส้นตารางก็เขียนลายดอกจันทน์ประดับไว้ ลายพวกนี้เป็นลายน้ำกาฬ สีขาว บนพื้นสีแดง ส่วนดาวเพดานช่วงที่อยู่เหนือพระประธานนั้นเป็นเพดานสลักปิดทองติดกระจก

ปฏิพัทธ์ คาระคานะ (2539:135) ได้เขียนถึงการนำลวดลายมาตกแต่งเพดานดังนี้ เพดานเรียกว่าฝ้าย ประกอบด้วยข้อและกรอบแว่น มักใส่ลวดลายตามสิ่งเหล่านั้นตรงพื้นที่กว้าง ระหว่างกรอบแว่น หรือระหว่างข้อ นิยมเขียนหรือประดับด้วยลายดาว ถ้าพื้นที่แคบก็อาจใส่ลายดาวดวงเดียว ส่วนตรงมุมทั้งสี่ประดับลายค้างคาวหรือลายผีเสื้อ หากพื้นที่ฝ้ายเพดานกว้างมาก ก็จะประดับด้วยดาวใหญ่อยู่ตรงกลาง และมีดาวล้อมเป็นบวราวดูโดยรอบ

อุทัยทอง จันทกร (2535:23) กล่าวว่า ดาวเพดานเปรียบดังท้องฟ้าจะกระจายไปด้วยหมู่ดาวน้อยใหญ่ตามธรรมชาติที่มีในท้องฟ้ายามราตรีกาล

สมคิด จิระทัศนกุล (2547:188-189) กล่าวถึงการทำลายดาวเพดานว่า

..พัฒนาการของการทำดาวเพดานมีหลักฐานเก่าสุดพบในสมัยสุโขทัยซึ่งมีลักษณะเป็นไม้แกะสลักรูปดอกบัวแบบนูนต่ำ โดยการซ้อนกลีบจะใช้วิธีการกำหนดเส้นรอบวงของแต่ละวงขึ้นเป็นคั่นแบ่งแนวเช่น ดาวเพดานปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย แต่มาในสมัยอยุธยาตอนกลางนั้นจะถูกทำให้มีลักษณะของการซ้อนที่แยกเป็นชั้นๆ นูนออกมาอย่างชัดเจนภายใต้รูปแบบที่พัฒนาออกมาในหลายลักษณะทั้งดาวดอกจอก ดาวกระจายหรือดาวรังแตน ดังเช่นดาวเพดานพระอุโบสถวัดกษัตราธิราช จังหวัดอยุธยา มาถึงยุครัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-3รูปแบบลักษณะดังกล่าวยังคงถูกสืบทอดมา หากแต่มีการพัฒนาให้มีลักษณะที่ดูบางเรียกว่าสมัยอยุธยา ด้วยการซ้อนกลีบดอกที่มากขึ้นเรียกว่าดาวจงกล เช่นดาวเพดานพระอุโบสถหรือหอมนเทียรธรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาในสมัยรัชกาลที่4รูปแบบการใช้ดาวเพดานได้เปลี่ยนไปอีกคือไม่นิยมงานสลักไม้แบบลอยตัวที่กลีบดอกซ้อนเป็นชั้นๆ ดังกล่าวหากแต่กลับใช้เป็นงานปิดทองบนพื้นสีแดงชาดแทนแทบทุกแห่ง..

5. วัสดุและการตกแต่ง

การประดับตกแต่งเพดานของพระอุโบสถ เป็นงานตกแต่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ให้มีความวิจิตร งดงาม และสง่างาม บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ใช้วัสดุที่หลากหลาย จัดเป็นเครื่องตกแต่งสถาปัตยกรรม มีหลายประเภท นิยมประดับตกแต่งด้วยงานแกะสลักเช่นเดียวกับบริเวณหน้าจั่ว เมื่อแกะสลักแล้วก็จะทำการลงรักปิดทอง และอาจประดับกระจก หากไม่แกะสลักก็อาจจะลงรักปิดทองเป็นลวดลายตกแต่งด้วยวิธีการฉลุปิดทอง หรือเขียนรดน้ำ (ชาดา สุทธิธรรม, ชนสิทธิ์ จันทะวี. 2539 : 66)

วัสดุและวิธีการทำลวดลายเพดานเท่าที่ปรากฏสามารถแยกได้ดังนี้

5.1 ลงรักปิดทอง

งานลงรักปิดทองในการตกแต่งลวดลายเพดาน ต้องอาศัยทักษะและความชำนาญของช่างเป็นอย่างยิ่ง เป็นการตกแต่งองค์ประกอบสำหรับงานสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา มีวิธีการทำคือการลงรัก และปิดด้วยทองคำเปลว การทำอาภาคารานแห่งประเทศไทย ช่างสิบหมู่ (2540:101-103) ได้อธิบายถึงงานลงรักปิดทองไว้ดังนี้

1. งานช่างลงรักปิดทองคำเปลว ได้ทำการที่เป็นงานปิดทองเป็น 4 ลักษณะงานด้วยกัน คือ

- 1.1 งานลงรักปิดทองทึบ
- 1.2 งานลงรักปิดทองร่องชาด
- 1.3 งานลงรักปิดทองร่องกระຈก
- 1.4 งานลงรักปิดทองลายฉลุ

2. งานลงรักปิดทองทึบ

งานลงรักปิดทองทึบ หมายถึง การปิดทองคำเปลวลงบนงานศิลปวัตถุต่าง ๆ ซึ่งสร้างขึ้นด้วย ดินเผา ปูนปั้น ไม้แกะสลัก หรือโลหะหล่อเพื่อให้ผิวด้านนอกของศิลปวัตถุนั้น ๆ เป็นผิวดทองคำ และเรียบเกลี้ยงทั่วไป ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปปิดทอง เป็นพระปฏิมาฐาน เป็นต้น

3. งานลงรักปิดทองร่องชาด

งานลงรักปิดทองร่องชาด หมายถึงการปิดทองคำเปลวลงบนงานศิลปวัตถุประเภทต่าง ๆ เช่นปูนปั้น ไม้แกะสลัก ซึ่งมักแสดงออกในลักษณะลวดลายตกแต่งกรุภัณฑ์ ยานพาหนะ หรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ซึ่งในส่วนที่เป็นลวดลายก็ตี รูปภาพแทรกระหว่างลวดลายก็ตี จะได้รับการปิดทองคำเปลว ซึ่งดำเนินการด้วยวิธีการปิดทองทึบ แต่จะมีลักษณะต่างกันตรงที่มีการ “ร่องชาด” ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของงานนี้

คำว่า “ร่องชาด” นี้มาแต่คำว่า “ร่อง” คำหนึ่งกับ “ชาด” อีกคำหนึ่ง “ร่อง” หมายถึงรอยลึกต่ำลงไประหว่างผิวด้านประกอบ ในกรณีนี้หมายถึง ร่องที่ได้รับการขุดควักลงไประหว่างผิวพื้นประกอบ ในกรณีนี้หมายถึง ร่องที่ได้รับการขุดควักลงไปให้ต่ำอยู่ระหว่างช่องไฟของลวดลาย หรือพื้นหลังที่ดูเหมือนต่ำลงไปในงานปั้นปูนเน้นลวดลายให้เด่นสูงขึ้นจากพื้นหลังนั้น ส่วนคำว่า “ชาด” หมายถึงวัตถุสีแดงชนิดหนึ่ง ใช้ทำเป็นสีสำหรับเขียนหรือระบาย คำว่า “ร่องชาด” ในลักษณะของงานปิดทองร่องชาด อาจมีความหมายเป็นทั้งคำนามและคำกริยา ดังนี้

“ร่องชาด” คำนาม คือลวดลายปิดทองคำเปลวลักษณะที่มีช่องไฟเป็นร่อง ในร่องนั้นลงสีชาด หรือทาสีแดงชาด ส่วน “ร่องชาด” คำกริยา คือการลงสีชาดหรือช่องไฟระหว่างลวดลายหรือสิ่งที่ปิดทองคำเปลวไว้แล้ว

งานลงรักปิดทองร่องชาดนี้ ทำขึ้นด้วยความประสงค์ให้สีแดงที่ใช้ทาลงหรือถมลงในส่วนที่เป็นร่องระหว่างลวดลายหรือช่องไฟระหว่างสิ่งที่ทำขึ้นในลักษณะงานปูนปั้น งานไม้หรือหินแกะสลัก ดูเด่นเห็นกระจะขึ้นจากพื้นที่เป็นร่องลึกต่ำ หรือพื้นที่รองรับอยู่เบื้องหลัง

การใช้สีชาดหรือสีแดงชาดทาลงหรือถมลงในร่องนี้เป็นไปตามขนบนิยมและเพณีนัยว่า “สีแดง” เป็นสีที่มีความหมายถึงความสว่าง ความสุขใส ควรใช้ควบคู่กับสีทอง ซึ่งหมายถึงความรุ่งเรือง จึงเรียกกันว่า “ลงรักปิดทองร่องชาด” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “ร่องชาด”

4. งานลงรักปิดทองร่องกระຈก

งานลงรักปิดทองร่องกระຈก หมายถึงการลงรักลงบนงานศิลปวัตถุต่าง ๆ ประเภทที่ทำขึ้นด้วย ปูนปั้น ไม้แกะสลัก ดินเผา แล้วปิดทองคำเปลวทับ ลักษณะคล้ายกันกับงานลงรักปิดทองทึบ แต่จะมีลักษณะเฉพาะของงานนี้อยู่ที่มีการ “ร่องกระຈก” เพิ่มขึ้นมา “ร่องกระຈก” คือการใช้กระຈกสีต่าง ๆ ผ่นบาง รูปสี่เหลี่ยม นามาคัดยอยเป็นชิ้นเล็กรูปต่าง ๆ ตามประสงค์ให้เหมาะแก่งานและพื้นที่นำมาติดลงในพื้นร่องระหว่างลวดลายหรือในช่องไฟของสิ่งที่ได้ปิดทองขึ้นในที่นั้น ความประสงค์ “ร่องกระຈก” ก็เป็นไปเช่นเดียวกับการปิดทองร่องชาด คืออาศัยกระຈกที่เป็นวัตถุมีสี

และความมั่นคงของมรดกในร่องเพื่อหมุนหรือขับเคลื่อนหรือสิ่งที่เป็นที่ดูเด่นชัด เห็น
กระจะตาตัวเอง

5. งานลงรักปิดทองลายฉลุ

งานลงรักปิดทองลายฉลุหมายถึงงานตกแต่งลักษณะหนึ่ง ทำขึ้นด้วยการลงรักแล้วปิดทองคำเปลวให้เป็นลวดลาย
แบบต่าง ๆ โดยอาศัยแบบลายฉลุเป็นเครื่องกำหนด งานลงรักปิดทองลายฉลุนี้ ดูได้ตามเพดาน ท้องซ้อ ผีเสื้อ
ใบชา ผาแผ่ในพระอุโบสถ พระวิหาร หอพระธรรม พระมณฑป เป็นต้น ลักษณะทั่วไปมักเป็นลวดลายห่อม เช่น
ลายดาว ลายดอกจอก ลายดาวรังแตน ลายดอกไม้วัว หรือทำเป็นลวดลายติดต่อกัน เช่นลายก้านแย่งดอกใน ลายกรวย
เชิง ลายเกลียวก็มี ลักษณะของลวดลายเป็นลวดลายบนพื้นสีแดงบ้าง สีคราม และสีเขียวบ้าง ลวดลายแบบนี้มีลักษณะ
เป็นลวดลายจากกัน ไม่ต่อเนื่อง จากมี "ซ้อ" ทำขึ้นในแบบลายฉลุเป็นเครื่องกันลายแต่ละตัวให้ขาดกัน เป็นต้น ผี
เสื้อ ท้องซ้อ หรือผีปากนก ฯลฯ ซึ่งเป็นพื้นที่การอยู่เหนือศีรษะ เป็นตำแหน่งที่ยากและลำบากแก่การทาสีหน้า
ขึ้นเขียนลวดลายที่ประณีตและละเอียด จึงได้ใช้วิธีทำแบบลวดลายขึ้นบนกระดาษบ้าง หนึ่งแพะบ้าง แล้วฉลุตัวลายให้
ขาดเป็นช่อง ๆ ตามรูปแบบลายนั้น ขึ้นไว้บนพื้นกระดาษนั้น เมื่อจะทำลวดลายก็เอาน้ำยาขึ้นไปทาพื้นตรงที่จะทำให้
เป็นลวดลายแล้วเอาแบบลวดลายปะติดเข้าตรงที่ต้องการให้ติดแน่น จึงเอาทองคำเปลวปิดลงตรงช่องที่จะทำเป็นลวดลาย
บนแบบนั้นให้ทั่ว พอทองจับติดพื้นดีแล้วจึงแกะแบบถอนออกจากพื้น ก็จะเกิดเป็นลวดลายสีทองคำเปลวบนพื้น ตาม
แบบลายฉลุที่ได้ทำขึ้นเป็นแบบนั้น แบบลายฉลุนี้อาจใช้ทำลวดลายต่อเนื่องกันไปได้ไม่จำกัด..

สุวรรณพร มณีโชติ(2537:139-142) ได้อธิบายถึงการปิดทองและประดับกระจก ดังนี้

..งานปิดทองและประดับกระจกมีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้งานวิจิตรวิเศษขึ้นอีก จากที่งามด้วยฝีมือปั้น หล่อ หรือ
แกะสลักที่มีอยู่เดิมแล้ว เป็นงานขั้นตอนสุดท้าย ที่ทำให้งานนั้นสำเร็จโดยสมบูรณ์ ปัจจุบันงานปิดทองเป็นงานที่ขึ้นหน้า
ขึ้นตา และมีความสำคัญอย่างยิ่ง จะต้องใช้ช่างที่มีความชำนาญ วัสดุที่ใช้ส่วนมากมีประเภท ไม้ ปูน และโลหะต่าง ๆ

การเตรียมพื้นสำหรับปิดทอง

- วัสดุเป็นไม้ ต้องใช้กระดาษทรายขัดให้หมดเกลี้ยงไม้เสียก่อนจึงทารองพื้นทิ้งไว้ให้แห้งแล้วทาด้วยอีกหลาย ๆ
ครั้ง จนวัสดุนั้นมีความอึดตัวจึงทารีกอีกครั้งเพื่อปิดทอง

- วัสดุเป็นปูน ต้องทำพื้นให้หายเค็มก่อน เพราะปูนมีความเค็ม ถ้าไม่ทำพื้นให้หายเค็ม เมื่อปิดทองไปแล้วจะ
ไม่ทนเพราะปูนจะกัดพื้นรัก ทำให้รักและทองที่ปิดไว้หลุดร่อนออก เราจะทำพื้นปูนให้หายเค็มได้โดยการนำเอาซีเมนต์
มาต้มหรือต้มด้วย เตาต้มน้ำมาประสะ (ทา) พื้นวัสดุนั้น ๆ วิธีทดลองดูว่าพื้นนั้นหายเค็มหรือไม่ ใช้น้ำมันชักเช็ดดู ถ้า
พื้นยังเค็มอยู่รอยขีดนั้นจะเป็นสีแดง ถ้าพื้นจืดแล้วรอยขีดจะเป็นสีเหลืองของไขมัน เมื่อพื้นจืดแล้วจึงลงรักพื้น

- วัสดุเป็นโลหะ ทำพื้นนั้นให้สะอาดโดยการล้างน้ำหรือเช็ดด้วยทินเนอร์หรือแอลกอฮอล์ แล้วจึงทารักพื้นเหมือน
ทารักพื้นบนวัสดุที่เป็นไม้และปูน

ประเภทของงานปิดทอง

1. ปิดทองเต็มพื้นผิวเรียบ

2. ปิดทองในส่วนที่เป็นลายพื้นสีแดง เรียกว่า ปิดทองร่องชาด

3. ปิดทองในส่วนที่เป็นลาย ส่วนที่เป็นช่องว่างและพื้นประดับกระจก เรียกว่า ปิดทองร่องกระจก

4. ปิดทองบนพื้นผิวเรียบและลวดลายบนพื้นนั้นแล้วประดับกระจก เรียกว่า ปิดทองลายยา

5. ปิดทองลงบนกระดาษฉลุลวดลาย แล้วนำไปแปะติดลงบนผ้า เรียกว่า ลายทองแผ่ลวด

6. ปิดทองบนเสาต่าง ๆ เรียกว่า ปิดทองเสา

7. ปิดทองลงบนพื้นสีตามร่องฉลุของลวดลายบนกระดาษ เรียกว่า ปิดทองลายฉลุ เช่น ลวดลายตามผีเสื้อ
ใบชา วิหาร..

กรมวิชาการ(2542: 91-92) อธิบายถึงความสำคัญของการลงรักปิดทองประดับกระจก ดังนี้

การลงรักปิดทองซึ่งประดับกระจกและลงสีแดง ที่เรียกว่า “ล่องชาด” นี้ เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่น่าชวนมองอย่างยิ่งโดยเฉพาะในศิลปะไทย เพราะมีความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ รวมอยู่ในตัวของความละเอียดอ่อนของลายไทย จึงประกอบด้วยจังหวะ ช่อไฟและก้านลายแล้วปิดทอง เป็นสิ่งที่ทำให้งานออกมาวิจิตรงดงามเป็นอย่างมาก

5.2 การแกะสลัก

แกะ หมายถึง นำวัสดุชนิดใดชนิดหนึ่งมาแกะเอาส่วนที่ไม่ต้องการทิ้งไป เป็นการแกะโดยใช้เครื่องมือของมีคม หรือเครื่องมือใด ๆ ก็ได้ (นพวัฒน์ สมพันธ์. 2541:1)

สลัก หมายถึง การทำให้วัสดุเกิดลวดลาย ด้วยการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือเข้าช่วย มีการใช้แรงตอกบนเครื่องมือชิ้น ๆ การแกะสลัก นพวัฒน์ สมพันธ์ (2541:52) ได้ให้ความเห็นว่า

..คนไทยจะรับเอาวิธีการแกะมาจากประเทศจีน เพราะจีนนิยมแกะตราประทับ เช่น ตราประจำองค์กษัตริย์ตราเครื่องหมายสำนักหน่วยงาน ตราประจำตระกูล และประจำตัวขุนนาง เพื่อใช้ประทับในเอกสารต่าง ๆ แม้คนจีนจะเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้วก็ยังนิยมแกะตราประทับหนังสือ นอกนั้นก็มีการแกะงาช้าง หินสบู่ เพื่อใช้เป็นตราประจำองค์กษัตริย์ ขุนนาง กุหลาบและ ฯลฯ ในประเทศไทยด้วย งานช่างแกะนั้นนอกจากจะแกะเป็นตราประจำตัวบุคคลดังกล่าวแล้ว คนจีนก็นิยมที่จะแกะอักษรเพื่อใช้พิมพ์ เช่น แกะอักษรจีนประทับกระดาษในศาลเจ้า โดยประทับบนกระดาษแดงเหลือง เป็นต้น นอกจากนี้ยังคิดแกะตราประทับเพื่อใช้ประทับเป็นเครื่องหมายการค้า เช่น แกะตัวหนังสือแล้วประทับบนขนมเปี๊ยะ ขนมอื่น ๆ ของจีนอีกหลายชนิด จึงนับได้ว่าการแกะตัวหนังสือตราประทับต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นเป็นที่นิยมกันมากในหมู่คนจีน

การรับอิทธิพลในรูปแบบหรือวิธีการของชนชาติอื่นก็เป็นเพียงแนวทางสร้างงานศิลปกรรมส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่สาระสำคัญของการสร้างงานศิลปกรรมนั้นย่อมมาจากเนื้อหาของเรื่องราวในทางความเชื่อศรัทธา เช่น เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา..

ลักษณะของงานช่างแกะ งานช่างแกะสร้างขึ้นโดยใช้เครื่องมือมีคมแกะลงไปในวัสดุที่ต้องการจะแกะ เช่น ไม้ โลหะ พลาสติก และวัสดุอื่น ๆ ลักษณะของงานช่างสลัก งานสลักเป็นงานที่ต้องใช้แรงกระทำมากกว่างานแกะ เช่น ต้องใช้สิ่วเพื่อเป็นเครื่องมือ และต้องใช้แรงจากค้อนตอกลงไปในเครื่องมือ เพื่อให้กินลงไปบนเนื้อวัสดุเพื่อให้ส่วนที่ไม่ต้องการได้หลุดกระเทาะออกไป และคงเหลือส่วนของวัสดุในส่วนที่ต้องการให้เหลืออยู่เท่านั้น งานสลักเป็นงานศิลปกรรม ส่วนใหญ่งานสลักนั้นสร้างเพื่อประโยชน์ทางความงาม ขั้นตอนและวิธีการในการแกะสลัก

ขั้นตอนในการแกะ

1. ออกแบบ
2. เขียนแบบ
3. วางแบบ
4. เตรียมเครื่องมือ
5. ปฏิบัติการแกะ

ขั้นตอนในการสลัก

1. ออกแบบ

2. เขียนแบบ
3. ปั้นแบบ
4. เตรียมวัสดุสำหรับสลัก
5. เตรียมเครื่องมือ
6. ปฏิบัติการสลัก

ประเภทของงานแกะ

1. แกะไว้เส้น
2. แกะทิ้งเส้น
3. แกะนูนต่ำ
4. แกะนูนสูง

ประเภทของงานสลัก นพรัตน์ สมพันธ์ (2541:40-41) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1. สลักประเภทลาย งานสลักลายเป็นงานสลักประเภทหนึ่งที่น่ายช่างจะทำการสลักโดยเอาลายมาประดิษฐ์หรือผูกกันเป็นผืนเต็มบริเวณแล้วทำการสลักตามรูปแบบของลายที่ได้ผูกไว้แล้ว สถานที่ที่นิยมสลักลายกันมาก ได้แก่ บริเวณบานประตูพระอุโบสถวิหาร ชุ่มประตู บานหน้าต่าง ชุ่มหน้าต่าง หน้าบัน และบริเวณอื่น ๆ ที่เป็นลวดลายโดยตรง

2. งานสลักประเภทลายปูนภาพ งานสลักประเภทลายปูนภาพนั้นมีอยู่ทั่ว ๆ ไป มักเป็นเรื่องที่ต้องการให้มีภาพปะติดกับลายที่ประกอบ ผูกภาพให้เข้ากับลายที่จะทำการสลักภาพหุ่นมานแบบเทพ และมีลวดลายประกอบรอบ ๆ เป็นงานสลักไม้ปิดทองประดับกระจกที่หน้าบันของพระวิหารด้านหน้าพระอุโบสถวัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ งานสลักมีประโยชน์ในด้านต่าง ๆ

ประกอบเครื่องเรือนเครื่องใช้ สามารถนำมาใช้ในการก่อสร้างอาคารทางศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร

เป็นงานศิลปกรรมตกแต่ง งานตกแต่ง ในงานสถาปัตยกรรมภายใน เช่น ลายตกแต่งเพดาน โบสถ์ วิหาร เป็นลวดลายสลักไม้ปิดทองประดับกระจกเป็นรูปดาวเพดาน ลายสลักที่ท้องขึ้น

3. ใช้เป็นงานประติมากรรม งานประติมากรรมบางส่วนเกิดจากการสลักไม้ หิน อิฐ เพื่อให้เกิดรูปประติมากรรม

5.3 ปูนปั้น

การตกแต่งเพดานด้วยการปั้นลวดลาย ต้องใช้ความชำนาญเชิงช่างเป็นอย่างมาก ไพศาล พุกะพงษ์ (2537:189-198)อธิบายถึงงานปูนปั้นว่า

...งานปูนปั้นเป็นงานในด้านซ่อมและสร้างใหม่นับได้ว่าเป็นงานช่างโบราณอีกแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรมพุทธสถานและโบราณสถาน งานของช่างปูนปั้นนั้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสรรค์งานศิลปะทางงานปั้นมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อตกแต่งประดับประดาอาคารสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมให้มีความงดงามมากขึ้น เทคนิคการตกแต่งลายปูนปั้นส่วนใหญ่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย ลวดลายที่ใช้ในงานปูนปั้น ช่างชอบที่จะใช้ลายก้านขด เพราะสามารถออกตัวลายได้มาก ซึ่งออกลายไปตามแบบอยุธยาหรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ขั้นตอนในการปั้นหล่อ – หุ่นและลาย ในปัจจุบันนั้นอาจจะนำมากล่าวได้เป็นแต่ละขั้นได้ว่ามีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กันอย่างกว้าง ๆ ดังนี้

1. ขั้นตอนการออกแบบ เป็นการออกแบบตัว ดันแบบที่จะใช้เป็นแบบเพื่อสะดวกในการปั้น ซึ่งเป็นการเขียนแบบลงในกระดาษที่เตรียมเอาไว้ ถ้าเป็นไปได้ควรเป็นแบบเท่าจริง เพื่อสะดวกรวดเร็วในการทำงานขั้นต่อไป
2. ขั้นตอนการปั้น เป็นการนำเอาแบบที่ได้จากขั้นตอนแรกมาปั้นเป็นรูปแบบ เช่น เป็นตัวหุ่น หรือลวดลายต่าง ๆ และวัสดุที่ใช้ในการปั้นนั้นอาจจะเป็นดินเหนียว ดินน้ำมัน หรือปูนก็ได้ ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงความเหมาะสมกับการนำไปใช้ในงานนั้น ๆ
3. ขั้นตอนการถอดพิมพ์ เมื่อปั้นต้นแบบเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นำตัวต้นแบบที่ได้นั้นมาถอดพิมพ์ ซึ่งเราอาจจะถอดพิมพ์ได้หลายอย่าง เช่น ถอดพิมพ์ด้วยปูนปลาสเตอร์ ซึ่งนิยมถอดเป็นชั้น ๆ หลายชั้น เรียกพิมพ์ชนิดนี้ว่า “พิมพ์ชั้น” หรือจะต้องการความสะดวกก็ให้ใช้ถอดเป็นพิมพ์ยาง ซึ่งยางที่ใช้กันมีอยู่ 2 ชนิด คือ ยางพาราและยางซิลิโคน พิมพ์ที่ได้จากการถอดในขั้นตอนนี้เรียกว่า “แม่พิมพ์” .
4. ขั้นตอนการหล่อ เมื่อได้แม่พิมพ์ในขั้นตอนที่ 3 แล้ว เมื่อเราต้องการได้ชิ้นงานก็นำเอาแม่พิมพ์ที่ได้มาทำการหล่อ วัสดุในการหล่อนั้นก็มีหลายอย่าง เช่น ปูนปลาสเตอร์ ปูนซีเมนต์ ซีเมนต์ และเรซิน ซึ่งในการใช้วัสดุอย่างใดก็ได้แล้วแต่ความต้องการหรือให้พิจารณาตามลักษณะงานที่จะนำไปใช้

การทำแม่พิมพ์ คือ การถอดแบบออกมาจากของจริง รูปลักษณะเหมือนของที่ถอดออกมา

แม่พิมพ์ที่นิยมใช้กันมากคือ

1. พิมพ์ทาบ พิมพ์ทาบนี้โดยมากใช้กับรูปต้นแบบที่เป็นวัสดุอ่อน เมื่อทำพิมพ์ แล้วจะหล่อรูปได้เพียงครั้งเดียว มีทั้งพิมพ์ทาบชั้นเดียว และพิมพ์ทาบแบบหลายชั้น
2. พิมพ์ชั้น เหมาะสำหรับต้นแบบที่เป็นของแข็ง เช่น โลหะ ปูน ไม้ เป็นต้น พิมพ์ชั้นอาจจะเป็นขั้นตอนที่ทำได้เนื่องมาจากพิมพ์ทาบ พิมพ์ชั้นนี้สามารถหล่อออกมาได้มากกว่า 1 ชั้น ส่วนจะหล่อได้มากเท่าไรก็ขึ้นอยู่กับกาถอดแบบพิมพ์
3. พิมพ์ยาง อาจจะเป็นยางพารา หรือยางซิลิโคน แล้วแต่ความเหมาะสม กล่าวคือ ยางพาราราคาถูกกว่าแต่คุณภาพด้อย เหมาะสำหรับหล่อปูนซีเมนต์ หรือปูนปลาสเตอร์ ซึ่งพิมพ์ยางพารานี้หล่อได้น้อยครั้งกว่ายางซิลิโคนที่สามารถหล่อซีเมนต์และเรซินได้อีกด้วย แต่มีราคาแพง

นอกจากพิมพ์ทั้ง 3 ชนิดนี้แล้ว ยังมีวิธีการทำอีกมากมาย เช่น พิมพ์หุ่น พิมพ์กระดาษ พิมพ์กด พิมพ์ไฟเบอร์ และพิมพ์เหล็ก

5.4 งานประดับกระจก

มรดกช่างศิลป์ไทย (2542:295-314) ได้อธิบายถึงลักษณะและกรรมวิธีของการประดับกระจกไว้ ดังนี้

...งานประดับกระจกนั้น เป็นศิลปะการประดับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้และส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม ด้วยการปิดกระจกสีลงไปในผิวของวัตถุต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสวยงามและมีแสงเปล่งประกายออกมาคล้ายอัญมณี เมื่อได้รับแสงสว่างส่องมากระทบผิวกระจกนั้น นอกจากนั้นการปิดกระจกหุ้มผิววัตถุเหล่านั้น โดยเฉพาะในส่วนประกอบต่าง ๆ ทางสถาปัตยกรรมนั้น จะช่วยให้ส่วนต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมเกิดความคงทนอยู่ได้เป็นเวลานาน เนื่องจากกระจกและยางรักที่ห่อหุ้มเนื้อไม้ไว้ นั้น จะรักษาเนื้อไม้ไว้ได้ รวมทั้งกระจกก็ยังทนแดดทนฝนได้ยาวนานอีกด้วย

ความเป็นมาของงานประดับกระจก

งานประดับกระจกถือได้ว่าเป็นงานประณีตศิลป์อย่างหนึ่งของไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งได้มีหลักฐานว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังได้พบร่องรอยของงานประดับกระจกบนพื้นลายสลักไม้บนชิ้นส่วนของโบราณสถานในสมัยนี้ และในสมัยกรุงศรีอยุธยางานประดับกระจกจะได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายใช้ในการประดับอาคารและสิ่งของเครื่องใช้ทางศาสนาและที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

สมัยรัตนโกสินทร์งานประดับกระจกจะเป็นที่นิยมมากขึ้น เนื่องจากงานศิลปสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ได้รับการทะนุบำรุง และสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ ผลงานการประดับกระจกจะปรากฏอยู่ในวัดวาอาราม ตลอดจนปราสาทราชวัง โดยทั่วไป

ประเภทของงานประดับกระจก

งานช่างที่เกี่ยวกับการประดับกระจก มีดังนี้

1. งานประดับกระจกแบบพื้นเดิมหน้า

เป็นการประดับกระจกแบบเดิมไปทั้งพื้นที่ เช่น ซอฟ้า ไบระกา หน้าบัน หางหงส์ เสิงถดอน เป็นต้น

2. งานประดับกระจกเป็นร่องในพื้นลาย

เป็นการประดับกระจกเป็นร่องในพื้นลายที่แกะสลักหรือปูนปั้นลงรักปิดทอง จะเรียกว่า ปิดทองร่องกระจก หรือปิดทองประดับกระจก โดยร่องหรือช่องไฟระหว่างลายนั้นจะอยู่ต่ำกว่าลวดลาย การใช้กระจกสีต่าง ๆ เช่น สีคราม สีเขียว ฯลฯ จะช่วยขับลวดลายปิดทองคำเปลวให้ดูเด่นยิ่งขึ้น

3. งานประดับกระจกลายยา

เป็นการประดับกระจกลงบนพื้นไม้ที่ขุดลงเป็นร่องลวดลายต่าง ๆ แล้วประดับกระจกสีลงในช่องลวดลายนั้น ๆ และพื้นจะปิดทองทึบ เรียกว่า ประดับกระจกลายยา

4. งานประดับกระจกผสมการประดับมุก

เป็นการประดับกระจกสลับด้วยกันกับงานประดับมุก เพื่อเพิ่มเติมสีสันให้สวยงามแก่งานประดับมุก เรียกว่า มุก แกม เบือ

กระจกที่ใช้ในงานประดับกระจก ที่นิยมใช้กันมาแต่โบราณ มีอยู่ 2 ชนิด คือ กระจกกรวย และกระจกแก้ว

1. กระจกกรวยหรือกระจกจีน

เป็นกระจกสีที่ถาดอยู่บนแผ่นดีบุก มีทั้งชนิดแผ่นบาง และชนิดแผ่นหนา ชนิดแผ่นบางจะบางเหมือนแผ่นข้าวกรวย ใช้กรรไกรตัดแต่ได้ มักใช้ในงานที่ต้องประดับอย่างประณีต เช่น ตัดเป็นแนวประดับเครื่องศิวาภรณ์ โขน ละครประดับลายทองแผ่ลวดเครื่องสูง ราชวัตรฉัตรต่าง ๆ ส่วนชนิดแผ่นหนาใช้ประดับตู้ โต๊ะ ตลอดจนซอฟ้า ไบระกา หน้าบัน ฯลฯ กระจกกรวยนี้นิยมใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในบางแห่งเรียกว่า แก้วขึ้น แก้วจีน หรือแก้วพุทู้ ในปัจจุบันนี้ไม่มีกระจกชนิดนี้ใช้แล้ว เพราะทั้งไทยเราและจีนเลิกผลิตไปแล้ว

2. กระจกแก้ว

ลักษณะเป็นแผ่นบาง ๆ มีสีต่าง ๆ ผิวกระจกจะมีความโค้งที่สะท้อนแสงให้ความแวววาว ส่วนด้านหลังอาจด้วยปรอทเคลือบน้ำยาเคมี กระจกแก้วจะมีความหนากว่ากระจกกรวย ตัดได้หยาบ ประกอบงานได้ไม่ประณีตเท่ากระจกกรวย กระจกแก้วมีอีกแบบหนึ่ง เป็นแบบแผ่นแบนเรียบอย่างกระจกเงา ผลิตจากประเทศพม่า นิยมใช้ทางภาคเหนือ แต่โดยทั่วไปแล้วช่างจะนิยมใช้กระจกแผ่นโค้งมากกว่าแผ่นแบน ด้วยให้ความแวววาวมากกว่ากัน

วิธีการประดับกระจกนั้นจะมีองค์ประกอบการทำงาน ตลอดจนวัสดุและเครื่องมือเครื่องใช้ ดังนี้

ก. วัสดุที่ใช้ในงานประดับกระจก

วัสดุที่จะใช้สำหรับงานช่างประดับกระจก จะประกอบด้วยรักน้ำเกลี้ยง สมุกผง ถ่านใบคองแห้ง ชันผง น้ำมันยาง ปูนขาว เป็นต้น

ข. เครื่องมือของช่างประดับกระจก

เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานของช่างประดับกระจก จะประกอบด้วย

1. ไม้ตลับ สำหรับตีกระຈກเวลาตัด ทำด้วยไม้ไม่เหลาให้แบนและตรง เหมือนไม้บรรทัด มีความยาวประมาณ 1 ฟุต ฝ่าแบ่งความหนาตรงพื้นผิวและเหลาแต่งจนบางและมีความอ่อน เวลาตีกระຈກที่ผิดโค้ง กระຈกจะไม่ถูกบีบจนแตก
2. ไม้ขนาด เป็นไม้ไม่เหลาแบบตะเกียบมากปลายตามขนาดที่จะตัดกระຈกเพื่อให้ได้ขนาดของชิ้นกระຈกที่เท่า ๆ กัน
3. เพชรตัดกระຈก ใช้กรัดกระຈกแบ่งออกเป็นชิ้น ๆ
4. การไถตัดแต่งกระຈก
5. ไม้ไม่เรียวยาว ปลายติดซี่ฝั ง ใช้ตะกระຈก (ช่างศิลป์ไทย.2537:144)

กรกข รามโกมุท (2543:21) ได้เขียนถึงงานประดับกระຈกไว้ดังนี้ จากเอกสารประวัติศาสตร์คือจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยได้กล่าวถึงลายปิดทองประดับกระຈกที่ด้านหลังพระที่นั่งโถงของสมเด็จพระนารายณ์การซ่อมแปลงมณฑลพระพุทธรูปบาทสระบุรีให้เป็น 5 ยอด ในรัชกาลสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (ขุนหลวงสรศักดิ์) นั้นปรากฏว่าให้ประดับประຈกด้วย กระຈกสมัยอยุธยาที่มีหลายสี ช่วงไม่นิยมประดับเฉพาะกระຈกล้วน ๆ มักชมอยู่กับการประดับศิลปะอื่น ๆ เช่น ลายไม้แกะสลักลงรักปิดทอง ลายปูนปั้นลงรักปิดทอง และลายประดับมุกที่เรียกว่ามุกแกมเบี้ย เป็นต้น ช่วงใช้งานประดับกระຈกกับส่วนต่าง ๆ ของอาคารไปจนถึงเครื่องใช้สอย การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย (2540:103-113) ได้อธิบายถึงการประดับกระຈก ดังนี้

..ช่วงประดับกระຈกเป็นงานตกแต่งสิ่งอุปโภคหรือครุภัณฑ์ต่าง ๆ ให้เกิดความงามเพิ่มเติมสมบูรณ์ขึ้นด้วยศิลปลักษณะงานผลิตภายนอกของสิ่งนั้น ๆ โดยการประดับด้วยกระຈกสีต่าง ๆ ผิวมันวาว ซึ่งได้รับการคัดแบ่งและแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ติดต่อกันเป็นลวดลายหลากหลายแบบด้วยกันขึ้นบนศิลปภัณฑ์นั้น ๆ

งานช่วงประดับกระຈกหรือบางทีเรียกว่า ช่วงติดกระຈก เป็นงานช่วงรักประเภทหนึ่งมาแต่โบราณ ภายหลังได้รับการจัดให้เป็นประณีตศิลป์หรือมีนทานศิลป์ ลักษณะการประดับกระຈกออกไปได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

การประดับกระຈกประเภทพื้นลาย เป็นการประดับกระຈกทำเป็นพื้นผิวลาด ๆ หรือทำเป็นลวดลายขึ้นบนพื้นราบ ถึงราบหรือโค้ง ลักษณะผิวด้านของชิ้นกระຈกอยู่ในระดับเสมอกัน

การประดับกระຈกประเภทร่องกระຈก เป็นการประดับกระຈกลงในพื้นร่องว่างที่เป็นช่องไฟระหว่างลวดลายสลักไม้ หรือปูนปั้นลงรักปิดทอง พื้นร่องว่างนั้นอยู่ต่ำกว่าลวดลาย โดยประสงค์ใช้กระຈกสี เช่น สีคราม สีเขียว ช่วยขับลวดลายปิดทองค่าเปลวให้ดูเด่นขึ้นเรียกว่า “ร่องกระຈก”

การประดับกระຈกประเภทลายยา เป็นการประดับกระຈกสีต่าง ๆ สีที่ได้รับการคัดแบ่งเป็นชั้นตามแบบลวดลายและขนาดที่กำหนดลงในร่องคั้น ๆ ซึ่งได้ขุดควักลงบนหน้ากระดานที่จะประดับกระຈก งาน “ประดับกระຈกลายยา” นี้ย่อมาจากคำว่า “กระยารง” แปลว่า “เครื่องสี” และการที่เรียกงานประดับกระຈกประเภทนี้ว่า “ลายยา” ก็เป็นไปในเชิงเปรียบเทียบว่าลวดลายประดับด้วยกระຈกต่างสีที่ปรากฏบนพื้นสีทองนั้นแลดูคล้ายกันกับลวดลายเขียนด้วยกระยารงหรือกระยาสี คือเครื่องสี นั่นเอง

การประดับกระຈกประเภทแกมเบี้ย เป็นการประดับกระຈกสีรวมด้วยกันกับงานประดับมุก เพื่อเพิ่มเติมสีสันให้สวยงามแก่งานประดับมุก คำว่า “เบี้ย” หมายถึง มีแสงเลื่อมพราย โดยปริยาย หมายถึงกระຈก คำว่า “แกมเบี้ย” จึงหมายถึง “ปนด้วยกระຈก” การประดับกระຈกประเภทสุดท้ายเป็นการปิดหรือติดกระຈกทำเป็น “แนว” สอดประดับตกแต่งในผิวลายแบบต่าง ๆ ด้วยการตัดกระຈกเป็นรูป หยดน้ำ กลม ปิดเป็นไส้ลายกระຈก ลายใบเทศ...

สุวรรณพร มณีโชติ (2527:142-146) อธิบายถึง งานประดับกระຈกว่า มีมาแต่สมัยโบราณ มีหลักฐานพบว่ามีงานประดับกระຈกลงบนพื้นลายสลักไม้สมัยสุโขทัย แต่ที่พบเห็นเด่นชัดคือ สมัยอยุธยา ที่นิยมประดับกระຈกประกอบงานประณีตศิลป์ต่าง ๆ และมีการสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน วัสดุและวิธีการในการทำลวดลายเพดานในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยสรุป ดังนี้

1. วัสดุที่ใช้ในการทำลวดลายเพดาน ใต้ถ้ำ

1.1 ไม้

1.2 กระจก

1.3 ปูนปั้น

1.4 โลหะ

1.5 ทองคำเปลว

1.6 สี

2. วิธีการทำลวดลายเพดาน ใต้ถ้ำ

2.1 ลงรักปิดทอง

2.2 ลงรักปิดทองทึบ

2.3 ลงรักปิดทองร่องซาด

2.4 ลงรักปิดทองร่องกระจก

2.5 ลงรักปิดทองลายฉลุ

2.6 แกะสลัก

2 6.1 สลักไม้ปิดทองร่องกระจก

2 6.2 สลักโลหะปิดทองร่องกระจก

2.7 ปูนปั้น

2.7.1 ปูนปั้นปิดทองร่องกระจก

2.7.2 ปูนปั้นปิดทอง

2.8 ประดับกระจก

2.9 เขียนสีแบบเรียบ

3. สีที่ใช้

6. ความเปลี่ยนแปลง อิทธิพลของสังคมในด้านการศึกษา

แต่เดิมการศึกษาของสังคมไทยเกิดขึ้นที่วัด เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและสังคมซึ่งประชาชนใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ การศึกษาในอดีตนั้นจะให้ความสำคัญกับผู้ชาย มากกว่าผู้หญิง เพราะผู้ชายไทยในอดีตทุกคนจะต้องบวชเรียนซึ่งทำสืบทอดกันมาเป็นประเพณี มีการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการศึกษาในเชิงช่างศิลปกรรมด้านต่างๆ

วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ (2545:38-39) ได้อธิบายถึง การศึกษาในอดีต ดังนี้ ก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะมีการติดต่อกับต่างประเทศ การศึกษามีศูนย์กลางอยู่ที่วัด เช่นเดียวกับกรุงสุโขทัย วัดเป็นเสมือนโรงเรียน เป็นแหล่งวิทยาความรู้ และเป็นที่รวมศรัทธาของประชาชน พระสงฆ์มีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ความรู้ด้านวิชาการ ปริยัติธรรม

และวิชาพุทธศาสตร์ ส่วนวิชาที่เป็นทักษะอาชีพเฉพาะด้านเกี่ยวกับงานช่าง เช่น ช่างปูน ช่างก่อสร้าง ช่างเหล็ก ช่างหล่อ ช่างแกะสลัก เรียนเฉพาะในครอบครัว ไม่นิยมสอนให้กับคนภายนอก เนื่องจากการศึกษามัยกรุงศรีอยุธยา มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด การศึกษาจึงให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้หญิงคงศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่บ้าน เป็นการศึกษาด้านการเรือน เย็บปักถักร้อยและแกะสลักผักผลไม้ หลังจากกรุงศรีอยุธยาติดต่อดำขายมีสัมพันธไมตรีกับชาวต่างประเทศ มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและวิทยาการต่างๆ ได้รับอิทธิพลทางความคิดและการศึกษาจากต่างประเทศ เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา มีการแลกเปลี่ยนนักเรียนไทยไปเรียนที่ประเทศฝรั่งเศส ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีตำราวิชาการเกิดขึ้น มีหนังสือแบบเรียนเล่มแรกชื่อ หนังสือจินดามณี เป็นจุดเริ่มต้นของการบันทึกหลักฐานทางวิชาการขึ้นเป็นครั้งแรก

นათยา อิงคนารตและคณะ (วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ .2545:39 ; อ้างอิงจาก นათยา อิงคนารตและคณะ ม.ป.ป) ได้กล่าวถึงหลักฐานการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในฝรั่งเศสมีข้อความตอนหนึ่ง ดังนี้

มีหลักฐานการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศฝรั่งเศส 3 รุ่น ดังนี้

1. พ.ศ.2227 ส่งนักเรียนไทยไป 4คนพร้อมกับบาทหลวงราเชคเพื่อไปเรียนวิชาช่าง
2. พ.ศ. 2229 ส่งนักเรียนไทยไป 12คนโดยฝากไปกับคณะราชทูตเดอเชอมองด์
3. พ.ศ. 2230 ส่งนักเรียนไทยไป 5คนโดยฝากไปกับคณะราชทูตลาตูแบร์ ทั้งหมดเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยหลุยส์เลอกรัง

เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์แล้ว ไทยกับฝรั่งเศสก็ขาดสัมพันธไมตรีทางการทูตต่อกัน แต่อย่างไรก็ตาม นับว่าการศึกษาของไทยได้เจริญขึ้นอย่างมากในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์นี้เพราะปรากฏว่ามีหนังสือตำราตำราต่างๆมากมายและที่สำคัญ คือได้เกิดมีหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกขึ้นแล้วคือ หนังสือจินดามณี ซึ่งเป็นแบบเรียนที่ใช้ต่อกันมาจนถึงรัชกาลที่ 5แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จึงเปลี่ยนเป็นหนังสือมูลบทบรรพกิจ

จิตรกร ตั้งเกษมสุข (วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ .2545:40-41; อ้างอิงจากจิตรกร ตั้งเกษมสุข ม.ป.ป) กล่าวถึงการศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังนี้

ในช่วงที่ยังไม่มีการติดต่อกับฝรั่งนั้น กรุงศรีอยุธยามีธรรมเนียมการศึกษาเช่นเดียวกับสุโขทัย กล่าวคือ วัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาของทั้งชาวราชและของบรรพชิต เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่างของสังคม พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนประชาชน ส่วนวิชาชีพ เช่นการทำนา ทำสวน การช่าง เช่น ช่างเหล็ก ช่างทอง ช่างหล่อ ช่างบาตร ก็สอนกันในครอบครัวหรือในวงศาณานาญาคู สำหรับชายหนุ่มที่หวังจะเอาดีทางวิชาการต่อสู้และป้องกันตัว เช่นวิชามวย วิชาฟันดาบ วิชากระบี่กระบอง ก็ศึกษาเล่าเรียนจากสำนักต่างๆ วัดในสมัยอยุธยา นอกจากจะอบรมสั่งสอนประชาชนในด้านวิชาการ หนังสือ และด้านปรีชาธรรมแล้ว บางวัดยังเปิดสำนักสอนวิชาไสยศาสตร์ โบราณศาสตร์ แม้จนวิชาพุทธศาสตร์อีกด้วย โดยมีพระสงฆ์เป็นเจ้าสำนัก พระสงฆ์บางรูปมีลูกศิษย์และผู้นิยมมาก ถึงกับกุมสัมภรพรคพวกเข้ายึดพระราชวังหลวง ตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้โดยง่าย ความจริงการที่วัดเป็นสำนักสั่งสอนวิชาการต่างๆนั้นได้ยึดเยื้อสืบประเพณีมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทางฝ่ายราชสำนัก นอกจากส่งพระราชกุมารไปศึกษากับพระสงฆ์ตามพระอารามต่างๆแล้ว ก็มักจะมีพระมหาราชครูและโหราธิบดีเข้ามาสอนนิติศาสตร์ อักษรศาสตร์ ราชประเพณี ตลอดจนวิชาการปกครองและการรบพุ่งอื่นๆ อีกด้วยพระมหาราชครูและพระโหราธิบดี ส่วนมากจะเป็นพราหมณ์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาเราับปรัชญาการศึกษาฝ่ายพุทธและพราหมณ์ ผลปนเปกันมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ราชประเพณีของพระมหากษัตริย์ที่มีคฤหัสถ์และกษัตริย์พราหมณ์ผสมผสานกันอยู่อย่างเห็นได้ชัดแม้จนทุกวันนี้ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 1-2ระบบการศึกษายังคงยึดถือตามแบบอยุธยาซึ่งยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก ในสมัยรัชกาลที่ 4 การศึกษามีการปรับตัวเนื่องจากเป็นช่วงที่เริ่มมีอิทธิพลตะวันตกเข้ามาในสังคมไทย ซึ่ง เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากมีระบบการเรียนการสอนศิลปะและรับวิธีการมาจากตะวันตก

ศิลปะกับสังคมไทย (2544:156-158) ใต้อธิบายถึงการศึกษาในสมัยรัชกาลที่4ดังนี้

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบ้านเมืองได้รับผลกระทบที่เริ่มรุนแรงยิ่งขึ้นตามลำดับอย่างต่อเนื่อง กระแสของอิทธิพลตะวันตกหลังไหลเข้ามาแทรกซึมอยู่ในแนวความคิดและวิถีชีวิตในสังคมของชาวกรุงเทพมหานคร ทั้งระดับสูงตลอดมาจนถึงระดับล่างอย่างรวดเร็ว การปรับประเทศให้ทันสมัยมีความก้าวหน้าตามวิทยาการตะวันตก ทำให้มีการพัฒนาระบบการศึกษาตามอย่างตะวันตก มีการตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเป็นครั้งแรกขึ้นถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการจัดวิชาการวาดเขียนอยู่ในหลักสูตรของระบบโรงเรียนและได้จัดตั้งสมาคมช่างเพื่อฝึกหัดวิชาช่างให้แพร่หลายและต่อมาในพ.ศ. 2448 จึงตั้งเป็นโรงทำการช่างหรือโรงเรียนช่าง อันเป็นที่มาของโรงเรียนเพาะช่าง นอกจากนี้ยังผลให้เกิดโรงเรียนประณีตศิลปกรรมในปลายรัชกาล โดยมีพื้นฐานงานช่างจากกระทรวงโยธาธิการในรัชกาลที่ 5 ดังกัศกรมศิลปากร และสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ต่อมา มีสถาบันการศึกษาศิลปะเกิดขึ้นหลายแห่งในภายหลัง เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งต่างก็มีแนวของหลักสูตรศิลปะที่แตกต่างกันไป

ช่างหรือศิลปินไทยในอดีตกับปัจจุบัน ช่างไทยในอดีตเรียนรูวิชาช่างโดยสืบทอดจากครูช่าง สร้างงานตามแนวความคิดและรูปแบบประเพณี เพื่อพระศาสนาและราชสำนัก ด้วยเหตุนี้ ช่างเขียนนอกจากช่างหลวง ช่างประจำหมู่บ้านแล้ว ยังมีช่างพระ ที่นอกจากรู้งานช่างแล้ว ย่อมต้องมีฝีมือ รอบรู้เกี่ยวกับเรื่องราวที่เขียนกันตามประเพณีเป็นอย่างดี อาชีพช่างผูกพันอยู่กับงานสร้างปฏิสังขรณ์วัด และวัง เป็นส่วนใหญ่ ช่างพระย่อมสังกัดประจำวัด ช่างหลวงขึ้นอยู่กับราชสำนัก ในปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากมยมีระบบการเรียนการสอนศิลปะและรับวิธีการมาจากตะวันตก

สารานุกรม ไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 16 (2535:198-199) กล่าวถึงการศึกษา ดังนี้ วัดในสมัยโบราณเป็นโรงเรียนของหมู่บ้าน มีพระเป็นผู้ให้วิชาความรู้ทางหนังสือ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ วิชาแพทย์แผนโบราณ ตลอดจนวิชาการต่างๆ ดังนั้นเด็กที่เคยเป็นเด็กวัดก็ดี สามเณรก็ดี มีโอกาสเรียนรูวิชาช่างจากวัดเมื่อโตขึ้นก็สามารถใช้วิชาช่างนี้ทำมาหาเลี้ยงชีพได้ ถ้าสมัครเข้ารับราชการงานช่างก็จะได้ร่วมงานช่างในราชสำนักและได้ชื่อว่าเป็นช่างหลวง

วิรุณ ตั้งเจริญ(2532:12-20) ใต้อธิบายถึงการศึกษาของสังคมไทย ดังนี้

...การศึกษาของชาวสุโขทัยโดยทั่วไป เน้นหนักไปในด้านธรรมะ ไม่มีหลักฐานว่าชาวสุโขทัยนิยมส่งลูกหลานบวชเณรและบวชพระหรือไม่ แต่อนุมานเอาจากความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาทั้งในด้านปฏิบัติบูชาและด้านอามิสบูชา ตลอดจนอนุมานเอาจากการที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงผนวชแล้ว เชื่อว่าคงนิยมกันอย่างกว้างขวาง ถ้าการอนุมานนี้ถูกต้องก็หมายความว่า จุดมุ่งหมายสุดท้ายของการศึกษาของชาวสุโขทัยก็คือจุดมุ่งหมายของพุทธศาสนา วัดหรือศาสนาพุทธมีความรุ่งเรืองทั้งทางศิลปวัตถุและทางธรรมะ วัดและวัดจึงมีสภาพเป็นศูนย์กลางของการศึกษาโดยตรง ลักษณะการศึกษาและโรงเรียนสมัยสุโขทัยนั้นพอจะสันนิษฐานได้ว่า รัฐและวัดรวมกันเป็นศูนย์กลางแห่งประชาคม การกระทำของประชาคมย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับรัฐและวัดอยู่เสมอ ดังนั้นการกระทำของรัฐและวัดก็ย่อมเป็นผู้เรียนผู้สอนประชาคมอยู่ในตัวเสร็จ การศึกษาสมาสมัยสุโขทัยได้พัฒนาไปจากการศึกษาในสมัยสุโขทัย ซึ่งวัดและวัดรวมเป็นศูนย์กลางของประชาคมพัฒนาไปในทางติดต่อกับประชาคมมากขึ้นการศึกษาตกอยู่กับความรับผิดชอบของวัด การศึกษาก็ผลักดันให้เกิดความเจริญทางด้านอักษรศาสตร์และศิลปศาสตร์เป็นอันมาก ศูนย์กลางของประชาคมมีแนวโน้มไปอยู่ที่วัด ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ พระองค์ทรงกวาดล้างการศึกษาทางพระศาสนาทุก บูดรหลานข้าราชการคนใดที่ถวายตัวทำราชการ ถ้ายังไม่ได้อุปสมบทก็ไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการ ประเพณีนี้ยังผลให้วัดทุกแห่งเป็นโรงเรียนและพระภิกษุทุกรูปเป็นครู ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ของตนตามความสามารถที่จะจัดได้ คำว่าโรงเรียนในเวลานั้นมีลักษณะต่างกับโรงเรียนในเวลานี้คือไม่มีอาคารปลูกขึ้นสำหรับใช้เป็นโรงเรียนโดยเฉพาะ เป็นแต่ศิษย์ใครๆก็สอนอยู่ที่กุฏิของคนตามสะดวกและความพอใจ พระภิกษุรูปหนึ่งผู้มีศิษย์ไม่กี่คนเพราะจะต้องบิณฑบาตมาเลี้ยงดูศิษย์ด้วย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การศึกษาเจริญมาก มีสอนทั้งภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่ามอญและจีน เข้าใจว่าโดยเฉพาะวิชาภาษาไทย คงจะได้วางมาตรฐานขึ้นมาแต่ครั้งนั้น เพราะปรากฏว่า พระโหราธิบดีได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยชื่อ จินตมณีนวาลยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สำนักเรียนนอกจากวัดในบางรัชกาลยังมีราชสำนัก สำนักราชบัณฑิต และโรงเรียนมิชชันนารี ปรากฏว่าในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ มีโบสถ์ฝรั่งใหญ่ๆมากกว่าในรัชกาลก่อนๆ และพระองค์ทรงส่งมหาดเล็ก ภู่นเด็กเป็นจำนวนมากเข้าเรียนในโรงเรียนสามเณร ซึ่งพวกฝรั่งตั้งขึ้นเพื่อสั่งสอนชาวพื้นที่ประสงค์จะเข้ารับวัด นอกจากสอนศาสนา ก็ได้สอนหนังสือและวิชาอื่นๆด้วย โรงเรียนสามเณรจึงเป็นสำนักเรียนวิสามัญอีกแห่ง เกี่ยวกับ

หนังสือจินตคามณี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า จินตคามณีเป็นตำราเรียนหนังสือไทย แต่งไว้พิสดารตั้งแต่หัดอ่านหัดเขียน จนถึงหัดแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนบอกไว้ในตำนานนั้นว่า พระโหราชาวเมืองโพนบุรี(คือเมืองพิจิตร) เป็นผู้แต่งและมีหนังสือเรื่องหนึ่ง คือพระราชพงศาวดาร สันนิษฐานว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดฯให้พระโหราฯคนเดียวกันแต่งทั้งหนังสือจินตคามณีและพระราชพงศาวดาร นอกจากนี้ยังมีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐานต่อไปอีกข้อหนึ่งว่า เหตุใดสมเด็จพระนารายณ์จึงมีรับสั่งให้พระโหราฯแต่งหนังสือ 2 เรื่องนั้น ด้วยปรากฏในพงศาวดารรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯว่า เมื่อพวกบาทหลวงฝรั่งเศสแรกเข้ามาตั้งสอนศาสนาคริสต์ในพระนครศรีอยุธยาแล้วมาตั้งโรงเรียนชั้นสำหรับสอนหนังสือแก่เด็กไทยด้วย การศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ในยุควางพื้นฐานได้กำหนดเอาปิตักงูรัตนโกสินทร์เป็นจุดเริ่มต้นของการวางพื้นฐานสังคมในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม สรรพวิชา และแบบแผนการดำรงชีวิต ซึ่งสืบเนื่องมาจากสุโขทัยอยุธยาธนบุรี ได้รับการรวบรวมและปรับปรุง วางพื้นฐานขึ้นใหม่สำหรับสังคมใหม่และถือเอาปี พ.ศ. 2414 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก เป็นปีสิ้นสุดของยุควางพื้นฐานนี้ ทางด้านการศึกษาในยุคแรกนี้ แหล่งให้ความรู้หรือทำหน้าที่อธิบายถ่ายทอดความเชื่อ โลกทัศน์ต่างๆ ให้แก่คนในสังคม เพื่อสร้างความต่อเนื่องให้แก่ระบบสังคม ได้แก่สถาบันทางสังคม มีหน้าที่กำหนดและรักษากฎเกณฑ์สังคม อันเป็นระเบียบประเพณีซึ่งในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคือสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันพุทธศาสนา สถาบันครอบครัวสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันพุทธศาสนาในสมัยนี้มีความสำคัญร่วมกันในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สังคม

วิรุณ ตั้งเจริญ (เรื่องเดียวกัน :36-37) อธิบายถึงการศึกษาในระบบบ้านและวัดดังนี้

...การศึกษาจากบ้านนับว่ามีบทบาทสำคัญทั้งอดีตและปัจจุบัน ทั้งการศึกษาในทางวิชาชีพ โลกทัศน์และหนังสือ โดยที่การให้การศึกษา นั้น มากน้อยแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานของสภาพครอบครัว ต่อเมื่อระบบครอบครัวเติบโตขึ้นสัมพันธ์กับการเติบโตของสังคมมาสู่สภาพเมืองในปัจจุบัน สภาพครอบครัวก็เปลี่ยนไปอีกแบบหนึ่ง สมาชิกในครอบครัวต้องรับภาระทางเศรษฐกิจและใช้ชีวิตนอกครอบครัวมากขึ้น การให้การศึกษาหรือเสริมการศึกษาในทางวิชาชีพ โลกทัศน์ และหนังสือจึงลดลง การศึกษาในวัดแม้จะไม่มีระบบหรือหลักสูตรอย่างแน่ชัด แต่ตลอดมาการศึกษาในวัดก็จะมีโครงสร้างคล้ายๆกัน โดยเห็นความสำคัญอยู่ที่ การให้การศึกษาทางด้านโลกทัศน์ต่อชีวิตและสังคมเป็นหลัก และการให้การศึกษาทางด้านความรู้หนังสือและอักขระวิธีเป็นรอง นอกจากนี้อาจจะให้การศึกษาทางด้านวิชาชีพบ้างเป็นกรณีพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานฝีมือทางด้านศิลปกรรม สำหรับการศึกษาในวัดทางด้านโลกทัศน์และหนังสือ เด็กผู้ชายลูกชาวบ้านถ้าไม่มีเหตุขัดข้องอะไร พ่อแม่ก็นำไปฝากเป็นลูกศิษย์พระเพื่อจะได้มีโอกาสเล่าเรียนเขียนอ่านหนังสือและศึกษาพระธรรมวินัยเบื้องต้นไปในตัว ครั้นเด็กนั้นเจริญวัยขึ้นแล้วถ้าไม่มีเหตุจำเป็นก็ต้องกลับไปบ้านเพื่อช่วยพ่อแม่ทำมาหากินซึ่งเป็นการฝึกฝนวิชาชีพในสกุลของตนไปในตัวกับขบเป็นเนตรศึกษาพระธรรมวินัยต่อไป เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์แล้วก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์เพื่อสืบต่อพระศาสนา ถ้าบวชอยู่ไม่นานน้อย ต้องช่วยงานของวัด เช่นซ่อมแซมเสนาสนะของวัดบ้าง การเสียน้ำ การหมอบ้าง ทำจนมีความชำนาญเมื่อสึกออกมา ก็กลายเป็นอาชีพติดตัวไปด้วยก็มี วัดมีอิทธิพลเหนือชีวิตทางสังคมของคนไทยในการกำหนดรูปแบบประเพณี ชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย การศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านวัด โดยใช้การสื่อสารที่ไม่ใช่อักขระวิธีก็ยังเป็นความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับโลกทัศน์และจุดมุ่งหมายของการใช้ชีวิตของมนุษย์นั้นให้เห็นว่า วิถีชีวิต สถานและพฤติกรรมของมนุษย์ ถูกกำหนดด้วยบุญกรรมซึ่งสร้างความผูกพันให้เวียนว่ายตายเกิดในภูมิและชาติต่างๆจนกว่าผลบุญนั้นทำให้ตระหนักถึงความจริงของชีวิต คือการหลุดพ้นจาก วัฏสงสาร นั่นคือนิพพาน ไม่เกิดอีก ระบบความเชื่อดังกล่าวได้รับการถ่ายทอด จากพระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้รู้ในการศึกษาเพื่อความหลุดพ้นโดยตรง ด้วยวิธีการสื่อสารต่างๆ เช่นการบอกเล่าในรูปของการเทศน์ แสดงธรรมในเทศกาลงานบุญต่างๆ การบวชก็เป็นช่วงหนึ่งที่วัดจะให้การถ่ายทอดความรู้ทางด้านโลกทัศน์ให้แก่ชาวไทยโดยทั่วไป ในช่วงนี้ถือว่าเป็นการให้ชีวิตใหม่ ซึ่งเต็มไปด้วยความศรัทธาและการกระทำที่ถูกต้องด้วยการฝึกหัดศึกษาหลักธรรม ถ้าในกรณีที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ก็ใช้การท่องจำหลักธรรมฝึกหัดการเทศนา และนอกจากนี้ยังเป็นศูนย์รวมของการเกณฑ์กำลังคนเพื่อการก่อสร้างสาธารณะประโยชน์ โดยถือว่าเป็นการสร้างกุศลกรรม วิธีการสื่อสาร นอกจากบอกเล่าแล้ว ยังมีการสื่อสารด้วยภาพ อันได้แก่ศิลปกรรมในวัด นับตั้งแต่แบบสถาปัตยกรรม ภาพจิตรกรรม และปฏิมากรรม อันได้แก่พระพุทธรูปต่างๆ ซึ่งเป็นสื่อทัศนสื่อสารเรื่องราวในพุทธประวัติ ชาดกและวรรณกรรมพุทธศาสนา

วิรุณ ตั้งเจริญ(เรื่องเดียวกัน:105-110)

...การศึกษาศิลปะในอดีตก่อนที่จะพัฒนามาสู่ระบบโรงเรียนนั้น ย่อมมีข้อแตกต่างกับการศึกษาศิลปะในระบบโรงเรียนอย่างมากมาย ทั้งด้านเป้าหมายและกระบวนการ เพราะศิลปะในอดีต คืองานช่างฝีมือที่มุ่งการสืบทอดรูปแบบทางวัฒนธรรม จากอดีตมาสู่ปัจจุบันและจากปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยมีกระบวนการที่เน้นการสืบทอดเป็นประการสำคัญ ส่วนการศึกษาศิลปะในระบบโรงเรียน คำว่าศิลปะในตัวของมันเองก็มีความหมายต่างออกไปจาก งานช่างฝีมือ โดยเน้นปัจเจกภาพของผู้ศึกษาหรือผู้ปฏิบัติเป็นประการสำคัญด้วย ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากอิทธิพลตามแนวคิดของชนชาติตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาตามเส้นทางของการเมือง นอกจากนั้นเมื่อศิลปะเข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาในโรงเรียนนอกเหนือจากการสืบทอดรูปแบบทางวัฒนธรรม แล้วศิลปะยังต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทิศทางของการศึกษาแต่ละยุคสมัยอีกด้วย ศิลปะกับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกระบบค่านิยมทางศิลปศึกษาจึงขึ้นอยู่กับศาสนา และถือว่าศาสนาเป็นแหล่งใหญ่สำหรับศิลปะใช้เป็นที่พำนักพักพิง วัตถุประสงค์ของศิลปศึกษาจึงต้องยึดความมุ่งหมายสำคัญเป็นอันดับแรก คือมุ่งรักษาส่งเสริมและถ่วงดุลศาสนาไว้ในรูปแบบของศิลปกรรมต่าง ๆ กัน เช่นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ระบบศิลปศึกษาของไทยมีค่านิยม 4 ประการ คือ

1. การเน้นที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอด ลักษณะการแสวงหาความรู้โดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดแต่ผู้เดียว เป็นลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนมากในทางศิลปศึกษา จะพบว่าเริ่มต้นด้วยการไหว้ครูอันเป็นประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันเป็นค่านิยมแรกที่สำคัญยิ่งในการแสวงหาความรู้ทางศิลปะหรือการเข้าศึกษาศิลปะ เพราะเท่ากับเป็นการยอมรับในการจำกัดเสรีภาพของผู้สมัครเข้าเรียนโดยปริยาย เพราะครูช่างจะต้องครอบงำให้ ถ้าหากผู้เรียนไม่เคารพยำเกรงครูช่างผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แล้ว ก็มีความเชื่อว่า จะมีอาการผิดปรกติอาจเป็นบ้าทำให้ขาดการยอมรับนับถือจากสังคมได้ ค่านิยมแสดงให้เห็นว่าการศึกษาศิลปะเป็นการยอมมอบตัวรูปหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจลี้ลับหรือกัมนิหารต่าง ๆ ตามความเชื่อของสังคมโดยปราศจากเหตุผล

2. การเน้นการเลียนแบบให้ทำตามตัวอย่าง ลักษณะสำคัญของระบบศิลปศึกษาของไทย คือการเน้นการเลียนแบบอย่างของครู เพราะอย่างไรก็ตามเมื่อผู้เรียนยินยอมตกลงเลือกครูคนใดคนหนึ่งแล้วก็เท่ากับยอมรับรูปแบบของครูคนนั้นด้วย เริ่มตั้งแต่ช่วยเหลือการงานส่วนตัว เป็นลูกมือ ช่วยขัดกวาดเช็ดถู บิบนวดไปจนถึงการเลียนแบบครู ซึ่งจริง ๆ ก็เป็นความเต็มใจของศิษย์เองด้วย ศิษย์คนใดที่สามารถเลียนแบบครูได้ใกล้เคียงที่สุดก็ได้รับการยกย่องว่ามีความสามารถสูงกว่าคนอื่นและมีโอกาสที่จะสู่สตรลี้ลับอันเป็นที่หวงแหนของครูมากกว่าคนอื่นกลายเป็นตัวตายตัวแทน

3. การเน้นการใช้ความจำ ลักษณะระบบศิลปศึกษาของไทย นอกจากจะเน้นการเลียนแบบแล้วยังเน้นความจำเป็นอันมาก เป็นความจำทั้งทางรูปร่างและรูปทรงของแบบอย่างในอดีต นักเรียนคนใดที่มีทักษะในการใช้มืออย่างคล่องแคล่ว แต่ปราศจากความจำในรูปร่าง ลีลา

4. การเน้นการควบคุมและลักษณะพิเศษของแต่ละบุคคล ลักษณะค่านิยมของศิลปศึกษาข้อนี้ รวมลักษณะต่าง ๆ ทั้งสามประการดังกล่าวเข้าไว้ด้วยกัน ผู้เรียนต้องได้รับการควบคุมสม่ำเสมอ เป็นลูกมือครูบาอาจารย์ชั่วระยะหนึ่งจนครูผู้สอนตกลงใจว่า มีความพร้อมที่จะเลียนแบบตนได้ แล้วจึงยินยอมให้ลงมือทำงาน และกำหนดว่า ครูมีเจตคติไม่ดีต่อนักเรียน เช่นนักเรียนกระด้างกระเดื่องพยายามต้านทานแนวทางของตน ไม่ปฏิบัติตามแนวทางของครู ครูก็อาจจะทักท้วงว่านักเรียนผู้นั้นไม่มีหัว ไม่มีพรสวรรค์ เป็นเรื่องของอินทร์ พรหมสิ่งที่ไม่เคยเห็นไป

เมืองไทยของเรา (2525:43) พระมหาธรรมราชาลิไท ได้ทรงนิพนธ์วรรณคดีพุทธศาสนาเล่มแรกในภาษาไทย ชื่อ เทวภูมิถา หรือไตรภูมิพระร่วง ครั้นได้เป็นกษัตริย์สุโขทัยแล้วทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดถึงลูกหลานไทยทุกวันนี้ ในรัชกาลนี้เกิดโรงเรียนไทยโรงเรียนแรกขึ้น คือ ไ้ทรงอุทิศพระราชมณเฑียรเป็นที่บอกพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณร อันเป็นแบบอย่างให้พระมหากษัตริย์อยุธยาและรัตนโกสินทร์เจริญรอยตาม

การศึกษาสมัยก่อน ถ้าพ่อแม่อยากให้ลูกอ่านออกเขียนได้ ก็จะนำลูกไปฝากพระท่านไว้ที่วัด นอกจากวัดแล้ววังก็เป็นแหล่งให้การศึกษาที่ดีอีกแห่งหนึ่ง การเรียนการสอนครอบคลุมการอ่านและเขียนภาษาไทย ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อมาได้มีการขยายการศึกษา รวมไปถึงการเรียนรู้งานวรรณกรรม การศึกษาด้านยาและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การศึกษาพงศาวดารและตำราพิชัยสงคราม การเรียนสมัยก่อนยังไม่มีหลักสูตรตายตัว ครูผู้สอนจะรู้จักลูกศิษย์ดีว่าหัวไวช้าเพียงใด ใครถนัดทางไหน และผู้ใดควร

มาเรียนมากน้อยหรือจบวิชานั้นเมื่อไร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเป็นแห่งแรกในพระบรมมหาราชวัง เมื่อตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยแล้ว จึงโปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษขึ้นอีกแห่งหนึ่ง โรงเรียนหลวงทั้ง สองแห่งนี้โปรดให้ขึ้นอยู่ในกรมทหารมหาดเล็กและต่อมาได้โปรดให้ตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกสอนผู้ที่จะเป็นทหารในกรมทหารมหาดเล็ก เรียกว่าโรงเรียนทหารมหาดเล็ก ขึ้นในบริเวณพระตำหนักเดิมสวนกุหลาบ โปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้น ทรงพระราชดำริว่าโรงเรียนโรงเรียนหลวงที่ตั้งขึ้นสำหรับราษฎรเล่าเรียนนั้นถ้าจะไปตั้งที่อื่นนอกจากวัด ก็จะไปขัดแย้งกับประเพณีเดิมซึ่งนิยมฝากเด็กไปให้เรียนตามวัดอยู่แล้ว ประกอบกับถ้าจะตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นใหม่ก็ต้องจัดซื้อที่ดิน และทำการก่อสร้างโรงเรียนซึ่งเป็นการสิ้นเปลือง ถ้าจะตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดจะได้อาศัยทั้งที่ดินและศาลาซึ่งมีอยู่แล้วเป็นที่ตั้งโรงเรียนได้ นอกจากนี้ก็จะเป็นการสะดวกเพราะวัดตั้งอยู่ในชุมชน ราษฎรสามารถส่งบุตรหลานเข้าเล่าเรียนในบริเวณใกล้เขตบ้านของตนได้จึงโปรดให้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้นตามวัด (เรื่องเดียวกัน:112-113)

พุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนไทยและมีส่วนสร้างสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบันซึ่งโครงสร้างของสังคมประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมส่งผลต่องานศิลปกรรมทุกแขนงตลอดจนการสร้างลวดลายเพดาน พระอุโบสถ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นจากอิทธิพลต่างๆทั้งภายในและภายนอกประเทศ ในช่วงรัชกาลที่ 1-2 เป็นช่วงรอยต่อจากกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้นสภาพสังคมยังคงยึดแบบแผนประเพณีนิยม การสร้างวัดและสถาปัตยกรรมต่างๆสร้างเลียนแบบแผนกรุงศรีอยุธยาแทบทั้งสิ้น การตกแต่งลวดลายเพดานของวัดที่สร้างในช่วงนี้ก็ยังยึดตามแบบอย่างอยุธยา

ชาติรี ประทีปนันทการ (2547:70) กล่าวว่า การรับรู้ของคนสมัยรัตนโกสินทร์นั้นมีแบบแผนประเพณีมาจากอยุธยาแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นพระราชพิธี ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆหรือแม้แต่การสร้างบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ 1ก็ยังคงพยายามถอดแบบจากอยุธยามาเป็นส่วนใหญ่

อำนาจ เบ็นสมาย (2524:1-2) ได้อธิบายถึง ลักษณะสังคมและการสร้างงานศิลปกรรมในช่วงรัชกาลที่ 1-2 ดังนี้ ..ที่ ที่เป็นกรุงเทพฯแต่เดิมคงเป็นแหล่งชุมชนสำคัญอยู่แล้วไม่ใช่เป็นถิ่นที่เป็นป่าหนอง แต่เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมอยู่ก่อนจากสงครามพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินได้กวาดต้อนคนสำหรับใช้เป็นแรงงานมาด้วย ชาวกัมพูชาราว 1,000 คนถูกใช้ให้ขุดคลองสร้างปราสาทและวัด ดังนั้นดินลุ่มน้ำนี้จึงได้กลายเป็นเมืองใหม่ที่เลียนแบบแผนของอยุธยา วัดใหม่ต่างๆเรียกชื่อตามสถานที่เคารพเก่าของอยุธยาด้วย และศิลปวัตถุที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ถือได้ว่าสร้างตามแบบอย่างของอยุธยาโดยตรง ในสมัยรัชกาลที่ 1-2 คงใช้ศิลปินและนายช่างที่ตกค้างมาจากสมัยอยุธยาเป็นผู้สร้าง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของศิลปกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมล้วนได้รับอิทธิพลมาจากแบบอย่างของศิลปกรรมสมัยอยุธยาเป็นส่วนใหญ่.. สมัยรัชกาลที่ 3-4 มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมสมัยรัชกาลที่ 1-2 ด้านอุดมคติทางสังคมและศาสนามีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบลักษณะของงานศิลปกรรม สภาพสังคมในช่วงนี้มีการติดต่อกับค้าขายกับประเทศจีนส่งผลให้งานศิลปกรรมได้รับอิทธิพลจีนอย่างมากมาย

ชาติรี ประทีปนันทการ (2547:67) ได้เขียนถึงอิทธิพลที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมไทยดังนี้ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลงตำหนักพระราชวังหลวงกับกุฎีสงฆ์ในวัดหลวงที่สำคัญเป็นตึกทำอย่างรูปเรือนไม้ แต่เปลี่ยนเป็นก่ออิฐโอบปูน ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่โปรดปรานอิทธิพลของจีน สำหรับงานสถาปัตยกรรมเป็นการเริ่มหันกลับไปใช้รูปแบบสมัยสุโขทัยและอยุธยาแทนอิทธิพลจีน ซึ่งส่งผลต่อ

อำนาจ เบ็นสมาย (2524:21) ได้อธิบายถึงการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรมไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลงตำหนักพระราชวังหลวงกับกุฎีสงฆ์ในวัดหลวงที่สำคัญเป็นตึกทำอย่างรูปเรือนไม้ แต่เปลี่ยนเป็นก่ออิฐโอบปูน ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่โปรดปรานอิทธิพลของจีน สำหรับงานสถาปัตยกรรมเป็นการเริ่มหันกลับไปใช้รูปแบบสมัยสุโขทัยและอยุธยาแทนอิทธิพลจีน ซึ่งส่งผลต่อ

งานศิลปกรรมแขนงต่างๆ ในขณะเดียวกันกระแสวัฒนธรรมตะวันตกก็เริ่มเข้ามาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองที่มีความล่อแหลมต่อการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศแถบทางยุโรป

7. คติความเชื่อในการสร้างลวดลายเพดาน

คติความเชื่อในการสร้างลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นผลมาจากสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุคสมัยซึ่งสภาพสังคมส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้าน ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ วัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมทางสังคมแต่ละยุค เริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ ลักษณะลวดลายเพดานในสมัยอยุธยายังคงรักษารูปแบบเดิมและมีความเชื่อในเรื่องจักรวาลทัศน์แบบไตรภูมิ โลก ระบบสุริยะจักรวาลซึ่งความเชื่อดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของประเพณีทางพุทธศาสนา มีความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ การทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ชั่ว ตลอดจนความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ มีการใช้ดวงดาวเป็นสัญลักษณ์แทน ความหมายของจักรวาล ความเชื่อที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงในการสร้างงานสถาปัตยกรรมซึ่งส่งผลต่อ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมทั้งภายในและภายนอกไม่ว่าจะทางตรงและทางอ้อม

ชาตรี ประภิตนทการ (2547:20) กล่าวว่า

...จุดเปลี่ยนผ่านทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญอันจะนำไปสู่สถาปัตยกรรมในยุคต่อมามีประเด็นหลักอยู่ 3 ประการ คือ ประการแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงอุดมคติทางสังคมและศาสนาจากที่เคยอ้างอิงจักรวาลทัศน์แบบไตรภูมิมาสู่จักรวาลทัศน์สมัยใหม่แบบวิทยาศาสตร์ ประเด็นที่ 2 การเกิดขึ้นของอุดมคติเรื่องความศิวิไลซ์ ที่ถูกใช้เป็นมาตรวัดความเจริญสมัยใหม่ของสังคมสยามโดยมีต้นแบบคือวัฒนธรรมตะวันตก และประการที่ 3 คือการเปลี่ยนแปลงอุดมคติทางสถาปัตยกรรมจากแบบพระเจ้าราชาธิราชมาสู่แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความเปลี่ยนแปลงใน 3 ประเด็นนี้ได้ส่งผลกระทบมากที่สุดต่อโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อในการสร้างงานสถาปัตยกรรมในสมัยนั้นและสืบต่อมาแม้กระทั่งในปัจจุบัน

ในสมัยรัชกาลที่ 3 สภาพสังคมได้รับอิทธิพลจากจีนส่งผลให้สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ตลอดจนงาน

ศิลปกรรมแขนงต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปจากความเชื่อในเรื่องไตรภูมิไปสู่รูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจีนแทบทั้งสิ้น จึงพอสรุปได้ว่าการตกแต่งลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วงนี้มีการรับเอาอิทธิพลจีนเข้ามาเป็นส่วนใหญ่ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรูปแบบและแผนผังทางสถาปัตยกรรมได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจีนอย่างมาก ทั้งการวางผัง รูปทรง ตลอดจนลวดลายประดับตกแต่งต่างๆ (ชาตรี ประภิตนทการ, 2547:67)

สมคิด จิระทัศน์กุล (2547:118) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการตกแต่งเพดานว่า

...ด้วยความที่ช่าง ไทยเป็นนักคิดนักสร้างสรรค์ความรังเกียจพื้นที่ผ่านกว้างอันว่างเปล่าของฝ้าเพดานคงดูเป็นที่ขัดตา จึงทำให้มีการคิดค้นที่จะออกแบบให้ฝ้าเพดานนั้นมีคุณค่าทั้งในเชิงความงามและเชิงคติ ดอกบัวซึ่งเป็นดอกไม้ชนิดเดียวที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นได้กลายเป็นสื่อในการนำมาสร้างสรรค์ตกแต่งให้เกิดความงามและความหมายขึ้นบนฝ้าเพดานนั้น ในแง่ความงามได้มีการจัดแบ่งจังหวะของผืนผ้าให้มีความลงตัว ด้วยการสร้างรูปลักษณะของดอกบัวเป็นชั้นๆ ประกอบลงตามตำแหน่งที่กำหนด มีการสร้างกรอบวงแหวนหรือกรอบตัวบัวล้อมเพื่อนำให้ดอกบัวดูดังกล่าวด้านข้างขึ้น ส่วนในเชิงคติความหมายนั้นฝ้าเพดานอยู่ในส่วนของอาคารมีลักษณะเป็นผืนผืนกว้างเปรียบดั่งห้วงท้องฟ้า ดอกบัวที่ปรากฏจึงเปรียบเสมือนกับดวงดาวซึ่งกระจายอยู่เต็มท้องฟ้าในดังนั้น โดยนัยของดาวเพดานบนฝ้าก็ถือเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลนั่นเอง...

สมัยรัชกาลที่ 4 การตกแต่งลวดลายเพดานได้หันกลับไปนิยมรูปแบบอยุธยาซึ่งเป็นแบบประเพณีนิยม เนื่องจากในยุคนี้พระมหากษัตริย์ไม่นิยมแบบแผนอิทธิพลจีน ชาตรี ประภิตนทการ (2547:91) กล่าวว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 มิใช่เป็นเพียงการยกรูปแบบสมัยสุโขทัยและ อยุธยา มาใช้เป็นเหมือนสมัยอยุธยาแล้วเข้าคลองแต่อย่างใดแต่เป็นการจับจับลักษณะทางความหมายบาง ประการของงานสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้

เพื่อตอบสนองอุดมคติใหม่ในสังคมซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากยุคก่อน สมจิต จิระทัศนกุล (2547:189) กล่าวว่า

...ในสมัยรัชกาลที่4รูปแบบการใช้ดาวเพดานได้เปลี่ยนไปคือไม่นิยมงานสลักไม้แบบลอยตัวที่กลีบดอกซ้อนเป็นชั้นๆ แต่กลับใช้เป็นงานปิดทองบนพื้นสีชาดแทนแทบทุกอย่าง ที่วัดราชประดิษฐ์นั้นเป็นเพียงแห่งเดียวที่ยังคงใช้ดาวเพดานสลักไม้แบบดาวกลีบไม้ที่มีการซ้อนชั้นน้อยและปลายไม้ประดับ ความนิยมในการใช้วิธีปูลายปิดทองประดับบนพื้นสีชาดแบบของรัชกาลที่4แทนการใช้ดอกดวงของดาวเพดานอย่างลอยตัวนั้นมีเหตุเนื่องมาจากพัฒนาการของแบบแผนดาวเพดานในยุคก่อนๆล้วนมีลักษณะเหมือนกลีบดอกที่แกะสลักเป็นรูปงอนโค้งทั้งสิ้นซึ่งการประดับปลายกลีบเช่นนั้นมีลักษณะไปคล้ายกับงอน ฉลองพระบาทอันไม่ต้องกับพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยทรงเห็นว่าลักษณะดังกล่าวไม่เหมาะสมกับตำแหน่งที่จะให้ขึ้นไปติดตั้งเหนือองค์พระประธานจนถึงกับทรงมีพระราชดำหริเรียกดาวเพดานแบบนี้ว่าเกือกพวง..

ความเชื่อเกี่ยวกับการตกแห่งลวดลายเพดานอุโบสถ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของสังคม ในสมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ การตกแห่งลวดลายเพดานมีความเชื่อเกี่ยวกับหลักพุทธศาสนาเกี่ยวกับไตรภูมิ ดวงดาว ไทโรศาสตร์ ตลอดจนคติธรรมต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อของสังคมในเรื่อง การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรื่องนรกสวรรค์

โชติ กัลยาณมิตร (2539 : 24) ได้อธิบายเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องไตรภูมิดังนี้

เรื่องราวทางพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมไทยก็คือเรื่อง ไตรภูมิ ที่กล่าวถึงโลกทั้ง 3 คือ โลกมนุษย์ นรก สวรรค์ ชนชาติไทยได้รับความรู้เรื่องไตรภูมิมาพร้อม ๆ กับการรับเอาพุทธศาสนาไว้เป็นศาสนาประจำชาติ ในขั้นต้นความรู้เรื่องไตรภูมิจำกัคงอยู่เฉพาะในหมู่ของผู้บวชเรียนหรือภิกษุเท่านั้น

..ความในไตรภูมินั้นกล่าวว่า จักรวาลที่มีโลกซึ่งมนุษย์อาศัยอยู่นี้เป็นหน่วยหนึ่งของ อนันตจักรวาลอันหาขอบเขตจำกัดมิได้ จักรวาลใด ๆ ย่อมมีสภาพเหมือนกันทั้งสิ้น ในจักรวาลหนึ่ง ๆ นั้นมีเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภัณฑ์ ถูกห้อมล้อมด้วยสิททันดรสมุทรที่แผ่กว้างไปทุกทิศจนจรดขอบจักรวาล รอบนอกของเขาสัตตบริภัณฑ์ในทิศใหญ่ทั้งสี่ทิศ นับเป็นที่ตั้งของทวีปใหญ่สี่ทวีป และทวีปน้อยอีกสี่ทวีป สำหรับทวีปใหญ่ทั้งสี่ ได้แก่ อุตรรุทวีปซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของ เขาพระสุเมรุ บุรพทวีปทางทิศตะวันออก ชมพูทวีปทางทิศใต้ และอมรโคยานทางทิศตะวันตก ทวีปใหญ่ทั้งสี่แต่ละทวีปเป็นที่เกิดของมนุษย์ มนุษย์แต่ละทวีปจะมีลักษณะเฉพาะของตน

โลกมนุษย์เป็นภูมิแห่งเดียวเท่านั้นที่การประกอบกรรมของมนุษย์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพในภพภูมิอื่น คือผู้ที่ประกอบกุศลกรรมในโลกจะมีผลได้เสวยสุคติภูมิในเทวโลกและพรหมโลก หรืออาจบรรลุมรรคผลเข้าสู่นิพพานได้ ส่วนมนุษย์ผู้ประกอบอกุศลกรรมนั้นจะมีผลต่อการไปสู่อบายภูมิหรือตกนรก ได้มีการจำแนกภพภูมิทางฝ่ายกุศลกรรมไว้เป็นเทวภูมิ 6 ชั้น เป็นรูปพรหมภูมิหรือพรหมที่ยังมีรูป 16 ชั้น และรูปพรหมภูมิหรือพรหมที่ไม่มีรูปอีก 4 ชั้น จากนั้นจึงเป็นภูมิของผู้ที่ได้บรรลุมรรคผล ได้ตรัสรู้บรรลุธรรมโพธิญาณคือ นิพพาน ส่วนภูมิทางฝ่ายอกุศลกรรมแบ่งออกได้เป็น 4 ชั้น คือ ตีรวจัน เปต อสุรกาย และนรก

ลักษณะการกำหนดชั้นภูมิดังกล่าวมาแล้วนี้ มีจิตรกรได้เรียนรู้จากพระสงฆ์และได้จำลองภาพเหล่านั้นขึ้นเป็นภาพผนังโบสถ์หรือวิหารจนเป็นที่คุ้นตาของพุทธศาสนิกชนมาแล้วหลายสมัย ในสมัยอยุธยาและในสมัยกรุงธนบุรีก็ได้มีสมุดภาพไตรภูมิอันมีชื่อเสียงปรากฏเป็นหลักฐาน ทำให้คนส่วนมาได้เข้าใจเรื่องราวของพุทธศาสนาในส่วนนี้ได้ง่ายขึ้น จนเป็นความรู้ที่สามัญชนทั่วไปอาจอธิบายได้ ความรู้เรื่องบุญบาปและภพภูมิของสามัญชนทั่วไป..

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (ทวีวิทย์ หมื่นสุกแสง .2544 : 33-34; อ้างอิงจาก อนุวิทย์ เจริญศุภกุล ม.ป.ป) ได้เขียนถึงเรื่องราวของไตรภูมิ ดังนี้

..ชมพูทวีป มีเขาพระสุเมรุ ตั้งอยู่กลางทวีปเป็นแกนจักรวาล มีทวีปหกทวีป รายล้อมชมพูทวีปเป็นรูปวงแหวน แต่ละทวีปมีห้วงสมุทรแบ่งกันไว้สุดขอบจักรวาล มีกำแพงศิลาล้อมรอบอย่างแข็งแรง ยอดเขาพระสุเมรุเป็นวิมานของพรหม ลงมาเป็นวิมานของเทพชั้นต่าง ๆ มีท้าวจุโลกบาล 8 องค์ สถิตอยู่ตามทิศ 8 ทิศ

จักรวาลในระบบของพุทธศาสนา มีรายละเอียดแตกต่างกับของพราหมณ์ ถึงแม้จะยึดถือว่ามีเขาพระสุเมรุตั้งอยู่เป็นหลักของจักรวาลก็ตาม แต่ตามระดับเขาพระสุเมรุจะเป็นสวรรค์ วิมานชั้นต่าง ๆ มีภูเขาล้อมรอบเขาพระสุเมรุเป็นรูปวงแหวนอยู่ 7 ลูก มีห้วงสมุทรล้อมรอบ ได้ภูเขาลงมาอีกเป็นห้วงมหาสมุทรใหญ่ มีทวีปอยู่ 4 ทวีป แต่ละทวีปมีภูมิอยู่ 4 ภูมิ ภูมิทางด้านทิศใต้เป็นมนุษย์ภูมิ เรียกชมพูทวีป มีกำแพงหินล้อมรอบจักรวาลคล้ายคติมของพราหมณ์

เขาพระสุเมรุมีห้ายอด ยอดกลางสุดเป็นวิมานของพระอินทร์ มีเทพแวดล้อมอยู่ 33 องค์ ส่วนอีก 4 ยอด เป็นที่สถิตยของท้าวจุลโลกบาล เหนือพระอินทร์ขึ้นไปเป็นชั้นฟ้า ชั้นฟ้าแต่ละระดับมีจำนวนชั้นตามลัทธิและยุคที่กำหนดขึ้น

คติเขาพระสุเมรุยังมีอิทธิพลในงานประณีตศิลป์และออกแบบต่าง ๆ เช่น สัญลักษณ์ของโบสถ์ ลายหน้าบัน นารายณ์ทรงครุฑ ลายสลักไม้กับงานปูนตามประตูโบสถ์วิหารต่าง ๆ และธรรมศาสตร์ เป็นต้น..

ทวิวิทย์ หมื่นสุกแสง (2544 : 74-75) ได้อธิบายเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องไตรภูมิ ดังนี้

..สาระเชิงความเชื่อเรื่องไตรภูมิ วรรณกรรมไตรภูมิ และจักรวาลวิทยุทุกฉบับที่อ้างถึง มีเนื้อหาสำคัญ 2 ส่วน ส่วนหนึ่งคือ ความเชื่อเรื่องไตรภูมิ และส่วนที่สอง คือ ความเชื่อเรื่องจักรวาล เนื้อหาในส่วนที่สองทำหน้าที่เสริมความเชื่อเนื้อหาส่วนหนึ่งให้สมบูรณ์ กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องไตรภูมิ พยายามอธิบายถึงสถานะชีวิต 3 ระดับ ให้เห็นเป็นภาพสัตว์ มนุษย์ เทวดา และพรหม แต่เมื่อต้องอธิบายต่อไปว่าภาพที่เห็นนั้นมีตำแหน่งที่อยู่ส่วนไหนของจักรวาล ความเชื่อเรื่องจักรวาลจึงถูกนำมาใช้อธิบายให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น สาระเชิงเรื่องจักรวาลมีดังนี้

การอุบัติและวิบัติของจักรวาล ตามหลักพุทธธรรมว่าสรรพสัตว์และสรรพสิ่งในโลกล้วนอยู่ใต้กฎแห่งธรรมชาติดีคือ ไตรลักษณ์ จักรวาลจึงมีอุบัติตามเหตุและปัจจัยของโลกธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) แบบวนเวียนไม่รู้สิ้นสุดช่วงของเวลาที่จักรวาลอุบัติขึ้น แล้วดำรงอยู่จนกระทั่งวิบัติเรียกช่วงเวลานี้ว่า หนึ่งกัปปี จักรวาลอุบัติและวิบัติมาหลายกัปปีนับไม่ได้

ในแต่ละกัปปี มีสรรพสัตว์อุบัติและวิบัติตามอายุขัยแห่งสัตว์นั้นเหมือนกันทุกกัปปี และมีมนุษย์พุทธเจ้ามาประกาศศาสนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ดวงพันวิภังค์สารมากบ้างน้อยบ้าง มีตั้งแต่หนึ่งพระองค์ไปจนถึงห้าพระองค์เป็นอย่างมากที่สุด สำหรับในกัปปีปัจจุบัน ชาวพุทธศาสนิกชนเชื่อว่ามนุษย์พุทธเจ้ามาประกาศศาสนาแล้วสี่พระองค์ พระมนุษย์พุทธเจ้าในอนาคต คือพระศรีอารยเมตไตรยพุทธเจ้า เหตุที่มีมนุษย์พุทธเจ้าหลายพระองค์ก็เป็นไปตามหลักพุทธธรรมเช่นเดียวกัน ศาสนาของพระมนุษย์พุทธเจ้าแต่ละพระองค์มีอายุขัย ศาสนาของพระศรีศากยมุนีพุทธเจ้ากำหนดความเชื่อไว้ว่า มีอายุ 5,000 ปี เมื่อวิบัติไปแล้ว พระศรีอารยเมตไตรยพุทธเจ้าจะมาประกาศศาสนาใหม่

จักรวาลมีเป็นอนันตนับไม่ได้ จักรวาลไม่ใช่มีเพียงจักรวาลเดียว จักรวาลมีเป็นอนันตนับไม่ได้ทุกจักรวาลมีโลกตั้งฐานเหมือนกันหมด มีสรรพสิ่งคือ สัตว์ มนุษย์ เทวดา และรูปพรหมเหมือนกันหมด แต่ละมนุษย์พุทธเจ้ามาประกาศศาสนาเฉพาะจักรวาลของเราเท่านั้น จักรวาลของเรามีชื่อเรียกว่า มงคลโลกจักรวาล ในอนันต์จักรวาลแบ่งออกเป็น 3 เขต โดยกำหนดให้มงคลจักรวาลเป็นศูนย์กลางของอนันต์จักรวาล มีดังนี้

เขตที่ 1 ชื่อ ขาดิเขต เขตนี้ประกอบด้วยจักรวาลตั้งประชิดต่อเนื่องกัน 10,000 จักรวาล จักรวาลอยู่กึ่งกลาง เทวดาและพรหมใน 10,000 จักรวาล สามารถรับรู้เหตุการณ์เกี่ยวกับมนุษย์พุทธเจ้า ตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ เสด็จออกบวช ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน เทวดา และพรหมใน 10,000 จักรวาล จะมาสาธุการและฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าด้วยฤทธิ์แห่งเทวดาและพรหม

เขตที่ 2 ชื่อ ยาดิเขต เขตนี้มีลักษณะเป็นวงแหวนล้อมเขตที่ 1 ไว้ มีจำนวน 10,000 จักรวาล เทวดา และพรหมในเขตนี้ไม่สามารถรับรู้เหตุการณ์อันเกิดขึ้นกับพระมนุษย์พุทธเจ้าในมงคลจักรวาลได้แต่พระพุทธคุณแผ่ไปถึง

เขตที่ 3 ชื่อ วิสัยเขต เขตนี้อยู่ถัดออกไปโดยรอบของเขตที่ 2 มีจำนวนนับประมาณไม่ได้ แต่กระนั้นพระโพธิญาณของพระพุทธเจ้าสามารถหยั่งรู้ไปในอนันต์จักรวาล เป็นเปรียบให้เห็นว่าพระโพธิญาณเป็นสิ่งที่นับและประมาณไม่ได้

ตั้งฐานแห่งจักรวาล ทุกจักรวาลมีตั้งฐานเหมือนกันหมด ในแต่ละจักรวาลประกอบด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือส่วนที่เป็นพื้นดินและน้ำ และส่วนที่เป็นที่ว่างหรือท้องฟ้า ส่วนที่เป็นพื้นดินและน้ำ มีรูปทรงเป็นแบบผลมะนาวครึ่งผลที่ถูกผ่าซีกตั้งไว้ในลักษณะหงายหงายขึ้นลอยอยู่ในมหาสมุทรอวกาศ ได้มหาสมุทรอวกาศมีลมเคลื่อนไหวไปมาอย่างรุนแรงหนุนน้ำมหาสมุทรแห่งอวกาศไว้ทุกจักรวาลตั้งอยู่บนมหาสมุทรอวกาศ ตั้งแบบเรียงประชิดต่อเนื่องกันไม่มีที่สิ้นสุด

ลักษณะพื้นจักรวาลเป็นแผ่นระนาบรูปวงกลม มีเขาพระสุเมรุตั้งอยู่กึ่งกลางแผ่นดิน มีเขาสัตตบรรพต (ภูเขา รูปวงแหวนตั้งล้อมวงเป็นชั้น ๆ รวม 7 ชั้น) ระหว่างภูเขาวงแหวนแต่ละชั้นมีทะเลสีทันดรคั่นอยู่ทุกชั้น ภูเขาพระสุเมรุมีความสูงมากที่สุด ภูเขาวงแหวนมีความสูงแบบลดหลั่นออกจากศูนย์กลางนอก ถัดจากภูเขาวงแหวนนอกสุดเป็นมหาสมุทรกว้างใหญ่ไพศาล จนจดภูเขากำแพงจักรวาล หรือขอบจักรวาล ท่ามกลางมหาสมุทรมีทวีปประจำทิศทั้งสี่..

อนุวิทย์ เจริญสุกุลและสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (ทวิวิทย์ หมื่นสุกแสง .2544 : 77-78; อ้างอิงจากอนุวิทย์ เจริญสุกุล และสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา)

..พรหมณียัตติชื่อว่า จักรวาลประกอบด้วยทวีปกลางเรียกว่า ชมพูทวีป มีเขาพระสุเมรุตั้งอยู่กลางทวีป เป็นแดนจักรวาล มีทวีปหกทวีป รายล้อมชมพูทวีปเป็นรูปวงแหวน แต่ละทวีปมีห้วงสมุทรแบ่งกันไว้สุดขอบจักรวาล มีกำแพง

ล้อมรอบอย่างแข็งแรง ยอดเขาพระสุเมรุเป็นวิหารของพรหม ลงมาเป็นวิมานของเทพชั้นต่าง ๆ มีท้าวจุลโลกบาล 8 องค์ สถิตอยู่ตามทิศ 8 ทิศ

จักรวาลในระบบของพุทธศาสนา มีรายละเอียดแตกต่างกับของพราหมณ์ แม้จะยึดถือว่ามีเขาพระสุเมรุตั้งอยู่เป็นหลักของจักรวาลก็ตาม แต่ตามระดับเขาพระสุเมรุจะเป็นสวรรค์วิมานชั้นต่าง ๆ มีภูเขาล้อมรอบเขาพระสุเมรุเป็นรูปวงแหวน 7 ลูก มีห้วงสมุทรล้อมรอบ ได้ภูเขาสูงมากอีกเป็นห้วงมหาสมุทรใหญ่ มีทวีปอยู่ 4 ทวีป แต่ละทวีปมีภูมียอยู่ 4 ภูมิ ภูมิทางด้านทิศใต้เป็นมนุษย์ภูมิเรียกว่า ชมพูทวีป มีกำแพงหินล้อมรอบจักรวาลคล้ายคลึงของพราหมณ์

เขาพระสุเมรุมีห้ายอด ยอดกลางสุดเป็นวิมานของพระอินทร์ มีเทพแวดล้อมอยู่ 33 องค์ ส่วนอีก 3 ยอด เป็นที่สถิตของท้าวจุลโลกบาล เทนือพระอินทร์ขึ้นไปเป็นชั้นฟ้า ชั้นฟ้าแต่ละระดับมีจำนวนชั้นตามลัทธิและยุคที่กำหนดขึ้น

ระบบจักรวาลตามคติทางศาสนาไว้ว่า วงแหวนซึ่งเป็นทวีปและมหาสมุทร ล้อมรอบจุดศูนย์กลางซึ่งเป็นภูเขานั้น ทำหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ระบบจักรวาลหรือภูมิจักรวาลในคติพุทธได้เพิ่มเกาะหรือทวีปไว้ล้อมรอบในมหาสมุทรแห่งความไม่มีที่สิ้นสุด เหมือนกับว่าต้องการยับยั้งการหมุนเวียนอันไม่รู้จบดังกล่าว ผลก็คือเป็นการเพิ่มทิศเข้าไปในระบบจักรวาล..

พหูพลวง (2548 : 51-59) ได้อธิบายถึงเรื่องไตรภูมิเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ ดังนี้

เขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางจักรวาล แล้วก็มิเขาอื่นล้อมรอบไปแต่ละชั้น ซึ่งถือว่าเป็นคติความคิดของคนโบราณที่สร้างมโนภาพของโลกทิพย์ให้เราเห็น

..เขาพระสุเมรุมิใช่อันไกลคือ โลกของเรานี่เอง คนโบราณถือว่าจุดที่ตนยืนอยู่บนโลกเป็นจุดสังเกตการณ์สำรวจตรวจสอบการโคจรของดาวพระเคราะห์บนนภากาศ และยังรู้สึกซึ่งเกินกว่าที่เราคิดกันเสียอีกว่า ดาวพระเคราะห์อะไรอยู่ใกล้หรือไกลตามลำดับ

เขาพระสุเมรุกลมแบบเดียวกับดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และโลกของเราเองทฤษฎีดาราศาสตร์สมัยใหม่ถือว่าดวงอาทิตย์เป็นแกนกลางของสุริยจักรวาล มีดาวพระเคราะห์ต่าง ๆ คือ พุธ ศุกร์ โลก อังคาร พฤหัสบดี เสาร์ ยูเรนัส เนปจูน และมฤตยู โคจรรอบดวงอาทิตย์ห่างไกลออกไป ตามลำดับ

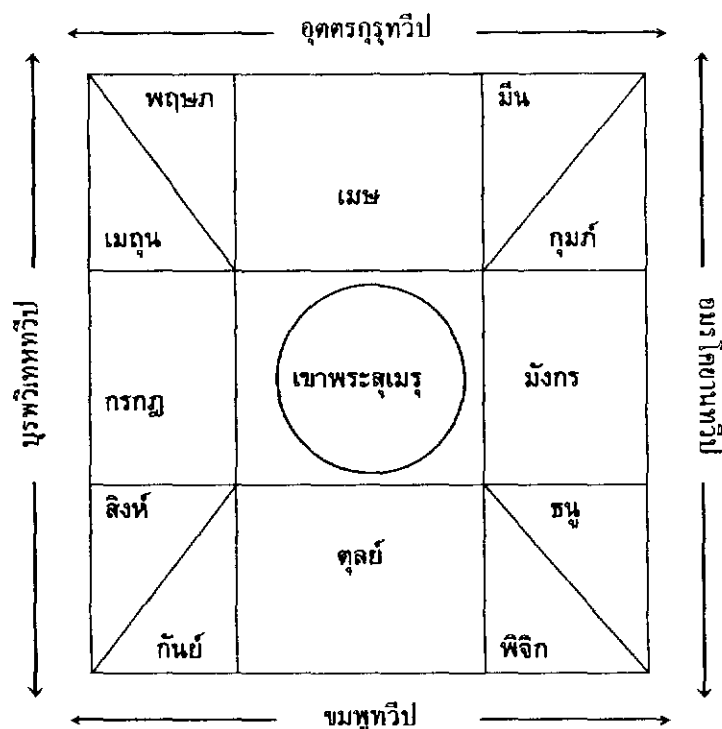
แต่คติของไทยโบราณถือว่าโลกเป็นแกนกลาง ดาวพระเคราะห์ต่าง ๆ ต่างหากที่โคจรรอบโลกรวมทั้งดวงอาทิตย์ด้วย ทั้งนี้เพราะท่านถือตามสิ่งที่ตาของท่านเห็นเป็นแกนฯ ดังนั้นในไตรภูมิพระร่วงท่านจึงเขียนไว้อย่างละเอียดว่า

มีแม่น้ำสีทันดรสมุทรล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ถัดไปเป็นเขายุกุชธร อสิณธร กรวิก สุกัสน์ เนมินทร วินันตกะ และอัสดรกรรม ตามลำดับ ทิวเขาแต่ละทิวจะมีแม่น้ำสีทันดรสมุทรมาคั่นเป็นช่วง ๆ ไปเสมอ ห่างกลางของภูเขาต่าง ๆ ที่โอบล้อมเขาพระสุเมรุเป็นรูปวงกลมคือ ทางเดินของดาวพระเคราะห์ 360 องศาของวงกลมนั้น ราศีหนึ่งมีระยะทางยาวเพียง 30 องศา ตลอดเส้นรอบวง คือ เส้นทางโคจรของดวงดาวอันโอบโลกหรือเขาพระสุเมรุโดยรอบนั้นจึงมีอยู่ 12 ราศีด้วยกัน พระอาทิตย์จะโคจรไปตามราศีต่าง ๆ ใช้เวลาราศีละเดือน เมื่อครบเส้นรอบวงกลมก็จะเป็น 12 เดือนพอดี ตรงกับ 1 ปี ราศีต่าง ๆ นั้นมีชื่อเหมือนเดือนที่เราเรียกกันในปัจจุบันนี้ ท่านเริ่มเดือนแรกที่ราศีเมษ มีราศีอื่นถัดไปตามลำดับคือ พฤษภ เมถุน กรกฎ สิงห์ กันยฺ คุลย์ พิจิก ธนู มังกร กุมภ์ และมীন

ท่านกำหนดวิถีโคจรของดวงอาทิตย์เป็นสามฤดู กล่าวคือ เส้นทางโคจรของดวงดาวอันโอบโลกนั้นแบ่งออกเป็นสามส่วนเรียกว่า ไกวัติเป็นฤดูหนาว อัชววัติเป็นฤดูร้อน และนาวิกวัติคือ ฤดูฝน

คัมภีร์โบราณท่านกล่าวถึงทวีปทั้งสี่คือ อุดตกรุทวีป บุรพวิเทหทวีป ชมพูทวีป อมรโคยานทวีป ทวีปทั้งสี่นี้ก็คือ การแบ่ง 12 ราศีออกเป็น 4 ส่วน โดยมีราศีเมษเป็นแกนกลางของอุดตกรุทวีป ล้อมรอบด้วยราศีมীনและพฤษภ ทิศตะวันออกมีอยู่ 3 ราศีคือ ราศีเมถุน กรกฎ และสิงห์ เรียกว่า บุรพวิเทหทวีป ทิศใต้คือ ชมพูทวีป มีอยู่ 3 ราศีคือ กันยฺ คุลย์ และพิจิก ส่วนทิศตะวันตกคือ อมรโคยานทวีป มีอยู่ 3 ราศี คือ ธนู มังกร กุมภ์..

แผนผังจักรวาลในระบบสุริยะ

รวิ ภาวิไล (2526 : 215-216) อธิบายเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ ดังนี้

...โดยรอบเขาพระสุเมรุ (สิเนรุ) มีทิวเทือกเขาเจ็ดชั้นซ้อนสลับติดกันออกมาจากสูงไปหาต่ำ คือ ยุคนธร อธิสินธร กรวิก สุธัสสะ เนมินธร วินคกะ อัธกัณ

ถัดจากเทือกเขาอัธกัณ ซึ่งเป็นชั้นนอกสุดในชุด 7 ชั้นนั้น เป็นบริเวณทั้งของทวีป ซึ่งมีมนุษย์อาศัยอยู่ โดยแบ่งออกเป็นสี่ส่วน สี่ภาค หรือสี่ทวีปใหญ่ มนุษย์อย่างที่เรารู้จักกันอยู่ในภาคเดียว ซึ่งเป็นที่ตั้งของชมพูทวีป ถือว่าอยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสุเมรุ ทางภาคตรงข้ามคือ ทางทิศเหนือ เป็นอุมรโคยานทวีป ทางขวามือในภาพเป็นด้านตะวันออก เป็น บุรพวิเทหทวีป และทางด้านตะวันตกเป็น อุมรโคยานทวีป..

สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2526 : 124-125) ได้อธิบายถึงไตรภูมิ ดังนี้

ไตรภูมิพระร่วงมีประโยชน์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในระดับการสอนศีลธรรม เพราะภาพจักรวาลในไตรภูมิต่าง ๆ มีผลให้ผู้อ่านกลัวบาปและสร้างบุญทำทานเพื่อจะได้ขึ้นสวรรค์ แต่ส่วนใหญ่มักยึดถือกันในรูปแบบประเพณีมากกว่าความเข้าใจ ไตรภูมิพระร่วงมีส่วนทำให้ชาวบ้าน “เกิดความเชื่อฝังใจ” นับเป็นการยากที่จะนำเหตุผลใด ๆ ไปอธิบายให้เขาสละความเชื่อเรื่องเหล่านี้ลงได้

ไตรภูมิพระร่วงมีส่วนเป็นต้นเหตุให้เกิดประเพณีใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาขึ้นมา ที่ว่าใหม่ ๆ นั้นก็หมายความว่า มีไม่เหมือนและไม่ตรงกับพุทธประเพณีอย่างแท้จริง ยกตัวอย่างเช่น เมื่อไตรภูมิพระร่วงพรรณนาถึงสวรรค์ภูมิว่ามีความสุขเป็นทุน และกล่าวถึงกรรมอันจะเป็นปัจจัยให้ไปถึงแดนสวรรค์ ก็เป็นผลให้คนอยากทำบุญ

ยอดธง ทับทิมไม้ (2520 : 59-60) กล่าวถึงโหราศาสตร์กับสังคมไทย ดังนี้

...โหราศาสตร์เป็นวิทยาการที่เรียนรู้ศึกษากันมาสำหรับการทำนายทายทักเหตุการณ์ของบ้านเมืองเช่น มีศึกสงคราม, ฝนตก, แห้งแล้ง หรืออันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่แผ่นดิน สมัยโบราณจึงได้มีนักโหราศาสตร์ประจำราชสำนัก อย่างในเมืองไทย นอกจากพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์แล้วแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เอง ก็ยังทรงมีความรอบรู้ในวิชาโหราศาสตร์เป็นอย่างดี ข้าราชการบริหารชั้นสูงอย่างพระยาโหราธิบดีหรือกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ต่างก็เป็นนักโหราศาสตร์ชนิดเจ้าสำนักกันทั้งสิ้น

แต่เพราะวิชาโหราศาสตร์โบราณนั้นเป็นวิชาที่มีการเรียนรู้สืบทอดกันมาเฉพาะในหมู่คนชั้นสูง ที่ศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาโดยเฉพาะจากตระกูลโหราที่มีความรอบรู้ในวิชาโหราศาสตร์ทั้งภาคคำนวณและภาคพยากรณ์กันทั้งสิ้น และโหรแต่ละคนที่มีความรู้ความสามารถ นอกจากจะเป็นชั้นมหาสมณะที่มีตำแหน่งสูงในวงการสงฆ์แล้ว ก็มักจะได้รับตำแหน่งเป็นพระหรือพระยาในราชสำนัก ซึ่งสมัยโบราณก็มีกรมโหรของหลวงอยู่ แม้แต่สมัยรัตนโกสินทร์ กรมโหรของไทยก็มีมาพร้อมกับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ดูเหมือนจะเพิ่มายุบเอาเมื่อสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 นี้เอง..

ยอดธง ทับทิมไม้ (เล่มเดียวกัน : 69-73) ได้อธิบายเกี่ยวกับโหราศาสตร์ ว่า

..โหราศาสตร์จริง ๆ นั้น เป็นวิทยาการเกี่ยวกับมหาจักรวาลและดาวเคราะห์ทั้งหมดในจักรวาลที่มีผลต่อการดำรงอยู่หรือการสูญสลายของสรรพสิ่งบนพื้นพิภพ ผลกระทบของสุริยจักรวาลแม้แต่น้ำขึ้นน้ำลง ความหนาวความร้อน ย่อมมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์และสรรพสิ่งในโลกนี้อย่างไม่มีทางเถียงได้โดยเด็ดขาด วิทยาการโหราศาสตร์ เป็นวิทยาการแขนงหนึ่งที่จะต้องพยายามศึกษาหาความจริงถึงผลกระทบที่ว่ามันที่จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตและการดำรงอยู่ของประเทศชาติและบุคคล ตลอดจนกระทั่งผลต่อพืชพันธุ์ธัญญาหารและสุขภาพอนามัย

โบราณไทย ไม่ว่าจะเป็นเจ้าฟ้ามหาดุริยหรือแม้ทัพนายกองที่มีอำนาจวาสนาทุกคนจะต้องใช้วิชาโหราศาสตร์ เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจทุกด้าน เริ่มตั้งแต่การกินอยู่หลับนอนไปจนกระทั่งเรื่องบ้านเมืองและการรบทัพจับศึก ในรูปของตำราพิชัยสงคราม นำมาใช้ในด้านเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศหรืออุตุนิยมวิทยา ในกิจการด้านเกษตรกรรมเช่น กำหนดวันปลูกและวันเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์ธัญญาหาร นำมาใช้ในการค้าพาณิชย์และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในรูปของการกำหนดฤกษ์ยามยามดี ในชีวิตประจำวันคนโบราณนำมาใช้จนกระทั่งถึงวันที่จะต้องตัดผมตัดเล็บ การกำหนดศีลเสื่อผ้าประจำวัน การลงมือกระทำกรณอันเป็นมงคลหรือไม่เป็นมงคล ล้วนแต่ต้องอาศัยวิชาโหราศาสตร์ที่ถูกต้องทั้งสิ้น

ในระยะต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะที่ประเทศทางด้านยุโรปกำลังลงมือศึกษาค้นคว้าทางด้านวิทยาศาสตร์ จนกระทั่งญี่ปุ่นเอง ก็พยายามลึถึงประเพณีเก่า ๆ หันมาพัฒนาประเทศชาติและสังคมโดยพยายามหาทางเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่ เพื่อการพัฒนาประเทศและสังคม ไทยเรายังเสียเวลาลอยลุ่มมากสำหรับการพัฒนาประเทศด้วยวิชาโหราศาสตร์ และใช้วิชาโหราศาสตร์เป็นหลัก ความเปลี่ยนแปลงอันเชื่องช้าทางด้านพัฒนาความรู้สมัยใหม่ของไทยเพิ่งจะมาพยายามมองหาทางในสมัยรัชกาลที่ 4 และมาเริ่มต้นเอาอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งก็มีเพียงการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ

การเรียนรู้ในวิทยาการที่เกี่ยวกับอุตุนิยมวิทยา เช่นดินฟ้าอากาศหรือฝนแล้งน้ำท่วมก็จะต้องหันไปพึ่งวิชาโหราศาสตร์ซึ่งจะมีอยู่ในราชสำนักในนามของกรมโหรหรือ โหรหลวง ที่มีตำแหน่งผู้รับผิดชอบเป็นพระโหราธิบดีหรือรอง ๆ ลงมา ซึ่งโหรหลวงเหล่านี้เองที่มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องใช้วิชาโหราศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการทำนายดิน น้ำลมไฟหรือวิทยาการทางอุตุนิยมวิทยาทุกสาขา เพื่อบอกกล่าวแก่ประชาชนให้เตรียมตัวในการเพาะปลูกหรือการทำมาหากิน

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระองค์มักจะทรงใช้การโคจรของดวงอาทิตย์ดาวหรือวิชาโหราศาสตร์ภาคคำนวณดังกล่าวนี้มาใช้พิจารณาปัญหาบ้านเมืองในด้านเกี่ยวกับการทำมาหากินของประชาชนเสมอ

นอกจากจะนำวิชาโหราศาสตร์มาใช้คำนวณเพื่อประโยชน์ทางด้านอุตุนิยมวิทยาแล้ว การปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารนาข้าวชนิด ก็จะต้องอาศัยฤกษ์จากดวงดาว วันขึ้นวันแรมและเวลาอีกเหมือนกัน และกฎเกณฑ์เหล่านี้ก็ย้ายไปถึงการปลูกพืชถ้าต้องการจะเอาหัว เอาผล เอาใบ ก็จะต้องมีกำหนดวันเวลาให้ถูกต้องตามฤกษ์ตามหลักโหราศาสตร์ทุกประการ

โหราศาสตร์โบราณของไทย ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางมากทุกด้านทุกการเคลื่อนไหวของสังคมแม้แต่การทำศึกสงคราม ในขณะที่หลายประเทศอย่างจีน ซึ่งมีตำราพิชัยสงคราม “ซุนวู” อันเลื่องลือ ซึ่งดูเป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุมีผลที่จีนได้สืบทอดกันมาในการทำสงครามจนถึงปัจจุบัน แต่ไทยเราจะใช้ตรงข้ามคือ เอาวิชาโหราศาสตร์มาเป็นหลักในการกำหนดการรบหรือเป็นคำรับยุทธวิธีในการต่อสู้กับข้าศึกศัตรูของบ้านเมือง..

รวี ภาวิไล (2526 : 210-212) ได้เขียนถึง จักรวาลและดวงดาว ตามคติความเชื่อในทางโหราศาสตร์และพุทธศาสนาดังนี้

..โลกทัศน์ในเรื่องลักษณะธรรมชาติของโลก พิกภพ ดวงดาว จักรวาล ดังที่ปรากฏยึดถือมาในคัมภีร์ชั้นรองทางพุทธศาสนานั้น เป็นผลจากอิทธิพลความนึกคิดทางโลกทัศน์ พราหมณ์ และฮินดู สมัยยังเชื่อว่าโลกแบน ในพระพุทธศาสนานั้น อาจได้ทรงอาศัยใช้โลกทัศน์เหล่านั้นเพียงเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการแสดงธรรมเพื่อความหลุดพ้น โดยมิได้ทรงพะวงถึงการที่จะเสียเวลาแก้ไขโลกทัศน์เหล่านั้นเสียก่อน ต่อมาภายหลังจากพุทธปริณิพพานก็มีการแต่งเติมเสริม

ต่อโลกทัศน์เหล่านั้นให้เป็นระบบสมบูรณ์น่าเชื่อถือ แต่ไม่อาจทนต่อการพิสูจน์ด้วยข้อเท็จจริงที่เกิดจากการค้นพบโดยวิทยาการปัจจุบันได้ จึงเป็นโลกทัศน์ซึ่งเป็นส่วนเกินและไม่จำเป็นจะต้องใช้เป็นพื้นฐานของการศึกษารวมในยุคปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การแยกภาพภูมิออกเป็นระดับต่าง ๆ เช่น อนุภพ สวรรค์ พรหมโลก รูปโลก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในจักรวาลวิทยา ทางพุทธศาสนาก็มีนัยบ่งชี้ระดับทางนามธรรมของจิตใจ ขนานไปกับการแสดงความหมายเป็นรูปธรรมด้วยเช่น ในรูปพรหมโลกหรือรูปภพ กล่าวว่าเป็นที่ไปเกิดของผู้บรรลุนิพพาน ฯลฯ ซึ่งข้อนี้น่าจะเป็นรากฐานให้สันนิษฐานว่า พระพุทธองค์มุ่งใช้โลกทัศน์ที่ยอมรับกันในสมัยนั้นเป็นภาพฐานของการแสดงธรรมที่กล่าวถึงระดับจิตและที่มีความหมายในค่านามธรรมมากกว่าที่จะให้ยึดอยู่กับจินตนาการของโลกทัศน์ในด้านรูปธรรม

จักรวาลวิทยาที่ตกทอดมาในพุทธศาสนา แม้ส่วนใหญ่มีอิทธิพลของพราหมณ์และฮินดูนี้ และแม้จะไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการสังเกตการณ์ด้วยอุปกรณ์ปัจจุบันในหลายประการ แต่ก็มีหลายประการที่แสดงแนวทัศน์ที่ตรงกับความรู้ทางดาราศาสตร์และจักรวาลวิทยาปัจจุบันอย่างน่าสนใจ

จักรวาลแบบอินเดียบรรณคดีที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา ถ้าพิจารณาตามรูปลักษณะเป็นวัฏฏะในโลกแห่งรูปธรรม ไม่สอดคล้องกับระบบดาวและจักรวาล หรือเอกภพของดาราศาสตร์ปัจจุบัน และไม่สมควรจะพยายามนำไปประนีประนอมเปรียบเทียบกัน แต่ถ้าหากพิจารณาว่าจักรวาลแบบอินเดียบรรณคดีนั้นเป็นการฉายโครงสร้างและรูปลักษณะของธรรมชาติฝ่ายนามธรรมหรือจิตของมนุษย์ ออกสู่ฉากแห่งจินตนาการโดยอาศัยเทียบเคียงให้สอดคล้องกันบางส่วนกับประสบการณ์ของโลกแห่งวัตถุแล้วก็จะพบความหมายใหม่ ๆ แท้จริงจักรวาลนั้นก็คือแผนผังของโครงสร้างของค่านามธรรมของมนุษย์นั่นเอง..

โชติ กัลยาณมิตร (2518 : 226) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับจักรวาลว่า จักรวาลคือ ขอบเขตของท้องฟ้าที่ไม่อาจกำหนดระยะที่สิ้นสุดได้ในศาสนาพราหมณ์ได้กำหนดไว้ว่า เขาพระสุเมรุอันเป็นที่สถิตของพระอิศวร เป็นศูนย์กลางของจักรวาลที่ประกอบด้วยโลกมนุษย์ นรก สวรรค์ ในพระพุทธศาสนาถือว่าเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล เช่นกัน บนยอดเขาพระสุเมรุ เป็นที่ตั้งแห่งเมืองไตรตรึงส์หรือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นที่ประทับของพระอินทร์ แผนภูมิจักรวาลตามที่มีกล่าวในพุทธศาสนาเป็นแผนภูมิที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อสถาปัตยกรรมไทย

ความเชื่อเกี่ยวกับดอกบัวซึ่งปรากฏในลวดลายเพดานโบสถ์ของวัดในพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนยกย่องบัวหลวงว่าเป็นดอกไม้ชั้นสูงที่จะนำมาใช้สักการบูชาพระรัตนตรัย และใช้ในพิธีการของศาสนา ดอกบัวจึงเป็นดอกไม้ประจำพุทธศาสนา ฤทธิธน์ กาญจนาภ (2540 : 33-41) ได้กล่าวถึงคติความเชื่อของดอกบัว ดังนี้

...ในมานวธรรมศาสตร์ได้กล่าวถึงกำเนิดของพระพรหมและการสร้างจักรวาลว่า เมื่อโลกยังว่างเปล่าอยู่หนึ่ง พระยาตมภู คือผู้เกิดได้ด้วยตนเองปรารถนาจะสร้างสิ่งทั้งปวงจากร่างของพระองค์ จึงสร้างน้ำขึ้นก่อน แล้วน้ำเชื้อปล่อยลงในน้ำนั้น เกิดเป็นไข่สีทองมีแสงเหมือนดวงอาทิตย์ ต่อมาไข่ทองแตกออกเป็นสองซีก ซีกเบื้องบนเป็นท้องฟ้ากับทิศทั้ง 8 ซีกเบื้องต่ำเป็นแผ่นดิน และระหว่างซีกโลกทั้งสองนั้นทรงสร้างสถานที่อันเป็นที่นิรันดร์ของน้ำ พระพรหมก็ประสูติในนั้นเช่นกัน จึงมีนามว่า ตรีณยครรภ และทรงเป็นบรรพบุรุษของโลกทั้งปวง

ลัทธิศาสนาฮินดูยังคงมีความเชื่อว่า น้ำซึ่งเป็นสสารอย่างแรกที่เริ่มมีขึ้นในจักรวาล ทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตขึ้น ผู้เป็นพระผู้เป็นเจ้าอันสูงสุดของศาสนามีนามที่มาจากศัพท์ นารา แปลว่า น้ำ สนิธิ กับ อยน แปลว่า เคลื่อนไหว รวมเป็นนารายณ์ แปลว่า ผู้เคลื่อนไหวอยู่ในน้ำ พระนารายณ์เสด็จไปบรรทมอยู่ในน้ำคือ ในเกษียรสมุทรหรือทะเลอันนามเป็นบางครั้งจากคัมภีร์รเวปุราณะซึ่งกล่าวถึง การสร้างโลกตามคติของลัทธิศาสนาฮินดูว่า พระนารายณ์พระผู้เป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เหนือมวลเทพทั้งปวง เรียกว่า พรพรม ทรงรำพึงถึงการที่จะสร้างโลกให้เกิดขึ้น แต่เนื่องจากทรงเป็นอรุณเทพที่ไม่มีตัวคนจึงไม่สามารถทำการใดได้เองตามพระประสงค์ ดังนั้นทรงแบ่งภาคออกเป็นองค์พระวิษณุพร้อมประทานอาณัติให้พระวิษณุ เพื่อปฏิบัติภารกิจตามที่พรพรมทรงมีพระประสงค์ พระวิษณุเมื่อบังเกิดขึ้นมาแล้วได้เสด็จประทับเหนือบัลลังก์อันงดงามในเกษียรสมุทร ทรงรำพึงถึงกิฬกายกำเนิดแห่งพระองค์ เมื่อบรรทมหลับไปก็สุบินนิมิตถึงกระกรรมภิกษุที่จะทรงสร้างสวรรค์สิ่งต่าง ๆ พลันก็บังเกิดดอกบัวหลวงผุดขึ้นจากพระนาภี มีพระพรหมสี่พักตร์ประทับอยู่ ณ ใจกลางดอกบัวนั้น พระพรหมนั่นเองคือผู้สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นในจักรวาล จากการที่พระวิษณุผุดขึ้นจากพระนาภีจึงมีนามว่า ปัทมนามะ มีความหมายว่า สะคือดอกบัว จึงเป็นความเชื่อของช่างชาวฮินดูว่า พระนาภีของพระวิษณุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ก้านบัวเป็นเขาพระสุเมรุ ดอกบัวเป็นโลกจักรวาล กลีบบัวและเกสรเป็นภูเขาดัง ๆ ที่อยู่รายรอบภูเขาพระสุเมรุ

เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมาได้เกิดความคิดความเชื่อแตกต่างกันไปกลายเป็นนิยายใหญ่น้อยสลับซับซ้อน แต่ละนิยายได้แต่งคัมภีร์สรรพเทวฤทธิคุณเทพเจ้าที่ฝ่ายคนนับถือให้มีฤทธิ์อำนาจเป็นเลิศเหนือเทพองค์อื่น..

เกิดลัทธิที่ถือรวมพระผู้เป็นเจ้าทั้ง 3 ภาค ได้แก่ พระพรหมผู้สร้าง พระวิษณุผู้บริหาร และพระศิวะผู้สังหาร เมื่อรวมกันแล้วก็คือ

...ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นปฐมกาลของลัทธิศาสนาในภายหลังทั้งปวงในอินเดีย และหากพิจารณาจากคัมภีร์อันเป็นแก่นของลัทธิในภายหลังต่าง ๆ นั้นแล้วจะพบว่าเกิดมวลสรรพชีวิตทุกรูปแบบ จึงปรากฏเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าทั้งหลายมากกว่าพันธุ์ไม้อื่นใด คติความนิยมในเรื่องดอกบัวนี้ได้สืบทอดจากลัทธิปริมาปราคั้งแต่ 3,000 ปี ล่วงมาแล้วจนถึงปัจจุบัน

เทพเจ้าทั้งหลายในศาสนาพราหมณ์ผู้เป็นบุคลาธิษฐานของอำนาจอธิปไตยซึ่งมีเรื่องราวการกำเนิดเกี่ยวเนื่องกับดอกบัว และมีดอกบัวเป็นสัญลักษณ์สำคัญ ดังนั้นจึงนิยมใช้ดอกบัวทั้งตูมและบาน เป็นสัญลักษณ์เครื่องอุปโภคสำคัญประจำพระองค์ของพระเป็นเจ้า

พระพรหม เทพเจ้าที่ได้รับยกย่องว่าเป็นเทพผู้สร้างสรรพสิ่งในจักรวาล มีน้ำพระทัยเยือกเย็น กอปรด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทรงมีกำเนิดจากดอกบัวจึงมีนามว่า กันชะชะ มักสถิตบนดอกบัวแดง จึงมีนามว่า กมลาลาสน์ แปลว่า ผู้มีดอกบัวแดงเป็นอาสนะ

ดอกบัว เป็นดอกไม้ที่มีความสำคัญสำหรับพระคเณศ เนื่องจากชาวฮินดูเชื่อว่าเป็นเครื่องเทพูปโภคแห่งองค์พระคเณศ ดอกบัวที่ทรงถือจะเป็นชนิดดอกบัวสายสีน้ำเงินซึ่งบานรับแสงจันทร์ในเวลากลางคืน และในพิธีบูชาพระคเณศในวันเพ็ญเดือน 6 ซึ่งถือว่าเป็นเดือนประสูติ ชาวฮินดูจะเขียนรูปดอกบัว 8 กลีบ ด้วยกระแจะจวงจันทร์ แล้ววางรูปพระคเณศพร้อมเครื่องสังเวตบนรูปดอกบัวนั้น

พระอัคนี หรือพระเพลิง เป็นเทพเจ้าที่มีความสำคัญและเป็นที่นับถือมานานตั้งแต่ยุคสมัยไพศรเทพ ซึ่งนับถือลัทธิบูชาไฟ พระอัคนีเป็นบุรุษมีสองพักตร์ สีกร มีลิ้น 7 ลิ้น พระกายเป็นสีเพลิง ภูษาสีม่วง มีคว้นเป็นมงกุฏ ทรงรถเทียมด้วยม้าสีแดง บางครั้งทรงกระบี่หรือธรรมาศ (มรดา) เป็นพาหนะ พระอัคนีมี 8 กร ทรงอาวุธหลายชนิดเช่น ศร ชื่อ อากเนย ศาสตรา โคมรที่ประกอบด้วยเปลวเพลิง และยังทรงถือดอกบัวด้วย ทำให้มีนามว่า อนชหิสต์ แปลว่า มือถือดอกบัว ดอกบัวน่าจะหมายถึงพลังงานแห่งธรรมชาติ คือ เปลวไฟ อันมีศักยภาพในการชำระสิ่งที่เปื้อนมลทิน

ดอกบัวมิได้เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดแห่งเทพเจ้าเท่านั้น หากการกำเนิดของมนุษย์ผู้มีบุญญาธิการ และสัตว์ที่นับถือว่าเป็นสัตว์ชั้นสูง ดอกบัวก็มีส่วนเข้ามาเป็นองค์ประกอบเพื่อเสริมบุญญาธิการมีแสดงถึงความเป็นทิพย์ เป็นสิ่งพิเศษเหนือสิ่งใด นอกจากนี้คติความเชื่อของชาวฮินดูยังมีว่าดอกบัวเป็นเครื่องหมายของมตลูกคือ ที่อยู่ของทารกในครรภ์อีกด้วย..

(ฤทธิรัตน์ กายราศ. เรื่องเดียวกัน : 42)

คติความเชื่อของบัวในพุทธศาสนา ซึ่งฤทธิรัตน์ กายราศ (เรื่องเดียวกัน : 47-49) ได้อธิบายไว้ดังนี้

...บัว เป็นพืชพันธุ์ไม้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามากกว่าพันธุ์ไม้อื่นใด จึงได้รับยกย่องให้เป็นดอกไม้สัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา ความนิยมในดอกบัวว่าเป็นดอกไม้สูงส่งและศักดิ์สิทธิ์นั้น มีมาแต่ดั้งเดิมในสังคมชาวอารยันยุคใดระเทศ จนกระทั่งอีก 650 ปีต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในสมัยยุครัตนวรรษ ซึ่งอยู่ระหว่างยุคใดระเทศกับยุคปุณณะ คตินิยมเรื่องดอกบัวก็ยังสืบทอดอยู่เป็นพื้นประเพณี และสามารถเข้ารูปพรอยกันได้อย่างสนิททั้งสองลัทธิศาสนา คือ ทั้งพราหมณ์และพุทธ ต่างก็เชื่อว่าบัวเป็นต้นไม้ต้นแรกที่เกิดขึ้นในโลก คำว่า ปทุม ในภาษาบาลีจึงแปลว่า ต้นไม้ต้นแรก อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างก็ยังมีเช่น ฝ่ายศาสนาพราหมณ์มุ่งเน้นว่า ดอกบัวเป็นที่กำเนิดของเทพเจ้าเพื่อมาอุปถัมภ์โลก ส่วนศาสนาพุทธมุ่งหมายว่า ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์หรือนิมิตให้ทราบถึงจำนวนผู้ที่มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอสงไขยหนึ่ง ๆ ดังนั้นดอกบัวในศาสนาพุทธจึงมีความหมายเป็นสัญลักษณ์ แทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่บัวได้รับยกย่องว่ามีความสำคัญยิ่งดังนั้นก็ทำให้ในคัมภีร์พุทธศาสนาล้วนมีเรื่องราวของบัวแทรกอยู่ด้วยเสมอ แสดงให้เห็นว่าบัวเป็นดอกไม้ที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงในคติของชาวพุทธแล้ว สืบเนื่องไปยังชนชาติอื่น ๆ ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา คติทางพุทธศาสนานิยมให้เกิดทิพยปทุมชาติ เป็นที่ประทับของมหาบุรุษและพระพุทธเจ้า ตลอดจนผู้มีบุญญาธิการมี ดอกบัวจึงกลายเป็นเครื่องหมายศักดิ์สิทธิ์ของลัทธิศาสนา..

สมศักดิ์ จำปาขาว (2546 : 17) ได้อธิบายถึงความหมายของบัวในพระพุทธศาสนาว่า

...บัวในความหมายพระพุทธ คติทางพระพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิม กำหนดให้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์หรือนิมิตแทนจำนวนองค์พระพุทธเจ้าที่มาตรัสรู้ในภัทรกัปหนึ่ง ๆ ดังนั้นดอกบัวจึงหมายถึงพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ เป็นเหตุให้เกิดความนิยมนำดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในทุก ๆ ที่ ตั้งแต่สมัยที่ยังไม่นิยมการปั้นพระพุทธรูปมาเป็นรูปเคารพเมื่อประมาณ 2,000 ปี ล่วงมาแล้ว การนิยมนำดอกบัวก็เนื่องมาจากกำเนิดอันพิเศษกว่าดอกไม้อื่นใด คือ หลุดพ้นจากมลทิน

ของโคลนตมแล้วแบ่งบานขึ้นเหนือน้ำเสมอ สวยงามด้วยรูปทรง สีสันกลิ่นหอมจรุงใจ คูบริสุทธิประคองพระหฤทัยแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เบิกบานผ่องแผ้ว โดยปราศจากรากิมาทำให้มีหัวหอม (ฤติรัตน์ กายราศ, 2540 : 61-62)

บัวในความหมายพระธรรม กำเนิดอันสูงส่งของบัว ทำให้บัวได้รับยกย่องว่าเป็นสิ่งพิเศษ จึงได้รับการเปรียบเทียบกับธรรมอันประเสริฐ ดังเช่นที่พระนาคเสนเถระกล่าวไว้ในมิลินทปัญหาว่ามีบัวว่า

สมาธิวิริยะเป็นธรรมอันบริสุทธิ ทำให้จิตใจแน่วแน่งจนอาสวกิเลสไม่สามารถเข้าเกาะกุมได้ประคองบัวหลวงที่น้ำไม่สามารถซึมหิดลอยู่ได้จึงสะอาดปราศจากมลทินอยู่เสมอ

จากเรื่องราวอันเป็นคติความเชื่อเรื่องบัวที่เกี่ยวกับโบราณวัตถุ แสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของบัวกับโบราณวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ และด้วยคติความเชื่อและความนิยมในบัวอย่างสูง ดังนั้นงานศิลปกรรมทางศาสนา จึงมีการนำดอกบัวมาเป็นสัญลักษณ์ และเป็นองค์ประกอบควบคู่อยู่ด้วยเสมอ

สมศักดิ์ จำปาขาว (เรื่องเดียวกัน : 47-48) การค้นพบภาพจิตรกรรม ซึ่งเป็นภาพจำหลักลายเส้นบนแผ่นหินชนวนระดับอุทยานเขาค้อเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย มีรูปแบบอิทธิพลของศิลปะลังกา เรื่องพระเจ้าหัวร่อชาติ เป็นรูปเทวธรรมชาดก

ในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นงานจิตรกรรมไทยเฟื่องฟูมาก จัดเป็นยุคทองของศิลปกรรมไทย ภาพจิตรกรรมฝาผนังชั้นเอกจะได้รับการประดับไว้เป็นพุทธบูชา ณ พระอารามสำคัญ ได้แก่ ภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก ตลอดจนเรื่องราวในวรรณคดี ที่มีบัวเป็นองค์ประกอบอยู่เสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในท้องเรื่องตลอดจนเป็นลวดลายตกแต่ง..

ฤติรัตน์ กายราศ (2540 : 349-352) ได้ให้ความหมายของดอกบัวในแง่ต่าง ๆ ดังนี้

ได้ให้ความหมายของดอกบัวในแง่ต่าง ๆ ดังนี้ บัวได้รับยกย่องให้เป็นเครื่องหมาย สัญลักษณ์ และความหมายอันถึงงาม งามชาติต่าง ๆ หลายชาติ ต่างมีคตินิยมและยกย่องบัวในความหมายที่แตกต่างกัน

..ชาวอียิปต์โบราณ นับถือดอกบัวสายว่าเป็นสัญลักษณ์ของเทพครองฟ้าคือ ดวงอาทิตย์

อินเดีย นับถือบัวเป็นสัญลักษณ์เครื่องอุปโภคสำคัญประจำองค์พระเป็นเจ้าทั้งในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์

บัว อันประกอบด้วยดอก ก้าน ใบ บักในแจกันเรียกว่า ปุณณะกลศ ปุณณะชฎ เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ มีความหมายว่าให้ประสบผลสำเร็จในทุกสิ่งที่ปรารถนาและช่วยให้บังเกิดวิทย์สมบัติทั้งปวง

ดอกบัวหลวง นำมาเป็นฐานรองรับรูปเคารพ เรียกว่า ปัทมาสนะ กมลาสนะ หรือปัทมาภะปาตปิฐะ

จีน นิยมว่าบัวมีความหมายในทางสิริมงคลหลายประการได้แก่ เป็นเครื่องหมายของความปรองดองกัน การต่อเนื่องไม่จบสิ้น การอวยพรให้สมความปรารถนาในประการต่าง ๆ เช่น การได้เป็นขุนนาง การมีบุตรโดยเร็ว เป็นต้น พม่า บัวมีความหมายทางสิริมงคลเกี่ยวกับความยั่งยืน และความสำเร็จ

ไทย ถือว่าบัวเป็นดอกไม้สัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติและเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์

ศาสนาฮินดู ถือว่าดอกบัวเป็นโลกจักรวาล ก้านบัวเป็นเขาพระสุเมรุ ดอกบัวเป็นโลกจักรวาล กลีบและเกสรบัวเป็นภูเขาค้าง ๆ ที่อยู่รายรอบเขาพระสุเมรุ นอกจากนี้ยังยกย่องว่าบัวเป็นพืชน้ำสำคัญเปรียบเสมือนชีวิตที่ถือกำเนิดจากน้ำ และก่อให้เกิดมวลชีวิตทุกรูปทุกแบบ บัวจึงมีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าทั้งหลายมากกว่าพันธุ์ไม้ชนิดอื่น ๆ

ศาสนาพราหมณ์ เทพเจ้าทั้งหลายเป็นบุคลาธิษฐานของอำนาจธรรมชาติ ซึ่งมีเรื่องราวการกำเนิดเกี่ยวเนื่องกับดอกบัว และมีบัวเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ ดังนั้น ดอกบัวทั้งอุปถัมภ์และปฐมทั้งคฤมและบาน จึงนิยมเป็นสัญลักษณ์เครื่องอุปโภคสำคัญประจำองค์พระเป็นเจ้าต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์เช่น พระนารายณ์หรือพระวิษณุทรงถือปัทมาหรือดอกบัวแดง อันเป็นสัญลักษณ์แทนแผ่นดิน เพราะแผ่นดินหรือโลกนั้น ในปัทมาบุราณกล่าวว่า เดิมเป็นดอกบัวทอง และการที่ทรงถือดอกบัวซึ่งอนุโลมว่าเป็นแผ่นดินนั้น อีกนัยหนึ่งย่อมหมายถึง อำนาจพลังของเทพผู้คุ้มครอง ซึ่งก็คือพระวิษณุผู้บริหารโลกนี้เอง

พระลักษมี ผู้มีกำเนิดในดอกบัว และจะทรงดอกบัวแดงหรือปัทมาอยู่เสมอ พระลักษมีทรงเป็นเทพนารีผู้อำนวยโชติ ดังนั้นดอกบัวแดงที่นิยมใช้สักการะในพิธีบวงสรวงพระลักษมี จึงมีความหมายถึงโลกทรัพย์ความอุดมสมบูรณ์

พระสุรัสวดี เทพแห่งดนตรีการขับร้องและเจ้าแห่งแม่น้ำทั้งปวง พระหัตถ์หนึ่งทรงถือดอกบัวหลวง ที่มีความหมายว่าทรงเป็นผู้กำเนิดน้ำอันนำมาซึ่งความชุ่มชื้น

พระคงคา ผู้ทรงดอกบัวหลวง มีความหมายว่า บริสุทธิสะอาดปราศจากมลทิน

พระคเณศ ผู้ทรงดอกบัวสายสีน้ำเงิน เนื่องจากเป็นดอกไม้ที่บานรับแสงจันทร์ในเวลากลางคืน พระคเณศนั้นทรงหนูเป็นพาหนะ และมักจะเสด็จไปในที่ต่าง ๆ ยามค่ำคืน

พระอัครนารีหรือพระเพ็ญ ทรงดอกบัวแดงหรือปัทมาที่มีความหมายว่า เป็นพลังงานแห่งธรรมชาติ คือ เปลวไฟ อันมีศักยภาพในการชำระสิ่งที่เปื้อนมลทิน

พระอาทิตย์ ทรงดอกบัวแดงหรือปัทมา ที่มีความหมายว่าพลังอำนาจเช่นกัน

ท้าวทิวา เทพแห่งความมั่งคั่ง ทรงดอกบัวแดงหรือปัทมา มีความหมายว่าเป็นสิ่งมีค่าซึ่งท้าวทิวาจะดูแลรักษา

ดอกบัว มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ที่มีบุญญาธิการ และสัตว์ที่นับถือว่าเป็นสัตว์ชั้นสูง มักมีเรื่องราวในตำนาน ศาสนาพราหมณ์ว่า ดอกบัวหลวงจะเป็นที่กำเนิดของบุคคล ดอกบัวจึงมีความหมายว่า มงคล คือที่อยู่ของทารกในครรภ์ เป็นเครื่องเสริมบุญญาบารมี แสดงถึงความเป็นทิพย์เป็นสิ่งที่พิเศษเหนือสิ่งใด ดอกบัวยังเป็นที่กำเนิดของช้างสวรรค์ คู่บ้านคู่เมืองคู่บุญญาธิการของพระจักรพรรดิราช และเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และโภคทรัพย์..

ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์ หรือนิมิต ให้ทราบถึงจำนวนผู้ที่จะมาตรัสรู้ เป็นพระพุทธรเจ้าในอสงไขยหนึ่ง

๑

ดอกบัว มีความหมาย เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรเจ้าทุกพระองค์

..ดอกบัว (ปทุม) เป็นทิวาสัตว์สนุพนิมิต อันเป็นนิมิตที่จะบังเกิดเฉพาะในวาระสำคัญต่าง ๆ ตั้งแต่เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลกไปจนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ดอกบัว เป็นอุปมาที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบถึงกำเนิดของเวไนยสัตว์ที่เปรียบเหมือนปทุมชาติ 4 เหล่า คือ อุกคฆิฏัญญู วิปจิตัญญู ไนย และปะทปรม

ดอกบัว เป็นความเชื่อในตำนานพระพุทธศาสนาว่า ผู้ใดฟังธรรมแล้วปลงเสียสาธุอยู่เนื่อง ๆ ผลแห่งกรรมจะทำให้บุคคลผู้นั้นมีกลิ่นหอมจากปาก ประดุจกลิ่นอุบลที่กระจายอยู่ในน้ำ

ดอกบัว เป็นความเชื่อในตำนานพระพุทธศาสนาว่า เป็นดอกไม้ที่มีความพิเศษชนิดเดียวที่มีอยู่ทั้ง 3 โลก คือ สวรรค์ มนุษย์ภูมิ และนรกภูมิ

ดอกบัว มีความหมายแห่งพระรัตนตรัย ที่คำจูนอยู่ภายในจิตใจ

ดอกบัว เปรียบประดุจพระพุทธรูปแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เบิกบานผ่องแผ้ว ปราศจากราคะมาทำ ให้หมองมัว บัวจึงได้ชื่อว่า กมลา แปลว่า ใจ

ดอกบัว ได้รับยกย่องว่าเป็นสิ่งพิเศษ จึงได้รับการเปรียบเทียบกับ พระธรรม คือ พระมหาสติปัญฐานอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ 4 ประการคือ กาย เวทนา จิต และธรรม เปรียบเหมือนสระน้ำอันกว้างใหญ่ใสสะอาด มีพระนิพพานประดุจ ดอกบัวดาราอยู่ในสระน้ำนั้น

ดอกบัว ได้รับยกย่องว่าเป็นสิ่งพิเศษจึงได้รับการเปรียบเทียบกับ พระนิพพานเปรียบเหมือนดอกบัวที่ ดาราอยู่ในสระน้ำกว้างใหญ่ ใสสะอาด คือพระธรรมหรือพระมหาสติปัญฐาน

ดอกบัว เปรียบได้กับพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติธรรม ประการแรกคือ ไม่เป็นผู้มีอารมณ์ ติดยึดด้วยสรรพกิเลส ดุจ ดอกบัวไม่ติดน้ำ ประการที่สอง สามารถระงับสรรพภัยและความโศกได้ และลอยอยู่ในโลกุตระธรรมเหมือนดอกบัวลอยน้ำ ได้โดยไม่จม ประการสุดท้ายคือ เป็นผู้ละทิ้งห้วงวุ่นวาย แม้เพียงประสบกับกิเลสเพียงเล็กน้อย เปรียบเหมือนดอกบัว ไหวพริ้วแม้กระแทกสายลมเพียงบางเบา

สระบัว ลัทธิมหายานนับถือสระบัวว่าสำคัญมาจากความเชื่อว่า บนสวรรค์หรือสุขาวิ เป็นดินแดนที่มีดอกบัว ขนาดใหญ่ มีพระชยานิพพานเจ้าพระนามว่า พระอมิตาภะ ประทับเป็นประธานบนบัวหลวงสีขาวขนาดใหญ่ แวดล้อมด้วย ดอกบัวหลวงสีขาวขนาดเล็ก อันเป็นที่จุติของเหล่าบริวารผู้เลื่อมใสในพระองค์ สระบัวหรือสุขาวิจึงเปรียบเสมือน อมต นิพพาน

จำนวนดอกบัว เป็นเครื่องบอกถึงขั้นลำดับญาณแห่งการสร้างบุญบารมีของผู้ที่จะมาจุติบนสวรรค์สุขาวิ

ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์บารมีของพระโพธิสัตว์ หากมีความมั่งคั่งสว่างไสวด้วยแสงธรรมแสดงว่าเป็นพระ โพธิสัตว์ชั้นสูงสุด

ดอกบัว เป็นเครื่องประกอบการเพ่งตั้งจิตเป็นสมาธิเพื่อให้บังเกิดญาณ

บัว มีบทบาทและอิทธิพลในประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมไทย

บัว ได้ชื่อว่าเป็นบ่อเกิดแห่งงานศิลปกรรมไทยทั้งปวง

บัวตูม (บัวหลวง) เป็นสัญลักษณ์ของความสงบนิ่งของดวงจิตที่ถึงลงสู่สมาธิ

บัวบาน (บัวหลวง) เป็นสัญลักษณ์ของความสงบนิ่ง อันหมายถึงการหลุดพ้นจากความทุกข์และกิเลสทั้งปวง

ดอกบัว เปรียบเหมือนดาวที่คาราคาซังท้องฟ้า ช่างคิดปกรมจึงออกแบบดาวประดับเพดานพระอุโบสถเป็นรูปดอกบัวซ้อนกันหลายขนาด โดยแฝงความหมายถึงการที่จำนวนของภาวะแห่งญาณสมาธิที่ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง

ดอกบัว ในสถาปัตยกรรมไทยที่นำมาเรียงซ้อนกันเป็นยอดพระเจดีย์ ที่เรียกว่าบัวกลุ่ม หรือบัวกลุ่มนั้น จำนวนเลขมีความหมายหลายประการได้แก่ หมายถึง พระพุทธเจ้าในภัทรกัป 5 พระองค์ หมายถึง ดอกบัวจำนวน 7 ดอกในพุทธประวัติ หรือหมายถึง จำนวนพระพุทธเจ้า 9 พระองค์ที่ปรากฏในคัมภีร์ ลลิตวิสตระ เป็นต้น

ดอกบัว ในงานประติมากรรม ปรากฏเป็นฐานพระพุทธรูป ครั้งแรกจากการสร้างของช่างชาวจีนราชรัฐที่สร้างพระพุทธรูปในปางมหาปฎิหาริย์ ซึ่งพระพุทธรูปปางนี้ ตามคติพระพุทธศาสนา กำหนดว่าต้องประทับบนดอกบัวเป็นสัญลักษณ์พิเศษ จากนั้นมาเมื่อช่างชาวมอญสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาบ้างก็นำเอาดอกบัวมาเป็นฐานรองรับพระพุทธรูป ทุกปางไป กลายเป็นความนิยมสืบต่อ ๆ มา

ดอกบัว ในงานจิตรกรรมไทย ขั้วอินโข่งจิตรกรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เขียนภาพปริศนาธรรมเป็นรูปดอกบัวขนาดใหญ่ ชูดอกบานอยู่กลางสระมีความหมายว่า พระพุทธเจ้าผู้ทรงเปรียบเสมือนดอกบัวชูช่อกลางสระ กลิ่นหอมของดอกบัวเปรียบเสมือนพระธรรมคำสั่งสอน และเหล่าผู้ที่ยืนสุดคมกลิ่นหอมตลอดจนชื่นชมในความงามของดอกบัวเปรียบเสมือนพระสงฆ์และเหล่าพุทธศาสนิกชน

บัวหลวง ทางโหราศาสตร์ถือว่าเป็นไม้มงคลสำหรับผู้เกิดปีนักษัตร ปิจอ และ ปิกุน..

ดอกบัว ในทางดาราศาสตร์ หมายถึง ดาวฤกษ์กลุ่มหนึ่ง

คติความเชื่อในเรื่องของลวดลายจีน

สุพจน์ อภิญญานนท์ (2543 : 26) ได้อธิบายคติความเชื่อของชาวจีนว่า

ชาวจีนถือว่า มังกรและหงส์เป็นสัตว์สิริมงคล มังกรเป็นสัตว์น้ำสามารถพ่นน้ำออกมาดับไฟได้ หงส์สามารถขจัดภูติผีปีศาจได้ ส่วนดอกโบตั๋น เป็นคำอวยพร หมายถึงความร่ำรวย เกียรติยศความเจริญ ชาวจีนเชื่อว่าหงส์เป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดินีคู่กับมังกรที่เป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดิ

พรพรรณ จันทโสنانนท์ (สุพจน์ อภิญญานนท์ .เรื่องเดียวกัน : 29; อ้างอิงจาก พรพรรณ จันทโส نانนท์ ม.ป.ป.) กล่าวถึง ความหมายของสีที่ใช้ในทิวอาคาร ชาวจีนเชื่อว่ามีความสัมพันธ์กับธาตุทั้ง 5 ดังนี้

สีเขียว	เป็นสีแห่งธาตุไม้	แสดงถึงความสง่างาม ความหรูหรา
สีน้ำตาล	เป็นสีแห่งธาตุไฟ	แสดงถึงความมียศศักดิ์ โชคฉลาก และความอุดมสมบูรณ์
สีเหลือง	เป็นสีแห่งธาตุดิน	แสดงถึงความมียอำนาจ เป็นสีที่ใช้ได้เฉพาะกษัตริย์เท่านั้น
สีขาว	เป็นสีแห่งธาตุทอง	แสดงถึงความเจียมเนหา ความเศร้า
สีดำ	เป็นสีแห่งธาตุน้ำ	แสดงถึงการทำลาย การจบสิ้น

ส่วนสีที่ใช้ในศาสนสถานจะเป็นสีแห่งธาตุไม้และธาตุไฟเป็นหลัก สถาปัตยกรรมจีนนั้น ถือกันว่าสีเขียว สีน้ำเงิน เป็นสีที่มีความหมายเหมือนกัน ส่วนสีน้ำตาลแดง สีสแดง สีแดงส้ม สีชมพู ก็ถือว่าเป็นสีที่ใช้แทนกันได้ และมีความหมายเหมือนกันด้วย จากความเชื่อในเรื่องสีของสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับธาตุทั้ง 5 ดังได้กล่าวมาแล้ว เราจึงไม่แปลกใจเลยว่า เหตุที่พระราชวังของจีนใช้หลังคาสีเหลือง ใช้เสาสีแดง เพดานสีเขียวหรือสีน้ำเงิน ก็เพื่อจะเน้นในเรื่องของการมีอำนาจ ความมีลาภยศ และความสงบสุขนั่นเอง..

อรศิริ ปาณินท์ (สุพจน์ อภิญญานนท์ .เรื่องเดียวกัน : 42; อ้างอิงจาก อรศิริ ปาณินท์ ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงคติความเชื่อของชาวจีน ดังนี้

..ความเชื่อต่าง ๆ มีรากฐานมาจากความอยู่รอดในสังคมและการดำรงชีวิต หากศึกษาลึกลงไปในด้านความเกี่ยวเนื่องของสังคมและวัฒนธรรมกับความเชื่อของคนในแถบเอเชียซึ่งนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก จะพบว่าลักษณะของความเชื่อและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ เกิดจากความเชื่อในการให้ชีวิตอยู่รอดอย่างเป็นสุข การถือโชคลางต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีกวนเวียนอยู่กับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หากพิจารณาถึงรูปลักษณะต่าง ๆ ที่มีความหมายแทนคำพูด

ชาวจีนจึงนิยมการให้พรเป็นสิริมงคลแก่กัน แต่การให้พรของชาวจีนมีลักษณะเฉพาะที่นิยมให้เป็นสัญลักษณ์แทนคำพูด เพราะจะติดตรงความทรงจำของผู้รับได้ง่ายและจดจำได้นานกว่าคำพูด ค่านิยมของการให้พรมักจะวนเวียนอยู่ในเรื่องเหล่านี้คือ ขอให้ร่ำรวย ขอให้มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยลาภยศ ขอให้มียาอายุยืนปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การให้รูปสัญลักษณ์แทนความสิริมงคลต่าง ๆ มี ปรากฏอยู่ทั่วไปทั้งในรูปของภาพเขียน และการแกะสลักตามองค์ประกอบต่าง ๆ

เช่น ปูนปั้นบนหลังคาของโบสถ์วิหาร ลวดลายบนโครงสร้างและค้ำยัน ภาพเขียนบนช่อและคาน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ลวดลายบนครุฑันท์ แท่นบูชา และอื่น ๆ อีกมากมาย..

รูปสัญลักษณ์ที่ใช้แทนคำอวยพรของจีนโบราณ

- รูปสัญลักษณ์ของสัตว์มงคล
- รูปสัญลักษณ์ของพืชมงคล ได้แก่ ต้นไม้ ดอกไม้ และผลไม้
- รูปสัญลักษณ์ของธรรมชาติมงคล
- รูปสัญลักษณ์ของความเชื่อของศาสนาพุทธและลัทธิเต๋า
- รูปสัญลักษณ์ของตัวอักษรมงคล
- รูปสัญลักษณ์ของวัตถุมงคล
- รูปสัญลักษณ์ของรูปทรงเรขาคณิต

รูปสัญลักษณ์ของสัตว์มงคล

1. มังกร มีความหมายว่า พระเจ้าแผ่นดิน ผู้ชาย ยศถาบรรดาศักดิ์ ความเป็นอมตะ ฤดูใบไม้ผลิ
ฝน
2. หงส์ มีความหมายว่า พระราชินี ความดี ความงาม ความเจริญ ความอบอุ่น ความสงบ ความ
อุดมสมบูรณ์ ผู้หญิง
3. ค้างคาว มีความหมายว่า โชคลาภ
ค้างคาว 2 ตัว โชคคู่
ค้างคาว 5 ตัว โชค 5 ประการคือ อายุยืน ร่ำรวย สุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ มีคุณธรรม ความ
เป็นนิรันดร์
4. นกกระเรียน มีความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความยั่งยืน
5. ผีเสื้อ มีความหมายว่าอายุยืน

รูปสัญลักษณ์ของพืชมงคล

1. เห็ดหลินจือ มีความหมายว่า ความเป็นอมตะ มีอายุยืน
2. ดอกท้อ มีความหมายการกักขัณทิพย์, ความสุข, สันติภาพ
3. ดอกโบตั๋น มีความหมายว่า ความรัก ความเจริญ ความงาม ความร่ำรวย เกียรติยศ ฤดูใบไม้
ผล
4. ดอกบัว มีความหมายว่า ความเจริญ งอกงาม ความอบอุ่น ความบริสุทธิ์ ความอัจฉริยะ
5. ดอกเบญจมาศ มีความหมายว่า ความมีอารมณ์ขัน ฤดูใบไม้ร่วง ความเรียบง่าย การ
เกษียณอายุ
6. ดอกเหมย มีความหมายว่า ความสดชื่น ความมีโชค อายุ
7. ดอกพุดตาน มีความหมายว่า ความมั่นคง ความร่ำรวย
8. ลูกท้อ มีความหมายว่า มีอายุยืน เป็นอมตะ การแต่งงาน
9. ลูกทับทิม มีความหมายว่า ความรัก ความเจริญงอกงาม
10. น้ำเต้า มีความหมายว่า การมีอายุยืน ให้มีลูกชายมาก ๆ
11. ลูกแพร์ มีความหมายว่า ความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ฉลาด มีอายุยืน
12. ส้มมือ มีความหมายว่า ความสุข ความมั่งคั่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

รูปสัญลักษณ์ของธรรมชาติ

1. เมฆ มีความหมายว่า ความชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์
2. น้ำ มีความหมายว่า ความเป็นอมตะ และยศถาบรรดาศักดิ์
3. คลื่นทะเล มีความหมายว่า ความเจริญ และเป็นอมตะ
4. กากบาทวชิระ มีความหมายว่า พลังแห่งธรรมะของพระพุทธศาสนา

รูปสัญลักษณ์ทางความเชื่อของศาสนา

ของวิเศษของแปดเซียน ประกอบด้วย

- น้ำเต้า
- พัดใบกล้วย
- กระเช้าดอกไม้
- ดอกบัว
- เกวazeไม้ไผ่
- คาบ
- ขลุ่ย
- กรับคู่

ทั้ง 8 ชนิด หมายถึง สิ่งที่เป็นสิริมงคลแปดชนิด ช่วยขจัดสิ่งเลวร้ายและภูติผีปีศาจ

8. ความงาม

ความงามเป็นเรื่องของนามธรรม เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่ง อารี สุทธิพันธุ์ (2543:4-9) ได้กล่าวถึงความงามดังนี้ ความงามเป็นเรื่องของนามธรรม

1. เป็นความรู้สึกของมนุษย์ที่มองเห็นสิ่งใด สิ่งหนึ่งแล้วแล้วเกิดความพึงพอใจ ชื่นชมยินดี
2. เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้ทางตา จากการได้ยินและการสัมผัส ในความเหมาะสมกลมกลืนของสิ่งต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นเอง และที่มนุษย์สร้าง
3. เป็นแนวทางแสดงให้เห็นความกลมกลืนที่สถาบันเกี่ยวกับความงามกำหนดตกลงไว้ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ กัน คือ
 - มีความกลมกลืนของเส้น รูปว่าง แสงสว่าง ขนาด ลักษณะผิว สี และทิศทาง
 - มีความพอเหมาะพอดี ของส่วนประกอบ การจัดภาพตามความคิดเกี่ยวกับความเป็นเอกภาพ ความตัดกัน ความเด่นชัด ความเป็นลำดับ ความกลมกลืน ความสมดุล และความซ้ำซ้อน
 - มีความเหมาะสมของตำแหน่ง มุมมอง ที่ทำให้รู้จักเลือกดูได้
 - มีคุณค่าแฝงให้เกิดความรู้สึกงามเพิ่มขึ้นเสมอ

ความงามในกรอบความเข้าใจนี้ประกอบด้วยเป็นและมี คือ เป็นความรู้สึก และมีความกลมกลืน ความพอเหมาะพอดี ทั้งมุมมอง และตำแหน่งที่ตั้ง สามารถทำให้มีคุณค่าเพิ่มขึ้นเสมอ

อันความงาม ที่แท้จริงนั้นย่อมจะต้องเป็นความงามที่มีความเป็นเอกภาพระหว่าง ความงามภายนอกกับความงามภายใน บรรจง บรรเจิดศิลป์(อารี สุทธิพันธุ์,2543:5; อ้างอิงจาก บรรจง บรรเจิดศิลป์ ม.ป.ป) ความงามภายนอกคือความรู้สึกงามหรือไม่งามของเรา หลังจากได้รับรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้นในบริเวณว่าง ไม่ว่าจะเป็น สองมิติ สามมิติ หรือสี่ห่ามิติ เป็นความรู้สึกงาม ของเราเอาไปครอบสิ่งนั้น ส่วนความงามภายใน คือคุณลักษณะของสิ่งที่มีอยู่ในวัตถุ สิ่งของเหล่านั้นที่ธรรมชาติสร้างขึ้น เป็นความรู้สึกเกิดจากสิ่งนั้นเข้ามาครอบเรา นอกจากนั้นยังตระหนักดีว่าในการสร้างสรรค์ความงามจะต้องมีเป้าหมายกับความตั้งใจ และประสิทธิภาพของวัตถุด้วยความพากเพียรยิ่ง

ความงามภายนอกเป็นความรู้สึกงามไม่งามหลังจากที่เราได้รับรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น รูปทรงเหล่านั้นอาจเป็นจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หรืออื่นๆ ความงามภายนอกเกิดขึ้นหลังจากที่ได้เห็นผลงาน

ที่มนุษย์สร้าง เป็นความรู้สึกไปจากเรารอบสิ่งที่เห็นนั้น ว้างวามไม่งาม นอกจากนี้ ความงามภายนอกยังเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขและสถานการณ์ต่างๆ คือ

1. เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่มีความรัก เป็นช่วงเวลาประกอบด้วยความสุขและความทุกข์เป็นช่วงเวลาที่ยามองโลกและสิ่งแวดล้อมในสภาวะของวัตถุแห่งความเบิกบานพอใจ ทุกสิ่งทุกอย่างงามไปหมด เป็นความพอกพองใจทั้งเสียสละและให้อภัย

2. เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่โดดเด่นเด่น เป็นช่วงเวลาของสมัยนิยม ที่ประทับใจในความงามที่มนุษย์ด้วยกันสร้างสรรค์ขึ้นมา เป็นช่วงเวลาของการนำเสนอความงามอย่างเจาะจงส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือทั้งหมด

3. เมื่อต้องอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องกลมกลืนกับอดีต เป็นช่วงเวลาแห่งความนิยมชมชื่นผลงานในแวดวงของความศรัทธา แวดวงของการเลียนแบบ ชื่นชมกับความงามทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นเสมือนวัฒนธรรม

ความงามภายใน เป็นความรู้สึกงามไม่งามหลังจากที่เราได้รับรูปร่างที่ธรรมชาติสร้างขึ้น รูปร่างเหล่านั้นอาจเป็นดอกไม้ ใบไม้ พืช สัตว์ แร่ธาตุหรืออื่นๆ ความงามภายในเข้ามามีส่วนให้เราเกิดความรู้สึกเบิกบานพอใจ สนใจสิ่งที่เห็นนั้น หากไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาแรงจูงใจในสิ่งนั้นก็ทำให้เรากลุ้มใจจนลุกขึ้นมา เพื่อชื่นชมความงามในวัตถุชิ้นนั้นๆ นอกจากนี้ความงามภายในยังเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขและสถานการณ์ต่างๆ คือ

1. เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่มีความไม่รู้ เป็นช่วงเวลาของความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับวัตถุนั้นๆ เป็นเวลาที่ยามองโลกและสิ่งแวดล้อมในสภาวะของวัตถุแห่งความไม่รู้ ต้องการสืบสวนว่าความจริงกับความงามเป็นเรื่องเดียวกันหรือไม่

2. เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ต้องเปรียบเทียบแล้วแสดงความคิดเห็น เป็นช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แยกแยะส่วนละเอียดหยาบมีขนาดเปลี่ยนมีส่วประกอบต่างๆ เปลี่ยน น่าจะงามกว่าสภาพที่เป็นอยู่หรืออย่างไร หากนำมาปรุงแต่งใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการดำรงชีวิต น่าจะดีกว่าสภาพเดิม

3. เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ต้องสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เป็นช่วงเวลาที่ต้องศึกษาโครงสร้างภายนอกและโครงสร้างภายในที่ประกอบกันเป็นความงามของวัตถุนั้น หลังจากที่เราได้รู้สิ่งต่างๆ แล้วก็เกิดความคิดว่า จะเป็นไปได้หรือไม่? ทำการทดลองคิดหาบทแก้ตามแนวคิดที่ว่าจะเป็นไปได้ไหม หากเป็นไปได้จะเกิดความรู้สึกงามกว่าความงามในวัตถุสิ่งของ พืช สัตว์ หรืออื่นๆ ในธรรมชาติหรือไม่

สรุปได้ว่า ความงามภายนอกเป็นความรู้สึกของเราที่เอาไปครอบงำที่มนุษย์สร้าง ส่วนความงามภายในเป็นความรู้สึกของเราที่ได้จากสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น ความงามทั้ง 2 ลักษณะนี้ เป็นคุณสมบัติของสิ่งนั้นที่รับรู้ได้ การที่จะรู้สึกว่างามมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเงื่อนไขต่างๆ กัน

ทฤษฎีความงาม ผู้สร้างความงามภายนอกนำมาเป็นแนวทางสร้างสรรค์ทฤษฎีแรกที่มนุษย์ผู้สร้างนำมาใช้เป็นแนวทางสร้างสรรค์ คือ ทฤษฎีการเลียนแบบ เชื่อว่า ศิลปะทุกประเภทเกิดจากการเลียนแบบ และการเลียนแบบเป็นพื้นฐานของการศิลปวัฒนธรรม ทฤษฎีที่สอง คือ ทฤษฎีการสร้างสรรคแสดงออก เชื่อว่า ศิลปะทุกประเภทเกิดจากมนุษย์ผู้สร้างทำมันขึ้นมาตามลัทธิเสรีภาพในการเลือก ดังนั้นผู้สร้างต้องมีความสำคัญก่อนต้นแบบ เมื่อมีแนวคิดใหม่ ว่า ผู้สร้างมีความสำคัญก็ต้องยอมรับว่า ความรู้สึกและอารมณ์ของผู้สร้างเป็นสาระสำคัญที่จะต้องแสดงออก จึงเป็นหน้าที่ของผู้สร้าง จะต้องถ่ายทอดความรู้สึกของตนให้เป็นอิสระต่อกันให้ได้ ทฤษฎีสุดท้าย คือ ทฤษฎีคัดเลือกประสมประสาน เชื่อว่าส่วนที่เด่นของสิ่งต่างๆ หากได้คัดคัดค่อนนำมาประสมประสานกันจากทฤษฎีต่างๆ กันจะประสบความสำเร็จมากที่สุด ผู้นำทฤษฎีนี้ไปใช้จะต้องยอมรับว่าจะไม่เสียใจหากจะต้องสูญเสียบางสิ่งบางอย่างไป หลังจากนำไปใช้เป็นแนวทางถ่ายทอดรูปแบบ นอกเหนือไปจากนี้อาจคิดได้ว่า ความงามทั้งหลายที่เราารู้สึก และรับรู้ได้นั้น ไม่ว่าจะเป็นความงามภายนอก หรือความงามภายใน เป็นสิ่งที่มองเห็น ชื่นชมได้ รับรู้ได้และไม่ควรหยิบฉวยเอามาไว้เป็นเจ้าของ ความงามเป็นความรู้สึกพึงพอใจของมนุษย์ที่ได้พบเห็น ได้สัมผัสสลับคล้า สิ่งที่ธรรมชาติสร้างหรือ สิ่งที่มนุษย์สร้าง สิ่งที่ธรรมชาติสร้างเรียกว่ามีความงามอยู่ภายในนั้น ธรรมชาติเป็นแหล่งของความงามภายใน เป็นความงามสากล ส่วนสิ่งที่มนุษย์สร้างเป็นความรู้สึกที่เห็นว่างามหรือไม่งามไปจากตัวเราเป็นความงามภายนอกที่ไปคลุมสิ่งๆ ที่มนุษย์สร้างนั้นรู้สึกว่างาม ไม่งามตามประสบการณ์ของแต่ละคน เป็นความงามที่ไปจากมนุษย์ ดังนั้นความรู้สึกว่างาม ไม่งามจึงเป็นลักษณะตัวใครตัวมัน คนหนึ่งเห็นงาม อีกคนหนึ่งไม่เห็นงามก็ได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า เป็นการศึกษาข้อมูลขั้นต้น (Primary Sources) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากสถานที่จริง และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ลวดลายตกแต่งเพดานพระอุโบสถของวัด โดยสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์การแบ่งของลาย ลวดลาย วัสดุ และวิธีการตามขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า นำเสนอการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) มีการแสดงภาพประกอบ

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. สืบค้นลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วง ยุคอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์
2. กำหนดประชากร
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
4. เก็บรวบรวมข้อมูล
5. การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล
6. สรุปผลข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านการศึกษาวិเคราะห์ลวดลายเพดานพระอุโบสถ ศึกษาเฉพาะวัดที่สร้างในช่วงสมัยอยุธยาได้แก่ วัดหน้าพระเมรุราชิการามและวัดกษัตราธิราช วัดที่สร้างในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดชนะสงคราม วัดราชโอรสาราม วัดกัลยาณมิตร วัดพิชัยญาติ วัดมหรณพาราม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ด้านการศึกษาความเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของสังคม จะศึกษาเฉพาะความเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาหลังจากมีการติดต่อกับสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ด้านการศึกษาคัดความเชื่อศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน

ด้านการศึกษาอิทธิพลทางความงามและการเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรมศึกษาเฉพาะความงามทางด้านหลักองค์ประกอบศิลป์และโครงสร้างของพระอุโบสถ

การกำหนดประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัด ในช่วงสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ โดยแบ่งเป็น 4ช่วงของการศึกษาในแต่ละช่วงคัดมาเป็นกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายจากลักษณะลวดลายเด่นๆ ดังนี้

1. วัดที่สร้างในสมัยอยุธยา
 - 1.1 วัดหน้าพระเมรุราชิการาม
 - 1.2 วัดกษัตราธิราช

2. วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่1-2
 - 2.1 วัดวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 - 2.2 วัดบวรนิเวศวิหาร
 - 2.3 วัดชนะสงคราม
3. วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3-4
 - 3.1 วัดราชโอรสาราม
 - 3.2 วัดกัลยาณมิตร
 - 3.3 วัดพิชัยญาติ
 - 3.4 วัดมหรณพาราม
 - 3.5 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
 - 3.6 วัดเครือวัลย์วรวิหาร
4. วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-ปัจจุบัน
 - 4.1 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
 - 4.2 วัดเทพศิรินทราวาส
 - 4.3 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดในช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ดังนี้

1. แผนผังวัด
2. กล้องบันทึกภาพ / เทปบันทึกเสียง
3. บันทึกรายละเอียดของลาย การแบ่งช่องลาย วัสดุและวิธีการของลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัด
4. เอกสารเกี่ยวกับประวัติวัดวัด
5. เอกสารเกี่ยวกับศาสนาและสังคมไทย
6. เอกสารเกี่ยวกับโครงสร้างพระอุโบสถ
7. เอกสารเกี่ยวกับลวดลายไทย , ลวดลายอิทธิพลจีน และลวดลายอิทธิพลตะวันตก
8. เอกสาร และงานวิจัยเกี่ยวกับการทำลวดลายเพดาน คติความเชื่อ การแบ่งช่องลวดลาย ลวดลาย วัสดุและวิธีการ
9. สร้างเกณฑ์การวิเคราะห์ การแบ่งช่องลาย ลวดลาย วัสดุและวิธีการ ที่ตกแต่งเพดานพระอุโบสถของวัด ดังนี้
 1. การแบ่งช่องลาย ในการตกแต่งเพดาน
 - 1.1 แบ่งตามโครงสร้างของเพดาน

2. ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเพดาน สรุปลักษณะลวดลายดังนี้
 - 2.1 ลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม
 - 2.2 ลวดลายดาวและลายบัว
 - 2.3 ลวดลายอิทธิพลจีน
 - 2.4 ลวดลายอิทธิพลตะวันตก
 - 2.5 ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์
3. วัสดุและวิธีการในการสร้างลวดลายตกแต่งเพดาน สรุปดังนี้
 - 3.1 ปิศทองรองชาด
 - 3.2 สลักไม้ ปิศทองรองกระจก
 - 3.3 ปูนปั้นปิศทอง
 - 3.4 เขียนสีแบบเรียบ
4. อิทธิพลของสังคมด้านการศึกษา
5. คติความเชื่อต่อการสร้างลวดลาย
6. เปรียบเทียบความงามและเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล คือ ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ จำนวน 14 วัด ดังนี้

1. ศึกษาประวัติวัด
2. สำรวจ และถ่ายภาพลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัด
3. บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับการแบ่งช่องลาย ลวดลาย วัสดุและวิธีการที่ใช้ในการตกแต่งเพดานพระอุโบสถ
4. สัมภาษณ์บุคคลที่มีความรู้ด้านการตกแต่งเพดานพระอุโบสถ
5. นำภาพลวดลายเพดาน และบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับ การแบ่งช่องลาย ลวดลาย วัสดุ และวิธีการ มาวิเคราะห์และบรรยายตามเกณฑ์ โดยเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้คือ ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัด มาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากลวดลายจริงและภาพถ่ายจากกลุ่มตัวอย่างลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์จำนวน 14 วัด โดยแบ่งเป็น 4 ช่วง วิเคราะห์แบบพรรณนาโดยกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้ รูปแบบการแบ่งช่องลายและรูปแบบลวดลาย วัสดุกลวิธี และสีที่ใช้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าลวดลายที่นำมาตกแต่งเพดานพระอุโบสถของวัด จัดกลุ่มได้ตามรูปแบบของการแบ่งช่องลาย รูปแบบลวดลายและวัสดุกลวิธี สีที่ใช้ ดังนี้

1. รูปแบบการแบ่งช่องลายและรูปแบบลวดลาย

1.1 การแบ่งช่องลายพบว่าการแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน 5 รูปแบบ คือ

1.1.1 แบ่งแบบมีชื่อกันเป็นห้อง ไม่มีเพดานรอง ซึ่งแบ่งได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

1.1.1.1 กลุ่ม 5 ห้อง ได้แก่ วัดราชโอรสาราม วัดมเหยงคณ์และ วัด

ศรีอัมรินทร์

1.1.1.2 กลุ่ม 6 ห้อง ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหาร

1.1.1.3 กลุ่ม 7 ห้อง ได้แก่ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

1.1.1.4 กลุ่ม 9 ห้อง ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

1.1.2 แบ่งแบบมีชื่อกันเป็นห้องๆ มีเพดานรอง ได้แก่ วัดกัลยาณมิตรแบ่งได้ 5 ห้อง วัดพิชัยญาติแบ่งได้ 5 ห้อง วัดกษัตริย์ราชแบ่งได้ 6 ห้อง วัดชนะสงคราม และวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ซึ่งแบ่งได้ 9 ห้อง

1.1.3 แบ่งแบบไม่มีชื่อกันและไม่มีเพดานรอง ได้แก่ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

1.1.4 แบ่งแบบไม่มีชื่อมีเพดานรอง ได้แก่ วัดเทพศิรินทราวาส

1.1.5 แบ่งแบบจตุรมุขมีชื่อกันไม่มีเพดานรอง ได้แก่ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

1.2 ลวดลายที่ปรากฏ

1.2.1 ลวดลายสมัยอยุธยา

1.2.1.1 ลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม

1.2.1.2 ลวดลายดาวและลายบัว

1.2.2 ลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์

1.2.2.1 ลวดลายอิทธิพลจีน

1.2.2.2 ลวดลายอิทธิพลตะวันตก

1.2.2.3 ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์

2. วัสดุ กลวิธีและสีที่ใช้

2.1 วัสดุและกลวิธี

2.1.1 ฉลุลายปิดทองบนพื้นเรียบ

2.1.2 จำหลักไม้ปิดทองบนพื้นเรียบ

2.1.3 จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก

2.1.4 เขียนสีบนพื้นเรียบ

2.1.5 หล่อโลหะปิดทอง

2.1.6 ปูนปั้นปิดทอง

2.2 สีที่ใช้ ประกอบด้วย สีทอง สีเหลือง สีแดง สีเขียว สีเปลือกมังคุด สีฟ้าอ่อน สีฟ้าเข้ม สีน้ำเงิน สีชมพู สีส้ม สีน้ำตาลอ่อน สีน้ำตาลเข้ม สีม่วงเข้ม สีดำ สีขาว

จากการจัดกลุ่มตามหัวข้อ ที่กล่าวมา สรุปได้ดังนี้

1. วัดที่สร้างในสมัยอยุธยา

1.1 การแบ่งช่องลาย

จากการศึกษาพบว่าวัดที่สร้างในสมัยอยุธยามีการแบ่งช่องลายโดยมีชื่อกัน มีเพดานรองแบ่งเป็น 9 ห้อง และ 6 ห้อง

1.1.1 วัดหน้าพระเมรุราชิการาม แบ่งช่องลาย 9 ห้องแบบมีชื่อกัน มีเพดานรอง ทุกห้องมี ลวดลายเหมือนกันหมด

1.1.2 วัดกษัตราธิราช แบ่งช่องลาย 6 ห้อง แบบมีชื่อกัน มีเพดานรอง ลวดลาย ห้องที่ 2-3 การตกแต่งมีลวดลายเหมือนกับ ห้องที่ 1 ห้องที่ 5-6 การตกแต่งมีลวดลายเหมือนกับห้องที่ 4

1.2 ลวดลาย

1.2.1 วัดหน้าพระเมรุราชิการาม ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งประกอบด้วยลวดลายส่วน พื้นและลวดลายระหว่างเสา ส่วนพื้นประกอบด้วยลวดลายบัวจงกลดอกใหญ่ประดับอยู่กึ่งกลางของห้องล้อมรอบ ด้วยดาวดอกจอก 12 ดวง อยู่ภายในกรอบย่อมุมไม้สิบสองลวดลายกลีบบัวและลูกขนานบ มุมทั้ง 4 ประกอบด้วย ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ และลายก้านขดภายในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนประดับด้วยลวดลายดาวดอกจอกและลาย เปลว

1.2.2 วัดกษัตราธิราช ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ เพดานห้องที่ 1-3 ได้แก่ ลวดลายบัวจงกลอยู่ภายในช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ซึ่งอยู่กึ่งกลางของห้องเพดาน ล้อมรอบด้วยลาย ดาวดอกจอก 12 ดวงวางอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กเท่าๆกันล้อมรอบทั้ง 4 ด้านๆละ 4 ดวง ในส่วนเส้น กันลวดลายเป็นลายลูกขนานบและปล้องอ้อยวางกันระหว่างลวดลาย ตรงมุมที่เป็นจุดตัดกันทุกมุมเป็นลวดลาย ประจำยาม ส่วนเพดานห้องที่ 4-6 ประกอบด้วยลวดลายกลีบบัว 8 กลีบจำนวน 5 ดวง วางอยู่กึ่งกลาง 1 ดวงและ ตรงมุมทั้ง 4 มุมละ 1 ดวง วางลวดลายโดยมีเส้นกันเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัส 12 ช่อง มีขนาดเท่าๆกัน บริเวณมุมที่เป็นจุดตัดกันทุกมุมเป็นลวดลายประจำยาม ช่องลายระหว่างเสาประกอบด้วยลายดาวรังแตน 9 ดวงอยู่ในรูป สี่เหลี่ยมผืนผ้า บริเวณขอบเป็นลวดลายลูกขนานบ 2 แถวกึ่งกลางของลายลูกขนานบเป็นดาวดอกจอกขนาดเล็กคั่น ด้วยลายกระจิงกลีบขนุน ส่วนเพดานรองประกอบด้วยลวดลายดาวกลีบบัว 8 กลีบและลวดลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลวดลายประจำยามก้ามปู ชื่อประกอบด้วยลวดลายดาวดอกจอก หัวชื่อเป็นลวดลายประจำยาม ลวดลายพุ่มข้าว บิณฑ์ ลวดลายกระจิงตาอ้อย และลวดลายกนก

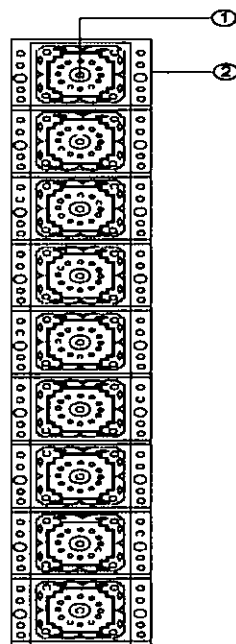
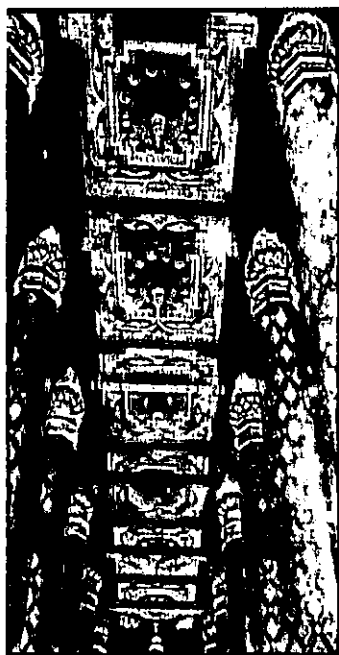
1.3 วัสดุและกลวิธี กลวิธีที่ใช้ในการตกแต่งเพดานได้แก่ จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกสี ฉลุลายปิด ทอง และจำหลักไม้ปิดทอง

1.3.1 วัดหน้าพระเมรุราชิการาม เพดานหลักใช้วิธีใช้วิธีจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกสีขาว ลายจำหลักไม่มีสีทอง พื้นสีน้ำตาล ลวดลายระหว่างเสาใช้วิธีฉลุลายปิดทองบนพื้นสีน้ำตาลแดง

1.3.2 วัดกษัตราธิราช เพดานห้องที่ 1-3 ใช้วิธีจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกสีขาวบริเวณ พื้นในลวดลายกากบาทประดับกระจกสีเขียว เพดานห้องที่ 4-6 ใช้วิธีการจำหลักไม้ปิดทองและฉลุลายปิดทองบน พื้นสีแดง ลวดลายระหว่างเสา ใช้วิธีการจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกสีขาว ลวดลายชื่อและเพดานรองใช้ วิธีการฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดสมัยอยุธยา ดังภาพประกอบที่ 1-14

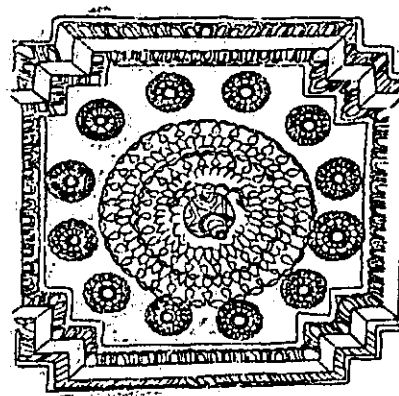
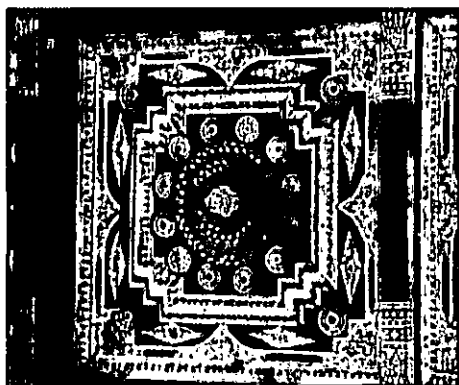
วัดหน้าพระเมรุราชิการาม

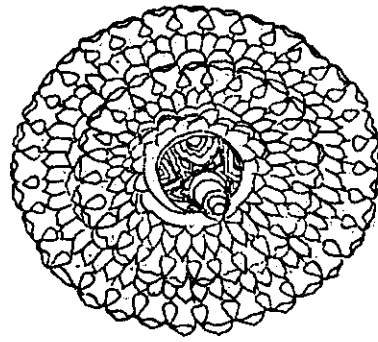
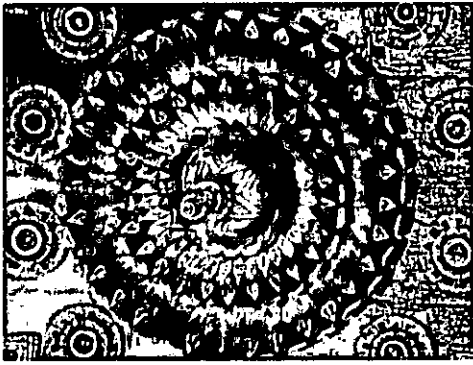
ภาพประกอบ 1 เพดานวัด หน้าพระเมรุราชิการาม

ภาพประกอบ 2 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

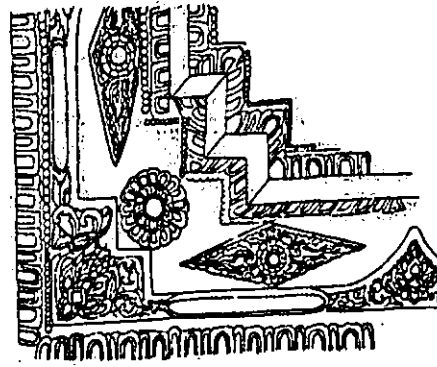
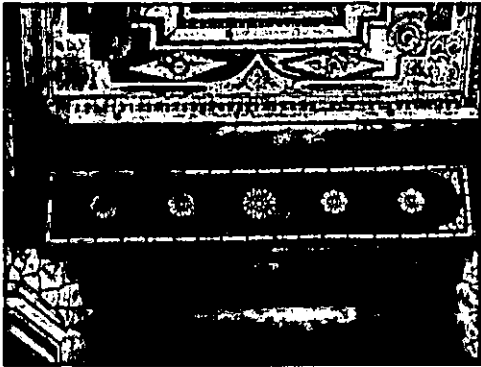
1. เพดานหลัก
2. เพดานรอง

ภาพประกอบ 3 ลวดลายเพดานหลัก

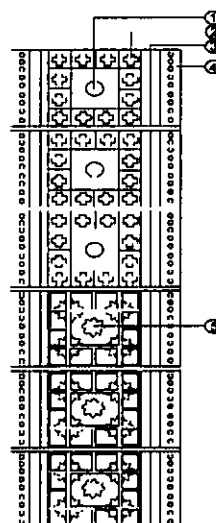
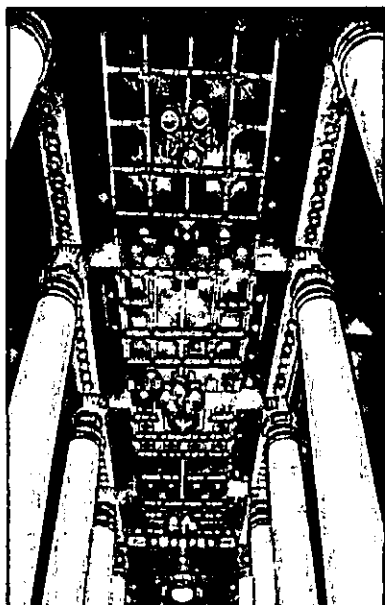

ภาพประกอบ 4 ลายกึ่งกลางเพดานหลัก จ้าหลักไม้ปิดทองประดับกระจก

ภาพประกอบ 5 กระเบาะย่อมุมไม้สิบสองจ้าหลักไม้ปิดทองประดับกระจก

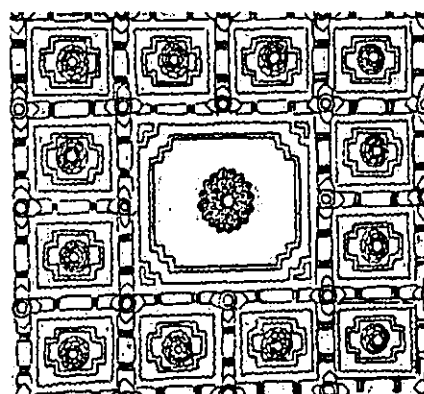
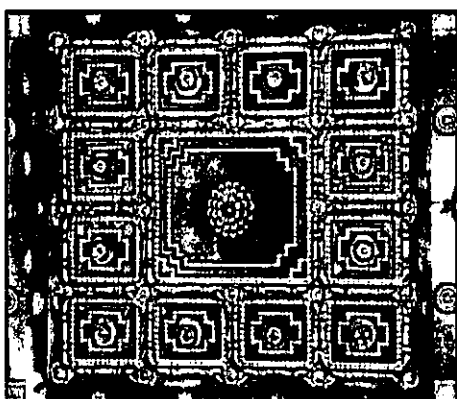
วัดกษัตราธิราช

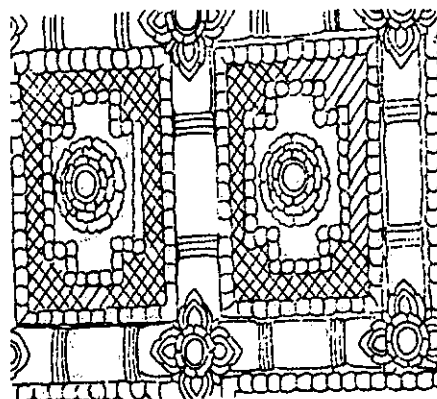
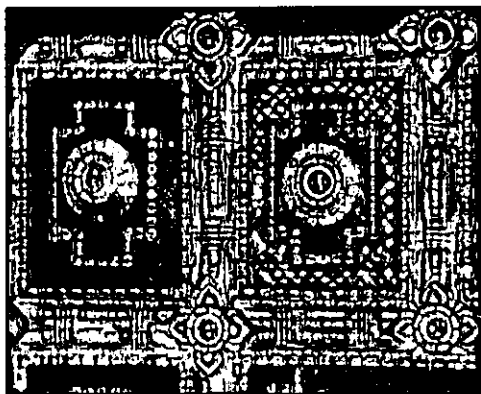
ภาพประกอบ 6 เพดานวัดกษัตราธิราช

ภาพประกอบ 7 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

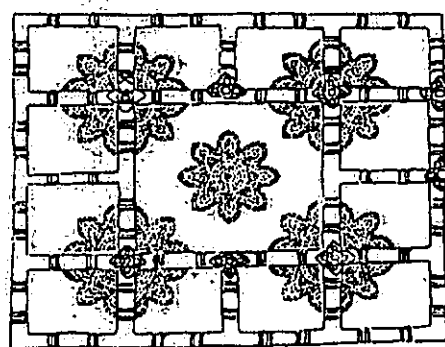
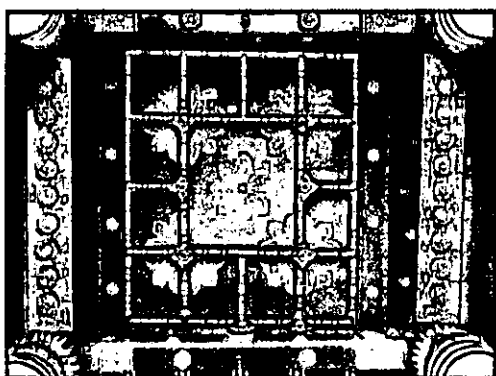
1. เพดานหลักช่องที่ 1-3
2. ลายรอบคอกกลาง
- 3-4 เพดานรอง
5. เพดานหลักช่องที่ 4-6

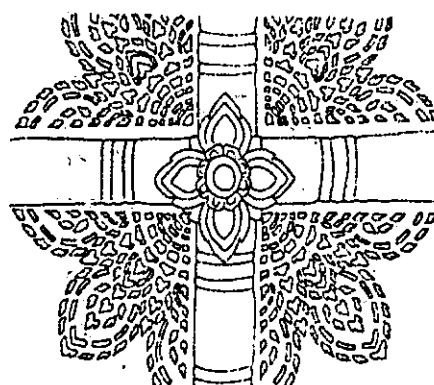
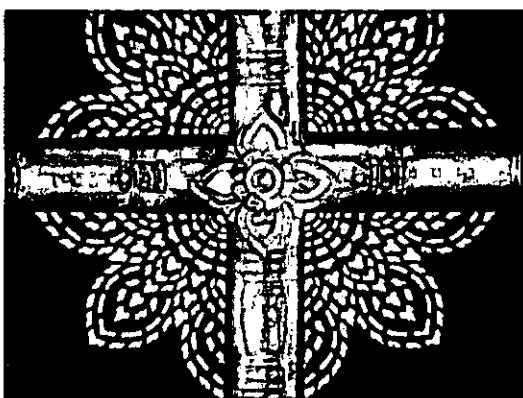
ภาพประกอบ 8 ลวดลายเพดานหลัก ช่องที่ 1-3 จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก

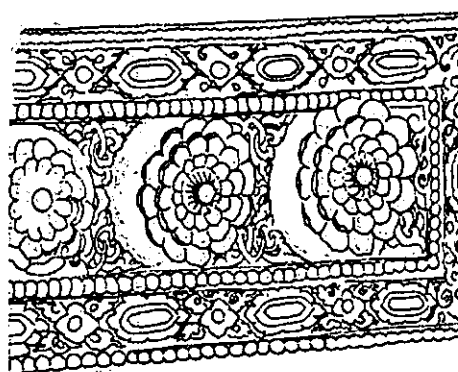
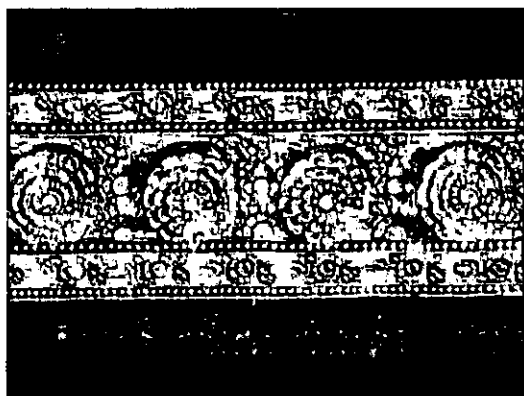
ภาพประกอบ 9 แบบขยายลวดลายเพดานหลัก

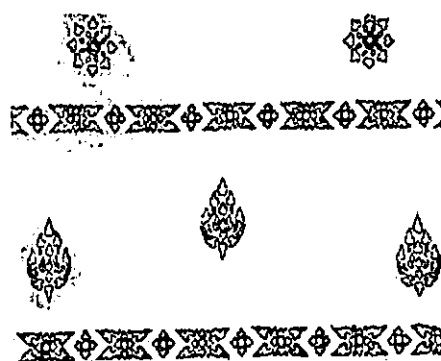
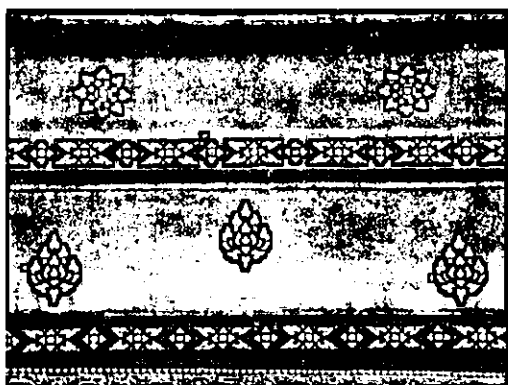
ภาพประกอบ 10 ลวดลายเพดานหลักช่องที่ 4-6

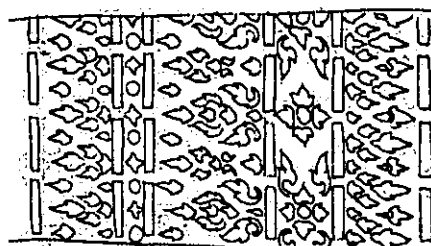
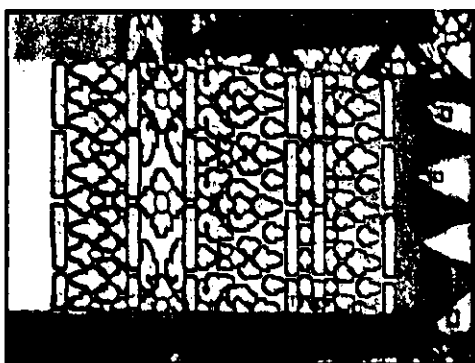
ภาพประกอบ 11 แบบขยายลวดลายระหว่างมุมของเพดานหลัก

ภาพประกอบ 12 ลวดลายเพดานรองจำหลักไม้ปิดทองประดับกระเจก

ภาพประกอบ 13 ลวดลายเพดานรอง ฉลุลายปิดทองบนพื้นสี

ภาพประกอบ 14 ลวดลายหัวข้อ ฉลุลายปิดทองบนพื้นสี

2. วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1-2

2.1 การแบ่งช่องลาย

จากการศึกษาพบว่าวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1-2 แบ่งช่องลายโดยมีชื่อกันและมีเพดานรองระหว่างช่องลาย ในแต่ละห้องมีการรอบกันลวดลาย แบ่งเป็น 6 ห้อง และ 9 ห้อง

2.1.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แบ่งช่องลาย 9 ห้องในแต่ละห้องมี 3 กรอบลาย เป็นลายกระเบยย่อมุมไม้สิบสองมีการเว้นช่องไฟเท่าๆกัน

2.1.2 วัดบวรนิเวศวิหาร แบ่งช่องลาย 6 ห้อง มีชื่อกัน 6 ชื่อรวมทั้งชื่อที่ติดกับผนังทั้ง 2 ด้าน ทุกห้องมีลวดลายเหมือนกันทั้งหมด ลวดลายบนตัวชื่อมีความแตกต่างจากลวดลายในห้องเพดาน บริเวณคานถัดจากคอสองแบ่งเป็น 6 ช่องลาย รวม 2 ด้านเป็น 12 ช่องลาย เพดานชั้นที่ 2 ถัดจากคานแบ่งเป็นด้านละ 6 ช่อง ช่องละ 1 คู่ รวม 2 ด้านเป็น 12 ช่อง

2.1.3 วัดชนะสงคราม แบ่งช่องลาย 9 ห้องโดยมีการล้อมรอบและกันด้วยชื่อระหว่างห้อง แต่ละช่องถัดจากคอสองมีช่องลายระหว่างเสาด้านล่างช่องส่วนเพดานรองทั้งสองข้างเป็นช่องลายขนาดใหญ่มีการแบ่งย่อยออกเป็นช่องลูกฟักเท่าๆกันตลอดแนว

2.2 ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเพดาน

ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเพดานประกอบด้วยลวดลายในจิตรกรรมไทย

2.2.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งเพดานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

- ส่วนพื้น
- ส่วนที่เป็นลายจำหลักไม้

ส่วนพื้นประกอบด้วย ลายตาข่ายหรือลายราชวัตร ประจำยามปิดทองหน้าพื้นสีแดงลวดลายตาข่ายด้านในอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

เส้นตาข่ายประกอบไปด้วย ลวดลาย ดอก สี่ กลีบ สลับกับลวดลายประจำยามกำมปู อยู่ในรูปของสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นเส้นตรง ซึ่งเส้นตรงแต่ละเส้นไขว้กันเป็นเส้นตาข่าย

- พื้นเพดานส่วนที่หักมุมระหว่างเพดานและผนัง ประกอบด้วยลายกรวยเชิงซ้อนลายทุกๆเชิง ปิดทองบนพื้นสีแดงลักษณะเป็นเส้นตาข่าย ไขว้กันบริเวณกึ่งกลางของตาข่ายเป็นลวดลายกรวยเชิง บริเวณที่ไขว้กันปิดทับด้วยลายดอกสี่กลีบ

- ลายตาข่ายประจำยามปิดทอง พื้นช่องไฟระหว่างเส้นตาข่ายทาสีแดง
- ลายกรวยเชิงซ้อนปลายทุกเชิงปิดทอง พื้นลายทาสีเปลือกมังคุด
- ลายหน้ากระดานเป็นแนวขวางปิดทองทุกแนวทาสีพื้นลายด้วยสีเขียวสลับแดง

ส่วนที่เป็นลายจำหลักไม้

- ลายกรอบกระเบยย่อมุมไม้สิบสองล้อมดาวประธานและดาวบริวารหน้ากรอบกระเบยมีตัวบังคับประดับด้วยลายลูกฟักประจำยามกำมปูขอบด้านในของกรอบกระเบยเป็นตัวบัวประดับด้วยลายบัวรองและมีกรอบตัวบังคับ

- หัวชื่อประกอบด้วยลายกรวยเชิงหรือกรวยเชิง เป็นลวดลายที่อยู่ในรูปทรงกรวย ปลายแหลม ลายเชิง 1 ชั้นอยู่บริเวณด้านปลายสุดของชื่อ มีสีทองบนพื้นสีแดง สลับด้วยลวดลายประจำยามกำมปู ซึ่งอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยงมุมตัดกันด้วยลายประจำยามลายดอกสี่กลีบขนาดกว้างด้วยลายเส้นประ มีสีทองบนพื้นสีฟ้าเข้มต่อจากนั้น เป็นลวดลายกรวยเชิงอยู่ในรูปทรงกรวยปลายแหลมแต่มีขนาดความยาวมากกว่าลวดลายกรวยเชิงที่อยู่ด้านปลายสุดของชื่อคั่นจังหวะด้วยลายกระจิงซึ่งอยู่ในโครงสร้างสามเหลี่ยม ลายกรวยเชิงเป็นลวดลายที่นิยมใช้บริเวณเชิงผ้าหรือเชิงของเสากภายในอาคาร สถาปัตยกรรม ลักษณะลายเป็นรูปทรงกรวยผสมกันระหว่างแม่ลายกนกและลายกระกระจิงแต่มีขนาดยาวและเรียวแหลมกว่าสลับกับลวดลายอื่นแทรกระหว่างลาย

กรวยเชิงแต่ละตัว ปฏิภาทร จาระดาษ (2539 : 81) กล่าวว่าลวดลายกรวยเชิงนิยมประดับที่เชิง เสา ช่อ แป ของ โปสต์ วิหาร ประดับที่ฝักระบาย ของฉัตรผ้า ฉัตรโลหะ ปากกระบอกปืน และสิ่งอื่นๆอีกมาก บางแห่งเขียนว่า กรวยเชิง จากนั้นต่อด้วยลายประจำยามก้ามปูสลับด้วยลายกลีบดอกขนาบข้างด้วยเส้นประ มีสีทองบนพื้นสีฟ้าเข้ม ต่อจากนั้นเป็นลวดลายประจำยามก้ามปู ซึ่งอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเส้นทแยงของสี่เหลี่ยมตัดกันตรงมุม มีสีทองบนพื้นสีฟ้าอ่อน จากนั้นลวดลายประจำยามก้ามปู สลับด้วยลวดลาย ดอก สี กลีบ และขนาบข้างด้วยเส้นประ มีสีทองบนพื้นสีฟ้าเข้ม จากนั้นต่อด้วยลวดลายกระจังซึ่งอยู่ในรูปสามเหลี่ยมวางต่อเรียงเป็นแนวเดียวกันขนาบข้างด้วยเส้นประมีสีทอง บนพื้นสีฟ้าอ่อน

- ตัวช่อ เป็นลายราชวัตร ดอกกลอย หรือ ลวดลายตาข่าย ลวดลายเป็นเส้นตาข่ายประกอบด้วย ลวดลายประจำยาม ดอก สี กลีบวางสลับกันเป็นเส้นไขว้เป็นรูปตะแกรง ไขว้กันแบบตาข่ายบริเวณจุดตัดของเส้น เป็นลวดลายประจำยามอยู่ภายในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า มี สีกลีบสลับกึ่งกลางเป็นรูปวงกลม ส่วนลวดลายด้านใน ของตาข่ายประกอบด้วยลวดลายประจำยาม ดอกกลอยอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเส้นทแยงมุมตัดกัน กึ่งกลางเป็น ลวดลาย ดอกกลอย 8 กลีบ มีรูปวงกลมอยู่ด้านในตรงมุมทั้งสี่ ประกอบด้วยลวดลาย ดอกกลอยมี 3 กลีบ จัดวางเข้า มุมพอดีลวดลายทั้งหมด มีสีทอง พื้นสีแดง ลวดลายราชวัตร เป็นลายที่ใช้กับลายผ้า ลายกระเบื้อง ลายแผงช่อง ลม หรือใช้เป็นลายพื้นราบนั้หน้ากระดาน

- ช่อเล็ก ประกอบด้วยลวดลาย ดอกกลอย 8 กลีบ มี 2 ขนาด วางสลับกันไป ภายในของดอกกลอย เป็นรูปวงกลม มีรัศมี 8 แฉกทั้ง 8 กลีบ ในแต่ละกลีบปรากฏ ลวดลายกระจังตาข่าย ซึ่งอยู่ในโครงสร้างของรูป สามเหลี่ยมด้านเท่า มีการบากมุม เล็กน้อย ลักษณะลวดลายไม่แสดงรายละเอียดด้านในของลวดลายต่อจากนั้น เป็นลายเส้นสามเหลี่ยมอยู่ด้านบนของลวดลายกระจัง ลวดลายทั้งหมดมีสีขาวพื้นมีสีแดง ลวดลายดอกกลอย มีความสัมพันธ์กับลายอื่นๆ ในการเขียนลายไทยเช่นลายดอกดวง ลายดาว เป็นลายที่ช่วยให้ลายอื่นๆเด่นชัด เรียกว่าลายพื้น ส่วนใหญ่ นิยมใช้ในบริเวณพื้นที่กว้างๆ เช่น พื้น ผนัง พื้นผ้าเพดานสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ลวดลายที่อยู่ในรูปทรงกลม เช่น ลวดลายดาว มักใช้กับเพดาน และลวดลายที่อยู่ในรูปทรงอิสระ เช่น ลวดลาย ช่อดอกกลาย ลายดอกไม้ร่วง มักใช้กับบริเวณผนัง ลวดลายดอกกลอย มักใช้ประดับตกแต่ง พื้นที่เพื่อบูชาแล้วไม่ให้ว่าง โล่ง สามารถประกอบกับลวดลายอื่นได้ เช่นลายดอกไม้ร่วง ลายดาวล้อมเดือน ใช้สำหรับเป็นลวดลายผ้า ลวดลายผนัง ลวดลายเพดาน ลวดลายกระเบื้อง หรือลวดลายอื่นๆได้อีก

- ลายดาวเพดานประกอบด้วยดาวประธานอยู่ตรงกลางล้อมรอบด้วยดาวบริวาร 8 ดวง ดาว ประธานประดับอยู่ในจุดศูนย์กลางของกรอบกระเบยมุมไม้สิบสอง เป็นช่อดอกบัวทิพย์ขนาดใหญ่มีลักษณะเป็น บัวจงกลมีกลีบประกอบขึ้นมา 3 ชั้นแต่ละชั้นมีจำนวนกลีบ 16 กลีบ ลักษณะของกลีบปลายเรียวแหลม และเวดขึ้น เหมือนกับปลายของหัวรองเท้าพระมหากษัตริย์ ในอดีตซึ่งเรียกว่าเกือกพวง กึ่งกลาง ของดวงดาวประดับกระจะมี สีเงินเป็นรูปทรงกระบอกปลายเรียวเล็ก ล้อมรอบด้วย ลวดลายลูกขนาบ ส่วนดาวบริวารซึ่งล้อมรอบดาวประธาน และดาวบริวารช่องไฟระหว่างลายกรอบกระเบยมุมไม้สิบสองเป็นดาวดอกจอก มีจำนวน 8 ดวงและวางคั่น ระหว่างกรอบกระเบยอีกจำนวน 5 ดวงเป็นดาวดอกจอก มีกลีบสลับซ้อนขึ้นมา 3 ชั้น แต่ละชั้นมีจำนวนกลีบ 12 กลีบ ลักษณะของกลีบส่วนโคนมีขนาดเล็ก ส่วนปลายมีขนาดใหญ่และแหลมเป็นงานจำหลักไม้ ด้านในของ กลีบประดับกระจกสีฟ้าอมม่วงTone สีอ่อน กึ่งกลางของดวงดาวประดับกระจกสีเดียวกัน เป็นรูปทรงกระบอก ปลายเรียวเล็ก ล้อมรอบด้วยลวดลายลูกขนาบเช่นเดียวกับลายดาวจงกล ลายดาวดอกจอก เป็นดาวชนิดที่เล็ก ที่สุด ใช้สำหรับเป็นไส้แกนกลางของลายดาวอื่นๆ ลักษณะของกลีบดาวเป็นลายบัวพันยักษ์ วางเป็นรัศมีโดยรอบ ลวดลายดาวเมื่อนำไปประดับตกแต่งบนพื้นเพดานในบริเวณต่างๆ ก็จะเรียกชื่อไปตามบริเวณนั้นประกอบไปด้วย ดาวใหญ่ ดาวล้อมลายมุม ช่อกรอบแวน ลักษณะของลวดลายทั้งหมดไม่แสดงรายละเอียดเป็นเทคนิคลุลายปิด ทองแบบสมัยรัตนโกสินทร์

2.2.2 วัดชนะสงคราม

กรอบช่องลายพาดน ประกอบด้วยลายหน้ากระดานลูกฟัก คิ้วบัวกระจังตาอ้อยปิดทองบนพื้นสีแดง กรอบด้านในประกอบด้วย ลายกระจังตาอ้อย อยู่ในรูปโครงสร้างสามเหลี่ยมด้านเท่า ลักษณะลวดลายได้แนวความคิดมาจาก ฑาของปล้องอ้อย ลวดลายไม่แสดงรายละเอียด มีการวางลายกระจังในแนวเดียวกันคั่นด้วย ลวดลายวงกลมตลอดแนว กรอบพาดนด้านนอก ประกอบด้วยลายหน้ากระดานลูกฟักอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมคั่นด้วย ลายประจำยามก้ามปูลวดลายมีสีทอง พื้นมีสีแดง

พื้นพาดน ประกอบด้วยลวดลายราชวัตรหรือตาข่ายประจำยามปิดทองบนพื้นสีแดงและลวดลายดาวรูป กลีบบัว 7 ดวง ลวดลายเป็นตาข่ายหรือรั้วตาข่ายประกอบด้วยลวดลายประจำยามก้านขดและ ดอก สี กลีบอยู่ใน สี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยงมุมตัดกันกึ่งกลางเป็นรูปวงกลม สลับกับลวดลายประจำยามก้ามปู อยู่ในโครงสร้าง สี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยงมุมตัดกันกึ่งกลางเป็นรูปวงกลม ด้านข้างทำสีกดกลายเป็นนกกลีบทัว ลวดลายประจำ ยามดอกสีกลีบ วางสลับกับลวดลายประจำยามก้ามปูเป็นเส้นแนวทแยงเป็นรูปตะแกรง ไขว้กันแบบตาข่าย บริเวณจุดตัดของเส้นเป็นลวดลายประจำยาม อยู่ในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยงมุมตัดกันมีสีกลีบกึ่งกลางเป็น รูปวงกลม ส่วนลวดลายด้านในตาข่ายประกอบด้วยลวดลายประจำยามดอกกลอยอยู่ภายในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเส้น ทแยงมุมตัดกัน กึ่งกลางเป็นลวดลายดอกกลอย 8 กลีบมีรูปวงกลม อยู่ด้านในตรงมุมทั้ง 4 ประกอบด้วยลายดอก กลอย 3 กลีบจัดวางเข้ามุมพอดีกึ่งกลางพาดน ประกอบด้วยลวดลาย รูปกลีบบัวจำนวน 7 ดวง วางเรียงกัน โดย เว้นระยะช่องไฟ เท่ากันทุกดวง ลวดลายดาวอยู่ในรูปทรงวงรี เป็นรูปกลีบบัว ซ้อนกัน 3 ชั้น ชั้นในสุดมี จำนวนกลีบ 16 กลีบ ชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 มีจำนวนกลีบชั้นละ 32 กลีบ กึ่งกลางของดาวเป็นรูปวงกลม 2 วง ซ้อน กัน ล้อมรอบด้วยกลีบบัว 6 กลีบมีพื้นอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยง มุมตัดกัน มีขนาดใหญ่ลายมุมมี 4 มุม ประกอบด้วยลวดลายประจำยาม ค้างคาวมุม ลวดลายทั้งหมดมีสีทอง พื้นมีสีแดงเป็นลายตาข่ายประจำยามปิด ทองบนพื้นแดง ภายในลายประจำยามประกอบด้วยลายที่แตกต่างกันคือ ลายประจำยามตัวใหญ่เป็นลายบัวจงกล ล้อมรอบด้วยลายค้างคาวทั้ง 4 มุม ลายประจำยามรองเป็นลายประจำยามราชวัตร ส่วนรั้วตาข่ายเป็นลายประจำ ยามก้านขด

บื้อ หัวข้อทั้งสองด้านประกอบด้วยลายกรวยเชิงขนาดเล็กมีสีทองบนพื้นสีเปลือกมังคุด ลวดลายกรวย เชิงหรือกรวยเชิงอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกรวยปลายแหลมคั่นด้วยลวดลายหน้ากระดานสีทองบนพื้นสีแดง จากนั้นเป็นลวดลายหน้ากระดาน สีทองพื้นสีเขียวเทอคือย และลายหน้ากระดาน สีทองบนสีแดง ถัดมาเป็น ลวดลายกรวยเชิงขนาดใหญ่อยู่ ในโครงสร้างของรูปทรงกรวย ปลายแหลม มีสีทองพื้นสีเขียว จากนั้นคั่นด้วย ลวดลายหน้ากระดานสีทองพื้นสีแดงลวดลายหน้ากระดาน มีสีทอง บนพื้นสีเปลือกมังคุดและลวดลายหน้ากระดาน สีทองบนพื้นสีแดงตามลำดับซึ่งขนาดของลวดลายมีขนาดเล็กเป็นลายเส้นลวดคั่นลวดลายกรวยเชิง ถัดมา เป็น ลวดลายกรวยเชิงอยู่ในโครงสร้างรูปทรงกรวยปลายแหลมมีขนาดใหญ่ สีทองบนพื้นสีเขียวอมฟ้า จากนั้นคั่นด้วย ลวดลายหน้ากระดาน สีทองบนพื้นสีแดงลวดลายหน้ากระดานสีทองบนพื้นสีเหลืองอ่อน และลวดลายหน้ากระดาน บนพื้นสีแดงถัดมาเป็นลวดลายประจำยามครึ่งซีก อยู่ในโครงสร้างของรูปทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนด้วย ลวดลายกระจัง พื้นมีสีเขียว จัดวางในลักษณะ แนวเดียวกับลวดลายกรวยเชิง

- หัวข้อประกอบด้วยลวดลายราชวัตร หรือลวดลายตาข่ายดอกกลอย ลวดลายเส้นตาข่ายหรือรั้วตาข่าย ประกอบด้วยลวดลายประจำยามก้านขดและลายดอกสีกลีบ อยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเส้นทแยงตัด กันกึ่งกลาง เป็นวงกลมสลับกับลวดลายประจำยามก้ามปูอยู่ในโครงสร้างของสี่เหลี่ยมด้านเท่าเส้นทแยงมุมตัดกัน กึ่งกลางเป็นรูปวงกลมด้านข้างทั้ง 4 ดอกกลายเป็นนกกลีบทัว ลวดลายประจำยามดอกสีกลีบวางสลับลวดลาย ประจำยามก้ามปูเป็นเส้นตรงแนวทแยง เป็นรูปตะแกรงไขว้กันแบบตาข่าย บริเวณจุดตัดของเส้นเป็นลวดลาย ประจำยามอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยงมุมตัดกันมีสีกลีบกึ่งกลางเป็นรูปวงกลม ส่วนลวดลายภายในช่อง ตาข่าย ประกอบด้วยลวดลายดอกกลอย ดาวกลีบบัวอยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าซ้อนกัน 3 ชั้น ชั้นใน

สุดมีจำนวนกลีบ 16 กลีบ ชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 มีจำนวนกลีบชั้นละ 32 กลีบ กึ่งกลางของดาวเป็นรูปร่างกลม 2 วง ซ้อนกัน ล้อมรอบด้วยกลีบบัว 6 กลีบ มีพื้นอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยงมุมตัดกัน มีขนาดใหญ่ลายมุมมี 4 มุมประกอบด้วยลวดลายประจำยาม ค้างคาวมุม ลวดลายทั้งหมดมีสีทอง พื้นมีสีแดงกึ่งกลางเป็นลวดลายดาวกลีบ บัวซ้อนกัน 3 ชั้น ชั้นในสุดมีจำนวนกลีบ 8 กลีบ ชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 มีจำนวนกลีบชั้นละ 32 กลีบ ด้านในสุดเป็น วงกลมมุมทั้งสี่เป็นลวดลายค้างคาวมุม ลายค้างคาวเป็นลายที่ใช้ประดับตกแต่งตามมุมของสิ่งต่างๆ เช่น เพดาน หรือกรอบภาพ โครงสร้างของลวดลายจะอยู่ในรูปของสามเหลี่ยม มุมฉากลวดลายซีกซ้ายและซีกขวามีลักษณะ เหมือนกันและเท่ากันมี 2 แบบ คือ ลวดลายค้างคาวที่เขียนเป็นรูปค้างคาวจริงและลวดลายค้างคาวที่ประดิษฐ์ ขึ้นมาเป็นลายกระหนก

ช่องลายระหว่างเสา ประกอบด้วยลายหน้ากระดานลูกฟักเป็นลายกรอบ ส่วนพื้นเป็นลายตาข่ายประจำ ยามดอกจอก ปิดทองบนพื้นสีเปลือกมังคุดช่องลายระหว่างเสา เป็นลวดลายลูกฟักอยู่ในโครงสร้างของรูปทรง สี่เหลี่ยมผืนผ้า วางลวดลายในแนวนอนกึ่งกลางเป็นลายดอก มีจำนวน 8 กลีบ ด้านในเป็นรูปร่างกลม ลวดลาย ด้านซ้ายและด้านขวาของลวดลายดอกเป็นลาย กนก 2 ตัว และลวดลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลวดลายประจำยามก้ามปู ประกอบด้วยลายประจำยามอยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่ามีจำนวน กลีบ 4 กลีบ มีวงกลมอยู่กึ่งกลาง ของดอกด้านข้างทั้ง 4 แดกลายเป็นกนก 4 ตัว มีกรอบลวดลายคันทั้ง 4 ด้าน ลวดลายภายในที่ปรากฏ เป็น ลวดลายประจำยามครึ่งซีกลวดลายกรอบด้านในสุด เป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนพื้นด้านในเป็นลวดลายราชวัตร หรือลายตาข่ายประจำยามดอกจอกมีจำนวน 3 ช่องประกอบด้วย ลวดลายเส้นตาข่ายหรือริ้วตาข่าย เป็นลวดลาย ประจำยามก้ามปูลายกนกและลายดอกสี่กลีบ อยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเส้นทแยงมุมตัดกันวาง สลับกันในแนวเส้นตรงวางทแยงไขว้กันเป็นรูปตะแกรงแบบตาข่าย บริเวณจุดตัดของเส้นเป็นลวดลายประจำยาม อยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยงมุมตัดกัน มีจำนวนกลีบ 4 กลีบลวดลายภายในช่องตาข่าย ประกอบด้วยลวดลายประจำยามดอกจอกอยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า เส้นทแยงมุมตัดกันกึ่งกลาง เป็นลายดาวดอกจอกด้านในสุดเป็นรูปร่างกลม มีจำนวนกลีบ 4 กลีบชั้นต่อมามีจำนวนกลีบ 12 กลีบ มุมทั้ง 4 เป็นลายค้างคาวมุม ลวดลายทั้งหมดมีสีทอง พื้นสีน้ำตาล

เพดานรอง แบ่งย่อยออกเป็นช่องลูกฟักประกอบด้วยลวดลายต่างๆคือ

- ช่องลูกฟักใหญ่อยู่ตรงแถวกลางล้อมรอบด้วยลายลูกฟักสลับกับลายประจำยามก้ามปู ส่วนลายพื้น ประกอบด้วยลายค้างคาวมุมทั้ง 4 มุม ลายกุดั่นวงกลมตัวใหญ่ ลายกุดั่นแปดทิศตัวกลางและลายประจำยามตัว เล็ก

- ช่องลูกฟักเล็กประกอบด้วยลายกรอบเป็นลายประจำยามก้ามปู ทั้ง 4 มุมเป็นลายค้างคาวมุมพื้นเป็น ลายกุดั่นวงกลมคันด้วยลายประจำยาม

กรอบลาย ประกอบด้วยลวดลายลูกฟัก สลับกับลายประจำยามก้ามปู ช่องลูกฟักประกอบด้วยลวดลาย ต่างๆคือ

- ช่องลูกฟักใหญ่อยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าลวดลายประจำยามก้ามปู ลายประจำยาม อยู่ใน โครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเส้นทแยงมุมตัดกัน ด้านข้างทั้ง 4 ด้านแดกลายเป็นลายกนก 4 ตัวลวดลายมุม ทั้ง 4 เป็นลวดลายค้างคาวอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงสามเหลี่ยมมุมฉาก ด้านในเป็นลวดลายประจำยาม ส่วน ลายพื้นประกอบด้วยลวดลายกุดั่น อยู่ในโครงสร้างของรูปทรงวงกลมมีขนาดใหญ่ มีการซ้อนกลีบ 2 ชั้น กึ่งกลาง เป็นรูปร่างกลมล้อมด้วยกลีบ จำนวน 8 กลีบ ถัดมาเป็นกลีบดอกมีจำนวนกลีบ 16 กลีบ ชั้นที่ 2 มีจำนวนกลีบ 16 กลีบ ลวดลายกุดั่น มีจำนวน 2 ดอกสลับ ด้วยลวดลายดาว 8 แฉก 3 แถวๆละ 3 ดวงด้านบนและด้านล่างของ ลวดลายกุดั่นอีกด้านละ 1 ดวง และลวดลายประจำยามขนาดเล็ก 2 แถว ๆ ละ 4 ดวง ซึ่งแต่ละดวงจะวางอยู่ บริเวณพื้นที่ว่างระหว่างลวดลายกุดั่นขนาดใหญ่ และลวดลาย 8 แฉก

เขตานรองด้านต่อกับผนังพระอุโบสถ ประกอบด้วยลวดลายกุดั่นขนาดใหญ่ ปรากฏอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงวงกลม กึ่งกลางเป็นรูปวงกลมขนาดเล็ก ล้อมรอบด้วยกลีบดอก จำนวน 3 ชั้น ชั้นในสุด มีจำนวน 8 กลีบ ชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 มีจำนวนกลีบดอกชั้นละ 16 กลีบจากนั้นเป็นลวดลายดาว จำนวน 2 ดวง ขนาบข้างลวดลายกุดั่น ลักษณะของลวดลายมีการซ้อนกลีบจำนวน 3 ชั้น ชั้นในสุด ประกอบด้วยวงกลมเล็กล้อมรอบด้วยกลีบดอก จำนวน 8 กลีบชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 มีจำนวนกลีบดอกชั้นละ 16 กลีบลายระหว่างดาวดวงที่ 3 เป็นลวดลายประจำยามจำนวน 8 ดอกวางในบริเวณเขตาน ลายกรอบเขตานประกอบด้วยลวดลายประจำยามก้ามปู อยู่ในโครงสร้างรูปทรงสี่เหลี่ยมด้านในเป็นรูปวงกลม มี 4 กลีบ ด้านที่ 4 แตกกลายเป็นกนก 4 ตัว ลวดลายประจำยามก้ามปูวางสลับกับลวดลายประจำยามมีลายเส้นลวดกันเป็นแนวเส้นตรง 2 เส้น ส่วนลายมุมด้านนอก ประกอบด้วยลวดลายประจำยามดอกสี่กลีบด้านในเป็นรูปวงกลมแตกใบ 4 ใบ และแตกลาย กนก ออกมา 4 ตัว ส่วนมุมด้านใน ทั้ง 4 มุม ของเขตานประกอบด้วยลวดลายค้ำควมมุม ปรากฏ อยู่ในโครงสร้างรูปสามเหลี่ยมมุมฉาก

2.2.3 วัดบวรนิเวศวิหาร ทุกองค์ประกอบลายใช้วิธีเขียนสีฉลุลายปิดทองบนสีพื้น

พื้นเขตาน ประกอบด้วยลวดลายดาวล้อมเดือน จำนวน 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มของดาวดวงใหญ่กึ่งกลางของกลุ่ม เป็นลายดาวกระจาย อยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลมมีกลีบซ้อนกัน 3 ชั้น ชั้นแรกมีจำนวนกลีบ 6 กลีบชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 มีจำนวนกลีบดอกชั้นละ 6 กลีบรวมเป็น 12 กลีบกึ่งกลางของดวงดาวเป็นรูปวงกลมกลีบมีลักษณะโค้งมนในรูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ปลายแหลม ลวดลายดาวที่ล้อมรอบดาวกระจาย ประกอบด้วยลายดาวรังแตงมีจำนวน 6 ดวง ลายดาวรังแตงอยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลมมีกลีบซ้อนกัน 3 ชั้น แต่ละชั้น มีจำนวนกลีบชั้นละ 6 กลีบกึ่งกลางของดวงดาวเป็นรูปวงกลม ลักษณะของกลีบ ส่วนโคนมีขนาดแคบ ส่วนปลาย กว้างและโค้งมน มีรอยหยักและแหลมตรงกึ่งกลาง ลวดลายคั่นระหว่างลายดาวแต่ละกลุ่ม ประกอบด้วยลวดลายประจำยาม ดอก สี่ กลีบ จำนวน 2 ดอกมีลายประจำยามดอกเล็กคั่นกลาง ลายดอกสี่กลีบ อยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยม กึ่งกลาง เป็นรูปวงกลมซ้อนกัน 2 รูป ลายเป็นกระจังตาอ้อย ด้านละ 1 กลีบมีจำนวน 4 กลีบ ลักษณะกลีบซ้อนกัน 2 ชั้น กลีบลายมีการบากขอบทุกกลีบและมีการแทรกใบระหว่างกลีบทั้ง สี่ ลายประจำยามดอกเล็ก อยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยม ด้านเท่าเส้นทแยงมุมตัดกัน กึ่งกลางเป็นรูปเหลี่ยมเล็กซ้อนอยู่ภายในมุมทั้ง สี่ เป็นกลีบดอก มีการบากขอบลายทั้ง 4 ดอก ลวดลายของมุมเขตานทั้ง 4 มุม ประกอบด้วยลวดลายค้ำควมมุมอยู่ในโครงสร้างสามเหลี่ยมมุมฉากด้านในเป็นลวดลายประดิษฐ์เป็นลายกระหนกกรอบลายเขตาน ประกอบด้วยลายกรอบลวด 2 เส้น ด้านในประกอบด้วยลวดลายกระจังอยู่ในโครงสร้างรูปสามเหลี่ยมด้านเท่าสลับด้วยลวดลายกระจังตัวเล็ก

ตัวช่อ ประกอบด้วยลวดลายราชวัติหรือลายตาข่ายด้านในเป็นลวดลายประจำยามดอกสี่กลีบ ลวดลายตาข่ายประกอบด้วยรูปสี่เหลี่ยมบากมุมตรงกึ่งกลางเข้ามา สลับกับรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าวางเป็นเส้นตรงแนวไขว้กันแบบตาข่ายกึ่งกลางตรงจุดตัดของเส้นปิดทับด้วยรูปสามเหลี่ยม ด้านในช่องตาข่ายเป็นลวดลายประจำยามดอกสี่กลีบอยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่ากึ่งกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ตรงมุมทั้งสี่เป็นกลีบดอกมีลักษณะปลายแหลมมีรอยบากเล็กน้อย ลักษณะของลวดลายทั้งหมดไม่แสดงรายละเอียดแต่จะอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงเรขาคณิต ลวดลายบริเวณกึ่งกลางของตัวช่อประกอบด้วยลวดลายประจำยามก้ามปู อยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเส้นทแยงมุมตัดกัน กึ่งกลางเป็นรูปวงกลมมีกลีบดอกสี่กลีบ ส่วนมุมทั้งสี่เป็นกลีบดอกประดับด้วยลวดลายกระจังด้านข้างทั้งสี่ออกลายเป็นกนกสี่ตัว ลวดลายทั้งหมดมีสีทองบนพื้นสีแดง

หัวช่อ ประกอบด้วยลายหน้ากระดานด้านในเป็นลายประจำยามดอกสี่กลีบอยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลม สลับกับลายดอกสี่กลีบที่อยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า จากนั้นเป็นลวดลายกรวยเชิง ถัดมาเป็นลายหน้ากระดาน 3 แนว แนวกลางเป็นลายประจำยามก้ามปูอีก 2 แนวที่ขนาบข้างเป็นลายประจำยามดอกสี่กลีบที่อยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าสลับกับลายประจำยามดอกสี่กลีบที่อยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลมจากนั้นต่อด้านลายกรวยเชิงอีกชั้นหนึ่ง ลักษณะของลายอยู่ในโครงสร้างรูปทรงกรวยปลายแหลม ห้อยไปทางด้านผนัง ถัดมาเป็น

ลวดลายหน้ากระดานอีกแนวหนึ่งซึ่งประกอบด้วยลายประจำยามดอกสี่กลีบที่อยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า สลับกับลายประจำยามดอกสี่กลีบอยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลม

ลวดลายระหว่างเสา ประกอบด้วยลายประจำยามอยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน กึ่งกลางเป็นลายดอกสี่กลีบ จากนั้นเป็นลายดอกประจำยามมีการบากมุมด้านริมเส้นขอบนอก ถัดมามุมทั้งสี่เป็นลายกระจังอยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกัน กรอบลายเป็นลายหน้ากระดานประจำยามก้ามปูครึ่งซีก ลายมุมทั้งสี่ประกอบด้วยลายกนก4ตัวอยู่ในโครงสร้างของรูปสามเหลี่ยมมุมฉาก

ลวดลายใต้ชื่อยาว ประกอบด้วยลวดลายจีนประเภทลายดอกไม้ได้แก่ ลายดอกท้อ ลายดอกโบตั๋น ลายผักผลไม้ม้วน ซึ่งได้แก่ ลูกท้อ หับหิม พักทอง ลายอื่นๆได้แก่ เมฆ งูก็กซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ลายสัตว์ได้แก่ ค้างคาว ลักษณะของลวดลายเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อ และมนุษย์ใช้แทนคำอวยพรให้แก่กัน รูปแบบของลวดลายถือเป็นสิ่งเสริมมงคลตามความเชื่อของจีน ได้แก่ การอวยพรให้มีความเจริญรุ่งเรือง มีความร่ำรวย มีลาภยศ มีอายุยืนยาว

ลวดลายเพดานรอง ประกอบด้วยลวดลาย2ส่วน คือส่วนที่ต่อจากลวดลายใต้ชื่อยาวประกอบด้วยส่วนที่เป็นไม้ระแนง เป็นลายหน้ากระดาน ประจำยามก้ามปูอยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า ด้านในเป็นรูปวงกลมมีกลีบดอกจำนวนสี่กลีบ แตกกลายเป็นกนก สัตว์สลับกับลวดลายดอกสี่กลีบ ส่วนพื้นเพดานประกอบด้วยลายเฟื่อง มีการวางลวดลายคล้ายกับการร้อยดอกไม้เป็นเส้นๆ ห้อยลงมาแบบตกท้องช้างเท่าๆกันมีอุบะหรือพู่ห้อยลงมาในลักษณะสลับกันตลอดแนว ลักษณะของลายเฟื่องอยู่ในโครงสร้างของเส้นโค้งครึ่งวงกลม ส่วนลายพู่อยู่ในลักษณะโครงสร้างของเส้นตรง ส่วนที่ 2 ประกอบด้วยส่วนที่เป็นไม้ระแนงและส่วนพื้นเพดาน ไม้ระแนงประกอบด้วยลายหน้ากระดานประจำยามก้ามปู อยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า ด้านในเป็นรูปวงกลมมีกลีบดอกจำนวนสี่กลีบ แตกกลายเป็นกนกสัตว์สลับกับลวดลายดอกสี่กลีบ ส่วนพื้นเพดานประกอบด้วยลวดลายกรวยเชิงอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกรวยปลายแหลมสลับกับลายประจำยามครึ่งซีกและลายช่ออุบะ

2.3 วัสดุและกลวิธี

กลวิธีที่ใช้ในการตกแต่งเพดาน ใช้เทคนิคลงสีปิดทอง แกะสลักไม้ปิดทองฝังมุกและประดับกระจกสีเขียนสีฉลุปิดทองบนสีพื้น ลงสีพื้นฉลุลายปิดทอง

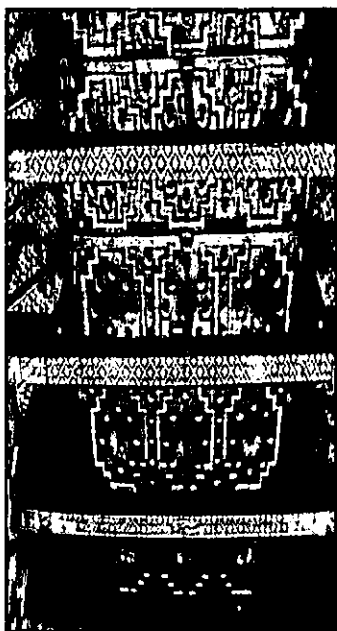
2.3.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัสดุและกลวิธีที่ใช้ในส่วนพื้น ชื่อ ใช้เทคนิคลงสีพื้นฉลุลายปิดทอง ส่วนขอบของกรอบกระเบื้องมุกไม้สิบสอง ดาวเพดานบัวจวงกล ดาวดอกจอกใช้เทคนิคการแกะไม้ปิดทองฝังมุกและประดับกระจกสี

2.3.2 วัดชนะสงคราม ทุกองค์ประกอบลายใช้วิธีลงสีพื้นฉลุลายปิดทอง ยกเว้นลายใต้ชื่อยาวใช้วิธีปิดทองบนพื้นสี

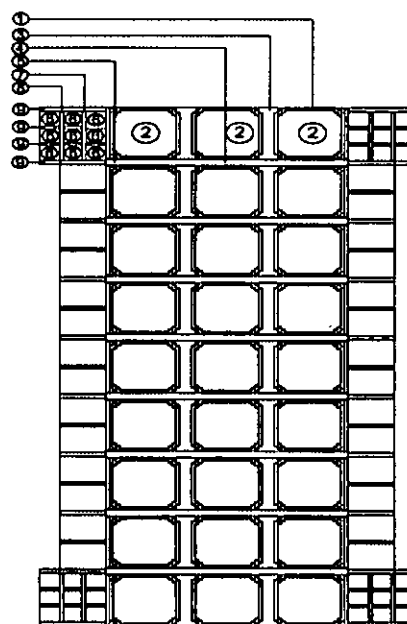
2.3.2 วัดบวรนิเวศวิหาร ทุกองค์ประกอบลายใช้วิธีลงสีพื้นฉลุลายปิดทอง

ลวดลายเพดานพระอุโบสถวัดช่วงรัชกาลที่ 1-2 ดังภาพประกอบที่ 15-42

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

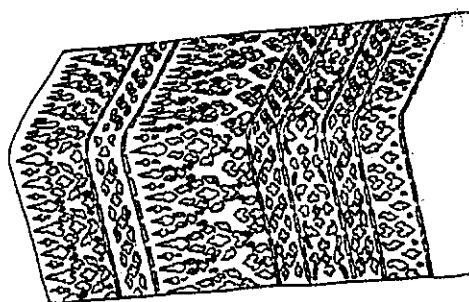
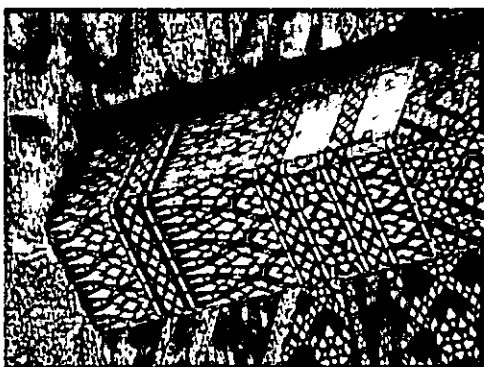

ภาพประกอบ 15 เพดานวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

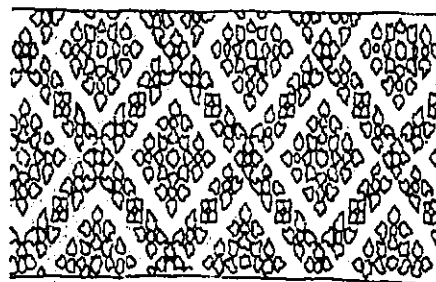

ภาพประกอบ 16 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

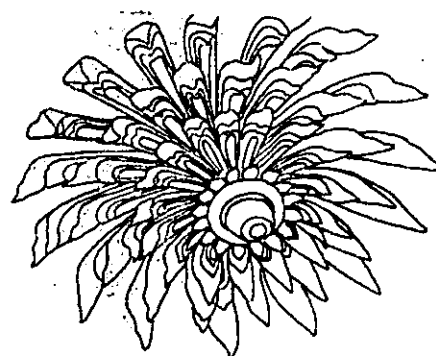
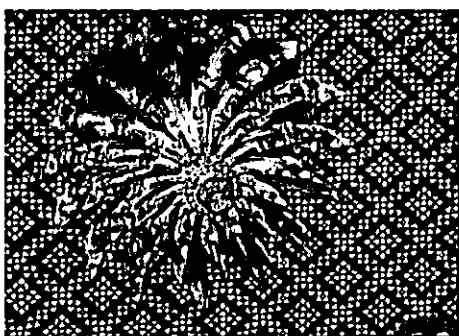
1. กรอบย่อมุมไม้สิบสอง
2. ภายในกรอบย่อมุมไม้สิบสอง
3. ระหว่างมุม
4. ทัวข้อ
5. หัวข้อ
6. ส่วนที่หักมุมระหว่างเพดานและผนัง
- 7 - 8 ไม้ระแนงเพดานรอง
9. ข้อเล็ก

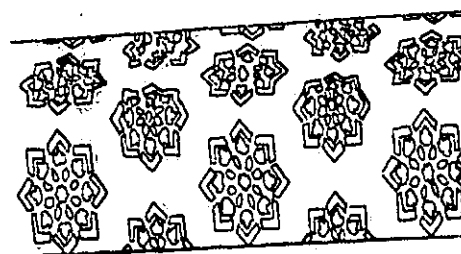
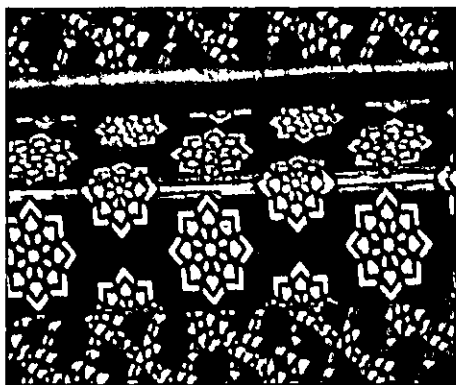
ภาพประกอบ 17 ลวดลายหัวข้อฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง สีฟ้าเข้มและฟ้าอ่อน

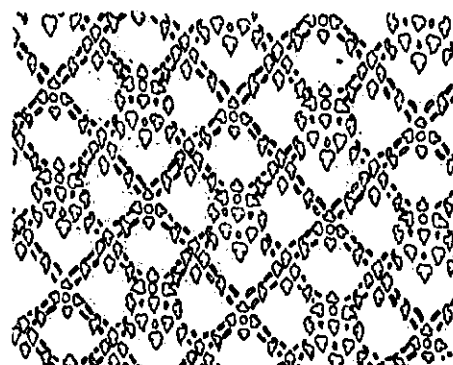
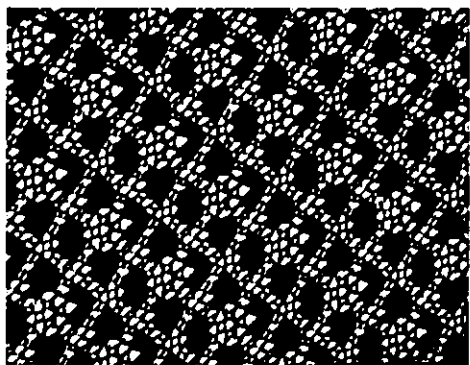
ภาพประกอบ 18 ลวดลายตัวเชื่อมลวดลายปิดทองบนพื้นสีแดง

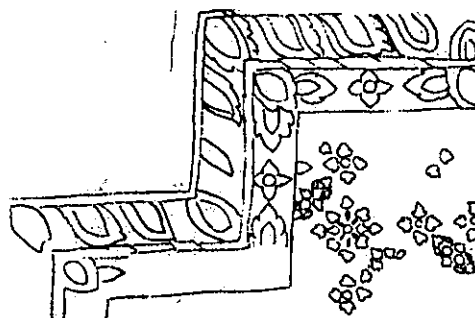
ภาพประกอบ 19 ลายจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก บัวจงกลภายในกรอบไม้ย่อมุม

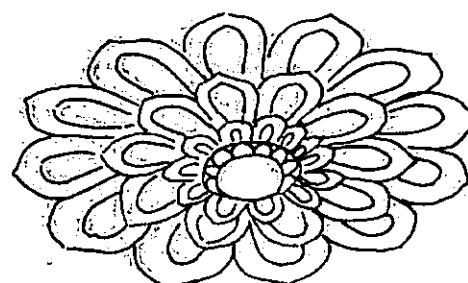
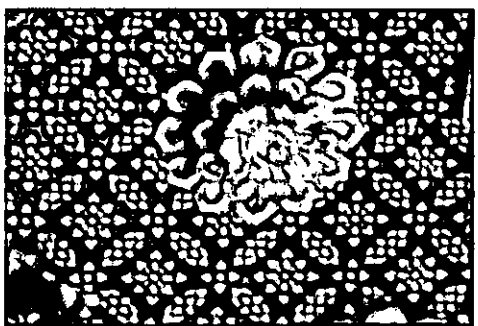
ภาพประกอบ 20 ลวดลาย ชื่อเล็ก

ภาพประกอบ 21 ลวดลาย พื้นเพดานฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

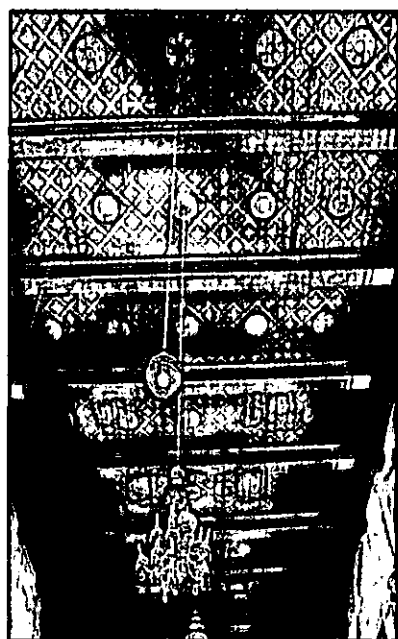

ภาพประกอบ 22 กระบะย่อมุมไม้สิบสอง จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก

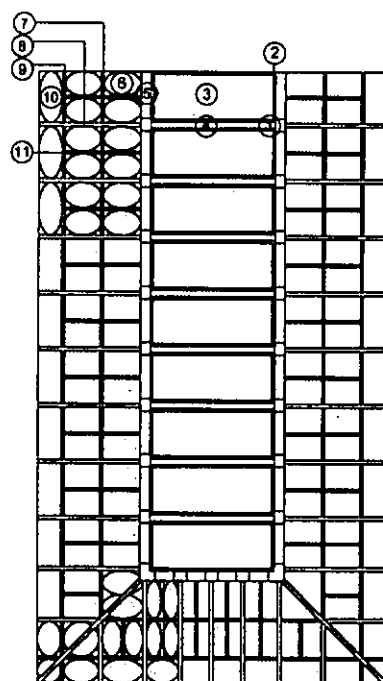

ภาพประกอบ 23 ลายรอบบัวจกกลและลายระหว่างมุม จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก

วัดชนะสงคราม

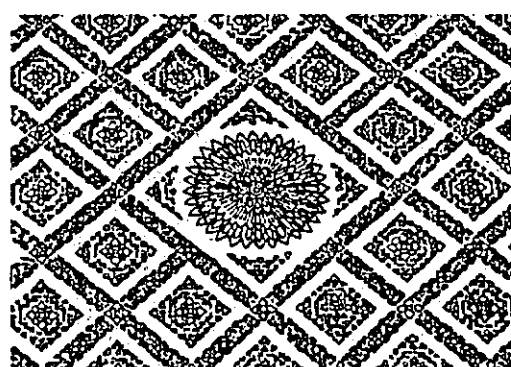
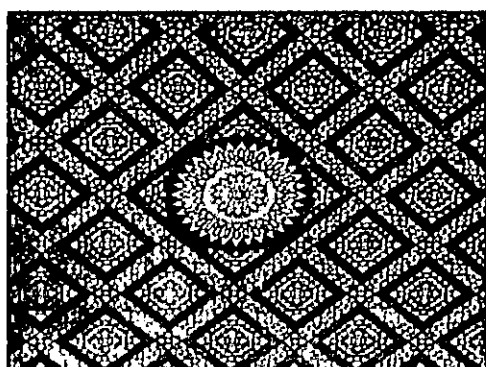

ภาพประกอบ 24 เพดานวัดชนะสงคราม

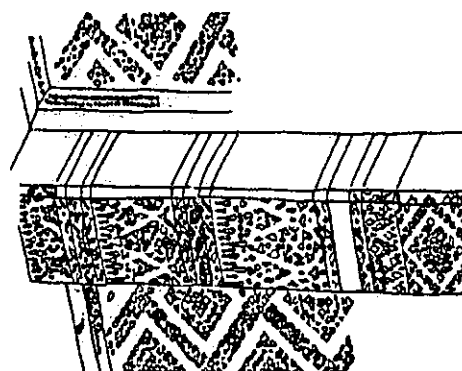
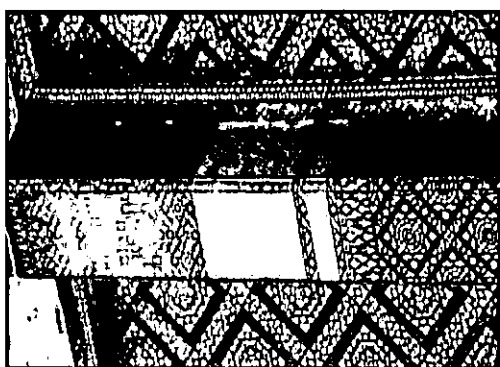

ภาพประกอบ 25 การแบ่งช่องลายตกตั้งเพดาน

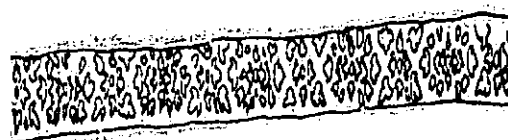
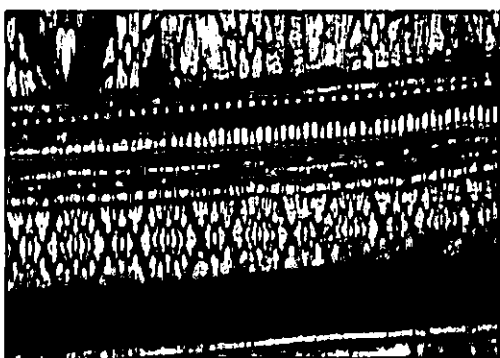
1. หัวซื่อ
2. กรอบเพดานใน
3. เพดานใน
4. ตัวซื่อ
5. ลายระหว่างเสา
6. เพดานรอง
- 7 - 9 ,11 กรอบไม้เพดานรอง
8. ซื่อเล็ก
10. เพดานรองด้านริม

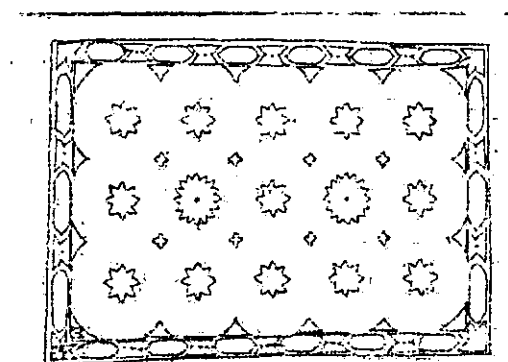
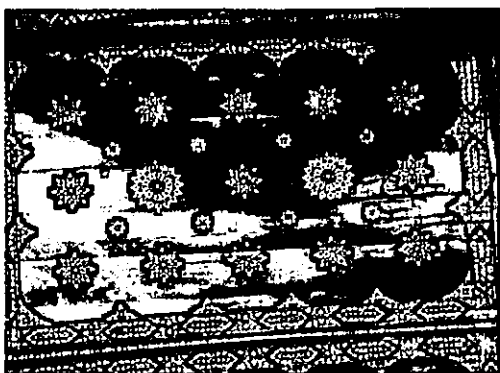
ภาพประกอบ 26 ลวดลาย พื้นเพดานฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

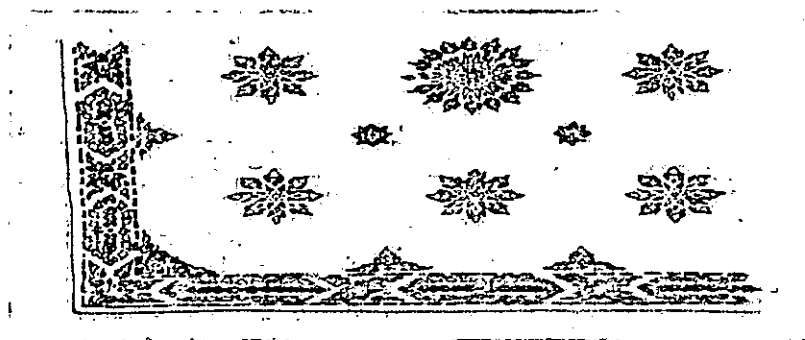
ภาพประกอบ 27 ลวดลาย หัวขี้อ ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเหลือง สีส้ม สีเปลือกมังคุด สีเขียว

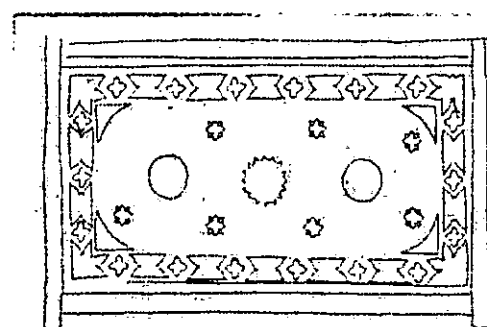
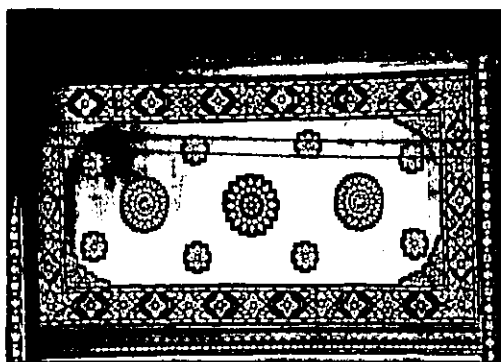
ภาพประกอบ 28 ลวดลาย กรอบเพดานรอง ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

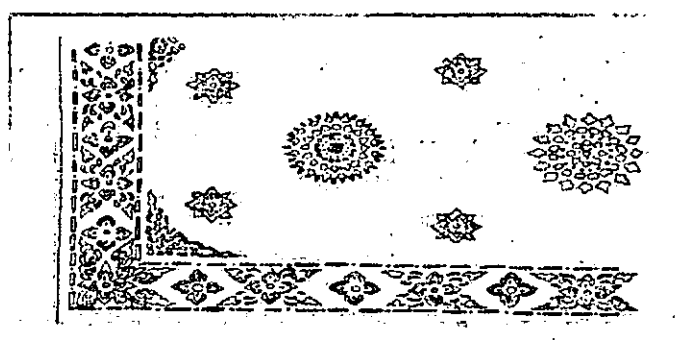
ภาพประกอบ 29 ก. ลวดลายเพดานรอง ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

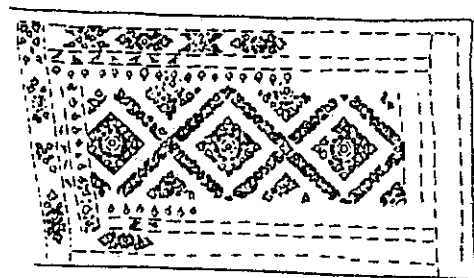
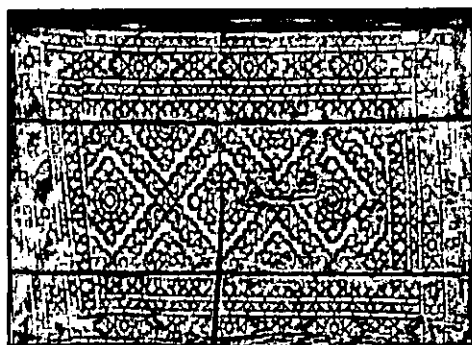
ภาพประกอบ 29 ข. แบบขยายลวดลายเพดานรอง

ภาพประกอบ 30 ก. ลวดลายเพดานรองด้านริมฝานั่งฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

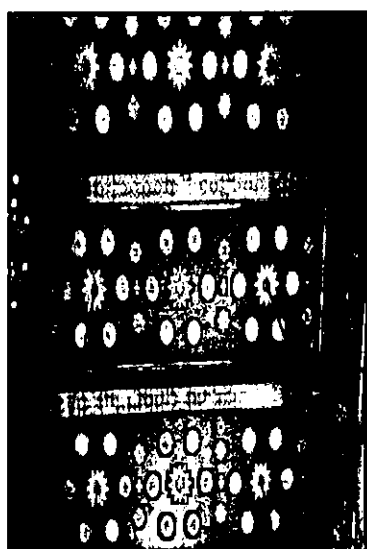

ภาพประกอบ 30 ข. แบบขยายลวดลายเพดานรองด้านริมฝานั่ง

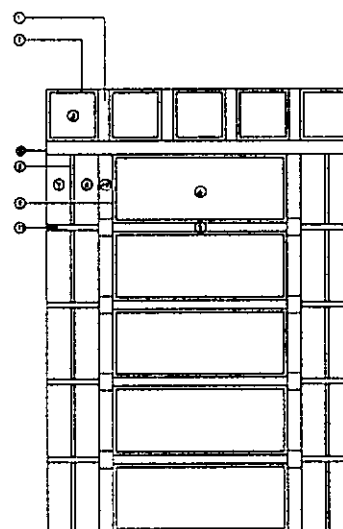

ภาพประกอบ 31 ลวดลายระหว่างเสา ผลิตโดยปิตทองบนพื้นสีน้ำตาลอ่อน

วัดบวรนิเวศวิหาร

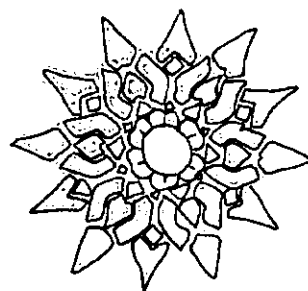
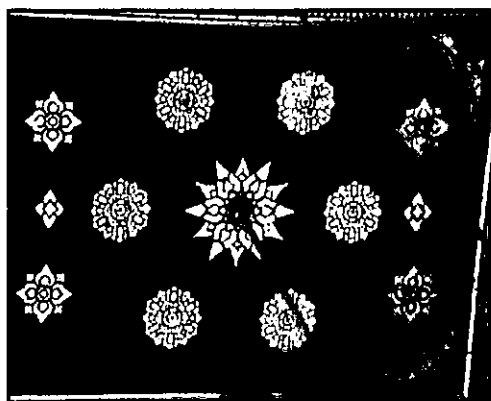

ภาพประกอบ 32 เพดานวัดบวรนิเวศวิหาร

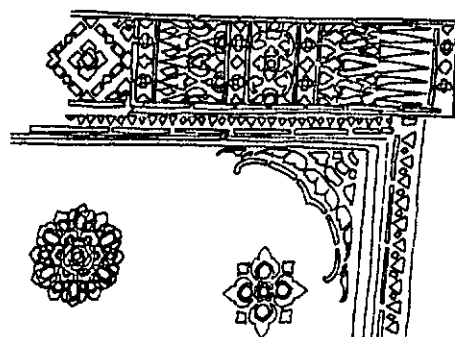
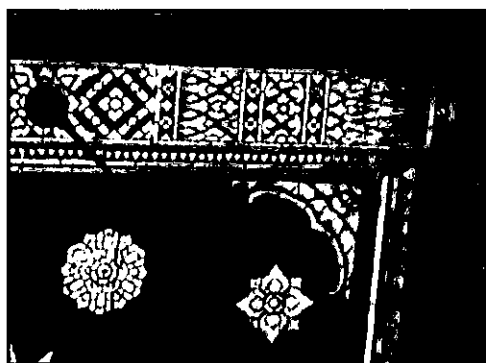

ภาพประกอบ 33 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

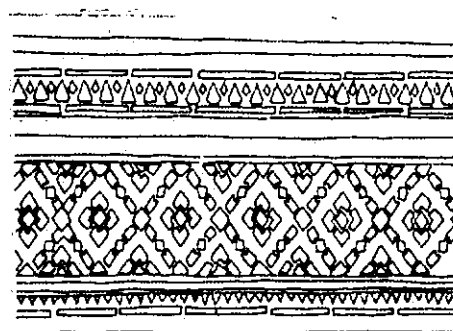
1. ชี้อด้านในเหนือพระประธาน
2. กรอบลายด้านในเหนือพระประธาน
3. ช่องเพดานด้านในเหนือพระประธาน
4. เพดานใน
5. ชี้อ
6. ไม้ระแนงระหว่างเสา
- 7, 8 ลายระหว่างเสา, และระหว่างเพดานและผนัง
9. กรอบลายเพดานใน
10. ลายระหว่างเสา
11. ชี้อเล็ก
12. ชี้อยาว

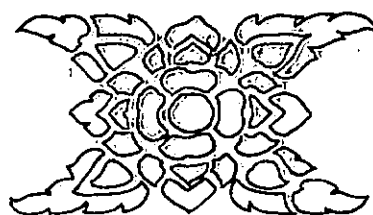
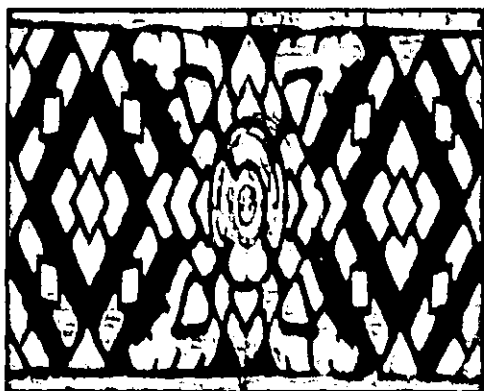
ภาพประกอบ 34 ลวดลายเพดานหลัก ผนังลายปิดทองบนพื้นสีแดง

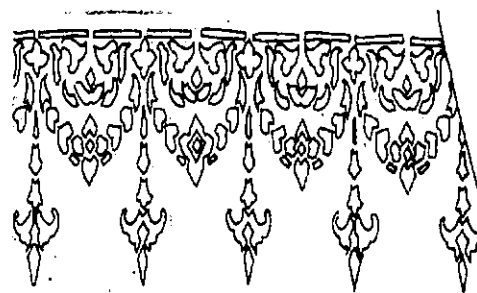
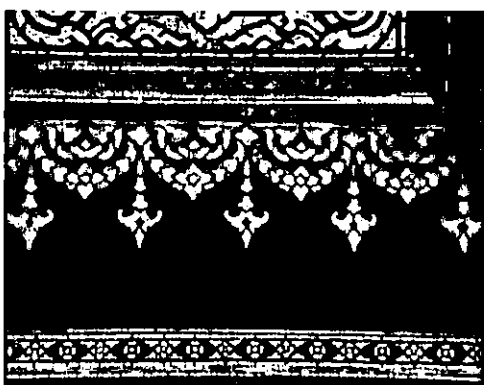
ภาพประกอบ 35 ลวดลายหัวซื่อผนังลายปิดทองบนพื้นสีแดงและสีกรมท่า

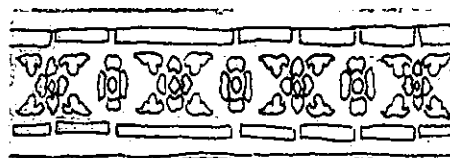
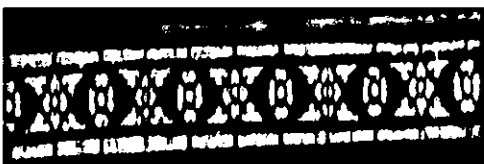
ภาพประกอบ 36 ลวดลายตัวซื่อผนังลายปิดทอง บนพื้นสีแดงและสีกรมท่า

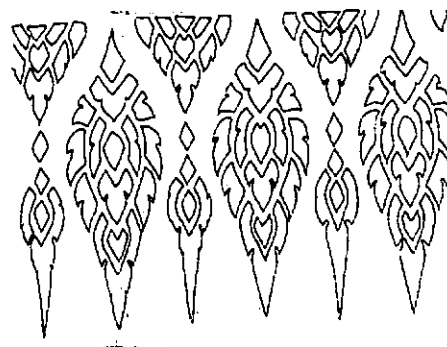
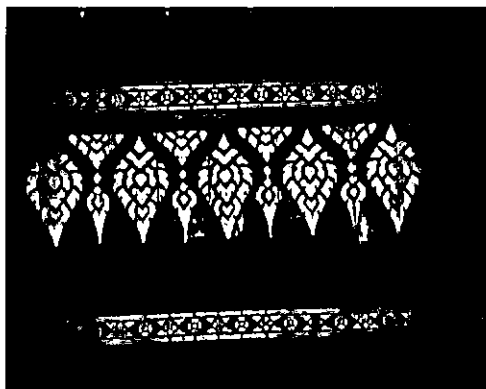
ภาพประกอบ 37 ลวดลายกึ่งกลางของตัวช่อฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

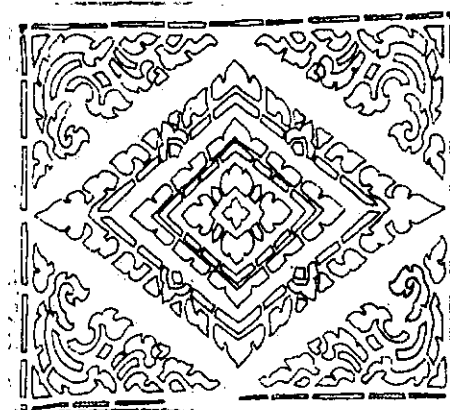
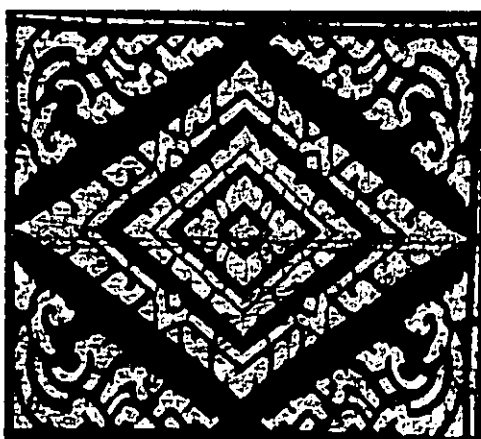
ภาพประกอบ 38 ลวดลายเพดานต่อจากลายระหว่างเสา ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

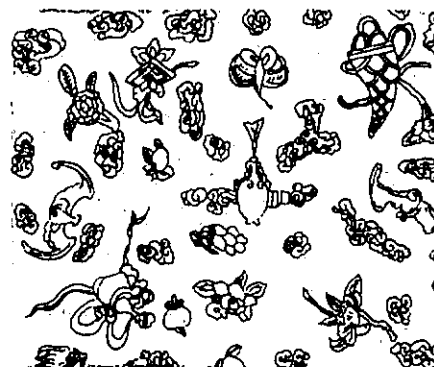
ภาพประกอบ 39 ลวดลายไม้ระแนงเพดานรอง

ภาพประกอบ 40 ลวดลายเพดานรอง ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

ภาพประกอบ 41 ลวดลายระหว่างเสา ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีกรมท่า

ภาพประกอบ 42 ลวดลายไต้ซื่อขาว เขียนสีทองตัดเส้น บนพื้นสีแดง

3. วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 - 4

3.1 การแบ่งช่องลาย จากการศึกษพบว่าวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 -4 มีการแบ่งช่องลายเพดานแบบมีชื่อกันระหว่างช่องลายแต่ละช่องลาย มีรอบกันทุกช่องส่วนใหญ่จะมีการแบ่งช่องลาย 5 ห้อง

3.1.1 วัดราชโอรสาราม แบ่งช่องลาย 5 ห้องแต่ละห้องล้อมรอบด้วยกรอบและกันด้วยชื่อระหว่างห้อง

3.1.2 วัดกัลยาณมิตร แบ่งช่องลาย 5 ห้องแต่ละห้องมีกรอบล้อมรอบกันด้วยชื่อระหว่างห้องแต่ละช่อง ถัดจากคอสองมีลวดลายระหว่างเสาอีกด้านละ 5 ช่อง รวมเป็น 10 ช่องถัดไปเป็นเพดานรองอีกด้านละ 5 ช่องโดยมีชื่อเล็กกันระหว่างช่อง

3.1.3 วัดพิชัยญาติ แบ่ง 5 ห้อง แต่ละห้องล้อมรอบด้วยกรอบและกันด้วยชื่อถัดจากคอสองมีช่องลายระหว่างเสาด้านละช่อง เพดานรองมี 2 ด้านด้านละ 5 ช่องกันด้วยชื่อเล็กในแต่ละช่องแบ่งย่อยออกเป็น 4 แฉกหน้าเท่าๆกัน

3.1.4 วัดมหรณพาราม แบ่งช่องลาย 5 ห้องแต่ละห้องล้อมรอบด้วยกรอบและกันด้วยชื่อ

3.1.5 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม มีการแบ่งช่องลายโดยมีชื่อกัน 7 ห้อง ตามลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมแต่ละห้องมีรอบกันเป็นช่องลูกฟักขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ประกอบด้วยช่องลูกฟักรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่กึ่งกลางของห้อง ขนาดข้างทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นช่องลูกฟักรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ล้อมรอบด้วยช่องลูกฟักรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กเท่าๆกันอีกชั้นหนึ่ง

3.1.6 แบ่งช่องลายแบบมีชื่อกัน 5 ห้องตามลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม แต่ละห้องมีลวดลายเหมือนกัน ส่วนชื่อมีลวดลายแตกต่างไปจากส่วนพื้นเพดาน

3.2 ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเพดาน

3.2.1 วัดราชโอรสาราม ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเพดานแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

- กรอบช่องลาย ประกอบด้วยลายลูกฟักดอกพุดตานสลับกับลายลูกฟักลูกท้อกึ่งกลางเป็นลายดอกพุดตานอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกลมมีกลีบบานโดยรอบมองเห็นเกสรด้านในแตกใบออกมาทั้งสองด้าน ดอกพุดตานมีความหมายตามคติของชาวจีนถือว่าเป็นดอกไม้มงคลเป็นสัญลักษณ์ของความรัก ความเจริญ ความงอกงาม ความร่ำรวยมั่นคง มีเกียรติและยศถาบรรดาศักดิ์ และหมายถึงฤดูใบไม้ผลิ ลายลูกฟักลูกท้อ กึ่งกลางประกอบด้วยลูกท้อจำนวนสองลูกแตกใบออกทั้งสองด้าน ลูกท้อมีความหมายตามคติของชาวจีนซึ่งถือว่าการมีอายุยืน และการให้มีลูกชายมากๆ เป็นสัญลักษณ์ของความยั่งยืน ลวดลายทั้งหมดมีสีทองบนพื้นสีดำส่วนตัวบัวไม่มีลวดลาย

- พื้นเพดาน ประกอบด้วยลายดอกพุดตานมีก้านใบสลับด้วยดอกบัวเผื่อน ลายส้มมีโอ ลายผลทับทิม มีก้านใบวางสลับกัน ลวดลายมีสีทองบนพื้นสีแดง ลักษณะลายคล้ายลายผ้า ดอกบัวเผื่อนอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกลมมีกลีบดอกเรียวยาวปลายแหลม มีทั้งกลีบที่บานและห่อหุ้มเกสรด้านในกลีบอยู่ในลักษณะรายรอบ ด้านในเกสรมีลวดลายวงกลมเล็กๆมีก้านใบและตัดเส้นตามลวดลายด้วยสีน้ำตาลดำ ลายดอกพุดตานมีสองขนาด คือดอกเล็กและดอกใหญ่ ดอกใหญ่อยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกลมมีกลีบดอกโดยรอบ กลีบห่อหุ้มเกสรด้านในมีก้านใบแตกออกเป็นเส้นโค้ง ม้วนเหมือนหวดผีเสื้อไปสัมพันธ์กับดอกบัวเผื่อนและส้มมีโอ มีการตัดเส้นตามลวดลายด้วยสีน้ำตาลดำ ดอกพุดตานดอกเล็กมีกลีบดอก ห้ากลีบ เกสรด้านในมีการบกลายออกเป็นสี่ส่วน ลวดลายส้มมีโอ ประกอบขึ้นมาเป็นซอมี สองผลมีใบสี่ใบมีก้านใบแตกออกไปสัมพันธ์กับลายดอกพุดตานและลายบัวเผื่อน ลายผลทับทิมประกอบด้วยผลทับทิมสองผลมีใบเป็นกลุ่มจำนวนสี่ใบ มีก้านใบแตกออกไปสัมพันธ์กับลายดอกพุดตานและลายดอกบัวเผื่อน

- ชื่อ บริเวณหัวชื่อประกอบด้วยลายหน้ากระดานประจายามก้านขด ลายประจายามอยู่ในโครงสร้างของรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่ากึ่งกลางเป็นรูปวงกลมล้อมรอบด้วยกลีบดอกสี่กลีบ ตรงมุมทั้งสี่เป็นกลีบดอกซ้อนกันสองชั้น

แตกลายออกเป็นก้านขดประยูกต์ตามลักษณะของลายจีนคาดด้วยเส้นตรงสีทอง ท่อด้วยลายดอกพุดตานอยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลมมีกลีบบานโดยรอบมีทั้งกลีบตูมและกลีบบาน คาดด้วยเส้นสีทองอีกครั้งถัดมาเป็นลายผีเสื้อเป็นเส้นโค้งตามโครงสร้างของรูปผีเสื้อ ลักษณะเส้นมีรอยหยักตามแบบของลายจีน ลายผีเสื้อตามความหมายของชาวจีนมีความหมายว่าอายุยืน ปิดด้วยลายหน้ากระดานประจายามก้านขด ช่องไฟระหว่างลายหน้ากระดานกับตัวลูกฟักใหญ่เป็นลายก้านขดประยูกต์ผสมลายจีน ภายในลายลูกฟักเป็นลายเลียนแบบธรรมชาติของดอกบัวเฟื่อน และดอกพุดตานผุดกลายเป็นเครือเถาวัล

ตัวข้อ ประกอบด้วยลายไข่มุกไฟ ลายดอกพุดตาน ดอกบัวเฟื่อน ลูกพลับ วางสลับลายดอกพุดตานอยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลม มีกลีบดอก โดยรอบ ลายดอกบัวเฟื่อนลักษณะกลีบดอกยาวรี ปลายแหลมประกอบด้วยกลีบตูมและกลีบบาน

3.2.2 วัดกัลยาณมิตร

- กรอบพื้นเพดาน ประกอบด้วยลายหน้ากระดาน กึ่งกลางเป็นลายดอก 6 กลีบสลับด้วยลายประจายามดอก สีกลิบ อยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลม แตกลายออกเป็น กนก 4 ตัว คิ้วบัวประดับด้วยลายกระจังตาอ้อย สีทองบนพื้นสีเปลือกมังคุด

- พื้นเพดาน ประกอบด้วยลายแก้วชิงดวงคั่นด้วยลายประจายามใบเทศสีทองบนพื้นสีแดงลายแก้วชิงดวง อยู่ในโครงสร้างรูปทรง 8 เหลี่ยม กึ่งกลางเป็นลายมี 8 กลีบ เกสรของดอกเป็นรูปร่างกลม 2 รูปซ้อนกัน ลายแก้วชิงดวงเป็นลายที่สร้างขึ้นด้วยรูปวงกลม โดยการต่อและไขว้กัน หรือเกี่ยวกันก็ได้ ใช้เป็น ลายผ้า ลายกระเบื้อง หรือลายผนังก็ได้ ลายประจายามใบเทศ ปรากฏอยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมคางหมูกึ่งกลาง ประกอบด้วยวงกลม 2 รูป ซ้อนกัน มีกลีบดอก 8 กลีบ มุมทั้ง 4 เป็นลายกระจัง เชื่อมด้วยดอก 4 กลีบ

- หัวข้อ ประกอบด้วยลายหน้ากระดาน 4 แถว แถวที่ 1 เป็นลายกระจัง แถวที่ 2 ลายดอก 4 กลีบ แถวที่ 3 ลายดอก 6 กลีบ แถวที่ 4 ลายดอก 4 กลีบ ถัดมาเป็นลายกรวยเชิงอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกรวยยาวเรียวแหลม มีลายแทรกระหว่างลายกรวย ถัดมาเป็นลายหน้ากระดานดอก 6 กลีบ ขนานด้วยลายสี่เหลี่ยม ต่อจากนั้นเป็นลายกรวยเชิง อยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกรวย ปลายแหลมติดกับผนังมีลายแทรก ระหว่างลายกรวย เป็นลายกรวยเชิงบนพื้นสีเปลือกมังคุด ถัดมาเป็นลายหน้ากระดาน 3 แถวบนพื้นสีแดงและสีเปลือกมังคุด ต่อด้วยลายกรวยเชิงบนพื้นสีแดงลายหน้ากระดานอีก 3 แถวบนพื้นสีแดงและสีเปลือกมังคุด ปิดด้วยลายกระจังตาอ้อยบนพื้นสีแดง

- ตัวข้อ ประกอบด้วยลายราชวัตร หรือลายตาข่าย ด้านในตาข่ายเป็นลายประจายาม ใบเทศ ลายเส้นตาข่ายประกอบด้วยลายประจายามดอกสีกลีบวางเป็นแนวเส้นตรงไขว้กันแบบตาข่าย ลายด้านในตาข่ายประกอบด้วยลายประจายามใบเทศกึ่งกลางเป็นรูปวงกลมมีกลีบดอกจำนวนสีกลีบ มุมทั้งสี่เป็นลายกระจังสี่ตัว ลวดลายทั้งหมดมี สีทองบนพื้นสีเปลือกมังคุด

- ช่องลายระหว่างเสา ประกอบด้วยลายกรอบเป็นลายกระจังวางเป็นแนวเดียวกันคาดด้วยเส้นสีทองสองเส้น พื้นเป็นลายราชวัตรหรือลายตาข่ายประจายามใบเทศเล็กและใหญ่สลับด้วยลายกุณฑล เส้นตาข่ายประกอบด้วยลายประจายามใบเทศขนาดเล็กอยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมคางหมู กึ่งกลางเป็นรูปวงกลมล้อมรอบด้วยกระจังสี่ตัว สลับด้วยลายกุณฑลอยู่ในโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมคางหมูกึ่งกลางเป็นรูปวงกลมล้อมรอบด้วยกลีบดอกจำนวน 8 กลีบ ลวดลายทั้งหมดเป็นสีทองบนพื้นสีแดง

- เพดานรอง ประกอบด้วยลายแก้วชิงดวง คั่นด้วยลายประจายามใบเทศสีทองบนพื้นสีแดงเหมือนกับลายพื้นเพดาน

- ข้อเพดานรอง ประกอบด้วยลายหน้ากระดาน คิ้วบัวกระจังตาอ้อยบนพื้นสีเปลือกมังคุดเหมือนกับกรอบพื้นเพดาน

3.2.3 วัดพิชัยญาติ

- กรอบลายเพดาน ประกอบด้วยลายหน้ากระดานประจำยามก้านขดเป็นรูปดอกสี่กลีบแตกใบและก้านขด 2 ด้าน ด้านด้วยลายดอกสี่กลีบ ส่วนคิ้วบัวไม่มีลาย

- พื้นเพดาน ประกอบด้วยลายดอกพุทธาน ผลทับทิม ลูกท้อ ดอก 4 กลีบและผีเสื้อ ลายดอกพุทธานมีกลีบห่อหุ้มเกสรด้านในและกลีบบานออกมีใบซ่อนอยู่ใต้ดอกสี่ใบ มีเส้นก้านขดโค้งม้วนในลักษณะหวดผีเสื้ออยู่ตามดอกและพื้นเพดาน ดอกพุทธานตามความเชื่อของชาวจีนนั้นหมายถึงความมั่นคงและความร่ำรวย ลักษณะการเขียนลายดอกพุทธานระบายสีแดงค่าน้ำหนักของสีอย่างชัดเจน กลีบดอกมีส่วนผสมของสีขาวมีการตัดเส้นตามลวดลายด้วยสีขาวเกสรด้านในมีสีทอง ลายลูกท้อ ประกอบด้วยผลลูกท้อ 2 ผลมีใบซ่อนอยู่ด้านล่าง 4-5 ใบ ลักษณะของใบริมขอบใบหยักไปมา มีสีเขียวตัดเส้นกลางใบด้วยสีน้ำตาลผลลูกท้อระบายสีแดงค่าน้ำหนักของสีน้ำตาลและสีขาวและแสดงค่าน้ำหนักของสีเขียวสีน้ำตาลและสีขาว ลายผลทับทิมมีใบสีเขียวริมขอบใบโค้งตัดเส้นสีน้ำตาล ผลทับทิมมีสีน้ำตาลมีรายละเอียดของเมล็ดสีแดงบนพื้นสีขาว ลายผลทับทิมชาวจีนมีความเชื่อว่าเป็นความรักความเจริญงอกงาม ลายดอกสี่กลีบกึ่งกลางเป็นรูปวงกลม 2 รูป ซ้อนกันล้อมรอบด้วยวงกลมขนาดเล็ก 10 รูป มีกลีบดอก 4 กลีบลักษณะขอบกลีบดอก ปลายโค้งเข้าหากันมีปลายแหลม ระหว่างกลีบดอก จำนวน 4 ลาย ลายดอกสี่กลีบระบายสีทองเรียบทั้งดอก ลายผีเสื้อ ขอบลายของปีกโค้งหยักไปมาระบายสีแดงค่าน้ำหนักของสีน้ำเงินและสีขาว มีจุดสีน้ำตาลบริเวณปีกบนทั้งสองด้าน ส่วนปีกล่างระบายสีแดงค่าน้ำหนักของสีขาวและสีฟ้าลำตัวมีสีทองมีจุดสีแดงเล็กๆ หนวดม้วนโค้งไปทางด้านซ้ายและด้านขวามีสีทอง ลายผีเสื้อชาวจีนมีความเชื่อว่าการมีอายุยืนยาวดอกชากระ 2 สี มีกลีบดอกจำนวน 5 กลีบ มีสีเหลือง เกสรสีน้ำตาล และดอกสีเขียวเกสรสีน้ำตาล ดอกสีเหลืองระบายเรียบ ดอกสีเขียวระบายสีแดงค่าน้ำหนักระหว่างสีเขียวและสีขาว ดอกชากระ ชาวจีนมีความเชื่อว่าเป็นความงามของสตรี

- ลวดลายระหว่างเสา ประกอบด้วยลายหน้ากระดานดอกพุทธาน ลายมุม 4 เป็นลายค้างคาวระบายสีแดงค่าน้ำหนักระหว่างสีน้ำเงิน และสีขาว ชาวจีนมีความเชื่อว่าการมีอายุยืน ร่ำรวยความเจริญ ความสุข (อรรถสิทธิ์ ปาณินท์ 2530: 88) ลายก้อนเมฆ อยู่ในโครงสร้างรูปทรงกลม เส้นหยักโค้ง เป็นช่วงๆ ระบายสีแดงค่าน้ำหนักของสีน้ำเงินและสีขาวลายก้อนเมฆ มีความเชื่อว่ามีคุณสมบัติสมบูรณ์ แสดงความชุ่มชื้น ลายดอกชากระ 3 ดอก กึ่งกลางของดอก เป็นรูปวงกลมสีน้ำตาลแดงมีกลีบดอกจำนวน 5 กลีบ ระบายสีแดงค่าน้ำหนักระหว่างสีน้ำตาลแดงและสีขาว ดอกชากระ มีความเชื่อในเรื่องความงามของสัตว์

- ลายหัวชื่อ ช่วงที่ 1 ประกอบด้วยลาย สามเหลี่ยมพื้นปลาหยักไปมามีสีขาวบนพื้นสีแดงระบายเรียบ ด้านด้วยเส้นสีเขียว ถัดมาเป็นลายดอกโบตั๋นอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเส้นขอบหยักไปมา พื้นมีสีเขียว เส้นขอบซ้อนกัน 2 ชั้น ชั้นนอกสุด มีสีน้ำตาล ถัดมามีสีขาว ลายดอกโบตั๋นด้านในสีขาว จากนั้นด้วยเส้นสีเขียวและลายสามเหลี่ยม พื้นปลาสีขาวหยักไปมา บนพื้นสีแดงถัดมาเป็นเส้นสีเขียว จากนั้นด้วยลายช่วงที่ 2 ดอกพุทธาน สีแดง ระบายสีแดงค่าน้ำหนัก ระหว่างสีแดงและสีขาวมีใบซ่อนใต้ดอกเป็นกลุ่ม ช่อ ลักษณะ ใบระบายสีแดงค่าน้ำหนัก ของสีเขียวและสีขาว พื้นมีสีแดง ถัดมา ช่วงที่ 3 ลายมีลักษณะ เหมือนกับลายช่วงที่ 1

- ตัวชื่อ ประกอบด้วยลายดอกท้อ สีแดง ระบายสีแดงค่าน้ำหนัก ความอ่อนแก่ของสีแดงและสีขาว ใบมีสีเขียวอมน้ำตาล ขอบใบมีสีขาว พื้นของตัวชื่อมีสีกรมท่า

- เพดานรอง ประกอบด้วยลายดอกพุทธาน มีกลีบดอก บานโดยรอบ เหมือนกับเพดานหลัก

ชื่อรอง กึ่งกลางของตัวชื่อ เป็นลวดลายดอกสี่กลีบ เกสรด้านใน มีสีแดง กลีบดอกมีสีทองด้านซ้ายและด้านขวา เป็นลายอิสระ โค้งและหยักไปมา สีฟ้าอ่อนบนพื้นสีฟ้าเข้ม

3.2.4 วัดมหรณพารามวรวิหาร

- หัวชื่อ ประกอบด้วยลายประจำยามก้านขดดอกพุทธานสีชมพูแซมสีขาวแตกลายก้านขดสีเขียวแซมสีขาว เส้นรอบนอกหยักโค้งไปตามลวดลาย ส่วนพื้นมีสีแดงคาดด้วยเส้นสีขาว ถัดมาเป็นลายกรวยเชิงลายดอก

พุดตานสีชมพูแซมสีขาวเกสรมีสีเหลืองก้านสีเหลืองใบ และลายกรวยเชิงมีสีเขียวแซมสีขาวสลับกับสีแดงแซมสีขาวพื้นสีเขียวคาดด้วยเส้นสีขาวถัดมาเป็นลวดลายดอกพุดตานมีกลีบดอกสีกลีบสีเขียวแซมสีขาวใบสีเขียวก้านใบมีสีเหลืองสลับกับลายดอกชากุระมีกลีบดอกสีกลีบสีแดงแซมสีขาวเกสรด้านในมีสีเหลือง พื้นลายสีเปลือกมังคุด ถัดมาคาดด้วยเส้นสีขาวและลายกรวยเชิงดอกชากุระสีชมพูแซมสีขาวเกสรสีเหลืองใบสีเขียวก้านสีเหลืองและลายดอกพุดตานสีเขียวและลายดอกชากุระสีเขียวแซมสีขาวเกสรสีเหลืองใบสีเขียวแซมสีขาวก้านสีเหลือง ลายกรวยเชิงมีสีเขียวแซมสีขาวสลับกับสีแดงแซมสีขาว ลวดลายทั้งหมดอยู่บนพื้นสีแดง จากนั้นคั่นด้วยลายดอกชากุระสีกลีบสีชมพูแซมสีขาวเกสรสีเหลืองใบสีเขียวก้านสีเหลืองพื้นสีเขียวขนาดด้วยลายเส้นสีขาว ถัดมาเป็นลายดอกชากุระ 8 กลีบสีชมพูแซมสีขาวเกสรสีเหลืองสลับกับดอกสีเขียวแซมสีขาวเกสรสีเหลืองใบสีเขียวแซมสีขาวก้านสีเหลืองลวดลายทั้งหมดอยู่บนพื้นสีเปลือกมังคุด

- ตัวข้อ ประกอบด้วยลายดาว 8 แฉกเขียนในลักษณะดาวแบบปัจจุบัน คือมีรัศมีของดาวอยู่ในรูปสามเหลี่ยมปลายแหลมมีสีชมพูแซมสีขาวระบายสีแดงค่าน้ำหนัก กึ่งกลางของเกสรด้านในเป็นรูปวงกลมล้อมรอบด้วยกลีบดอกจำนวน 6 กลีบ มีสีเหลืองระบายสีเขียว สลับด้วยลายประจำยามก้ามปูเขียนในลักษณะประยุกต์ ประกอบด้วยลายดอก 6 กลีบมีสีชมพูแซมสีขาว เกสรด้านในมีสีเหลืองกึ่งกลางเป็นรูปวงกลมล้อมรอบด้วยกลีบเล็ก จำนวน 6 กลีบระบายสีแบบเรียบแตกลายกนกออกเป็น 4 ตัวเขียนแบบประยุกต์ เป็นใบไม้ 4 ใบมีสีเขียวแซมสีขาวระบายแบบสร้างค่าน้ำหนักอ่อนแก่ก้านใบมีสีเหลือง ลวดลายทั้งหมดอยู่บนพื้นสีม่วงเส้นขอบของตัวข้อมีสีทอง

- กรอบลายพุดตาน ประกอบด้วยลาย ลูกฟักดอกพุดตาน สลับกับลายประจำยามก้ามปูดอกพุดตาน ลายลูกฟักดอกพุดตานมีสีแดงเหลืองสีขาวระบายสีแดงค่าน้ำหนักกึ่งกลางของดอกมีสีแดง ปลายกลีบดอกมีสีขาว จำนวน 3 ดอก ดอกกลางมีจำนวนกลีบดอก 8 กลีบ ดอกด้านข้างซ้ายขวามีจำนวนกลีบดอก 4 กลีบมีใบซ้อนใต้ดอกแบบกระจาย ลายประจำยามก้ามปูดอก 4 กลีบ กึ่งกลางเป็นดอก 4 กลีบสีแดงเหลืองสีขาวระบายสีแดงค่าน้ำหนัก มีดอกเล็กและดอกตูมกระจายโดยรอบใบซ้อนใต้ดอกมีลักษณะใบหยักปลายแหลมระบายสีเขียวเหลืองสีขาวแตกลายออกมาแบบลายกนก 4 ตัวประกอบด้วยดอก 4 กลีบสีแดงเหลืองสีขาวมีใบซ้อนใต้ดอก

- ตัวบัว ประกอบด้วยลายข้างสิงห์เขียนลายเส้นสีดำบนพื้นสีขาว

- พื้นพุดตาน ประกอบด้วยลายตาข่ายหรือลายราชวัติประจำยามก้ามปูประกอบด้วยลายดอกพุดตานอยู่กึ่งกลางมีใบทั้ง 4 มุมตัวดอกประธานมีสีน้ำเงินเข้มแซมสีขาวที่ปลายกลีบกึ่งกลางดอกเป็นสีชมพูแซมสีขาวใบมีสีเขียวก้านใบมีสีเหลืองแตกลายเป็นก้านกนกมีสีเหลือง ส่วนลายประจำยามดอกเล็กเป็นสีชมพูแซมสีขาวใบมีสีเขียวก้านใบสีเหลืองเช่นเดียวกับดอกขนาดใหญ่ ลายในช่องตาข่ายเป็นลายดอกพุดตานอยู่กึ่งกลางมีสีเขียวแซมสีขาวระบายสีแดงค่าน้ำหนักมีกลีบดอก 6 กลีบกลีบใน 4 กลีบมีสีแดงใบมีสีเขียว 4 มุมขอบใบหยักปลายแหลมก้านใบมีสีเหลือง ลวดลายทั้งหมดอยู่บนพื้นสีแดง

3.2.5 วัตรราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

- พื้นพุดตาน ประกอบด้วยส่วนที่เป็นกรอบคั่นระหว่างลายดาวเป็นตัวบัวฉลุลายปิดทองลายประจำยาม ลูกโซ่เขียนในลักษณะไม่แสดงรายละเอียดของลวดลาย 1 ห้องพุดตานมีการจัดวางลาย 3 กลุ่ม กลุ่มกลางภายในเป็นช่องลูกฟัก ประกอบด้วยลายดาวกลีบบัวหรือดาวจงกล 7 ดวงมีดาวบริวาร 6 ดวงล้อมรอบดาวประธาน 1 ดวง มีกรอบลายคั่นระหว่างดาวจงกลแต่ละดอก ลักษณะของดาวจงกลกึ่งกลางเป็นรูปวงกลมมีกลีบดอกซ้อนกัน 2 ชั้น แต่ละชั้นมี 8 กลีบขอบกลีบดอกมีการบากแบบกระจิง ปลายแหลม ปิดทองประดับกระจิงสีเขียวและสีฟ้าในพื้นที่ 4 เหลี่ยมแต่ละช่องมีลายตกแต่งด้วยลายค้างคาวมุม มุมทั้ง 4 ของช่องลูกฟัก และส่วนพื้นที่ระหว่างช่องลูกฟักตกแต่งด้วยลายหน้ากระดาน ลายกลุ่มด้านซ้ายและด้านขวาประกอบด้วยลายดาวจงกล 5 ดวงคือดาวจงกล 4 ดวงล้อมรอบดาวประธาน 1 ดวง

- หัวข้อ ประกอบด้วยลายหน้ากระดานประจำยามกำมปูมีสีทองบนพื้นสีแดงถัดมาเป็นลายกรวยเชิงอยู่ในโครงสร้างรูปทรงกรวยปลายแหลมมีสีทองบนพื้นสีน้ำเงินต่อด้วยลายหน้ากระดานประจำยามกำมปูมีสีทองบนพื้นสีแดงและลายประจำยามกำมปูประจำยามลูกโซ่สีทองบนพื้นสีน้ำเงิน จากนั้นเป็นลายกรวยเชิงตัวใหญ่สีทองบนพื้นสีแดง

- หัวข้อ ประกอบด้วยลายราชวัติหรือลายตาข่ายประจำยามใบเทศลายเส้นตาข่ายประกอบด้วยลายประจำยามดอก 4 กลีบ ลายดอกลอยดอกไม้ร่วงวางเป็นแนวเส้นตรงไขว้กันแบบตาข่าย ด้านในตาข่ายเป็นลายประจำยามใบเทศดอก 8 กลีบอยู่ในโครงสร้างของรูปทรง 4 เหลี่ยมด้านเท่าทแยงมุมลงมุมทั้ง 4 เป็นลายกระจังและลายกนก 2 ตัววางเข้ามุมทั้ง 4 ลวดลายใช้วิธีฉลุลายปิดทองบนพื้นสีแดงไม่แสดงรายละเอียดของลายแต่อยู่ในโครงสร้างของลายไทย

3.2.6 วัดเครือวัลย์วรวิหาร

- กรอบเป็นลายหน้ากระดานประจำยามดอก 6 กลีบสลับกับลายดอก 4 กลีบมีสีทองบนพื้นสีเปลือกมังคุด คิ้วบัวเป็นลายกระจังตาข่ายจัดวางเว้นระยะเท่าๆกันมีสีทองบนพื้นสีน้ำเงินเข้ม

- พื้นเพดานเป็นลายกุดั่นขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กมีสีทองบนพื้นสีแดง ดอกกุดั่นขนาดใหญ่มี 3 ดอกล้อมรอบด้วยดอกกุดั่นขนาดเล็ก 6 ดอก ด้านด้วยดอกกุดั่นขนาดกลาง 1 ดอก ดอกกุดั่นอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกลม กึ่งกลางของดอกเป็นรูปวงกลมขนาดเล็ก 8 รูป ถัดมาเป็นลายเส้นโค้งอยู่ในโครงสร้างของวงกลมมี 8 เส้น จากนั้นเป็นลายกระจัง 12 ตัวเขียนอยู่ในโครงสร้างวงกลมต่อด้วยลายกระจังซ้อนกันเป็นชั้นๆกระจายออกแบบรัศมี ลายกุดั่นขนาดเล็กกึ่งกลางเป็นรูปทรงกลม ล้อมรอบด้วยรูปวงกลมขนาดเล็กๆจำนวน 10 รูป ชั้นนอกสุดเป็นกลีบดอกแบบกลีบดอกบัวส่วนปลายกลีบแหลมมีจำนวน 10 กลีบ

- หัวข้อ ประกอบด้วยลายหน้ากระดานประจำยามสีทองบนพื้นสีเปลือกมังคุดและสีแดง ถัดมาเป็นลายกรวยเชิงอยู่ในสร้างของรูปทรงกรวยปลายแหลมหันปลายไปทางผนังมีสีทองบนพื้นสีน้ำเงินเข้ม ต่อด้วยลายหน้ากระดานประจำยาม 3 แนวสีทองบนพื้นสีฟ้า ต่อด้วยลายกรวยเชิงสีทองอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกรวยปลายแหลมอยู่บนพื้นสีแดงอมชมพู ฉาดด้วยลายหน้ากระดานประจำยามอีก 4 แนวบนพื้นสีแดง สีเขียว สีส้ม และสีดำ

- หัวข้อ ประกอบด้วยลายตาข่ายประจำยามใบเทศสีทองบนพื้นสีเขียว ด้านด้วยลายดอก 4 กลีบ ลายประจำยามใบเทศอยู่ในโครงสร้างของรูป 4 เหลี่ยมด้านเท่า กึ่งกลางเป็นรูปวงกลมขนาดเล็กล้อมด้วยกลีบ 8 กลีบ ลักษณะปลายกลีบกว้างและหยักเข้าด้านใน จากนั้นเป็นลายเส้นโค้งหนาอยู่ในรูปวงกลม จำนวน 8 เส้น ตรงมุมทั้ง 4 ประกอบด้วยกระจัง 4 ตัววางเข้ามุมในโครงสร้างของรูป 4 เหลี่ยม ระหว่างด้านข้างทั้ง 4 ด้านเป็นลาย 4 เหลี่ยมลูกเต๋าขนาดเล็กจำนวน 3 รูปวางเป็นเส้นตาข่าย กึ่งกลางในช่องตาข่ายเป็นลายประจำยามดอก 4 กลีบ ลายทั้งหมดมีสีทองบนพื้นสีฟ้าอมน้ำเงิน

3.3 วัสดุและกลวิธี

กลวิธีที่ใช้ในการตกแต่งลวดลายเพดานของวัดที่สร้างในช่วงในรัชกาลที่ 3-4 พบว่ามีวิธีการเขียนสีบนพื้นทาสีมะเดื่อบนตัวลายที่ออกแบบปิดทับด้วยทองคำเปลวแล้วจึงตัดเส้นตามลาย วิธีลงสีพื้นและฉลุลายปิดทอง และวิธีเขียนสีระบายสีตัดเส้นเลียนแบบธรรมชาติตัดเส้นทับตามลวดลายต่างๆ

3.3.1 วัตรราชโอรสราชม ใช้วิธีการเขียนสีบนพื้นทาสีมะเดื่อบนตัวลายแล้วปิดทับด้วยทองคำเปลว จากนั้นตัดเส้นตามลวดลาย

3.3.2 วัดกัลยาณมิตร ใช้วิธีการลงสีพื้นและฉลุลายปิดทอง

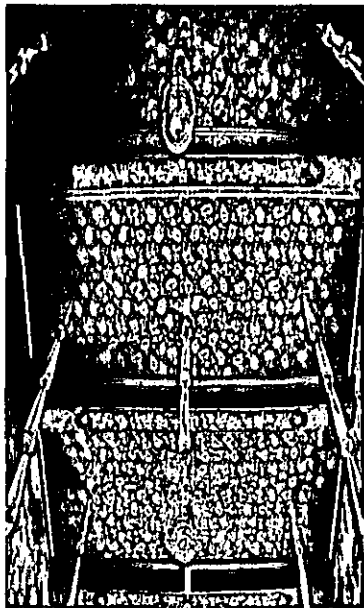
3.3.3 วัดพิชัยญาติ ใช้วิธีการเขียนสีและตัดเส้นเลียนแบบธรรมชาติ

3.3.4 วัดมหรณพาราม ใช้วิธีการระบายสีแล้วตัดเส้นทับตามลวดลายต่างๆ

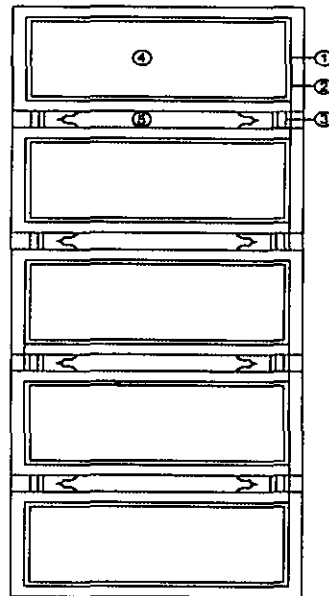
3.3.5 วัตรราชประดิษฐ์ ส่วนที่เป็นลวดลายดอกบัวทิพย์ใช้วิธีการจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกส่วนพื้นเพดานใช้วิธีการฉลุลายปิดทองบนพื้นสี

3.3.6 วัดเครือวัลย์วรวิหาร ทุกส่วนของเพดานใช้วิธีฉลุลายปิดทอง
ลวดลายเพดานพระอุโบสถวัดช่วงรัชกาลที่ 3-4 ดังภาพประกอบที่ 43-83

วัดราชโอรสาราม

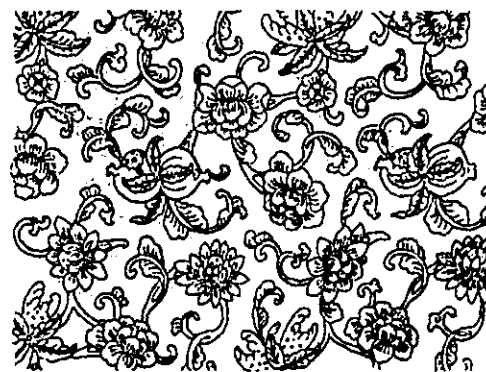
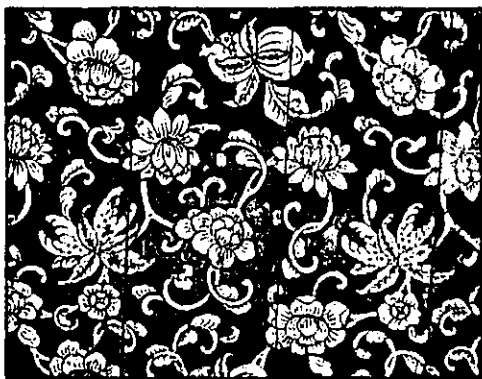

ภาพประกอบ 43 เพดานวัดราชโอรสาราม

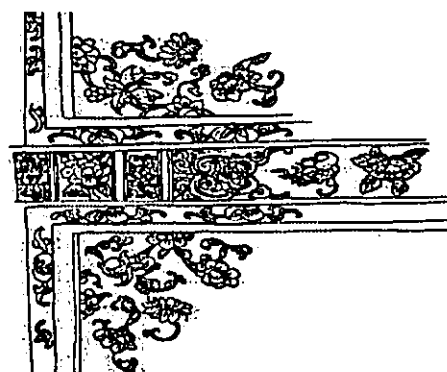
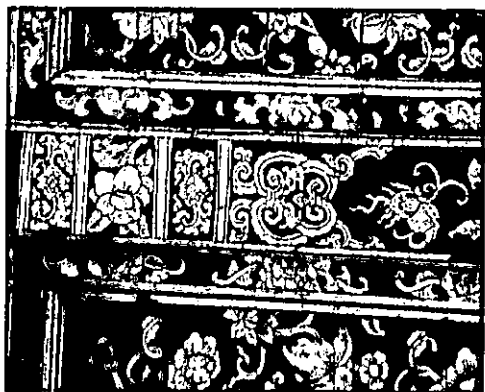

ภาพประกอบ 44 การแบ่งช่องลายตกแต่ง

1. คิ้วบัว
2. กรอบลาย
3. หัวข้อ
4. พื้นเพดาน
5. ตัวข้อ

ภาพประกอบ 45 ลวดลายพื้นเพดานเขียนสีทองตัดเส้นบนพื้นสีแดง

ภาพประกอบ 46 ลวดลายหัวขี้อ เขียนสีทองตัดเส้นบนพื้นสีสีแดงและสีดำ

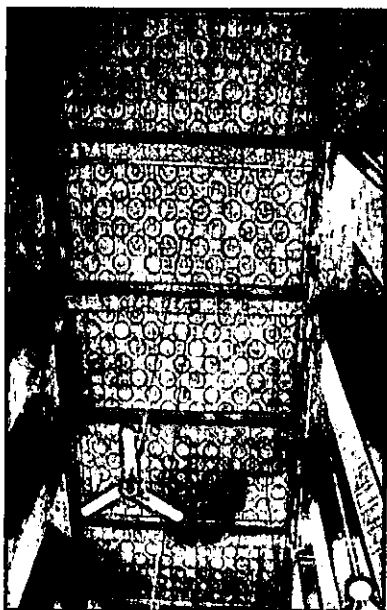

ภาพประกอบ 47 ลวดลายตัวขี้อ เขียนสีทองตัดเส้นบนพื้นสีดำ

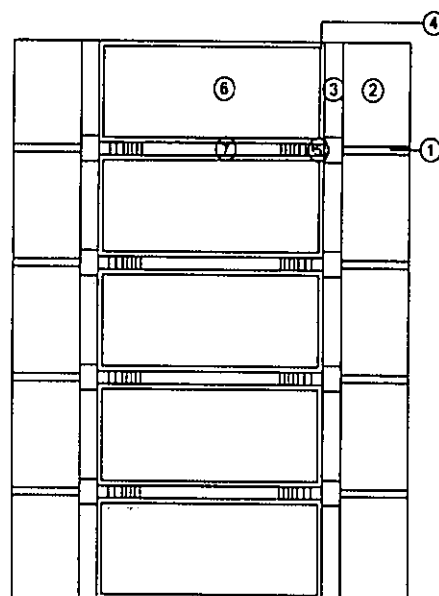

ภาพประกอบ 48 คิ้วบัวและลวดลายกรอบ เขียนสีทองตัดเส้นบนพื้นสีดำ

วัดกัลยาณมิตร

ภาพประกอบ 49 เพดานวัดกัลยาณมิตร

ภาพประกอบ 50 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

1. ไม้รอง

2. เพดานรอง

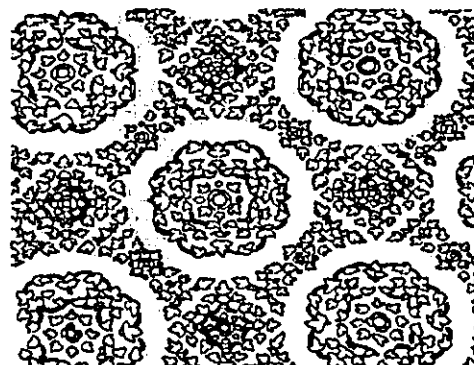
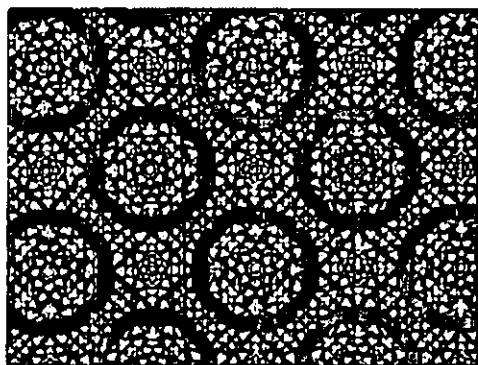
3. ไม้ระหว่างเสา

4. กรอบลาย

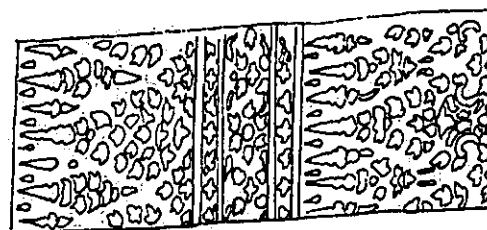
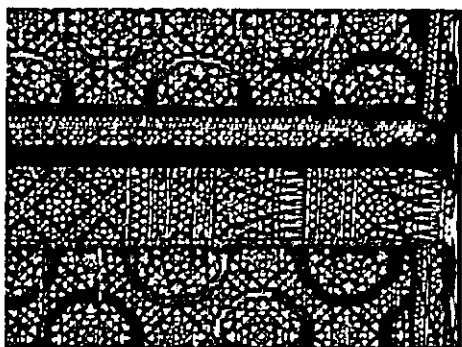
5. หัวซื่อ

6. เพดานหลัก

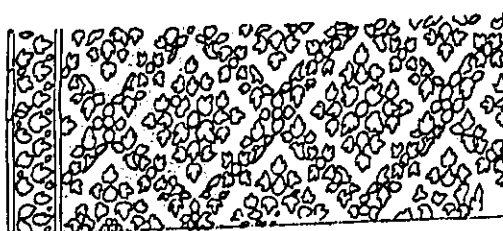
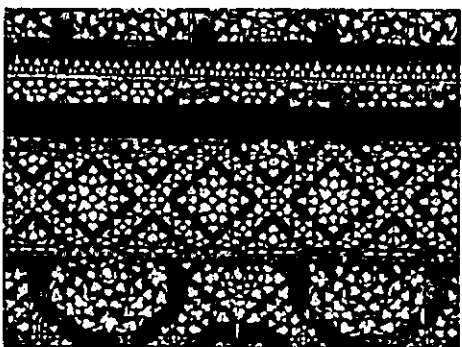
7. ตัวซื่อ

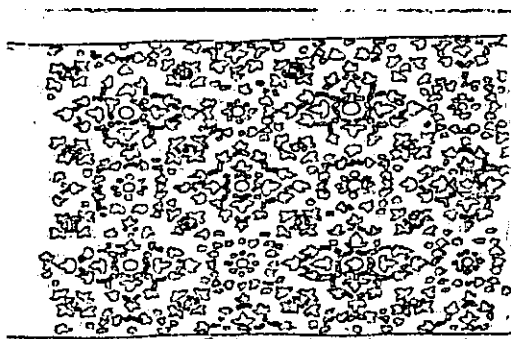
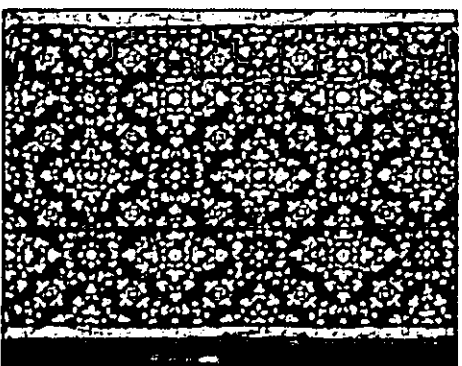
ภาพประกอบ 51 ลวดลายพื้นเพดาน ผนังลายปิดทองบนพื้นสีแดง

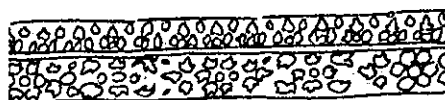
ภาพประกอบ 52 ลวดลายหัวข้อ กล้วยปัดทองบนพื้นสีเปลือกมังคุดและสีแดง

ภาพประกอบ 53 ลวดลายตัวข้อ กล้วยปัดทอง บนพื้นสีเปลือกมังคุด

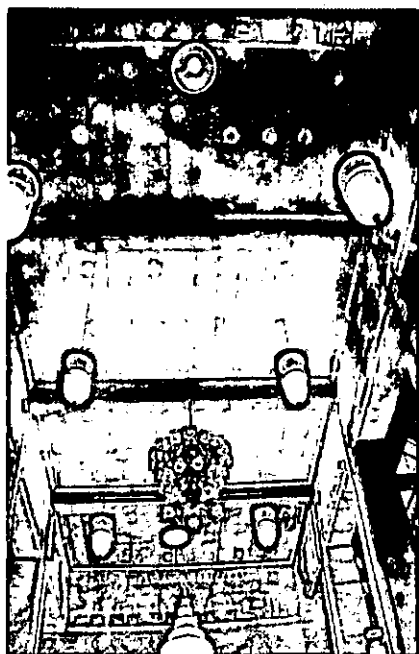

ภาพประกอบ 54 ลวดลายระหว่างเสา กล้วยปัดทองบนพื้นสีแดง

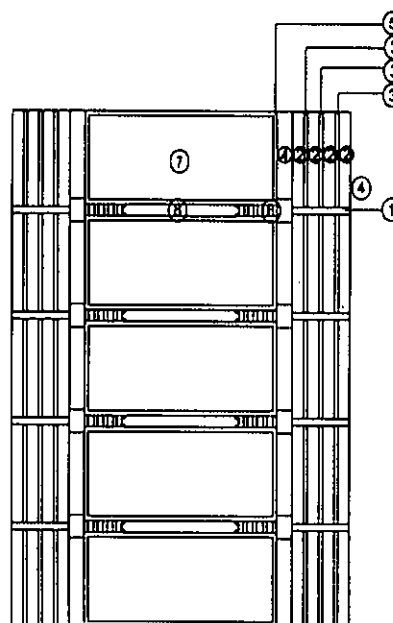

ภาพประกอบ 55 กรอบลายเพดาน ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเปลือกมังคุด

วัดพิชัยญาติ

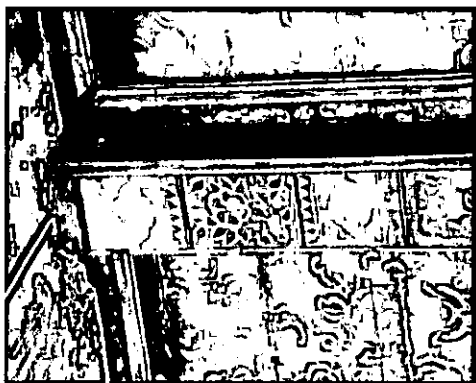

ภาพประกอบ 56 เพดานวัดพิชัยญาติ

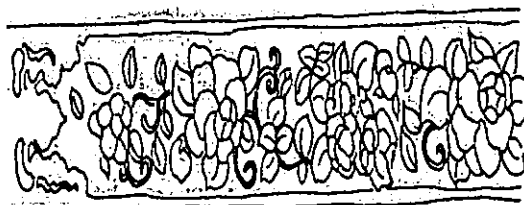

ภาพประกอบ 57 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

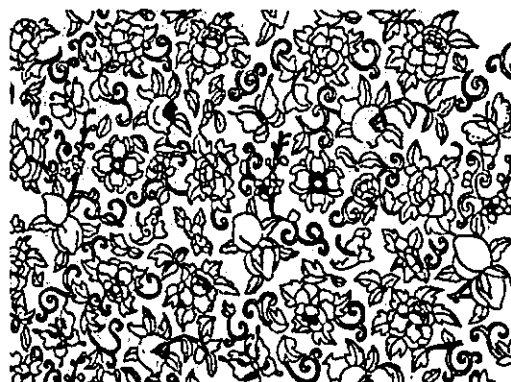
1. ชีอรอง
2. เพดานรอง
3. กรอบไม้เพดานรอง
4. ลายระหว่างเสา
5. กรอบลายเพดานหลัก
6. หัวชีอ
7. เพดานดานหลัก
8. ตัวชีอ

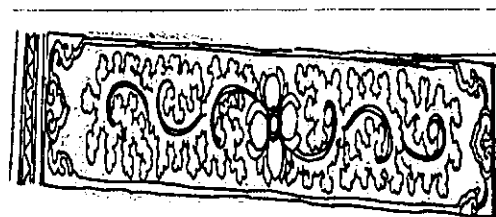
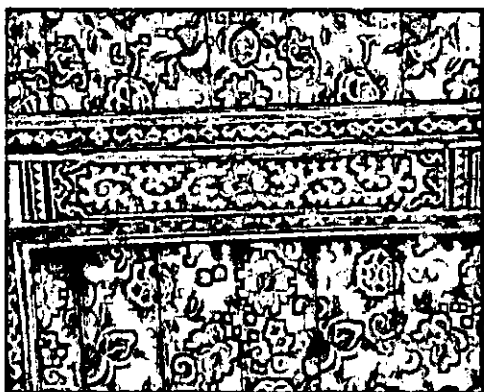
ภาพประกอบ 58 ลวดลายหัวซื่อ เขียนสีแดง สีเขียว แสดงค่าน้ำหนัก

ภาพประกอบ 59 ลวดลายตัวซื่อ เขียนสีแดง สีเหลือง สีเขียว แสดงค่าน้ำหนัก บนพื้นสีดำ

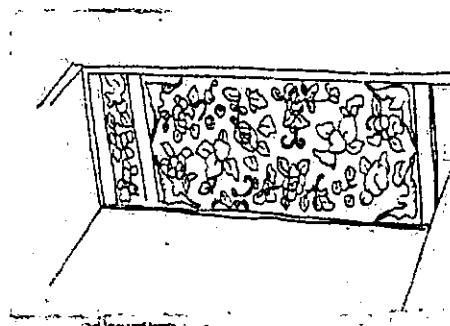
ภาพประกอบ 60 ลวดลายพื้นเพดานเขียนสีทอง สีเขียว สีแดง แสดงค่าน้ำหนัก บนพื้นสีน้ำตาล

ภาพประกอบ 61 ลวดลายขี้อรง

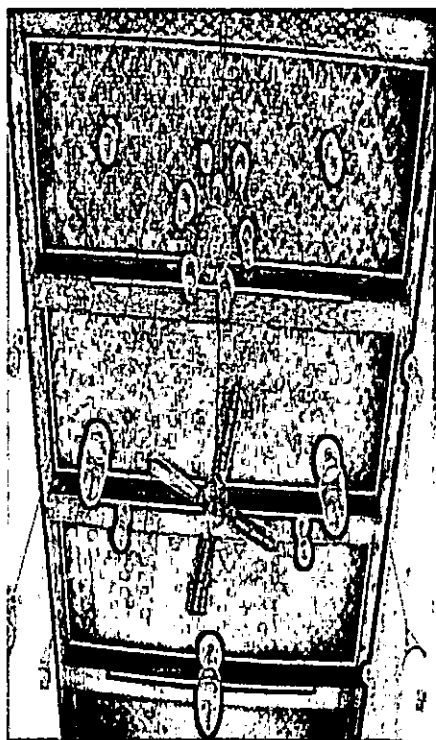

ภาพประกอบ 62 ลวดลายเพดานรอง เขียนสีแดงค่าน้ำหนัก บนพื้นสีน้ำตาล

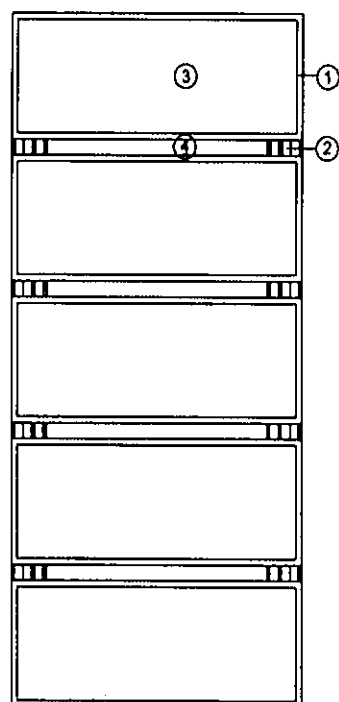

ภาพประกอบ 63 ลวดลายระหว่างเสา เขียนสีแดงค่าน้ำหนัก

วัดมหารณพาราม

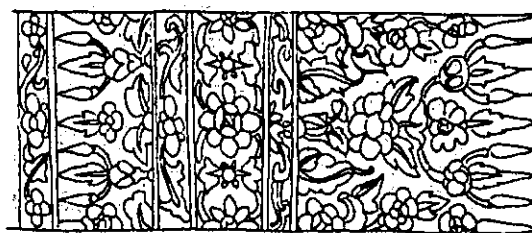
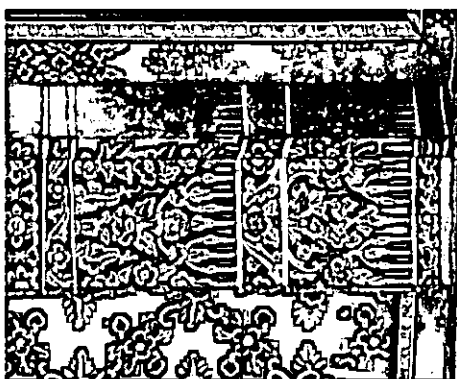

ภาพประกอบ 64 เพดานวัดมหารณพาราม

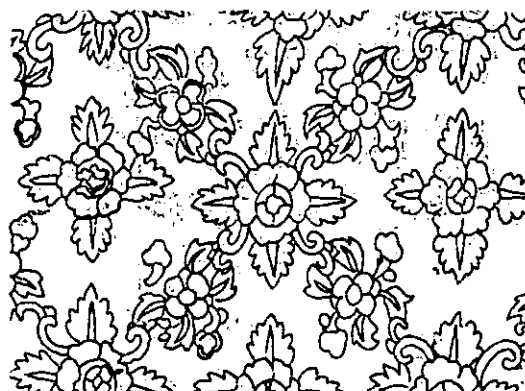
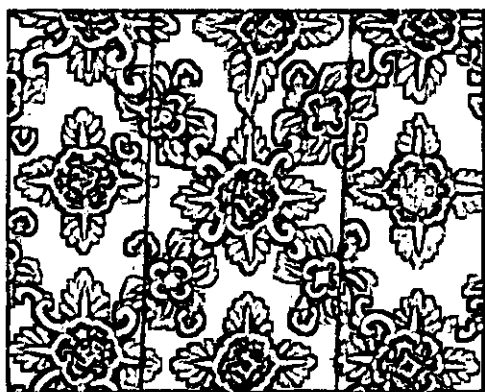

ภาพประกอบ 65 การแบ่งช่องสายตกแต่งเพดาน

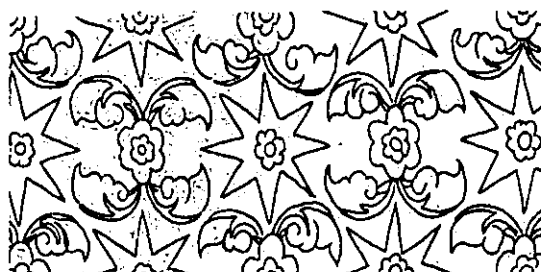
1. กรอบลาย
2. หัวข้อ
3. พื้นเพดาน
4. ตัวข้อ

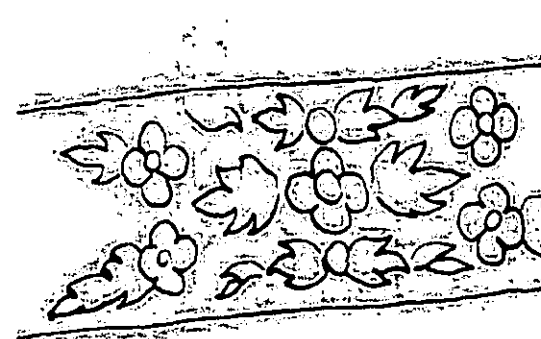
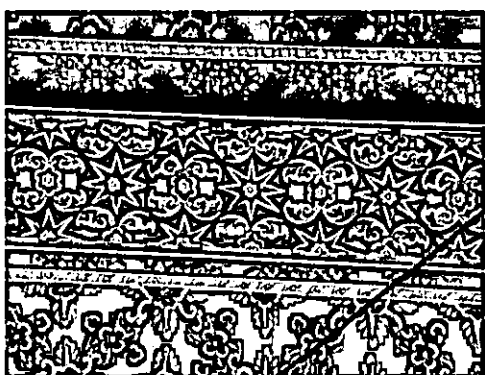
ภาพประกอบ 66 ลวดลายหัวข้อ เขียนสีแสดงค่าน้ำหนัก

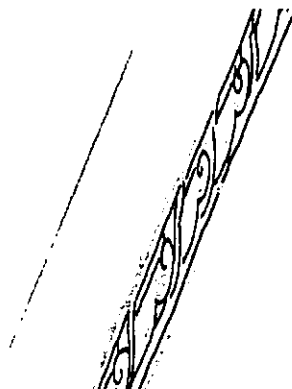
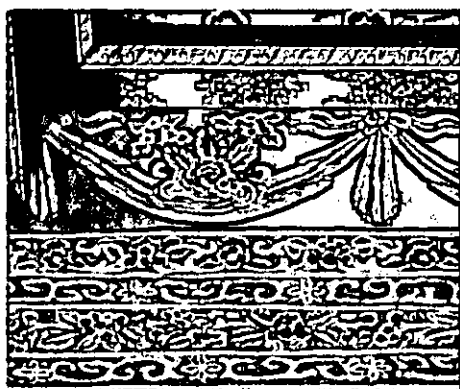
ภาพประกอบ 67 ลวดลายพื้นเพดาน เขียนสีแสดงค่าน้ำหนัก บนพื้นสีแดง

ภาพประกอบ 68 ลวดลายตัวข้อ เขียนสี แสดงค่าน้ำหนักบนพื้นสีเปลือกมังคุด

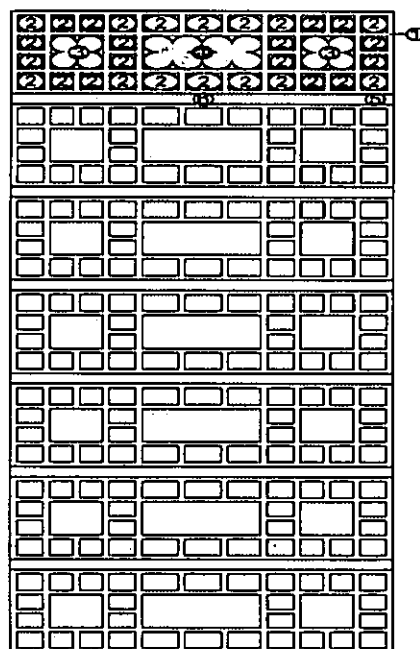
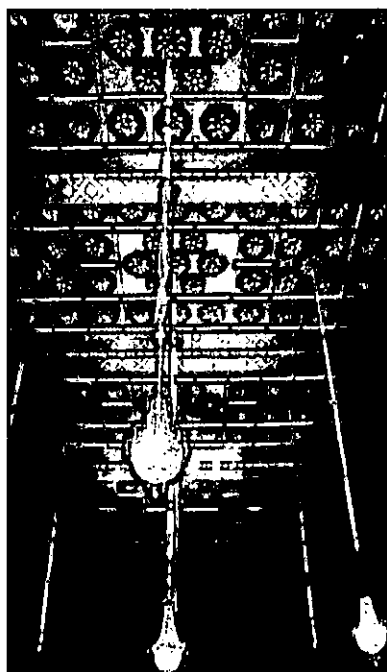

ภาพประกอบ 69 ลายกรอบเพดาน

ภาพประกอบ 70 ลายกรอบด้านใน ตัดเส้นสีด้านบนพื้นสีขาว

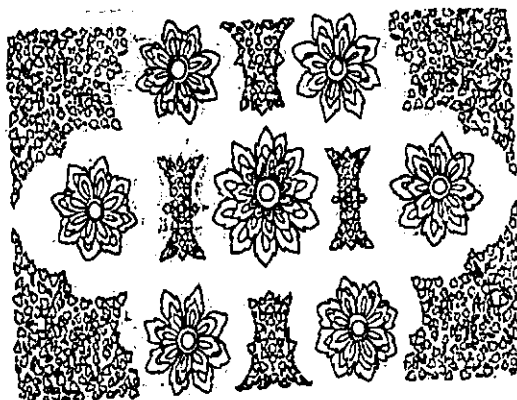
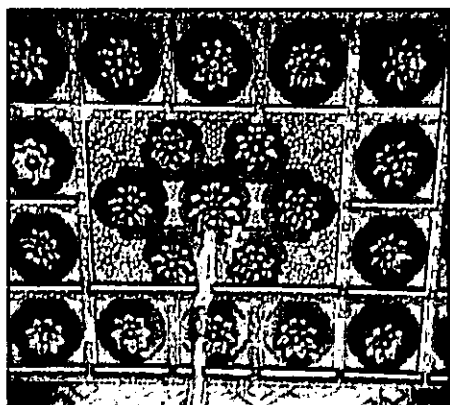
วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

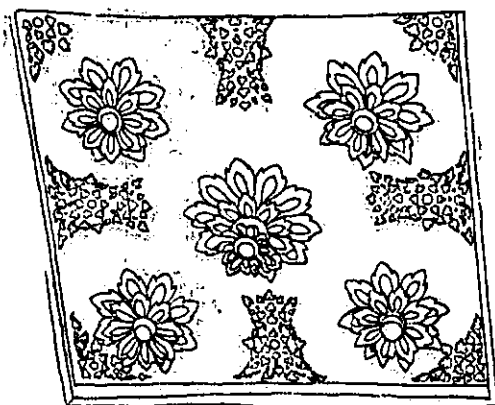
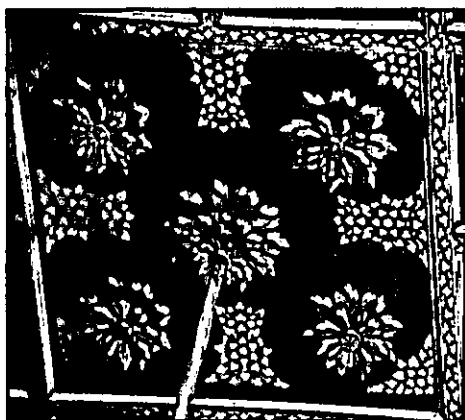
ภาพประกอบ 71 เพดานวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ภาพประกอบ 72 การแบ่งช่องลายตกแต่ง

เพดาน

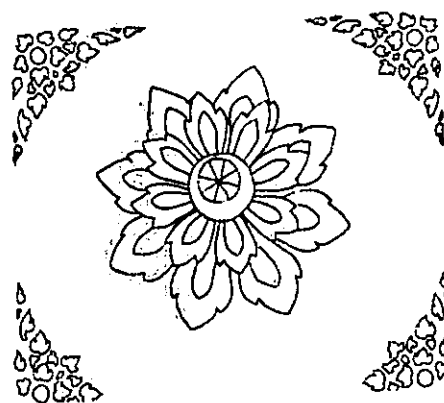
1. กรอบลาย
2. ลายดอกบัวทิพย์
3. กลุ่มดอกบัวทิพย์ 5 ดอก
4. กลุ่มดอกบัวทิพย์ 7 ดอก
5. หัวซื่อ
6. ตัวซื่อ

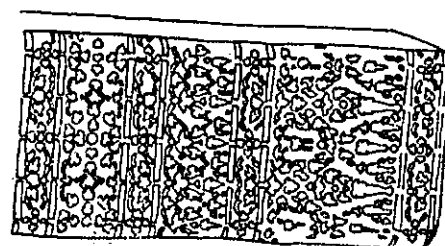
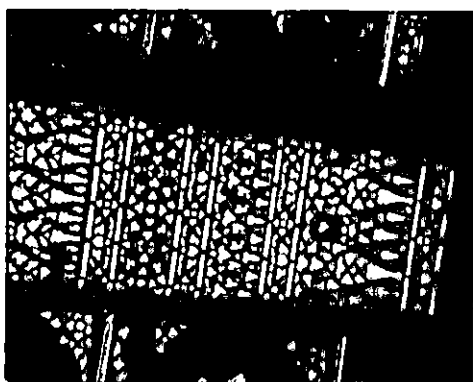
ภาพประกอบ 73 ลวดลายกลุ่มดอกบัวทิพย์ 7 ดอก จำหลักไม้ปัดทองประดับกระຈก พื้นฉลุลายปัดทอง

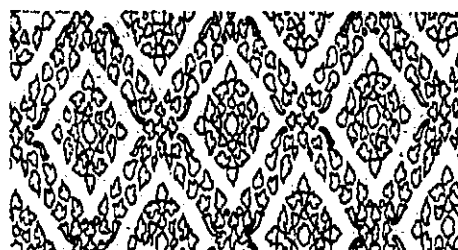
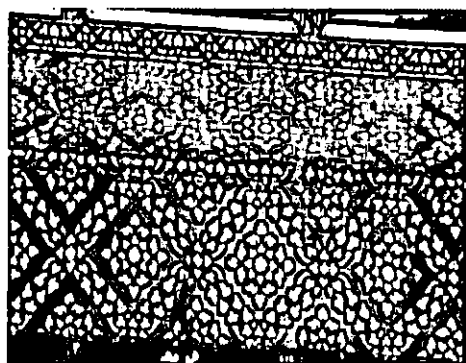
ภาพประกอบ 74 ลวดลายกลุ่มดอกบัวทิพย์ 5 ดอก

ภาพประกอบ 75 แสดงรายละเอียดดอกบัวทิพย์

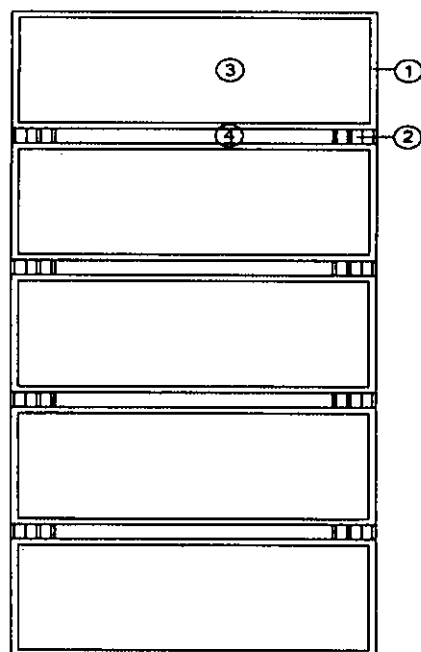
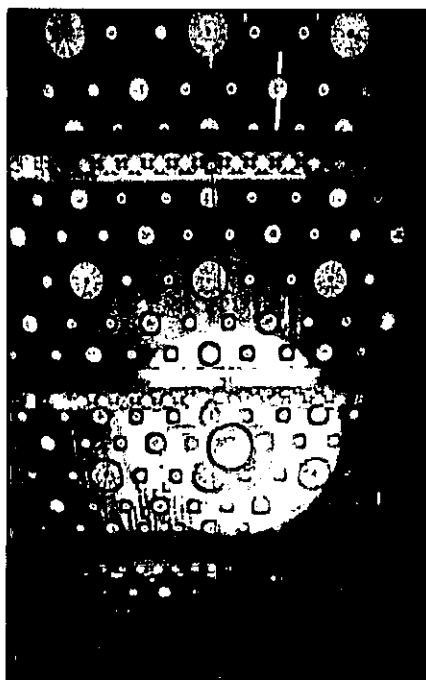

ภาพประกอบ 76 ลวดลายหัวข้อ วัสดุลายปิดทองบนพื้นสีกรมท่าและสีแดง

ภาพประกอบ 77 ลวดลายตัวข้อ วัสดุลายปิดทองบนพื้นสีแดง

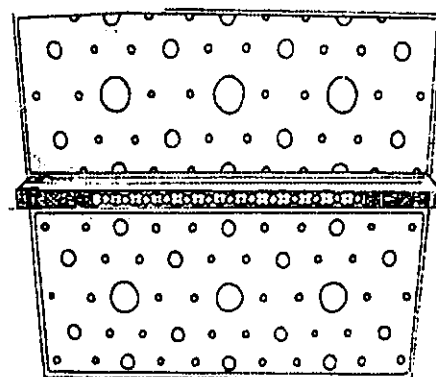
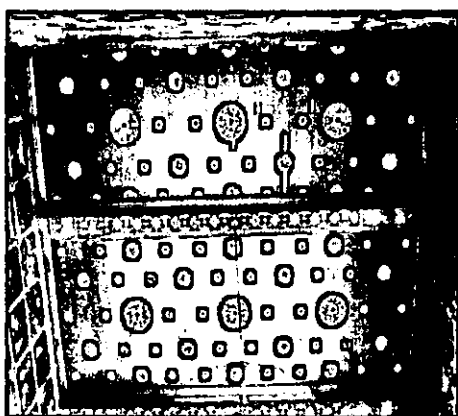
วัดเครือวัลย์วรวิหาร

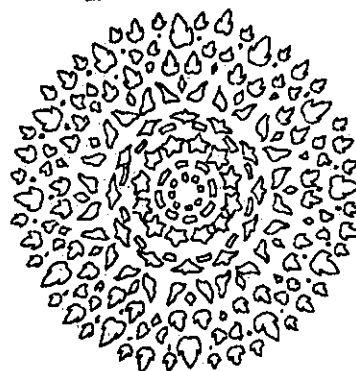
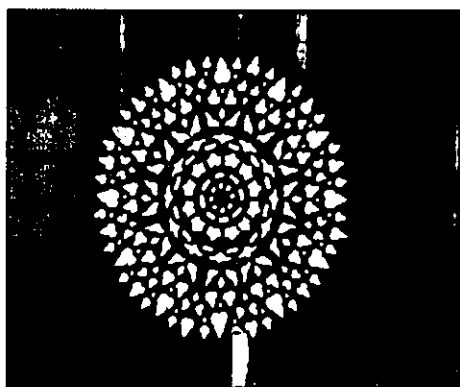
ภาพประกอบ 78 เพดานวัดเครือวัลย์วรวิหาร

ภาพประกอบ 79 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

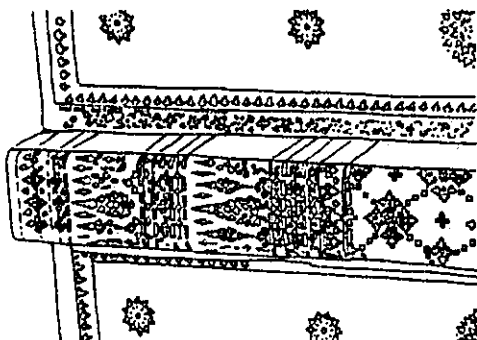
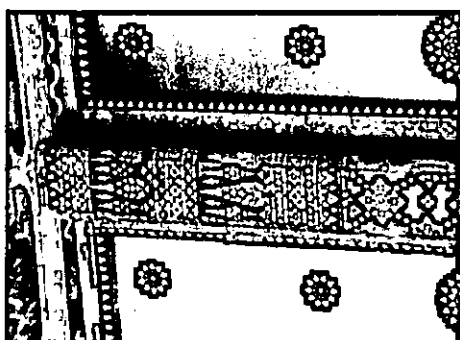
1. กรอบลาย
2. หัวขื่อ
3. เพดาน
4. ตัวขื่อ

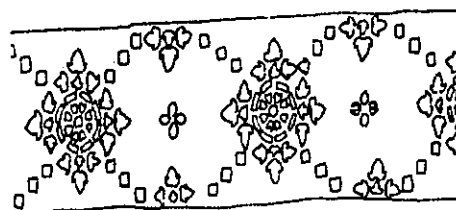
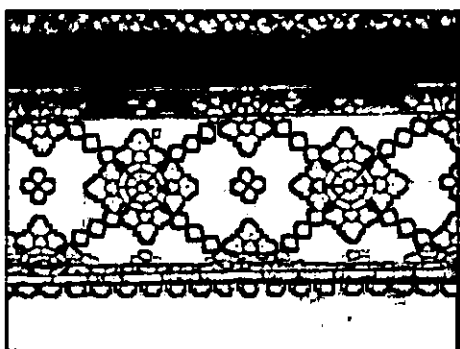
ภาพประกอบ 80 ฟันเพดาน

ภาพประกอบ 81 กิ่งกลางเพดาน

ภาพประกอบ 82 หัวซื่อ

ภาพประกอบ 83 ตัวซื่อ

4. วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 - ปัจจุบัน

4.1 การแบ่งช่องลาย จากการศึกษพบว่าวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 มีการแบ่งช่องลายหลายลักษณะ มีทั้งการแบ่งโดยมีชื่อกัน 7 ช่องลาย และ 5 ช่องลาย แบ่งโดยไม่มีชื่อกัน แบ่งตามหลักองค์ประกอบของลวดลาย แบ่งตามโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม

4.1.1 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วรมหาวิหาร แบ่งช่องลายออกเป็น 2 ส่วน คือ เพดานหลักและส่วนโค้งระหว่างเพดานและผนัง

- เพดานหลักแบ่งเป็นลายกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ทับซ้อนบนลายกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กทั้ง 4 มุม มีการแบ่งช่องไฟคั่นทั้ง 4 ด้านมีขนาดเท่าๆกันตลอดแนวของกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่

- เพดานรอง แบ่งเป็น 2 ส่วน คือส่วนด้านหน้าและส่วนที่หักมุมส่วนด้านหน้าเป็นลายรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วมีเส้นกรอบกั้นระหว่างลายอยู่กึ่งกลาง ส่วนด้านหน้าที่หักมุม เป็นลายรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วเหมือนกับส่วนด้านหน้าแต่ไม่มีเส้นกั้นระหว่างลายอยู่กึ่งกลาง

4.1.2 วัดเทพศิรินทราวาส วรมหาวิหาร แบ่งช่องลายตามหลักองค์ประกอบของลวดลาย ไม่มีชื่อกั้นระหว่างช่องลาย มีลักษณะเด่นคือ ลวดลายปรากฏอยู่ในรูปวงกลม 5 รูปบริเวณส่วนกลางของเพดานหลัก และมีลายประดับรองลงไปในส่วนต่างๆของเพดาน

4.1.3 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม แบ่งช่องลายโดยมีชื่อกันตามลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม ทรงจตุรมุขโดยมีมุขทางด้านซ้ายยาวกว่าด้านอื่นๆรูปแบบของลวดลายมีความแตกต่างกันไปตามส่วนต่างๆของสถาปัตยกรรมซึ่งประกอบด้วยเพดานหลัก มีเพดานทับที่ 1, 2, 3 นอกจากนี้ยังมีคิ้วบัวไม้ เป็นตัวแบ่งช่องลูกฟักขนาดเท่าๆกันทั้ง 4 ด้าน ส่วนกึ่งกลางของจตุรมุขเป็นช่องลูกฟักที่มีขนาดใหญ่

4.2 ลวดลาย

จากการศึกษาพบว่าลักษณะของลวดลายที่ปรากฏในการตกแต่งเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 - ปัจจุบันประกอบด้วยลวดลายไทยตามแบบแผน ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ลวดลายที่ดัดแปลงจากธรรมชาติ ลวดลายแบบตะวันตก ประเภทลายช่อดอกไม้ ลายเถาวัลย์

4.2.1 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

เพดานใหญ่ ประกอบด้วยลวดลายที่เป็นลายกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีลักษณะเหมือนลายหลุยส์ มีขนาดใหญ่รอบด้านมีช่องไฟทั้ง 4 ด้าน ด้านในสุดของกรอบลายทั้ง 4 เป็นลายเกลียว ถัดมาเป็นลายใบอะแคนทัสวางโดยเว้นระยะเท่าๆกันตรงมุมทั้ง 4 มี 3 ใบ กรอบ 4 เหลี่ยมขนาดเล็กซ้อนอยู่ด้านล่างภายในเป็นรูป 4 เหลี่ยมช่องด้านในโปร่งวางซ้อนเท่าๆกันเป็นแนวมุมฉาก ช่องไฟด้านซ้ายและด้านขวา ลวดลายเป็นลายประจายามดอกพุดตาน ต้นด้วยลายดอกไม้ ใบไม้เลียนแบบธรรมชาติ ช่องไฟด้านบนและด้านล่างลวดลายเป็นลายดาราารายกันด้วยลาย ที่มีลักษณะเหมือนลายดอกไม้ในแจกัน ส่วนลายกึ่งกลางในกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่เป็นลายช่อบัวทิพย์ผสมลายใบไม้ในธรรมชาติ อยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกลม กึ่งกลางเป็นวงกลมมีกลีบดอกล้อมรอบ ถัดมาเป็นกลีบดอกบานออกโดยรอบชั้นสุดท้ายกลีบดอกบานออก 8 กลีบ ขอบโค้งหยักไปมาปลายแหลม ถัดมาเป็นลายดอกไม้ขนาดเล็กจำนวน 8 ดอกวางกระจายเป็นวงกลม เป็นช่อมีก้านและใบซ้อนอยู่ด้านล่าง

เพดานรอง มี 2 ส่วนส่วนด้านหน้าและส่วนที่หักมุม ลวดลายเป็นลายตะวันตกซึ่งดัดแปลงมาจากธรรมชาติ ประกอบด้วยลายดอกไม้ใบไม้เป็นช่อๆ ใน 1 ช่องประกอบด้วยรูป 3 เหลี่ยม 2 รูปมีมุมชนกันและเชื่อมต่อกับหัวเสา ภายในรูป 3 เหลี่ยมเป็นลายก้านดอกไม้ประกอบเป็นช่อกระจายเต็มพื้นที่ 3 เหลี่ยม กึ่งกลางของช่อเป็นดอกบานกลีบดอกโค้งพลิ้วไปมา แตกลายออกเป็นก้านใบและดอกตูมเป็นกลุ่มๆ ลักษณะของใบริมขอบใบหยักไปมาส่วนปลายแหลม ลวดลายเพดานรองในส่วนที่หักมุมมีลักษณะเหมือนกับลวดลายเพดานรองด้านหน้า ขอบลายที่เป็นตัวแบ่งพื้นที่ของลวดลายทั้งหมดเป็นลายลูกโซ่คั่นด้วยลายรูปทรงรี

4.2.2 วัดเทพศิรินทราวาส

เขตแดนหลัก ลวดลายประกอบด้วยลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชนิดต่างๆ ซึ่งล้อมรอบด้วยลายเทพพนมก้านขดสลัด้วยลายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ซึ่งในลายนี้จะประกอบไปด้วยพระขรรค์ชัยศรี, พระแสงจามรี, ธารพระกร, พัดทาลวิชนีและฉลองพระบาทเชิงงอน ลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่นำมาประดับ

ดวงที่ 1 เป็นลวดลายดาราจักรีล้อมรอบด้วยสายสร้อยมหาจักรีโดยมีพระมหาพิชัยมงกุฏ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของราชวงศ์จักรีอยู่ด้านบน ด้านหน้าเป็นรูปจักร 10 กลีบ มีรูปตรีศูลและรัศมีเปลวเงิน สีนํ้าเงินสลับกันไปรอบกลีบจักร กลางดาราเป็นรูปพุ่มอุนาโลมไม่มีพวงมาลัย พื้นมีสีฟ้า ขอบมีสีแดงมีอักษรสีทอง เป็นคาถาภาณิตว่า " ตีรเต็น สกรัญญะ สัมผัสะ มมายัน สกราโชจิตัตถุจ สกรัญญะภาวิทัณน " แปลว่า ความนับถือรักใคร่ในพระรัตนตรัยก็ดี ในรัฐของตนก็ดี ในวงศ์ตระกูลของตนก็ดี มีจิตซื่อตรงในพระราชาของตนก็ดี ย่อมเป็นเครื่องทำให้รัฐของตนเจริญยิ่ง รอบขอบเป็นมาลัยชัยพฤกษ์ ใบมีสีทองพื้นสีเขียวดอกสีชมพูและสีแดง

ดวงที่ 2 เป็นลวดลาย ดาราจุลสุราภรณ์ ล้อมรอบด้วยสร้อยพระมหาสังวาลมหาสุราภรณ์(มงกุฎสยาม) เป็นรูปกลมกลีบบัวสีนํ้าเงินและสีแดงสลับกัน กลีบในสีแดง กลีบนอกสีนํ้าเงิน กึ่งกลางจำหลักเป็นรูปพระจุลมงกุฏเปล่งรัศมีบนพานรอง 2 ชั้น ขนาบข้างด้วยฉัตรข้างละ 1 คันมีสีทอง

ดวงที่ 3 เป็นลวดลายดาราปฐมจุลจอมเกล้าล้อมรอบด้วยสายสร้อยปฐมจุลจอมเกล้า ดาราปฐมจุลจอมเกล้า เป็นรูปดาว 8 แฉก แฉกใน มีสีนํ้าเงิน แฉกนอกมีสีทอง ด้านในเป็นดวงตราปฐมจุลจอมเกล้าสีทองบนพื้นสีชมพู มีอักษรสีทองล้อมรอบ ข้อความว่า " เราจะบำรุงตระกูลวงศ์ให้เจริญ "

ดวงที่ 4 เป็นลวดลายดารามหาวราภรณ์ล้อมรอบด้วยพระสังวาลมหาวราภรณ์(ช้างเผือก) ดารามหาวราภรณ์มีลักษณะเป็นรูปวงกลมกลีบบัว 16 กลีบกลีบในมีสีแดง กลีบนอกมีสีนํ้าเงิน ลวดลายกลางจำหลักรูปช้างเผือกผูกเครื่องมั้น มีพระจุลมงกุฏเปล่งรัศมีอยู่บนหลังช้าง ขนาบด้วยฉัตร 2 ข้างอยู่ในวงกลมพื้นสีนํ้าเงิน ด้านบนเป็นรูปชฎาและฉัตรชดกับตรีศูล ด้านล่างเป็นรูปชฎาและเหรียญตรา ส่วนพื้นในรูปวงกลมทั้งหมดเป็นลวดลายก้านขดและลวดลายเทพพนม 6 รูป วางในตำแหน่งเท่าๆกัน

ดวงที่ 5 เป็นลวดลายดาราณพรัตน์ราชวราภรณ์ ล้อมรอบด้วยพระสังวาลนพรัตน์ราชวราภรณ์ ดาราณพรัตน์ราชวราภรณ์ เป็นรูปดารา 8 แฉกสีนํ้าเงิน จำหลักไม้ กึ่งกลางเป็นดอกประจํายามมีรูปพลอย 8 อย่างได้แก่ทับทิม มรกต บุษราคัม โกเมน นิล มุกดา เพทาย ไพฑูรย์ ดอกกลางเป็นเพชร รวมเป็นอัญมณี 9 ชนิด ซึ่งโบราณถือเป็นมงคล ด้านบนเป็นรูปพระจุลมงกุฏ ส่วนพระสังวาลนพรัตน์ราชวราภรณ์ เป็นพระสังวาลแผดเครื่องต้น มีดอกประจํายามประดับด้วย เพชร ทับทิม มรกต บุษราคัม โกเมน นิล มุกดา เพทาย ไพฑูรย์สลับกันอย่างละ 1 ดอก

ฉิวเพดาน ประกอบด้วยฉิวบัวประดับด้วยลายหน้ากระดานก้านขด

กรอบเพดาน ประดับด้วยลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชนิดต่างๆพร้อมสายสะพาย สลับกับลายเทพพนม ลายก้านขด ลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่นำมาประดับ

1. ดารามหาสุราภรณ์ แถบสายสะพายสีนํ้าเงินขอบสีเขียวรั้วสีแดงและรั้วสีเหลือง
2. ดาราปฐมจุลจอมเกล้า สายสะพายสีชมพู
3. ดารามหาวราภรณ์ (ช้างเผือก) สายสะพายสีแดง
4. ดาราหุติจุลจอมเกล้า มีลักษณะเป็นรัศมี สีนํ้าเงิน 8 แฉก กลางดราามีอักษรพระปรมาภิไธยย่อ จ.จ.จ. ไขว้กัน มีสีทอง พื้นสีชมพู บริเวณขอบรอบตัวอักษรย่อ เป็นลายลูกขนานสีทอง และมีตัวอักษรสีทองข้อความว่า "เราจะบำรุงตระกูลวงศ์ให้เจริญ"
5. ดาราจักรีล้อมด้วยสายสร้อยมหาจักรี
6. เหรียญทองมงกุฎสยามและแพรแถบสีเขียว
7. ดาราจุลสุราภรณ์ และสายสะพายสีนํ้าเงิน

8. ตารานพัตนราชมรรณ
9. ตารากักริและสายสะพายสีเหลือง
10. ตารามหาจักรีล้อมด้วยสายสร้อยจักรี
11. จุลจักรีและสายสะพายสีเหลือง
12. พระบรรลัษย์ศรีและพระแสงจำรี
13. ธารพระกรและพิศาวลวิชนี

ลวดลายระหว่างเสา ประกอบด้วย คิ้วบัว และลาย ตราแผ่นดินรัชกาลที่ 5 อยู่ในรูปวงกลม รูปจักร 25 กลีบอยู่ด้านบนส่วนด้านล่างเป็นรูปกลีบบัว 36 กลีบ ขนาบด้วยเหรียญตรา ตราแผ่นดินประกอบด้วย ส่วนบนสุดตรงกึ่งกลาง คือภาพพระมหาพิชัยมงกุฎพร้อมดวงรัศมี ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎเป็นภาพจักรและตรี ทั้งหมดหมายถึง พระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีจักร 7 ชั้นด้านซ้ายและด้านขวาของพระมหาพิชัยมงกุฎ คือ เครื่องหมายราชาธิปไตย ด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบ่งออกเป็น 3 ช่อง ช่องด้านบนเป็นรูปช้าง 3 เศียร หมายถึง สยามเหนือ สยามกลาง สยามใต้ ช่องด้านล่างขวาเป็นรูปช้างเผือก หมายถึงประเทศราชลาว ด้านล่างซ้ายเป็นรูป กริชคดและกริชตรงไขว้กัน หมายถึงประเทศราชมลายู ต่อจากฉัตรเป็นรูปราชสีห์ 2 ตัวประกอบฉัตร ด้านซ้ายและด้านขวา ด้านซ้าย หมายถึง มหาตไทยซึ่งเป็นฝ่ายพลเรือน ด้านขวา หมายถึง กลาโหมซึ่งเป็นใหญ่ หรือฝ่ายทหาร ทั้ง 2 ฝ่ายทำหน้าที่ป้องกันพระราชอาณาจักร และล้อมรอบด้วยตัวอักษรสีทอง มีข้อความว่า สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า เจ้าแผ่นดินสยาม ส่วนเหรียญตรา ประกอบด้วย รูปวงกลม กลีบบัว 45 กลีบ วงกลมด้านในเป็นรูปลูกขนาบ ลวดลายกึ่งกลางประกอบด้วยฉัตร 7 ชั้น 2 ข้าง ด้านซ้ายและด้านขวามีสิงห์ประกอบฉัตรทั้ง 2 ด้าน กึ่งกลางเป็นรูปพานพุ่ม ด้านล่างของพานพุ่มเป็นรูปช้าง 3 เศียร

4.2.3 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

เพดานหลักของมูมทั้ง 4 ใช้คิ้วไม้บัวเป็นตัวกันสายลูกฟักย้อมมูมไม้สิบสองโดยมีลายประจำยามประดับแต่ละมูมของคิ้วไม้บัวและช่องว่างระหว่างคิ้วบัวไม้ประดับด้วยลวดลายประจำยามฉลุ ภายในช่องลูกฟักประดับด้วยลายดาวดอกจอกจำหลักไม้บางส่วนล้อมรอบด้วยลายก้านขดกึ่งกลางเป็นลายเกือกพวงลายประจำยามมีรูปวงกลมอยู่กึ่งกลางมีกลีบ 4 กลีบซ้อนกัน 2 ชั้น ชั้นบนมีการบากมูมส่วนชั้นล่างไม่มีการบากมูม กลางโถงของเพดานประกอบด้วยลายเกือกพวงหรือลายดาวจกกลีบกลีบดอกซ้อนกัน 4 ชั้น ลักษณะของกลีบดอกโค้งปลายแหลมปิดทองประดับกระจกสีขาว ล้อมรอบด้วยลายดาวดอกจอกจำนวน 8 ดวง แต่ละดวงอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงกลม มีกลีบดอกซ้อนกัน 3 ชั้น แต่ละชั้นมี 8 กลีบปิดทองประดับกระจกสีขาว ส่วนมูมทั้ง 4 เป็นลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์และก้านขด จากนั้นภายในกรอบทั้ง 4 ด้านประดับด้วยลายดาวดอกจอก 16 ดวงโดยมีกรอบกัน เพดานห้องที่ถัดจากห้องโถงกลางเพดานทั้ง 4 ด้านประกอบด้วยลายดาวจกกลหรือเกือกพวง ลายประจำยามและลายก้านขดซ้อนอยู่ด้านล่าง ล้อมรอบด้วยลายดาวดอกจอกจำนวน 12 ดวงโดยมีกรอบกันลายดาวดอกจอก

เพดานดับที่ 1 - 3 ประกอบด้วยจำหลักไม้ลายกรวยเชิงสลับกับลายประจำยามครึ่งซีกและซ่ออุบะ ลายกรวยเชิงอยู่ในโครงสร้างของรูปกรวยปลายแหลมคั่นด้วยกรอบเป็นลายราชวัติหรือตาข่ายประจำยามดอกกลอยและลายเฟืองอุบะ ถัดมาเป็นคิ้วบัวประดับกระจกสีขาว 2 แถวขนาบกัน ด้านในเป็นลายประจำยามอยู่ในโครงสร้างของรูป 4 เหลี่ยมทแยงมุมสลับกับลายประจำยามครึ่งซีก และซ่ออุบะจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกสีขาว

หัวซื่อ ประดับด้วยลายหน้ากระดานสลับกับลายกรวยเชิงพร้อมทั้งคั่นด้วยจำหลักไม้ลายหน้ากระดาน

ตัวซื่อ ประกอบด้วยลายราชวัติหรือตาข่ายประจำยามตัวใหญ่คั่นด้วยลายประจำยามก้ามปูมีลักษณะเหมือนตาข่าย เส้นตาข่ายเป็นลายประจำยามดอก 4 กลีบและลายกนกสลับกันเป็นแนวเส้นตรงไขว้กันแบบตาข่าย ด้านในช่องตาข่ายเป็นลายประจำยาม กึ่งกลางเป็นรูปวงกลมมีกลีบดอก 4 กลีบ มูมทั้ง 4 เป็นลายกนก 2 ตัวและลายกระจังอยู่ในรูปโครงสร้างของกลีบดอก

4.3 วัสดุและ กลวิธี

วัสดุและกลวิธีที่ใช้ในการตกแต่งลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5- ปัจจุบัน

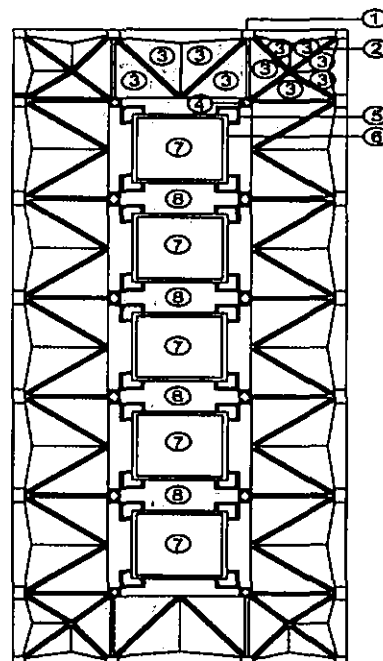
4.3.1 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มี 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นลายและส่วนที่เป็นพื้น ส่วนที่เป็นลายทั้งหมดใช้วิธีการปั้นปูนลงรักปิดทองส่วนที่เป็นพื้นใช้วิธีการระบายสีเรียบ

4.3.2 วัดเทพศิรินทราวาส ลวดลายดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุกดวงใช้วิธีการจำหลักไม้ ปิดทองประดับกระจกสี ส่วนลายประดับอื่นๆใช้วิธีการจำหลักไม้ปิดทองและหล่อโลหะปิดทองส่วนพื้นหลังระบายสีเรียบธรรมดา

4.3.3 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ส่วนที่เป็นคิ้วบัวไม้ ดาวดอกจอก ช่อบัวทิพย์ ลายประจายามรวมทั้งเพดานทับที่ 1-3 ใช้วิธีจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก ส่วนป้อ ฉานใช้วิธีการฉลุลายปิดทองบนพื้นสี

ลวดลายเพดานพระอุโบสถวัดช่วงรัชกาลที่ 5-ปัจจุบัน ดังภาพประกอบที่ 84-134

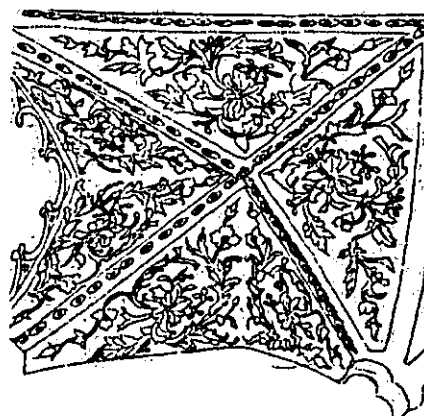
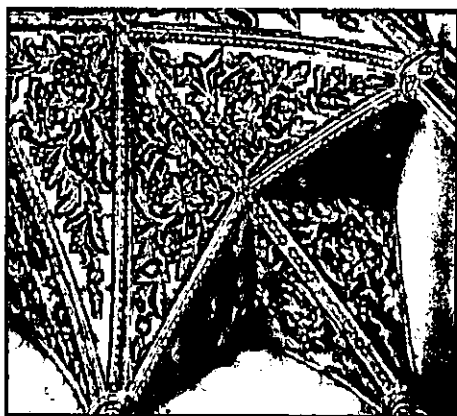
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

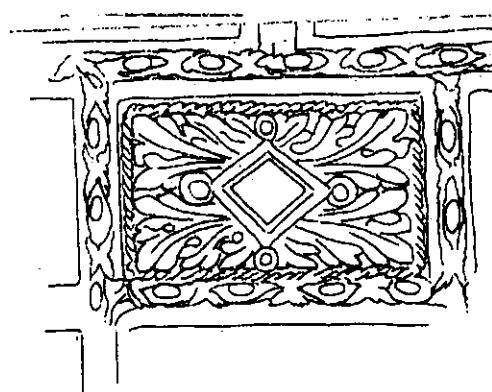
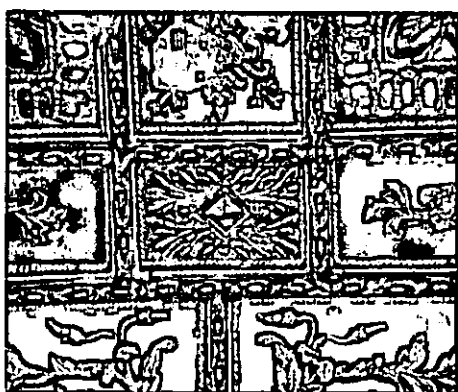
ภาพประกอบ 84 เพดานวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ภาพประกอบ 85 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

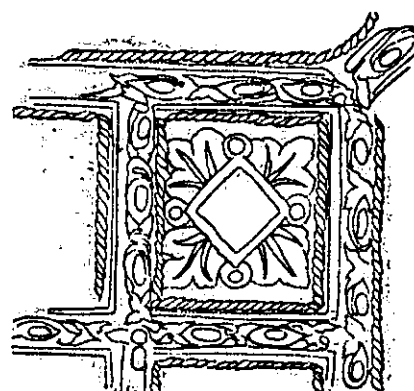
1. เสา
2. กรอบลายสามเหลี่ยม
3. ลวดลายในช่องสามเหลี่ยม
4. ลวดลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
5. มุมทั้ง 4 ของลวดลายสี่เหลี่ยมกลางเพดาน.
6. กรอบลายสี่เหลี่ยม
7. ลวดลายในช่องสี่เหลี่ยมกลางเพดาน
8. ลวดลายระหว่าง ช่องสี่เหลี่ยมกลางเพดาน

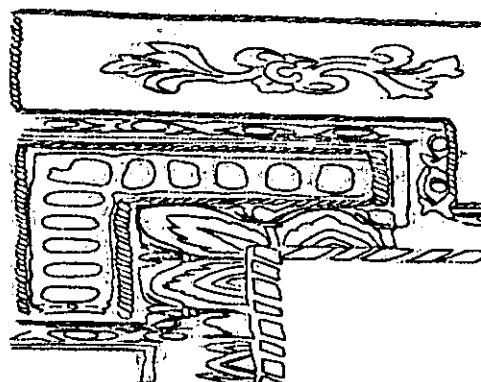
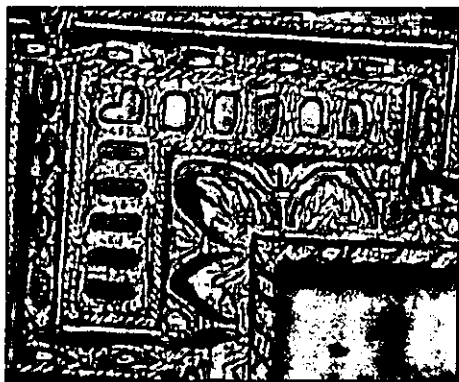
ภาพประกอบ 86 ลวดลายในช่องสามเหลี่ยม

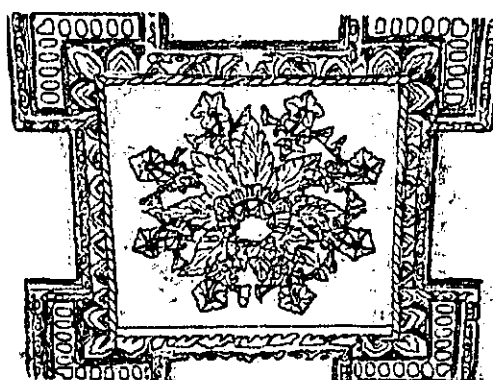
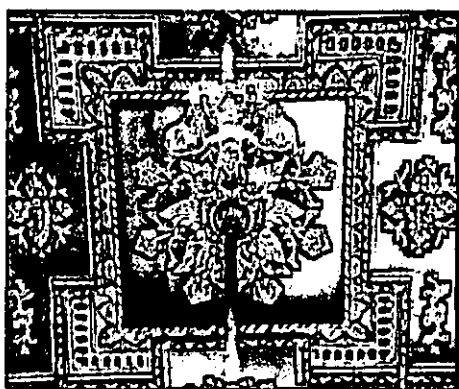
ภาพประกอบ 87 รอยต่อของมุมทั้ง 4

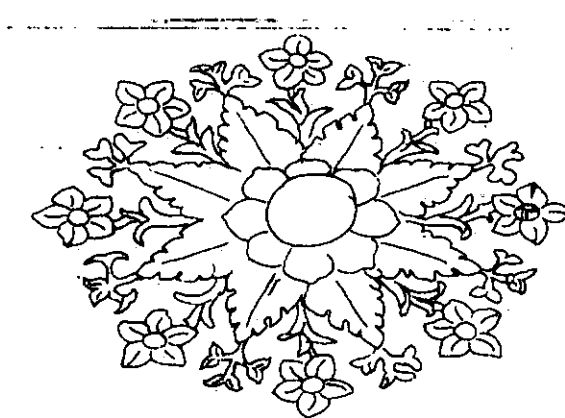
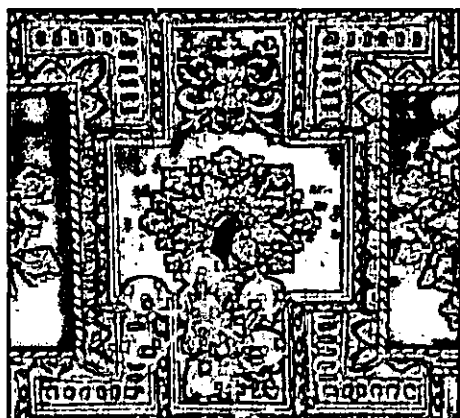
ภาพประกอบ 88 ลวดลายมุมระหว่างเพดานในและส่วนที่โค้ง

ภาพประกอบ 89 ลวดลายมุมทั้ง 4 ของลวดลายสี่เหลี่ยมกลางเพดาน

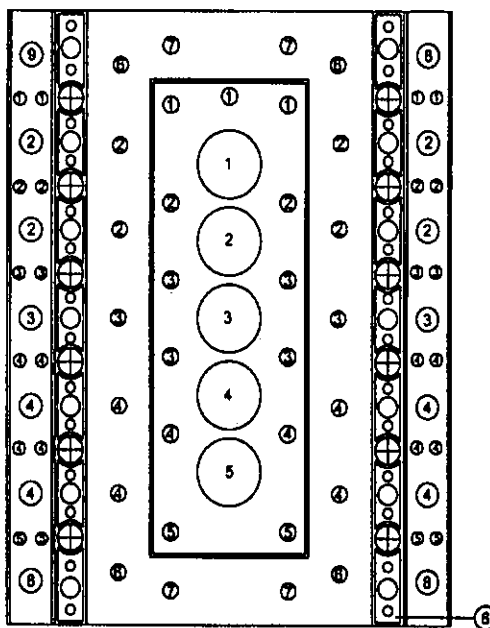

ภาพประกอบ 90 ลวดลายสี่เหลี่ยมกลางเพดาน

ภาพประกอบ 91 ลวดลายระหว่างช่องสี่เหลี่ยมกลางเพดาน

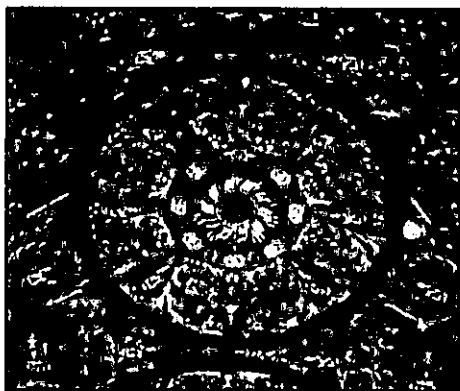
วัดเทพศิรินทราวาส

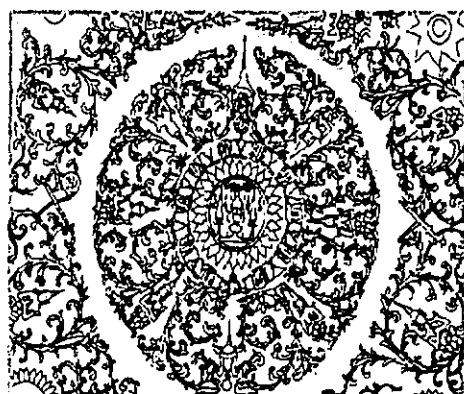
ภาพประกอบ 92 เพดานวัดเทพศิรินทราวาส

ภาพประกอบ 93 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

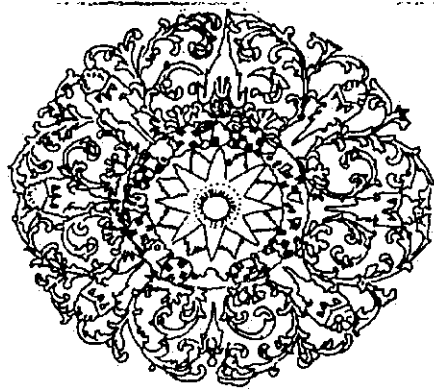
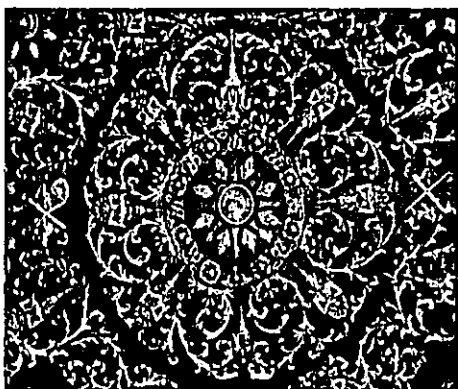
1. ลวดลายดวงที่ 1 ตารากักรี่ล้อมด้วยสายสร้อยมหาจักรี
2. ลวดลายดวงที่ 2 ตารามหาสุรารักษ์ล้อมด้วยพระมหา
สังวาลมหาสุรารักษ์
3. ลวดลายดวงที่ 3 ปฐมจุลจอมเกล้าล้อมด้วยสายสร้อย
จุลจอมเกล้า
4. ลวดลายดวงที่ 4 มหาราษฎร์ล้อมด้วยพระสังวาลย์
มหาราษฎร์
5. ลวดลายดวงที่ 5 ตารานพรัตน์ราชวรารักษ์
6. ลวดลายดวงที่ 6 ตารากักรี่และสายสร้อยมหาจักรี
7. ลวดลายดวงที่ 7 เกรียงทองมงกุฎสยามและแพรแถบสี
เขียว
8. ลวดลายระหว่างเสา

ภาพประกอบ 94 ตารางจักรีล้อมด้วยสายสร้อยมหาจักรี

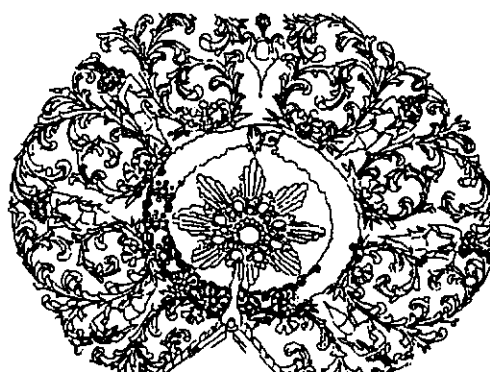
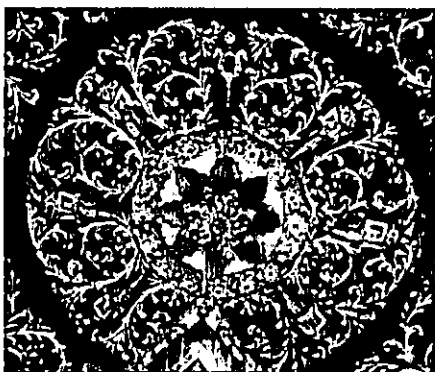
ภาพประกอบ 95 ตารางจุลสุราภรณ์ล้อมด้วยพระมหาสังวาลมหาสุราภรณ์

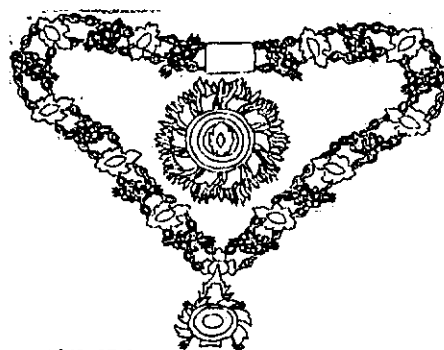
ภาพประกอบ 96 ตารางปฐมจุลจอมเกล้าล้อมด้วยสายสร้อยจุลจอมเกล้า

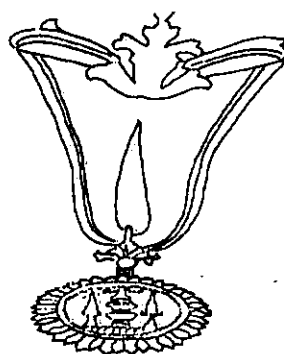
ภาพประกอบ 97 มหาวารารณล้อมด้วยพระสังวาลย์มหาวารารณ

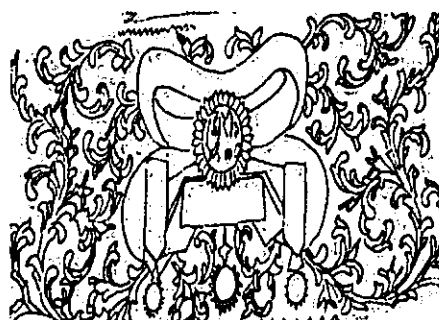
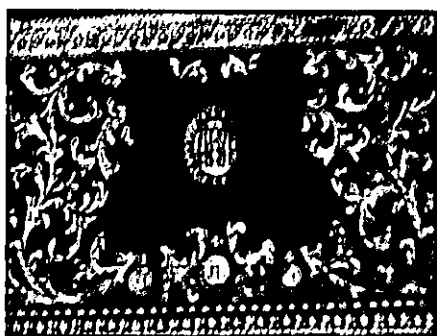
ภาพประกอบ 98 ตารานพรัตน์ราชวารารณ

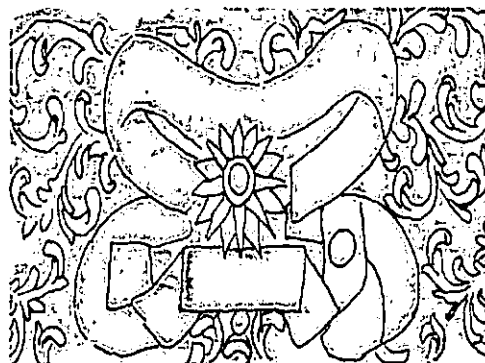
ภาพประกอบ 99 ตาราจักรีล้อมด้วยสายสร้อยมหาจักรี

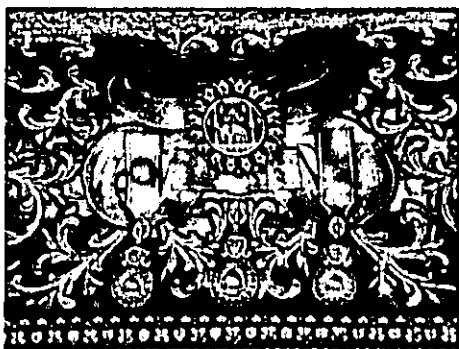
ภาพประกอบ 100 เหยี่ยวทองมังกุฏสยามและ แพรแถบสีเขียว

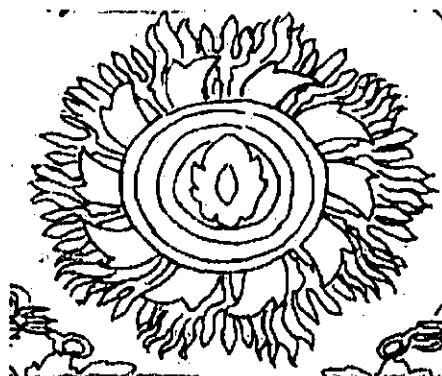
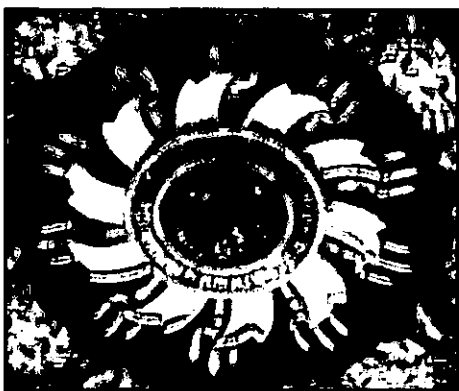
ภาพประกอบ 101 จุลสุราภรณ์ และสายสะพายสีน้ำเงิน

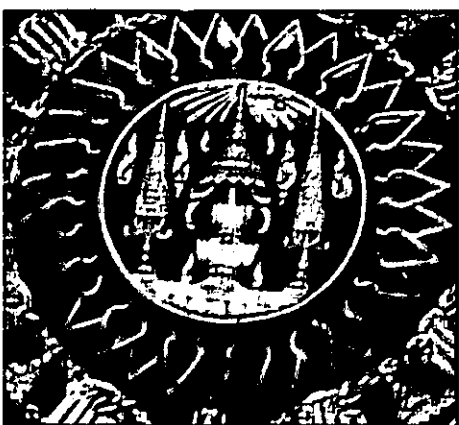
ภาพประกอบ 102 ปฐมจุลจอมเกล้าและสายสะพายสีชมพู

ภาพประกอบ 103 มหาวรรณและสายสะพายสีแดง

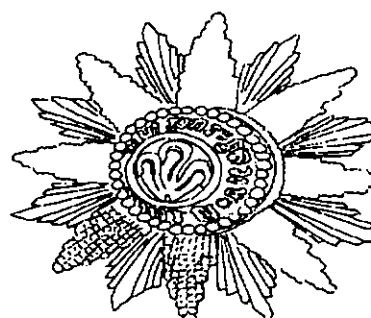
ภาพประกอบ 104 ตารากักริ

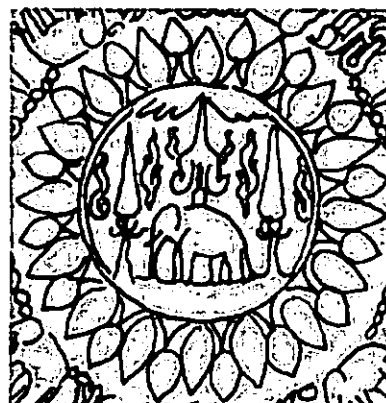
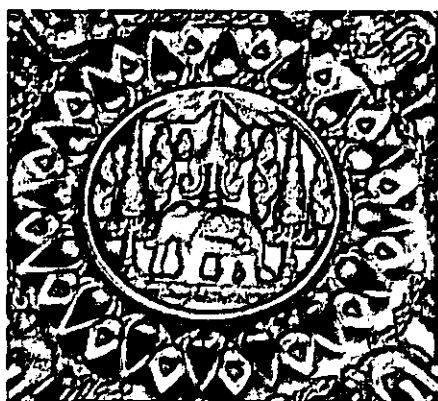
ภาพประกอบ 105 ตารามหาสุรารณ

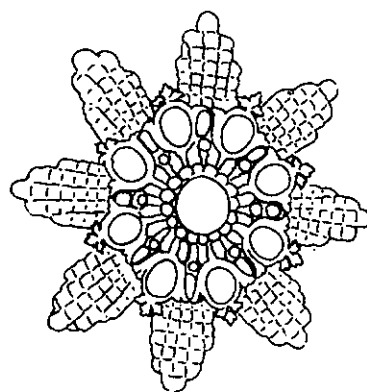
ภาพประกอบ 106 คาราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

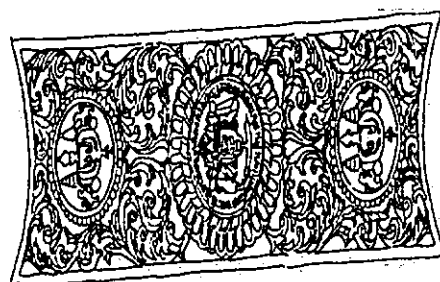
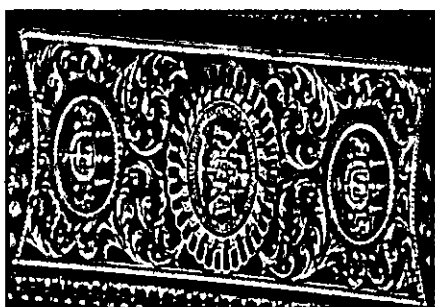
ภาพประกอบ 107 คาราปฐมจุลจอมเกล้า

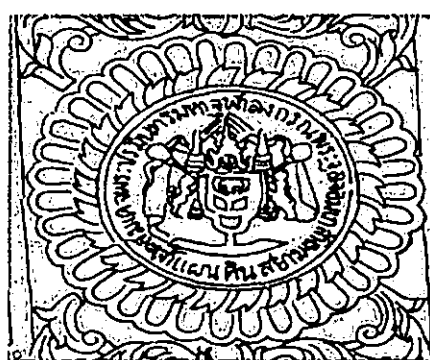
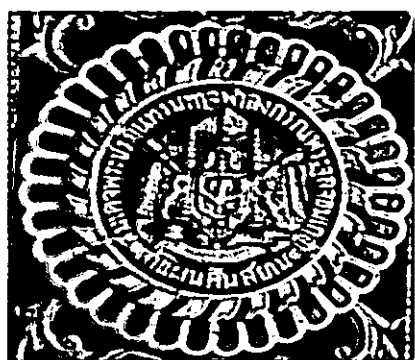
ภาพประกอบ 108 คารามหาวราภรณ์

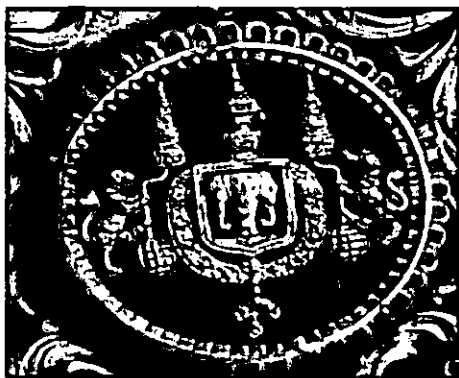
ภาพประกอบ 109 ตราฉันทนราชวราภรณ์

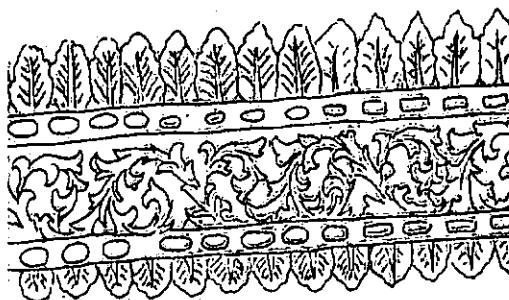
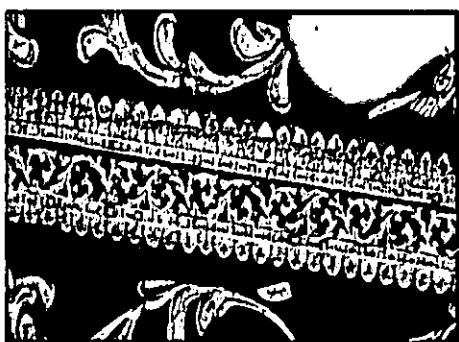
ภาพประกอบ 110 ตราแผ่นดินรัชกาลที่ 5

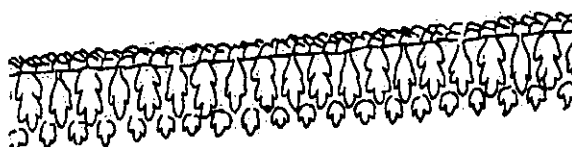
ภาพประกอบ 111 แบบขยายตราแผ่นดินรัชกาลที่ 5

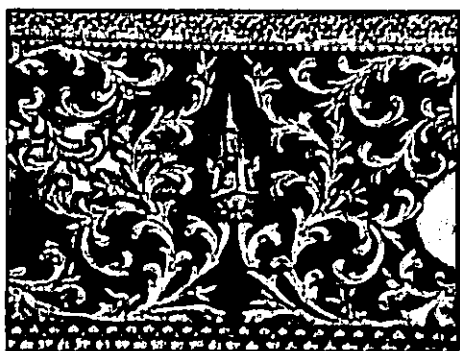
ภาพประกอบ 112 เหยียบยุตราชกาลที่5

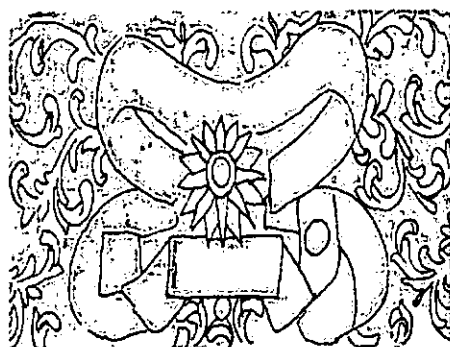
ภาพประกอบ 113 ลวดลาย ก้านขด (กรอบด้านในเพดาน)

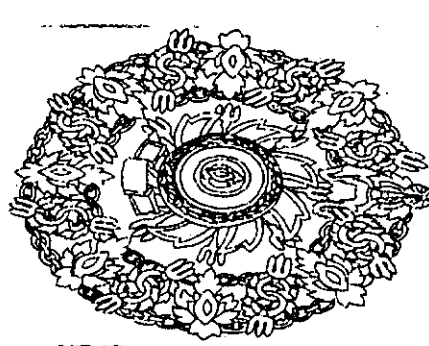
ภาพประกอบ 114 ลวดลายกรอบเพดาน

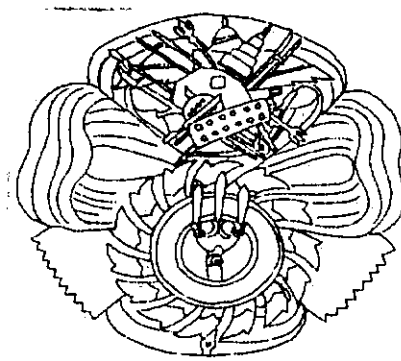
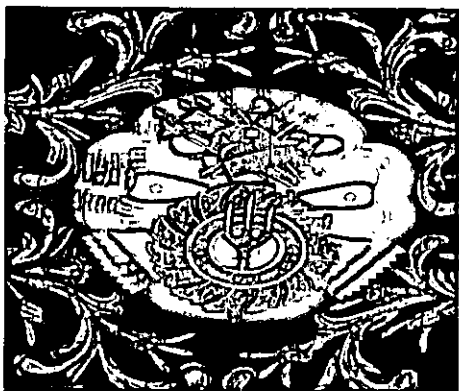
ภาพประกอบ 115 ลวดลายเทพพนมก้านขด

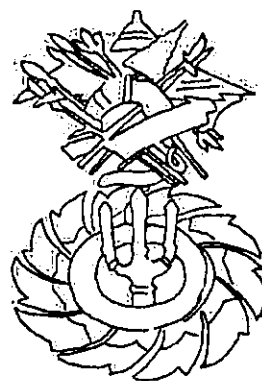
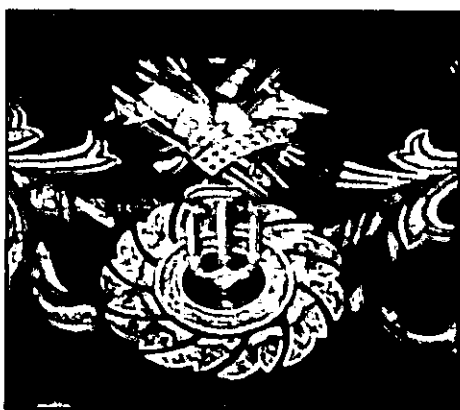
ภาพประกอบ 116 ดาราจักรีและสายสะพายสีเหลือง

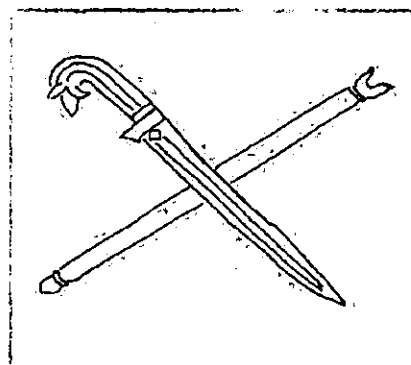
ภาพประกอบ 117 ดวงตรามหาจักรีล้อมด้วยสายสร้อยจักรี

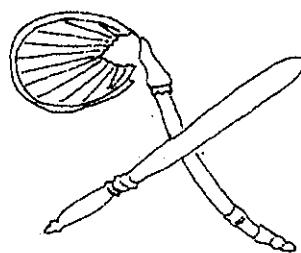
ภาพประกอบ 118 จุลจักรีและสายสะพายสีเหลือง

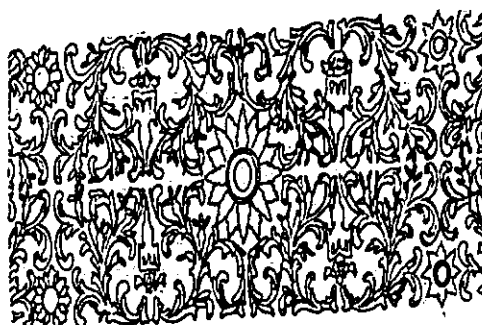
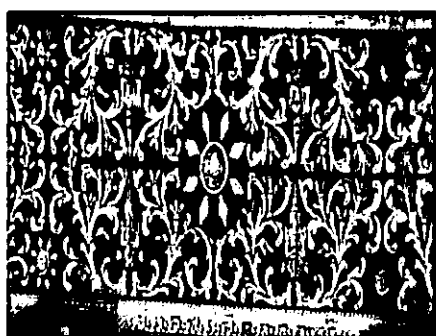
ภาพประกอบ 119 จุลจักรี

ภาพประกอบ 120 พระขรรค์ชัยศรีและพระแสงจามรี

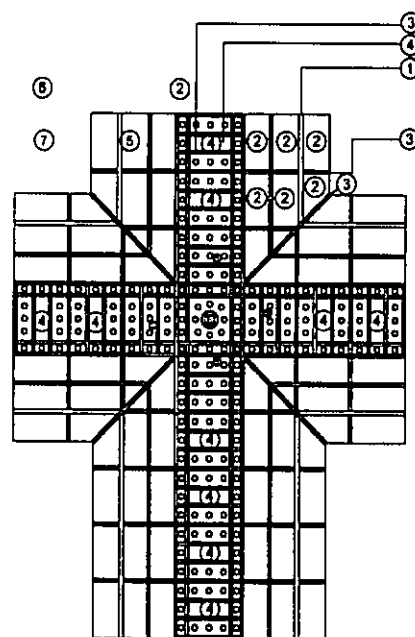
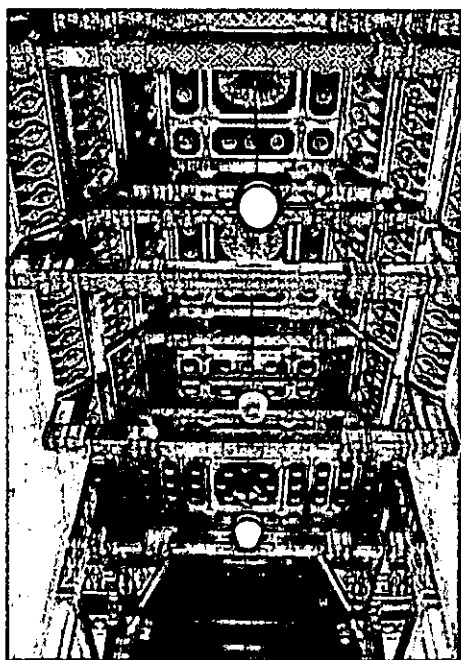

ภาพประกอบ 121 ชาร์พระกรและพัดวาลวิชนี

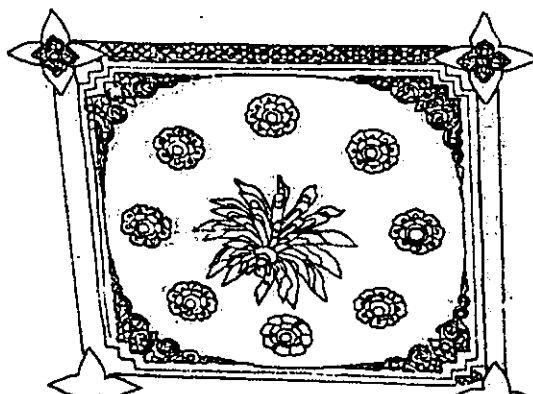
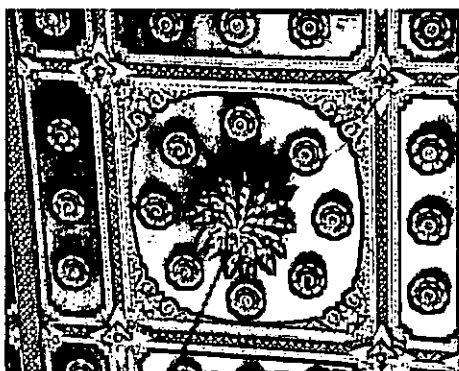
ภาพประกอบ 122 การประชุมจุลจอมเกล้าล้อมรอบด้วยลวดลายเทพพนมและ ก้านขด

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

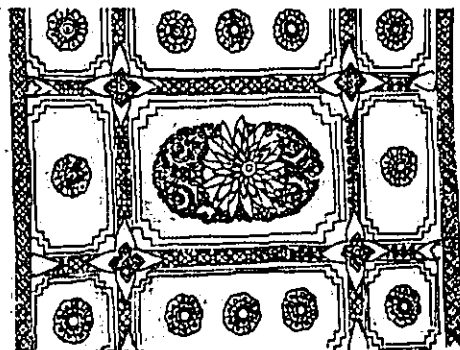
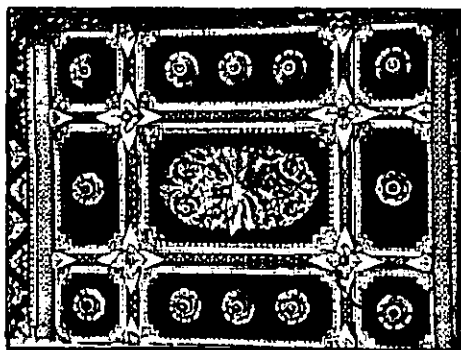

ภาพประกอบ 123 เพดานวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ภาพประกอบ 124 การแบ่งช่องลายตกแต่งเพดาน

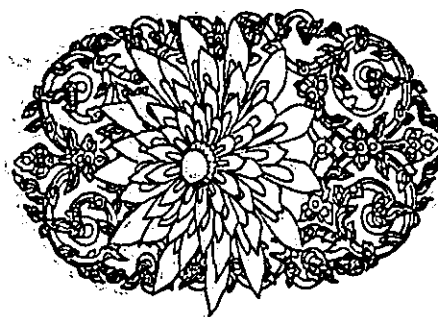
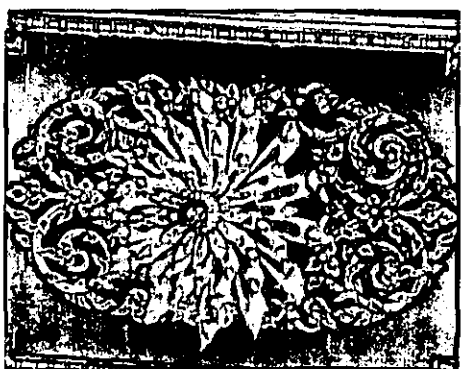
1. กรอบลายเพดานดับที่1-3
2. เพดานดับที่ 1-3
3. ชื่อเจดีย์
4. เพดานหลัก

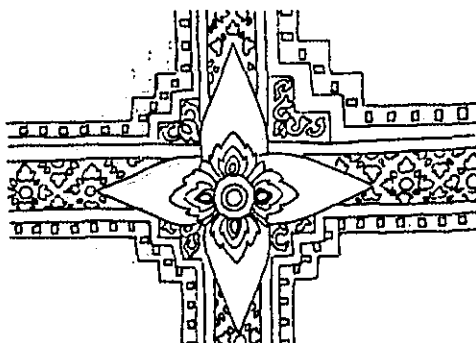
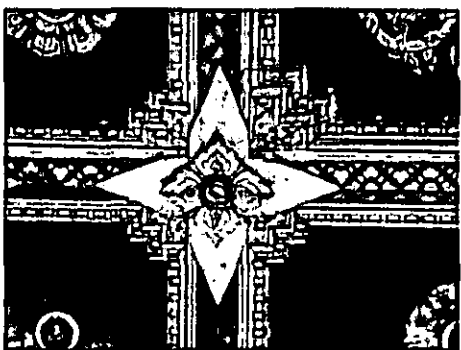
ภาพประกอบ 125 ลวดลายกึ่งกลางของเพดานหลัก

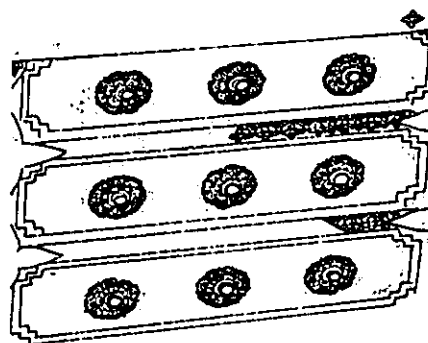
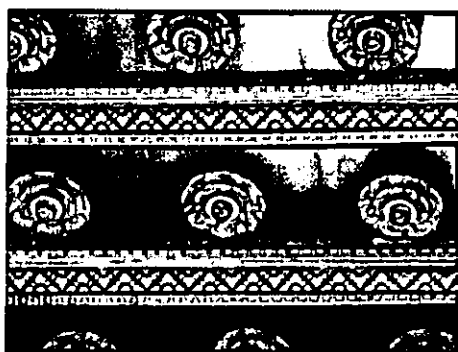
ภาพประกอบ 126 ลวดลายเพดานหลัก

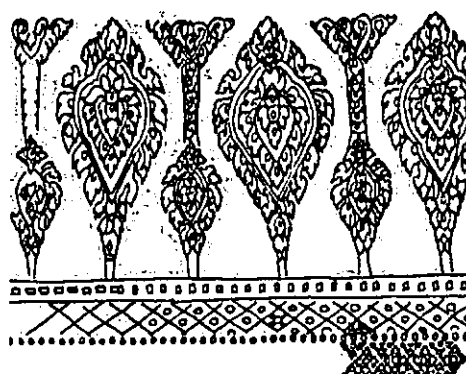
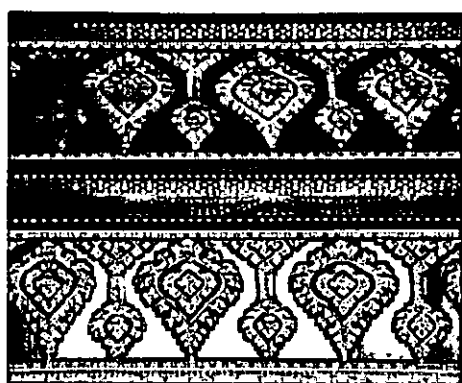
ภาพประกอบ 127 ลวดลายดาวจกกล จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก

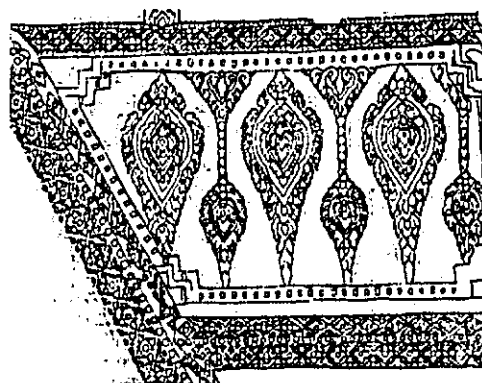
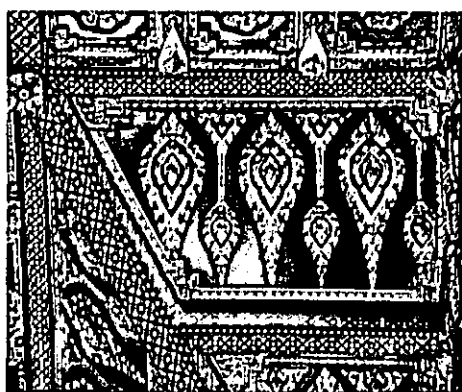
ภาพประกอบ 128 ลวดลายประจายาม จำหลักไม้ปิดทอง ประดับกระจก

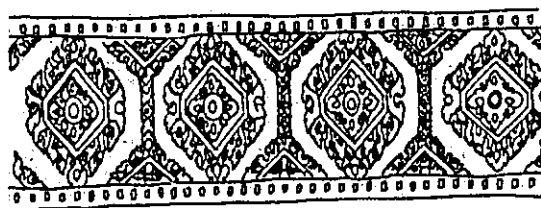
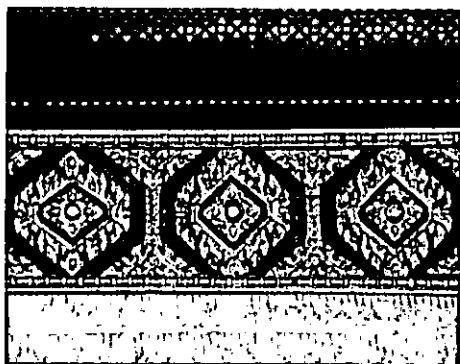
ภาพประกอบ 129 ลวดลายดาวดอกจอก จำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก

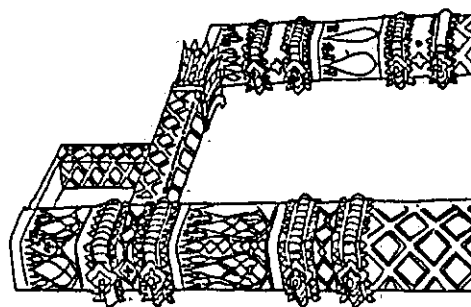
ภาพประกอบ 130 ลวดลายกรวยเชิง เพดานชั้นที่ 2-3

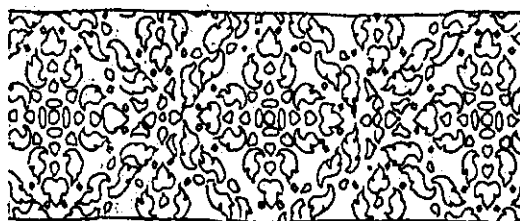
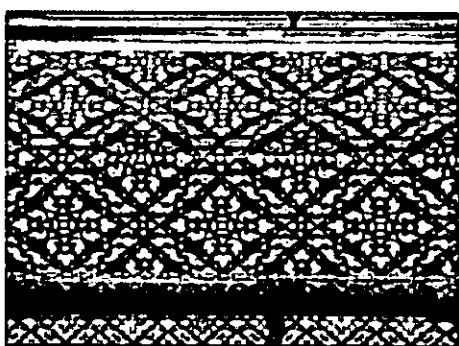
ภาพประกอบ 131 ลวดลายกรวยเชิง เพดานชั้นที่ 1

ภาพประกอบ 132 ลวดลายประจำยาม แนวขอบระหว่างเพดานและฝ้าผนัง

ภาพประกอบ 133 หัวซื่อ

ภาพประกอบ 134 ตัวซื่อ

4. ความเปลี่ยนแปลง อิทธิพลของสังคม และคติความเชื่อที่มีผลต่อการสร้างลวดลาย เพดานพระอุโบสถ

(รัชชชัย ปุณณสิมปกุล.สัมภาษณ์.2548) ได้ให้ข้อคิดเห็นต่อการสร้างลวดลายเพดาน ว่า การตกแต่ง ลวดลายเพดานในลักษณะดาว 6, 8, 12 ดวง ที่ล้อมรอบดาวดวงใหญ่ 1 ดวง มีความหมายแอบแฝงอยู่ คืออาจจะหมายถึงจักรวาล 12 เดือน คือเขาจะกำหนดรูปใหญ่ๆก่อนคือจักรวาลในจักรวาลแบ่งเป็นภพต่างๆเหมือนไตรภูมิ ในรูปแบบการแบ่งเช่น ย่อมุมไม้สิบสองมันก็คือทวีปที่เขาแบ่ง เหมือนที่เขาแบ่งกำแพงเมือง ในการกำหนด ดวงดาวที่ล้อมรอบดาวดวงใหญ่ กำหนดเมืองเป็นจักรวาลคือ รูปย่อนี้เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อออกมาใน รูปแบบของพุทธศิลป์ ที่ช่างคิดว่าเขาจะถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมเพื่อจะให้ดูและเข้าใจ ในการที่วางดาวดวง ใหญ่โดยมากเขาจะกำหนดว่าเป็นสุริยะ และดาวที่ล้อมรอบเป็นบริวาร ของแต่ละวงไม่ใช่แค่ดาวเพดานอย่างเดียว เช่นที่ชุมชนก็จะมีการกำหนดลักษณะคล้ายกัน ที่วางตรงกลางจะให้เห็นแบบในช่องจะเห็นดวงเดียวคือดวง จักรวาลเดียวเป็น 12 ถ้าเป็น 12 ก็น่าจะหมายถึงว่าเป็น 12 เดือน อาจจะเป็นการเคลื่อนไหวในโลกนี้ก็ได้ ถ้าเป็น 9 ก็เป็นนพเคราะห์ซึ่งกว้างกว่า คือสามารถมองได้หลายแง่ ถ้าเป็น 8 อาจหมายถึงกลีบบัวทั้ง 8 เป็นมงคลของ ลายกลีบบัวดังนั้นตัวเลขที่วางไว้ทั้งหมด ถ้าเราแม่นยำในคัมภีร์พุทธศาสนาต่างๆเราสามารถจับมาวางอยู่ด้วยกันได้ ศิลปะที่เกิดขึ้นอยู่ในโบสถ์ที่เป็นศิลปะไทย จริงๆแล้วได้แรงบันดาลใจจากพุทธศาสนาทั้งนั้นตัวพุทธศาสนาเป็น ตัวกำหนด และสร้างแรงบันดาลใจออกมา คนที่ทำความรู้เรื่องตำราทางพุทธศาสนาดีมากกับบรรจุความรู้มันลงไป ในรูปตัวแทนของคัมภีร์ ตัวแทนคัมภีร์ในรูปศิลปะมันจะต้องออกมาว่าศิลปะนั้นๆจะต้องคงมาด้วยเพราะว่าช่าง ตกแต่ง สมัยก่อนงานพวกนี้เหมือนวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง เพราะสมัยก่อนการอ่านหนังสือมีน้อยมาก ดังนั้น จิตรกรรมฝาผนังหรืองานประดับตกแต่งตัวอาคาร ต่างๆเป็นคัมภีร์ชนิดหนึ่งที่พระไว้สอนคน

ดังนั้นพระเก่าๆในสมัยก่อนอาจจะบรรยายความหมายได้ดี เพราะเขามีความรู้เรื่องคัมภีร์นี้ดี และก็ เหมือนการถ่ายทอดวรรณกรรมชนิดหนึ่งด้วย ผู้ประชาชนในรูปของหนังสือภาพหรือหนังสือแกะสลัก แม้กระทั่ง ดาวดวงใหญ่ในกลีบก็จะกำหนดเป็น 32 กลีบก็หมายถึงสวรรค์ดาวดั่งส์ ถ้ามากกว่านั้นอีก เราก็ต้องดูในคัมภีร์อีก ว่าเขาแบ่งถึงอะไร เพราะว่าตัวเลขในทางพุทธศาสนาจะเป็นตัวกำหนดว่า ช่างที่ทำเขาคิดถึงอะไร เขาอาจจะ หมายถึงว่า สมมุติ 12 ก็หมายถึงปีหนึ่งคนเราจะทำอะไร เหมือนกับการปลง การเปลี่ยน แต่ถ้าหาก 9 อาจจะ หมายถึงว่าการทำนายอนาคต และก็จะมีสัมพันธ์มาถึงหน้าบันด้วย ก็จะทำเป็นรูปเทวดา หรือพระนารายณ์จะทำ หน้าที่ยศคุ้มครองพระอุโบสถหรือวิหาร เพราะว่ากาหนดภาพของโบสถ์ว่ามันสูงกว่าในที่สถิตของพระพุทธเจ้า สังเกตว่าบางครั้งอุโบสถทำ 3 ชั้น ชั้นล่างเป็นภพภูมิมนุษย์ธรรมดา ชั้นสูงขึ้นมาหน่อยตรงระเบียงที่เราพักผ่อน อาจจะเป็ภพเทวดา คนที่พ้นขึ้นมาถ้าจะเข้าโบสถ์พอเข้ามาพบที่ 3 ก็กลายเป็นภพพระพุทธศาสนาที่สูงกว่า ดังนั้นในโบสถ์จึงเป็นตัวแทนของความบริสุทธิ์ที่ผู้ใดจะเข้ามาสร้างศรัทธาก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์หรือวิหาร รูปแบบการตกแต่งลวดลายจะทำออกมา 2 แบบคือถ้าไม่แกะไม้ก็ทำเป็นลายดาวลุลลายปิดทอง ลักษณะลายเหล่านี้ สามารถบอกถึงยุคสมัยได้ด้วยว่าเป็นลายในสมัยอยุธยาตอนต้น ตอนกลาง หรือตอนปลายในรูปแบบของศิลปะ ดังนั้นดาวถ้ามองในรูปของการศึกษาสามารถแยกได้ 2 ประเด็น คือ ศึกษาในรูปคัมภีร์ กับแง่ศิลปะลวดลายที่ซ่อม และไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรน่าจะรับอิทธิพลมาจากสมัยอยุธยาเพราะช่วงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-3 รับรูปแบบจาก อยุธยาโดยตรง อิทธิพลที่ส่งผลชัดคืออิทธิพลจีน และฝรั่งที่เข้ามาเล็กน้อยในรัชกาลที่ 4 ซึ่งความเชื่อเริ่ม เปลี่ยนแปลง ส่วนเรื่องสีที่ใช้ในการตกแต่งเพดานมีสีที่ใช้จริงๆในโบสถ์ประกอบด้วยสีแดง สีน้ำเงิน สีเขียว จะมี แค่ 3-4 สี สีฟ้าแทบจะไม่ปรากฏให้เห็นเลย เพราะว่าเข้ามาในโบสถ์ทุกคนต้องการความสงบดังนั้นจึงไปใช้สี แบบในสมัยนี้ที่คิดว่าสวยงามไม่ใช่ปรัชญาของเดิม แต่มันเป็นเรื่องใหม่ เช่น เคยมีคนเอาสีฟ้าไปใส่ที่พระพุทธรูป วัตถุนางเอง ซึ่งมันไม่ใช่แต่มันเป็นเป็นเรื่องรบกวนมากกว่า เป็นความคิดสมัยใหม่ไปใส่ในบรรยากาศเดิมๆ เขา ต้องการความเรียบและความสงบ สีพวกนี้มันให้พลังสังเกตดู สีแดงสีน้ำเงินจะให้พลังมากกว่าสีฟ้าซึ่งเป็นเรื่อง สวยงาม พระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องเล่นแต่เป็นความเชื่อที่หนักแน่น

(สมชาย สุกลักษณ์อำไพพร. สัมภาษณ์. 2548) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับคติความเชื่อในการตกแต่งเพดานว่า ลวดลายเพดานเป็นรูปแบบค่อนข้างเฉพาะเป็นพื้นที่ที่เขาจะต้องจัดระเบียบ แล้วแต่ช่างว่าเขาจะวางลวดลายอย่างไรแต่ในลวดลายถ้าเกิดไม่มีตัวขอบย่อมุมไม้สิบสอง ก็จะมีลายฉลุทองเป็นตัวแบบลายฉลุแต่ถ้าจะเอาลายฉลุทองละเอียดเป็นพื้นไปทั่วเน้นด้วยการชักเป็นกรอบย่อมุมไม้สิบสองเป็นกระหงๆ การวางลายอยู่ที่การจั่ววาง แล้วแต่ทำให้ลงลือคลงมูม การตกแต่งลวดลายเพดานไม่มีความหมายแต่ความเชื่อคนก็มักพูดได้ว่าเป็นคล้ายๆ การจำลองจักรวาลทั้งหมด สรุปมาเป็นดาว ดาวดวงเล็กๆเป็นดาวดอกจอกล้อมรอบดาวจงกล บางที่เขาไม่ทำดาวจงกลแต่ทำดาวดอกจอกแต่มีขนาดใหญ่ก็แล้วแต่ช่าง คือจะเห็นว่าทรงไหนมีตำแหน่งเขาก็เอาไปอัดไว้แล้วแต่การจัดวาง แล้วแต่พื้นที่ที่วางด้วย บางทีพื้นที่ระหว่างนี้ไม่มีกรอบ เขาก็จะมีลายฉลุคล้ายๆลายดั่งดาว มันก็เท่ากับล้อมรัศมีของดาวไว้เพื่อให้ ลงตัวเหมาะสมไม่ให้โล่ง คติ คือเป็นพื้นของจักรวาล ในแต่ละยุคเช่น ในสมัยรัชกาลที่ 3-4 อยู่ที่พระราชนิพนธ์เขาก็มีคติความเชื่อของเขา ค้างคาวที่เป็นลายก็เปลี่ยนก็เปลี่ยนเป็นค้างคาวจริง เอาความเชื่อชกกลชั่วสิ่งมงคลของเขาใส่ก็แล้วแต่ พระมหากษัตริย์โปรดอย่างนี้ก็จะทำอย่างนี้และก็ทำตามๆกันมา ขุนนางก็ทำตามกันมาเพราะอยากเอาใจพระมหากษัตริย์ก็ทำตามกันมา แต่ที่ทำตามๆกันมาคือความเชื่อเดิมว่ามันเป็นท้องฟ้า แผ่นฟ้าอันนี้ก็คือสวรรค์ รองลงมาคือภาพ จนมาถึงภาพที่เป็นพุทธประวัติ ที่เป็นพื้นพิภพมนุษย์โล่งมา แต่ว่ารูปแบบหรือการจัดวางเขาก็ทำสืบทอดกันมาอย่างนี้ว่า การวางอย่างนี้จะต้องจัดระเบียบอย่างไร ตามช่องไฟ คือมันเกี่ยวกับศิลปะมากกว่าเพราะว่าความเชื่อมันนานมาแล้วที่ว่า กนกคือเปลวไฟ อะไรอย่างนี้มันไม่ใช่แล้วมันทำกันมาเกินที่จะคิด รูปแบบเขาทำกันมาอย่างนี้ที่ว่าหลุดพ้นมันไม่หลุดแล้ว เช่นช่องฟ้าใบระกามันก็ต้องทำแบบนี้คนที่ทำเขาไม่ได้คิดมาก แต่โบราณเขาทำมาเป็นต้นแบบคือช่างโบราณเขามีอย่างหนึ่งคือต้องทำตามครูและก็ยึดมันอยู่ในระเบียบแบบแผน ถ้าจะแตกต่างออกไปคือพระมหากษัตริย์บอกให้ทำไม่มันเขาจะไม่ทำ ไม่มีใครกล้าทำกลัวว่าจะมีคนตำหนิว่าลบลูศครูบาอาจารย์ ถ้าจะมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดว่า ไม่อยากได้แล้วแบบนี้อะไรก็ได้เครื่องประกอบเป็นปูนไม่เอาช่องฟ้าใบระกาแล้ว เปลี่ยนมาเป็นเครื่องปูน รัชกาลที่ 3,4 มันอยู่ที่ผู้นำ ผู้นำเป็นเจ้าของ ส่วนพระหลังๆมาชักจะมีเงินเองก็ต้องเป็นคนถือเงินอยากได้ตามวัดโน้น วัดนี้ที่หลังๆมาอยากได้ตามแบบพระที่นั่งจักรีบ้าง อะไรบ้างซึ่งตัวเองไม่มีสิทธิ์ที่จะทำเพราะว่าที่โบราณที่วัดมันเป็นอย่างนั้น เพราะว่าเขารื้อจากวังไปถวายให้ เจ้าองค์นี้ตายอยู่ตำแหน่งนี้เขาก็รื้อไปให้เป็นพระราชกุศลวัดจึงมีช่องฟ้า ใบระกาเหมือนกับวัง ลักษณะลายเหมือนลายผ้ามันเป็นลายทั่วไปอยู่แล้วเขาเรียกว่าลายโคม ลายดอกสี่กลีบ โคมก็คือมีลายล้อมอยู่ถ้าเป็นพุ่มข้าวบิณฑ์มีโคมเขาเรียกว่าลายโคมพุ่มข้าวบิณฑ์ ถ้าเป็นสี่กลีบเขาเรียกว่าลายดอกสี่กลีบลายพวกนี้เขาจะทำตามพื้น ตามพื้นเสาถ้าเป็นผ้าเขาจะเรียกว่าท้องผ้า เป็นเพดานเรียกว่าท้องเพดาน(เป็นภาษาช่าง) ชื่อก็เรียกว่าท้องชื่อ ลายตรงหัวชื่อถ้าเป็นลายผ้าก็คือ เชิงผ้าเขาจะใส่เป็นลายกรวยเชิงตามระเบียบแบบแผน ไม่ว่าจะทำเป็นอะไรเป็นผ้าถุงตรงนี้จะห้อยอยู่ข้างล่าง ตรงกลางเขาเรียกท้องชื่อ ตรงมุมหัวท้ายเขาก็ปิดด้วยลายกรวยเชิง ลวดลายตรงชื่อที่ไม่เปลี่ยนเป็นแบบอื่นก็เพราะเขาทำมาแบบนี้เพราะว่ามันเป็นแบบฉบับที่ต้องทำกันแบบนี้ เช่นลายหน้ากระดานที่ทำเป็นลูกฟักกำมู เพราะว่าลงตัวที่สุด เช่นปาดเป็นบัวก็ต้องเป็นลายบัว มันเป็นหน้าที่ของมัน ถ้าเป็นอย่างวัดโพธิ์เป็นจีนต้องเป็นลายดอกไม้แต่ต้องละเอียดๆเพื่อที่จะไม่ให้มันมาแข่งกับลายใหญ่ ส่วนเทคนิคฉลุลายปิดทองบนชื่อ เขาจะหาสีลงโปนชื่อก่อนคาดเส้นสีต่างๆอาจจะเป็นสีม่วง สีน้ำเงิน สีเขียว สีแดง สีม่วงก็คือสีแดงเข้มโบราณเรียกว่าสีลิ้นจี่ คือสีแดงอมน้ำเงินและคำนี้ค่อน้อย แล้วก็ป้ายทั้งหมด

ในปัจจุบันทวารานิชผสมกับน้ำมันทั้งอัวเพื่อให้วานิชไม่แห้งเพื่อจะได้มีเวลาปิดทองทั้งหมดมันนั้นต้องปิดแล้วปูให้แห้งต้องทำหลายครั้งเขาจะถ่วงเวลาไว้เลยพอได้เวลาที่จะปิดทองแล้วมันไม่จม ขนาดว่าเหนียวแค่นี้ก็ลงหมึก เขาจะเอาแบบที่ออกแบบเป็นลายฉลุ ซึ่งตัดจากกระดาษปกลุมสีน้ำตาลในสมัยก่อนมาปิดลงบนพื้นเอาทองคำเปลวปิดลงไปในเรื่องนั้นมันก็จะทะลุออกมาเขาเรียกปิดทองลายฉลุ ส่วนพื้นเพดานที่เป็นสีแดงเป็นสีของไทยที่ใช้กันอยู่แล้ว เขาเรียกว่าสีซึ่งรองจากสีต่างๆที่ไม่ใช่ตัวของจริง เช่นจิตรกรรมเป็นของจริง เช่นชุดโขน ชุดละครด้านหลังด้านในก็จะใช้สีแดง พระมหามงกุฎที่เป็นทองคำด้านในก็ใช้กำมะหยี่สีแดง คือมันเป็นของไทยเขา

ใช้สำหรับชั้นสิ่งที่เป็นพื้นซึ่งค่อนข้างจะไม่ค่อยสัมพันธ์เท่าไร แต่ว่าทำแดงให้เห็นอีกประการหนึ่งถ้าทางข้างก็จะขึ้นกับสีทอง สีแดงก็จะแทนจักรวาล ห้องฟ้าคือสีแดงในความเชื่อของไทย จะเห็นได้จากไตรภูมิต่างๆ ถ้าเป็นห้องฟ้าจะลงลายฉลุแดงหมดเป็นพื้น หลังปราสาทจะเป็นสีแดงเพื่อจะได้ขับตัวภาพ ตัวลายที่ปิดทอง มันเป็นสีที่เขานิยมใช้กันในทางช่าง พอหลังๆ มาเราเริ่มไม่ชอบโดยพระราชนิยมไม่โปรดแบบนี้ก็ระบายเป็นฟ้าเป็นอะไรก็ตามจีนเป็นพื้นเขียวเป็นอะไรแล้วฉลุทอง พอฉลุทองมันไม่สวย ช่างจีนเขาไม่ทำอย่างเราเขาปิดทองตัดเส้นฉลุก็ตัดเส้นเป็นขอบเป็นรูปสัตว์เป็นลายใบไม้ร่วงก็มี เช่นที่วัดราชโอรสารามไม่ใช่ปิดทองอย่างเดียวมีสีมาช่วย อันนี้มาทีหลัง มันจะต้องมันจะต้องเป็นทองมาก่อนแล้วจึงตัดเส้นและเขียนสี มันก็เขียนสีแล้ว บางคนก็เขียนเป็นดาว มันก็คือเอาผ้าลายไปคาดเพดานเหมือนทำเตนท์แล้วผูกผ้าของแขกเขาก็สร้างปริมชั้นมาคล้ายๆ เตนท์ของเขาก็มีผ้าลายซึ่งเป็นรูปประตูปางเพดานก็เป็นลาย เราก็เอามาจากเขาทั้งจีนทั้งแขก สมัยรัชกาลที่ 3,4 ลวดลายเปลี่ยนไปสืบเนื่องจากพระราชนิยมพอทำตามกันมา ก็เป็นอย่างนี้เลยเพราะท่านโปรดเป็นอย่างนี้ ใครจะไปกล้าขัดคอพระเจ้าแผ่นดิน ระยะเวลาจากนั้นมันอยู่ที่ผู้มีทุนเองแล้วเลือกว่าชอบแบบไหนเพราะมีแบบหลายแบบฉันมีเงินจะจ้างมันคนละเรื่องแล้ว เติบโตพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่ตกลงใจว่าจะเอาแบบนี้แบบนั้นมากกว่า

ยุครัชกาลที่ 5 เช่นที่วัดเทพศิรินทราวาส ก็ยังคงเป็นดาวอยู่แต่ผสมผสานกับลายฝรั่งออกเป็นจีนๆ ดูเป็นมอญ หรือพม่าคล้ายๆ วัดทางเหนือ คือท่านจะโอนอ่อนผ่อนตามคล้ายๆ เชื้อชาติไปทางไหนก็ไปทางนั้น เช่นที่วัดนิเวศธรรมประวัติทำเป็นฝรั่งก็เป็นฝรั่งหมดเลย ที่พิเศษของวัดเทพศิรินทราวาสมีตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นคาราวงตราที่ยังไม่ทิ้งคำว่าเป็นดาวเพดาน แต่ว่าการที่จะเอาดาวเพดาน เอาตราที่เป็นตราเครื่องประดับการวาง 5 ดวงขึ้นอยู่กับโครงสร้างของอาคาร หรืออาจจะเอาความหมายของเลข 5 ก็ได้ ซึ่งก็อาจเป็นไปได้เพราะช่างไม่ได้เขียนอะไรบอกไว้ การตกแต่งของแต่ละวัดนอกจากเพื่อความสวยงามแล้ว อาจจะมีความหมายและคำนึงถึงโครงสร้างอีกด้วย คือทั้งโบสถ์เขามีแนวคิดทำอะไร เช่นที่วัดราชบพิธเดิมเป็นแบบไทย มีรูปจิตรกรรมเสร็จเรียบร้อยท่านบอกว่า มันขึ้นและเสียหายยากแก่การซ่อมก็เลยเขียนทำแบบฝรั่งหมดเลย ทำเป็นลายดอกไม้ร่วงทาสีเป็นบรรยากาศฟ้าครามๆ เขาน้ำปูนน้ำมัน คือปูนที่ทำด้วยปูนผสมทราย ปูนขาวผสมทรายใส่น้ำมันตั้งอ้วแบบจีน ถ้าเป็นแบบเพชรบุรีเรียกปูนน้ำอ้อย การทำก็คือ ฉาบปูนทั้งปูนเอาแกนเย็บเป็นโครงสร้างทั้งหมดเป็นลวดลายอะไรก็แล้วแต่แล้วก็ปั้นเสร็จแล้วปิดทองแล้วฉลุสีพื้นที่หลังทาทองไปบนลาย ส่วนพื้นเป็นสีฝุ่นโบราณท่านชอบอย่างนี้ทำแบบยุโรป อันนี้เริ่มเป็นศิลปะเข้ามาตกแต่งแต่ก็ยังไม่ใช่ยังเป็นลายดาวเพดานอยู่ แต่ว่าแล้วแต่การจัดรูปแบบว่ามันน่าจะเป็นทางฝรั่ง การแบ่งช่องลายบางวัด มี 7 ห้องบ้าง 9 ห้องบ้างอันนี้แล้วแต่เขาจะเลือก งานสร้างเขาจะบอกเลยว่าเขาก็ห้อง ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินท่านก็ให้ออกแบบไปแต่สมควร เช่น จะเอา 7 ห้องอะไรอย่างนี้เพราะว่าความใหญ่ของพระประธานกินมา 2 ห้องแล้วอีกห้องทำสังฆกรรมไม่พอควรจะขยายออกมาอีกห้องอะไรอย่างนี้ บางวัดที่มีเพดานรองขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม บางวัดพระมีความสูงจะมาลดเอาเพดานล่างสุดตัดให้เสมอกันไม่ได้ก็ต้องตั้งเสาตึกดาขึ้นไปรับกับเพดานข้างบนเพื่อที่จะได้อาศัยอยู่ได้ ก็ขึ้นอยู่กับความนิยมของแต่ละสมัยด้วย สมัยนั้นเขานิยมไขว้ไม้ข้างบนเขาก็จะฉลุเสาตึกดาแล้วก็ไปทำเพดานข้างในใหญ่ๆ ซัก

สีส่วนใหญ่ที่ใช้คล้ายๆ กันเพราะเป็นสีของไทย สีน้ำเงินมาช่วงหลังๆ ซึ่งสีเหล่านี้มีมานานแล้ว เป็นเครื่องราชูปโภค เครื่องทอง พระมหาพิชัยมงกุฎ พระแสงดาบ ก็จะมี 3 สี เป็นหลักนอกนั้นก็จะมีเติมชนิดหน่อย มีสีขาวหลักๆ ก็คือเขียว แดง น้อยลงไปก็คือ น้ำเงินและขาวพอสมัยรัชกาลที่ 5 ก็จะมีสีชมพู น้ำเงินก็เปลี่ยนไปเป็นฟ้า อันนี้ได้รับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาด้วย คือ ที่เขาบอกว่าอะไรที่แพงเป็นของนอกคตหมด สีเขียวเทอคอยเขาก็นิยมใช้กันเอามาลงยาเรียกว่าลงยาราชวดีสำหรับพระเจ้าแผ่นดินใช้ ที่อื่นเขาก็ใช้พระราชาก็ใช้เขาเรียกว่าลงยา เขานิยมเพราะว่ามันหายากและแพงเราก็ใช้มันถือว่าร่วมสมัยกับชาวบ้านเขา แต่ดั้งเดิมใช้เขียวแดงเป็นหลัก เขียวแดงทอง คือสีที่เป็นพื้นของทอง แต่ก็ต้องคนที่เขาวางสีต่างๆ ก็จะต้องดูเหมือนสีเยอะความจริงไม่เยอะ ลายหลังๆ มาชักเป็นลายแข็งๆ ไม่พลัวอ่อนไหวแต่ชักเป็นลายเรขาคณิต หลังๆ ช่างก็เริ่มตัดทอนให้เห็นชัดเจนขึ้น เช่นในอดีตเขียน

ลายละเอียดมากทำตรงไหนก็ละเอียดหมดคนลางมองไม่เห็นต้องส่องกล้องพามาหลังๆก็เริ่มคิดว่าป่วยการ ทำทำไมเมื่อมองไม่เห็นทำให้จัดจ้านมากกว่า ความคิดเริ่มไม่ใช่เป็นแบบทำให้ดีที่สุดเป็นเพื่อศาสนาต้องถวายเป็นสิ่งที่ดีที่สุดต้องละเอียดละออประณีตที่สุด เริ่มคิดเป็นคนธรรมดาแล้ว เดียวนี้ยังมีเงินแต่นี้ก็ทำแล้ว ลายโบราณจะมีรายละเอียดเหมือนกับเขียน คือในลายละเอียดเขาอุปมาเหมือนกับลายรดน้ำเพราะมีเส้นละเอียด ส่วนลายกรอบจะต้องมาตีตัวรับไม้ด้านในเพราะไม้บางที่ตีมาครึ่งซีกเพื่อจะไม่ให้ขี้นมันลอยขึ้นไปสูงเกินไป บางที่เขาปูนชื่อเลย บางที่ตีครึ่งของท้องชื่อเอาตัวคิ้ววาง เป็นบัววางบัวอยู่เฉยๆไม่ได้เขาก็ฉลุทองเป็นลายบัวก็คือไม่เป็นอย่างไรก็ทำลายอย่างนั้น ลายบัวก็ได้ ลายเพดานก็ได้เขาไม่เรียกลายบัวแต่เรียกลายดาว ลายดาวเขียนเป็น form ของดอกบัวมาก่อน

การเปลี่ยนแปลงของลวดลายจะเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแต่วิธีไม่ค่อยเปลี่ยน เช่นฝรั่งเข้ามาก็เปลี่ยนไปตามทำนองแบบฝรั่ง ไทยทำนองจีนบางที่ช่างจีนทำเองการเปลี่ยนแปลงไม่ทุกวัด ส่วนมากเปลี่ยนเฉพาะวัดหลวง พระอารามหลวงที่ทำนองมีพระราชูปถัมภ์หรือทรงอุปถัมภ์ วัดราษฎร์ทำตามวัดหลวงอยากได้แบบหลวง ส่วนมากจะเป็นแบบนั้นเพราะเจ้าอาวาสวัดเล็กๆอาจจะประจบวัดใหญ่ๆ เพื่อที่จะเอาตำแหน่ง อะไรก็แล้วแต่ก็จะพยายามทำงานซึ่งคิดว่าของวัดหลวงน่าจะดี ตัวเองไม่มีความคิดอะไรไปเห็นวัดอื่นดีก็จะเอาแบบวัดอื่น ก็เหมือนกับวัดในปัจจุบันนี้ เช่นไปวัดเลียบมาเห็นว่าสวยก็จะเอาอย่างวัดเลียบเพราะตัวเองก็ไม่ว่าสวยตามศิลปะมันเป็นอย่างไร สำหรับบทบาทหน้าที่ของช่าง ช่างวัดหลวงเป็นช่างของราชสำนักมีการควบคุมโดยกรมช่างที่ขึ้นอยู่กับกระทรวงวังที่รัฐจะต้องทำอะไรอีกสารพัด สำหรับพระมหากษัตริย์ ส่วนช่างที่อยู่ตามวัดอื่นๆที่เขาทำๆนั้นก็คือช่างข้างนอกเขาเรียกช่างชลยศักดิ์ คือช่างที่เขารับทำทั่วไปเพื่อแลกเงิน แต่ช่างวัดหลวง หลวงจะเลื่องพระเจ้านั้นดินเลื่องต้องทำตามพระเจ้านั้นดิน และพระเจ้านั้นดินก็ทรงมีพระเนตรสูงพยายามจะเลือกคนที่มีฝีมือเอามาไว้ในกรมช่างโดยให้เจ้ากรมเจ้ากองเป็นคนคัดเลือกช่างฝีมือมาไว้แล้วก็ฝึกหัดระบบระเบียบของช่างหลวงเพราะฉะนั้นวิธีการหรือกระบวนการต่างๆมันก็จะไปทำตามทำนองคลองธรรมของแบบฉบับที่เขาทำมา วัดราษฎร์ต่างๆก็ไปเห็นแนวทางต่างๆแล้วก็ทำตามกันมา มันก็เป็นระบบอย่างนั้น ส่วนลวดลายจะเป็นลายเฉพาะของมันอยู่แต่ว่าลายจะเป็นรูปแบบเดียวกัน เช่นลายผ้าก็จะมีลายกรวยเชิง ลายหน้ากระดาน มันเป็นรูปแบบของลวดลายซึ่งช่างทุกคนจะต้องเรียนมาก่อน เช่นลายอย่างนี้เอามาใช้ทำอะไร อีกลายใช้ทำอะไรมันจะไม่ใช้ลายเดียวกัน เพราะฉะนั้นลายอย่างนี้หรืออย่างนี้เขียนได้เฉพาะผ้าเท่านั้น ส่วนจะเอาไปทำเพดานแล้วเขียนอย่างนี้ก็ได้ทันทีเลยว่าไปลอกลายผ้ามาซึ่งก็มีแต่ว่าไม่มากเขียนโดยเอาสีขาวมาตัดเป็นกรวยเชิง เป็นหน้ากระดาน แต่มีน้อย

สมคิด จิตรทัศนกุล(2547:188-189) ให้ความเห็นของการตกแต่งเพดานว่าด้วยความที่ช่างไทยเป็นนักคิด นักสร้างสรรค์ ความรังเกียจพื้นที่แผ่นกว้างอันว่างเปล่าของฝ้าเพดานคงดูเป็นที่ขัดตา จึงทำให้มีการคิดค้นที่จะออกแบบให้ฝ้าเพดานนั้นมีคุณค่าทั้งในเชิงความงามและเชิงคติ ดอกบัวซึ่งเป็นดอกไม้ชนิดเดียวที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นได้กลายเป็นสื่อในการนำมาสร้างสรรค์ตกแต่งให้เกิดความงามและความหมายขึ้นบนฝ้าเพดานนั้น ในแง่ความงามได้มีการจัดแบ่งจังหวะของผืนผ้าให้มีความลงตัว ด้วยการสร้างรูปลักษณะของดอกบัวเป็นชั้นๆประกอบลงตามตำแหน่งที่กำหนด มีการสร้างกรอบแฉ่นหรือกรอบคิ้วบัวล้อมเพื่อเน้นให้ดอกดวงดังกล่าวเด่นชัดขึ้น ส่วนในเชิงคติความหมายนั้น ฝ้าเพดานอยู่ในส่วนที่สูงของอาคารมีลักษณะเป็นแผ่นผืนกว้างเปรียบดังห้วงท้องฟ้า ดอกบัวที่ปรากฏจึงเปรียบเสมือนกับดวงดาวซึ่งกระจายอยู่เต็มท้องฟ้า นั้น ดังนั้นโดยนัยของดาวเพดานบนฝ้าก็คือเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลนั่นเอง

วุฒิชัย พรหมมะลา(สัมภาษณ์ 2548) ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับคติความเชื่อและการตกแต่งลวดลายเพดาน ดังนี้ สมัยก่อน คนไทยเราไม่ใช่นักวิชาการหรือนักบันทึก เรื่องดาวเพดาน หรือดาวที่ติดตั้งหรือเขียนแกะสลักตาม

สาธารณะสถานหรือวัดวาอารามมันเป็นเรื่องของตกแต่ง เรื่องดาวมันมีมาทั้งในยุโรปและในเอเชีย ของทางโบสถ์คริสต์ทางยุโรปเขาก็มีแต่ว่าทำเป็นศิลปะของเขา หรือในสุเหร่ามุสลิมทั่วโลกเขาก็มีการตกแต่ง เพราะว่าการ

ตกแต่งมันเป็นเรื่องของการทำให้เกิดความงามขึ้นในสถานที่หรือในสถาปัตยกรรมที่เขาสร้างขึ้นมาเพื่องานศาสนา ให้เกิดความงามนั่นแหละ ก็เหมือนกับเพดานบ้านเรา เช่นคนที่มีการนิยมทางศิลปะ เช่นเขาก็จะมีตัว บัว ติด บางทีก็อาจจะมียาลงเล็กๆน้อยๆติดประดับตกแต่งเพื่อให้เกิดความงาม เรื่องของโบสถ์วิหารหรือว่าศาสนสถานทางศาสนาพุทธซึ่งเป็นของที่อยู่ในบ้านเรา คนโบราณหรือช่างโบราณเขาจะมีศรัทธา มีความเชื่อต่อศาสนาโดยถือความคิดมาจากอินเดียโบราณ ซึ่งสืบเนื่องมาจาก ศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดู จนกระทั่งศาสนาพุทธเกิดขึ้นมาในตอนหลังจนมีสร้างตำนาน สร้างความคิด เพื่อให้คนเกิดความเชื่อมั่นในศาสนาที่ตนนับถืออยู่ก็มีการสร้างตำนานขึ้น เช่น นรก สวรรค์ บ้านเมือง คนที่เป็นปัจจุบัน หรือว่าเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นภูมิต่างๆ ในสิ่งที่คนมองไม่เห็น เช่นอินเดีย ถือว่าในศาสนาฮินดู ศาสนาพราหมณ์ มีเทพเจ้าต่างๆอยู่แถวๆเขาไกรลาส เขาหิมาลัย ก็มีการสร้างความคิด สร้างวิมาน สร้างที่อยู่ของศาสนานั้นๆเกิดขึ้นมา แล้วก็ตกแต่งปราสาท ตกแต่งที่อยู่ของศาสนา นั้นๆเกิดความงามขึ้นมาและก็ตกแต่งที่อยู่เทพเจ้านั้นให้งามกว่าบ้านปกติ มันก็ทำให้เกิดฝีมือช่างขึ้น เมื่อพื้นที่มันว่างเขาก็ใช้วิธีการตกแต่งที่เกิดขึ้น เขาเรียกว่า ornament การตกแต่งด้วยลวดลายที่เกิดขึ้นในสถาปัตยกรรมนั้นๆ โดยมีช่างเป็นคนที่เอาความคิด เอาฝีมือ แสดงออกไว้ขึ้น โดยการเขียนต่างๆในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ที่น่าจะเป็นที่สถิตของเทพเจ้าองค์ต่างๆเหล่านั้น อย่างเช่นในอินเดีย ที่เป็นแหล่งเกิดศาสนาในเอเชีย หรือเป็นแหล่งใหญ่ที่เกิดศาสนาต่างๆขึ้นในโลกก็มีทั่วไป หรือแม้ในศาสนาซิกข์ ซึ่งไม่มีศาสดาที่เขาถือว่าเป็นเทพเจ้าก็ตาม แต่เขาก็มีครูหรือมีคุรุและมีการสร้างวิหารขึ้น เช่นที่เมืองสุรรัตแนวหาที่แคว้นปัญจาบ เขาก็ถือเอาผู้นำจากกลุ่มชนที่มีความรู้ ถือว่าเป็นครูเป็นศาสดาในแต่ละยุค แต่ละสมัยมา อย่างในเมืองไทยวิหารซิกข์ที่ใหญ่ อยู่ที่พาทูตตกแต่งข้างในทั้งฝา ทั้งฝ้าเพดานก็มีลายลักษณะคล้ายกับที่เราเรียกว่าลายดาว อันนี้คือการตกแต่ง เป็นการตกแต่งเพื่อให้เกิดความงาม หรือศาสนาอื่นในทางยุโรปหรือในรัสเซียหรือศาสนาคริสต์อาคารศาสนสถาน โบสถ์ วิหารที่เขาเข้าไปชุมนุมอยู่ในสถานที่เหล่านั้นก็จะตกแต่งให้สวยงามกว่าบ้านเรือนเพื่อให้เกิดความรู้สึกละเอียดพิสดารให้ดูแล้วมีความงามเกิดขึ้นผู้คนเข้าไปก็จะเกิดความปีติยินดีก็เป็นสถานที่ที่มีความงาม มันเรื่องฝีมือของช่างทางสถาปัตยกรรมที่เขาสร้างสรรค์ขึ้น อย่างในศาสนาพุทธก็เช่นกัน เกิดขึ้นที่หลังศาสนาพราหมณ์ ฮินดูแต่ก็ยังถือความเชื่อบางอย่างที่มีความคิดบางอย่างที่ทำให้เกิดการเป็นมนุษย์ ทำให้คนที่นับถือศาสนาพุทธหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธไปแล้ว คนที่เชื่อ คนที่อยากจะลงนับถือศาสนาหรือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าก็หันมานับถือศาสนาพุทธมากขึ้น แต่ศาสนาดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า คือ ศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าเคยนับถือมาก่อนที่จะออกบวช ก่อนออกบวชก็มีการสร้างปราสาท 3 ถูที่พระราชบิดาหรือพระราชมารดาสรรหาสิ่งที่เป็นทางโลกียวิสัยให้ได้สุขสำราญ หานางสนมสวยงามให้เพศมนุษย์บรรดาเพื่อจะได้ครองเมืองหรือเป็นมหाराชา อันยิ่งใหญ่ พระตำหนัก 3 ถูก็จะหาช่างในแคว้นที่พระองค์เสด็จ ตัวอาคารปราสาท 3 ถูที่ต้องสร้างตกแต่งเพื่อให้เกิดความงามให้หลงใหลอยู่กับสิ่งเหล่านี้ แต่ในที่สุดท่านก็ได้ออกบวช ความงามในนิสัยช่าง การเป็นช่างต้องเนรมิตสิ่งที่สวยที่งามเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นในพื้นที่ ที่ว่างๆในสถาปัตยกรรมเหล่านั้นจึงเกิดการสร้างสรรค์ ตกแต่งขึ้นโดยฝีมือช่างนั่นเอง

ในตอนหลังที่พระเจ้าลัทธิตะได้ออกบวชหรือสิ้นพระชนม์แล้ว ท่านผู้ที่สืบศาสนาต่อมา พระสงฆ์หรือสาวกต่างๆก็จะสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้คนศึกษาละเอียดขึ้น โดยสร้างความเชื่อขึ้นมาเป็นเรื่องราวของ ภูมิต่างๆของมนุษย์ ภูมิต่างๆของโลก ภูมิต่างๆของสวรรค์ และภูมิต่างๆของความทุกข์ ความสุขและความที่จะหลุดพ้นได้ คือการสร้างไตรภูมิขึ้นมา เพื่อสร้างคล้ายๆเป็นการทำให้คนเกิดความเชื่อมั่นและก็นำทางตัวเองไปสู่ความสุขให้ได้ สร้างตำนานเป็นตัวแทนสื่อขึ้นมาเรียกว่าไตรภูมิ ไตรภูมิมีมาก่อน ในประเทศไทยเราก่อนที่จะทำเป็นไตรภูมิฉบับเป็นภาษาไทยขึ้นมา มีมาในสมัยหลังจากพระพุทธเจ้าสิ้นพระชนม์ไปแล้ว องค์พระสงฆ์หรือสาวกที่สืบศาสนาสร้างไตรภูมิขึ้นมาเพื่อประกอบคำสอน เพื่อให้คนอินเดียสมัยโบราณซึ่งมีจำนวนมากนับถือลัทธิต่างๆ ได้มีทางออก การปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์หลายวิธีการ แต่ในศาสนาพุทธตอนหลังก็เอาเรื่องของไตรภูมิโดยเอาแนวคิดของศาสนาฮินดูมา ก็คล้ายๆกับว่าให้เกิดความเชื่อมั่นขึ้นในสิ่งที่ตนเองนับถือเพื่อให้หลุดพ้นจากความ

ทุกข์ทั้งหลายนั่นเอง ไตรภูมิก็คือว่า พื้นที่ของโลกทั้ง3ได้สร้างความเชื่อให้กับมนุษย์เพราะสมัยก่อนการศึกษาไม่เจริญเหมือนในปัจจุบัน การเขียนการอ่านมีน้อย เพราะฉะนั้นจึงใช้วิธีการใช้ตำนานหรือใช้เรื่องเล่าขานหรือเป็นนิทานเหล่านี้เข้าไปสอดแทรกอยู่ในการเผยแพร่ศาสนาด้วย ในเมืองไทยก็มีไตรภูมิเหมือนกัน คือไตรภูมิพระร่วง เป็นความคิดของของพระมหากษัตริย์บางพระองค์ในสมัยราชวงศ์พระร่วงตอนปลายๆเป็นผู้รวบรวม นักปราชญ์ราชบัณฑิตปรีชาหาหรือกันแล้วเอาความคิดเหล่านี้จากพระสงฆ์เถระที่นิมนต์มาจากลังกาสมาธิสุโขทัย โดยมาทางเรืออ้อมแหลมมลายูตอนใต้เข้ามาทางฝั่งอ่าวไทยและมาจำพรรษาที่วัดมหาธาตุ นครศรีธรรมราช พระสงฆ์เหล่านี้ นับถือศาสนาพุทธและตั้งนิกายใหม่ขึ้นมาเรียกว่า นิกายลังกาวงศ์ เอาคำสอนมาสอนไม่ให้คนอินเดียในสมัยนั้นเชื่อมั่นในเรื่องปาฏิหาริย์อะไรมา เพราะว่ามันอินเดียในสมัยนั้นถึงแม้ว่านับถือศาสนาพุทธก็ยังมีมีการเอาศาสนาอื่นหรือในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของเทพเจ้าเข้ามา แต่พระสงฆ์ลังกาได้สร้างนิกายขึ้นมาเรียกว่านิกายหินยานหรือนิกายลังกาวงศ์ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในสมัยสุโขทัยในตอนนั้น พ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นกษัตริย์พระองค์แรกในอาณาจักรสุโขทัยก็เริ่มที่จะเอาเรื่องของศาสนาเข้ามาปกครองประชาชนหรือผู้คนในอาณาจักรนี้ให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข นำศาสนามาเป็นเครื่องนำในการปกครอง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สุโขทัยพระในนิกายนี้ส่วนใหญ่จะปฏิบัติธรรมอยู่ในที่วิเวก เป็นพระแบบอรัญญิกาวาส คือต้องมีสถานที่อยู่ในที่เปลี่ยวที่วิเวก เพราะฉะนั้นในสุโขทัยจึงมีวัดอยู่ที่วิเวกตามป่า ตามภูเขา เช่นในเขตอุทยานแห่งชาติรามคำแหง คำสอนเหล่านั้นก็จะเอาเรื่องภูมิต่างๆของมนุษย์ของสวรรค์ ของนรก ต่างๆมาสอดแทรกอยู่ ไม่ใช่เป็นคำสอนของพระพุทธองค์เพียงอย่างเดียว อันนี้ทำให้เกิดการสร้างหรือการบันทึก การเขียนเป็นตัวอักษรขึ้นไว้เพื่อที่จะเป็นคัมภีร์ประกอบในการสอน ในรุ่นหลังต่อมา ซึ่งเรียกว่า ไตรภูมิ คือหนังสือเรื่องไตรภูมิหรือความรู้เรื่องไตรภูมิที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ของสวรรค์ ของนรกภูมิต่างๆ แต่ที่เรารู้จักในตอนหลังมีหนังสือเขียนอยู่เล่มหนึ่ง คือไตรภูมิพระร่วง ครั้งแรกจารึกไว้ในใบลานตัวอักษรแบบไทย ตอนหลังเขียนถ่ายเป็นอักษรลงในสมุดข่อย คำว่าไตรภูมิพระร่วงก็คือ หนังสือฉบับนี้เขียนขึ้นมาจากคำสอนของศาสนาพุทธที่เขาแนวของศาสนาฮินดูเข้ามาเสริมเพื่อที่จะให้เกิดเรื่องของไตรภูมิ เรื่องของความรู้ภูมิต่างๆที่มนุษย์เกี่ยวข้องเพื่อให้มนุษย์นั้นปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ให้รู้สึกเกรงกลัวต่อบาปโดยเอาเรื่องนรกเข้ามาเกี่ยวข้อง เสริมให้มนุษย์ทำความดีโดยเอาสวรรค์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์เกี่ยวข้องกัน ข้อความสำคัญในเรื่องไตรภูมิก็จะพูดถึงชั้นต่างๆของสวรรค์ ชั้นต่างๆของมนุษย์ ชั้นต่างๆของนรก ชั้นที่มีโทษมากที่สุด ชั้นที่มีโทษน้อยที่สุด ชั้นที่โทษกลางๆ คนที่ทำบาป ปานกลาง มาก น้อยก็จะมีเป็นชั้นๆไป หรือชั้นของมนุษย์ที่อยู่ในความเป็นจริงก็ตาม อย่างเช่น ผู้ที่ทำบุญมาก่อนมีทรัพย์มากก็จะได้อยู่ที่ดีเป็นคนที่มีความสุข มีเคหะ มีบ้านเรือน มีป่าวไพร่มากมายอะไรต่างๆก็จะมีแบ่งแยก ส่วนชั้นที่เป็นสวรรค์ก็เหมือนกัน ผู้ที่ทำบุญในชาตินี้จะได้เกิด ถ้าทำบุญน้อยก็จะอยู่ชั้นต่ำลงมา ถ้าทำบุญมากก็จะได้ขึ้นไปในชั้นสูงๆอย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นสวรรค์มีชั้นต่างๆ อันนี้ก็คือ การสร้างสิ่งที่เป็นความเชื่อให้มนุษย์ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ไม่ว่านยายอยู่ในกิเลสต่างๆ หรือทำบาปทำกรรมอะไรที่อยู่ในลักษณะแบบสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ก็คือเป็นอุบายอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ทำดี มีเมตตาอารีต่อเพื่อน ต่อญาติพี่น้อง ต่อความเป็นจริงของมนุษย์

คำว่าดาว ในตำราหรือในไตรภูมิพระร่วงบางตอนเขียนไว้เกี่ยวกับดวงดาวเหมือนกัน ก็คือในสวรรค์ชั้นต่างๆที่มนุษย์มองไม่เห็น เขาไม่ได้มองเห็นท้องฟ้าเป็นสีฟ้าเหมือนในปัจจุบันนี้ ท้องฟ้าที่มนุษย์เห็นในปัจจุบันคนโบราณเชื่อว่าเป็นท้องฟ้าในสิ่งที่มนุษย์มองไม่เห็น แต่ในท้องฟ้าในไตรภูมิเขาเขียนไว้ในสวรรค์ชั้นสูงๆขึ้นไปเขาจะเขียนไว้ว่า ท้องฟ้าจะมีแสงสีแดงสุกปลั่งสกาไปทั่ว และก็มีดวงดาวระยิบระยับอยู่ทั่วไป อันนี้เขาเขียนไว้ในไตรภูมิพระร่วงฉบับสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งแปลมาจากสมัยสุโขทัย การที่เพดานโบสถ์วิหารไทยเรามีสีแดงมีดาวสีทองทำเป็นระยิบระยับเหมือนกับที่เราคิดว่าทำไมทำไมไม่ใช้สีฟ้า หรือสีอื่นๆ เป็นต้น อันนี้คนโบราณก็เอาเรื่องของดวงดาวดวงเดือนต่างๆมาจากมาจากไตรภูมินั้นแหละ เขาเขียนไว้ว่า ท้องฟ้าในสวรรค์ชั้นเบื้องบนที่สูงๆขึ้นไปจะเป็นท้องฟ้าที่มีสีแดง มีดวงดาวระยิบระยับ ดวงดาวต่างๆนั้นเปรียบเหมือนกับผู้ที่ทำบุญทำกุศล ทำไว้ดีแล้วแต่อยู่ตามปราสาททองคำต่างๆที่ส่องลอยอยู่บนท้องฟ้า อันนี้ก็เป็นอุบายอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ธรรมดาค

ที่ยังไม่สิ้นชีวิตมุ่งสร้างความคิดเพื่อจะได้เกิดไปอยู่บนสวรรค์ชั้นสูงสุดและก็มีปราสาทระยิบระยับบนท้องฟ้าสีแดง ที่สวรรค์ชั้นสูงๆ นั้น คือคนโบราณนั้นไม่สามารถจะรู้ได้ว่าดาวคืออะไร ปัจจุบันนี้รู้ว่าดาวคืออะไร เพราะมนุษย์เราได้เรียนรู้มาจากการศึกษาแบบสมัยใหม่ว่าดาวก็คือ ส่วนหนึ่งที่แตกออกมาจากดวงอาทิตย์ที่ล่องลอยบนท้องฟ้า แต่คนโบราณเขาไม่รู้ว่าที่ระยิบระยับที่มองไม่เห็นท้องฟ้าว่ามันคืออะไร ก็จินตนาการไปนั่นก็คือ ส่วนหนึ่งของปราสาทของเทพยดาบนท้องฟ้า แต่คนโบราณเขาฉลาดที่จะทำให้คนทำความดีไปกว่าที่อยากจะให้ทำ ก็คือให้ทำความดียิ่งขึ้นเพื่อจะไปสู่สวรรค์ชั้นสูงสุด มีท้องฟ้าเป็นสีแดงสว่างจ้าอยู่ชั้นสูงขึ้นไปที่มนุษย์เรามองไม่เห็นเป็นอุบายอย่างหนึ่งของคนโบราณ เพราะฉะนั้นการศึกษาหรือการเรียนรู้ในสมัยก่อนนั้นยังไม่เจริญเหมือนปัจจุบัน ก็มักลอบอุบายที่จะทำให้คนทำความดีโดยละบาป ละการทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งามเพื่อที่จะจูงใจคนทำความดีนั่นเอง ดังนั้นการตกแต่งเพดานโบสถ์ วิหารต่างๆ ก็คือ การที่จะตกแต่งให้คนเรามองเห็นความงามที่เกิดจากการตกแต่งและรำลึกถึงคำสอนหรือสิ่งที่จะทำให้ดีขึ้นเพื่อที่จะไปเกิดในดวงดาวแห่งสวรรค์ชั้นสูงๆ ขึ้นไป ช่างจึงได้คิดประดิษฐ์ประดับตกแต่งให้เกิดความงามขึ้นมาบนเพดานโบสถ์วิหาร หรือสิ่งที่ใช้เกี่ยวข้องกับวัด ลวดลายที่ได้ประดับบนเพดานสมัยอยุธยาจะได้แนวคิดมาจากสมัยสุโขทัย การแกะสลักไม้หรือปั้นเป็นลวดลายประดับตกแต่งเพดานอาจจะเป็นแนวคิดมาจากอิตาลี เพราะว่าอาณาจักรสุโขทัยเมื่ออ่อนกำลังลงบ้านเมืองก็เริ่มร้าง แต่ว่าอาณาจักรอยุธยาที่เข้มแข็งขึ้นจะได้ไปมาหาสู่กับสมัยสุโขทัยตอนปลายอาจจะได้แนวคิดมาจากสมัยสุโขทัยบ้าง ในขณะที่โบสถ์วิหารสมัยสุโขทัย มันก็อาจจะเกิดการสืบเนื่องกัน ต่อเนื่องกัน เพราะฉะนั้นช่างสมัยสุโขทัยอยุธยาอยู่ในช่วงต่อยอด ต่อสมัยอาจจะได้แนวคิดมาบ้าง เพราะว่าคนที่เป็นวิสัยช่างจะจำเอาแนวคิดที่ดีของงานมาปรับปรุง

ลายดาวเพดานนั้นที่เก่าแก่ที่สุดที่มีปรากฏ คือสมัยอยุธยา ที่วัดหน้าพระเมรุลายดาวเพดานเกิดจากความคิดของการออกแบบของช่างในสมัยนั้น เป็นดาวทรงกลางและที่ดาวเล็กดาวน้อยล้อมรอบ บางทีก็ไม่เหมือนดาว เขาทำขึ้นมาเพื่อประดับตกแต่งให้เกิดความสวยงาม แต่ถ้าพูดถึงดาวสำหรับคนสมัยนี้ก็ต้องเขียนเป็นรูป 5 แฉก นั่นคือดาวในความรู้สึก แต่คนโบราณเขาฉลาดเขาไม่รู้ว่าดาวเป็นอย่างไรเขาก็ตกแต่งให้มีลักษณะให้มันดูบวบๆ วาบๆ ดูสวยงามมีประกายออกมาจากรูปดวงดาวมันก็เลยกลายเป็น 6 แฉกบ้าง 8 แฉกบ้าง ฉะนั้นดาวต่างๆ ที่อยู่ตามวัดต่างๆ จึงต่างกันไปตามวัดจะทำเป็นดาว 6 แฉก 8 แฉก บางวัดที่ช่างเขาเก่งๆ ก็จะทำมากกว่านั้นอีกก็กลีบเล็กกลีบน้อยซ้อนกันเป็นกระจุกเป็นกลีบบัวซ้อนกันไปให้ดูสวยงาม มันอยู่ที่การออกแบบของช่างในแต่ละยุคที่ทำก็มีลายต่างๆ ประกอบขึ้นมา บางทีก็ทำเป็นรูปดาววงกลมใหญ่ๆ ขึ้นมามีดาวเล็กๆ ล้อมรอบเรียกว่าดาวล้อมเดือนแล้วแต่จะตั้งชื่อ บางวัดก็ทำเป็นดาวชั้นเดียวแล้วก็มีการห้อยลงมาใส่ตะเกียงน้ำมันเวลาพระมาสดดมนต์ก็จะจุดตะเกียงให้เกิดแสงสว่างขึ้นก็ห้อยลงมาจากกึ่งกลางของดาวนั้น เป็นเรื่องของเทคนิควิธีการที่ทำให้เกิดการตกแต่งขึ้นโดยช่างเป็นสื่อไปสู่ความคิดของตำราหรือไตรภูมิต่างๆ ในส่วนพื้นที่เป็นสีแดง สีแดงในที่นี้คนโบราณไม่สามารถหาสีแดงเหมือนอย่างในปัจจุบัน สีแดงปัจจุบันเกิดจากสารเคมีเป็นสีแดงต่างๆ แบบไหนก็ได้แต่คนโบราณไม่มีเขาก็เอาความแดงมาจากธรรมชาติ คือเอาหิน ดินแดงต่างๆ เขาก็เอามาหรือเอามาจากพืชบางชนิดผสมกาวและสิ่งต่างๆ ที่เขาหาทำเป็นสีขึ้นมา เพราะฉะนั้นสีแดงโบราณไม่ใช่แดงสดอย่างปัจจุบันแต่มีสีแดงแบบดินหม้อแดงแบบธรรมชาติคล้ายๆ แดงผสมน้ำตาลหรือดินแดงนั่นเอง แต่บางสมัยก็ได้สีมาจากประเทศอื่นๆ เช่นพ่อค้าทางเปอร์เซีย ฮอลันดา ฝรั่งเศส โปรตุเกส หรือทางประเทศทางยุโรป หรือสีที่ฝรั่งคิดขึ้นมาในสมัยนั้นก็ติดเรือมาค้าขายก็เอามาใช้สีก็สดขึ้นตามลำดับ แต่ในสุโขทัยไม่ปรากฏว่ามีสีแดงที่สดไปกว่าสีในสมัยศรีอยุธยา เพราะฉะนั้นเพดานที่ปรากฏในสมัยสุโขทัยไม่สามารถจะเห็นได้ อยุธยาก็ไม่ลด สังกะสีได้จากสีที่เขียนในฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม หรือภาพเขียนที่วัดเกาะเป็นสีลักษณะดินแดงคล้ายกับที่วัดใหญ่สุวรรณาราม ก็สีเหล่านั้นที่ปรากฏอยู่บนเพดานของโบสถ์วิหารในสมัยอยุธยา สมัยก่อนสีแดงหาได้จากธรรมชาติที่หาไม่ได้ก็จะแกะสลักตกแต่งหรือเขียนขึ้นหรือแกะสลักประดับ อันนี้ก็คือเป็นส่วนที่ทำเป็นลวดลายประดับ

ในเรื่องดาวประดับเพดานเราจะหาข้อมูลที่ชัดเจนหรือบันทึกเป็นข้อมูลขึ้นมาจริงๆ มันไม่ได้หรอก มันก็ได้จากการอ่านหนังสือหลายๆ เล่มแล้วมาประมวลเอา และมันก็เป็นแนวคิดของช่างที่ทำงานรับใช้พระพุทธศาสนา

ที่ต้องการแสดงฝีมือให้ชุมชนในที่ต่างๆ ได้ชื่นชมและประจักษ์ในฝีมือของตัวเอง คือนิสัยของช่างจะเป็นอย่างนี้ ทำงานออกมาถ้ามันสวยมีคนชมช่างก็ปลื้มใจยิ่งทำสวยขึ้นไปอีก มันเป็นจิตวิทยาหรือเป็นนิสัยของช่างใครชมก็ชื่นใจ หรือเป็นนิสัยของมนุษย์เหมือนกัน ในสาขาต่างๆ หรือคนที่ไม่ใช่ช่างก็เหมือนกัน เพราะฉะนั้นช่างจึงแสดงฝีมือออกมาในสิ่งที่ตัวเองทำให้เกิดความงามมากยิ่งขึ้นเพื่อจะได้รับคำชมจากชุมชนนั้นๆ จากพระองค์เจ้าที่เป็นผู้ดูแลวัดนั้นๆ หรือจากพระมหากษัตริย์ในยุคนั้นๆ หรือจากครูช่างในยุคนั้นๆ ดังนั้นคนเป็นช่างจึงต้องแสดงฝีมือออกมาเพื่อให้มันดี หรือชัดเจนกว่าคนอื่นหรือต้องทำให้ดีขึ้น จึงเกิดความสวยงามแตกต่างกันไปตามแต่ละสกุลช่างแต่ละท้องถิ่นเท่าที่ปรากฏความสวยหรือลายประดับเพดานสวยๆ อยู่ในวัดวาอารามหรือโบสถ์วิหารก็เหมือนกับท้องฟ้าในทะเลแต่ว่าคนโบราณที่เป็นช่างก็เอาแนวคิดมาใส่ และมาประดับตกแต่ง ปัจจุบันนี้หรือในสมัยโบราณ นอกจากจะแต่งบนเพดานวิหารโบสถ์ต่างๆ แล้ว ในห้องกรูหรือห้องเก็บสมบัติต่างๆ ในวิหาร ในองค์ใต้ฐานเจดีย์ หรือพระปรางค์ต่างๆ ก็จะมีการใช้ลายดาวและหรือเขียนประดับไว้ด้วยมีทั่วไป เช่นที่วัดมหาธาตุ เมืองเสลียง สวรรคโลกเขาก็มีการแกะสลักไม้เป็นลายดาวเพดานประดับ ปัจจุบันนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุโขทัย ก็ทำเป็นลายดาวแต่ก็มีส่วนที่เป็นลายสร้างเสริมแกะสลักเสริมเติมเพื่อให้มันดูงามขึ้น หรือกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ ที่พระนครหรืออยุธยาในกรุที่ห้องใต้องค์พระปรางค์ก็มีการเขียนเป็นลวดลายดาวประดับตกแต่ง หรือแม้แต่บนธรรมมาศอาสนะ ธรรมมาศที่พระเทศน์ หรือสังเค็ดที่พระขึ้นไปสวด เวลาสวดศพสมัยโบราณ ก็มีการประดับตกแต่งด้วยดาว ที่ศาลาการเปรียญวัดศาลาปูนที่อยุธยาที่เป็นศิลปะอยุธยาเป็นการแกะสลักเป็นลายดาวสวยๆ อยู่เยอะแยะ หรือที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจะมีธรรมมาศ สังเค็ดอยู่หลายหลังจะมีลายดาวสวยๆ เพราะเขาเก็บมาจากอยุธยา ที่วัดปราสาทนันทบุรีก็เป็นแบบอยุธยา มีลายดาวรังแต่นลายดาวสวยๆ บนเพดานพระอุโบสถ ลายดาวรังแต่นที่อยู่ทางเข้าซุ้มปราสาทก่อนที่จะเข้าพระอุโบสถเป็นลายดาวซ้อนกันหลายๆ ชั้นที่จริงชั้นเดียวก็สวย แล้วแต่ช่างโบราณก็อาจจะอยากแสดงฝีมือ เลยทำเป็นชั้นๆ ลงมาสวยข้างในก็มีลายดาวด้วย หรือที่วัดช่องนนทรี ซึ่งเป็นศิลปะอยุธยาเช่นเดียวกัน แต่ถ้าจะถ่ายหรือจะเขียนเรื่องดาวอย่างเดียว ได้หลายอีกเล่มแต่ว่าเราไม่ได้ข้อมูลจากที่เป็นอักษรหรือจากที่เป็นตัวหนังสือเกี่ยวกับเรื่องลายดาวโดยตรง ช่างโบราณหรือคนไทยแต่โบราณ เขาจะไม่บันทึกอะไรไว้ในแต่ละตระกูล แต่ละสกุลช่างก็จะเก็บเรื่องความคิดความอ่านของแต่ละสกุลช่างที่เป็นการถ่ายทอดไปสู่ทางอื่นนอกจากคนที่สนใจจริงๆ เพราะคนโบราณช่างโบราณเขาจะหวงวิชา เขาจะไม่ถ่ายทอดเหมือนอย่างปัจจุบัน แต่เป็นการถ่ายทอดออกมาทางฝีมือเป็นการอวดวิชากัน หรือที่เพชรบุรีเป็นงานปั้นประดับเป็นแหล่งที่มีศิลปะอยุธยาอยู่หลายแห่ง ก็มีหลายวัด สกุลช่างเพชรบุรีสมัยปัจจุบันรัชกาลที่ 7-8 ก็ยังมีการแกะสลักอยู่ เช่นทำธรรมมาศสวยๆ ในสมัยรัชกาลที่ 7 มีการทำธรรมมาศ และทำไว้ที่เมืองเพชรก็มีลายดาวเพดานสวยๆ

ถ้าจะศึกษาเปรียบเทียบเรื่องลายดาวสมัยต่างๆ ที่เพชรบุรีเปรียบเทียบได้หลายแห่งทั้งสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ที่วัดนิเวศธรรมประวัติลายเพดานทำแบบยุโรปเป็นลายดาวเหมือนกันแต่ก็ทำแบบฝรั่ง หรือวัดราชบพิธข้างนอกเป็นไทยข้างในเป็นลายดาวแบบฝรั่ง ก็เป็นลายดาวเหมือนกันทำคล้ายๆ ดาวแต่ทำแบบฝรั่ง ฝรั่งก็มีลายดาวทำเป็น ornament เป็นการตกแต่งนั่นแหละ ในเรื่องของสิ่งเหล่านี้มันเกิดจากความคิดของช่าง คือการออกแบบในความสามารถหรือ concept ของช่างก็จะมีในแต่ละยุคแต่ละสมัยอยู่แล้วว่าเขาจะมีกลเม็ดหรือเทคนิคอย่างไรที่จะทำออกมา ให้ตกแต่งให้สวยงามแปลกกว่าช่างที่ทำที่วัดอื่นหรือทำที่แหล่งอื่นเพื่อเป็นการอวดฝีมือนั่นเองและก็เป็น การประดับตกแต่งให้เกิดความงามในพื้นที่ ไม่ให้พื้นที่ว่างเกินไป อันนี้ก็คือเทคนิควิธีการของช่างในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ทำ ปัจจุบันนี้ก็มีลายดาวขายเยอะแยะ ที่แถวเสาชิงช้ามีร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ หล่อด้วยไฟเบอร์บ้าง หล่อด้วยพลาสติกบ้างเป็นลายดาวซื้อได้ทั่วไปไม่ได้สวยไม่ได้งามอะไร แต่สำหรับคนที่มักง่ายก็ซื้อไปติดประดับตกแต่งตามโบสถ์วิหารได้ แต่ถ้าศึกษาจริงต้องไปศึกษาจากรูปแบบอย่างโบราณ อย่างช่างเก่าๆ ที่เขาทำไว้

วัดที่เพชรบุรีที่รักษากาลที่ 4 มีช่างคนหนึ่งที่เป็นช่างเขียนที่ผนังวัดพัฒนาราม ปกติภาพไทยเขียนระยะใกล้ใกล้เท่ากันหมด แต่ขั้วอินโข่งเอาแนวคิดของฝรั่งมาใช้แต่เขียนเป็นไทย รักษากาลที่ 4 ยุคนั้นฝรั่งเข้ามาเยอะแล้ว ท่านก็ประทับใจก็เลยกลายเป็นช่างเขียนประจำพระองค์ เป็นพระที่เป็นช่างเขียนประจำรักษากาลที่ 4 เขียนดาวเดือนอะไรต่ออะไรเอาแนวคิดของฝรั่งมาใช้ ในเรื่องของการเขียนที่เพดานก็มีการแกะสลัก เพราะฉะนั้นช่างแต่ละคน เขาต้องการสร้างที่เป็นแนวคิดของตัวเองเพื่อให้มันดังหรือเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ก็เหมือนกับนายช่างทั้งหลายที่สังกัด ช่างไทยสมัยก่อนจะมีสังกัดอยู่ ไม่มีโรงเรียนอย่างปัจจุบัน ช่างที่มีฝีมือก็จะอยู่เป็นบ้านหรือเป็นสำนัก เขาเรียกสำนักช่าง ช่างแต่ละคนในสมัยก่อน ไม่ว่าช่างแกะ ช่างเขียน ช่างปั้น ฯลฯ เขาจะอยู่กับครูบาอาจารย์จนกระทั่งเขาไว้ใจเขาถึงปล่อยให้ออกทำงานได้ ตอนแรกเขาให้ลับสี ล้างพู่กัน เก็บพู่กัน ผสมสีหรืออะไรต่างๆเตรียมพื้นเตรียมอะไร ไปก่อนเป็นผู้ช่วยไปก่อน ตอนหลังก็หัดเขียนฝักที่ละน้อยฝักเป็นสิบๆปีถึงจะเอาสีให้แกะไม้ เอาพู่กันให้เขียนสี ไว้ใจก่อน เพราะฉะนั้นช่างแต่ก่อนไม่ได้ทำคนเดียวแต่ทำเป็นสำนักทำเป็นกลุ่มออกมาในวิธีการเดียว เมื่อก่อนเขาเรียกสำนักช่าง เช่นวัดเลียบก็มีสำนักช่าง วัดระฆังก็มีสำนักช่าง ช่างวัดระฆังสำนักพระอาจารย์นารถ คือพระ ช่างมีทั้งเป็นพระและฤทธาธรรมดาก็มี คนธรรมดาก็มี แต่พระจะมีเวลาว่างมาก ไม่ต้องไปทำหน้าทำสวนอะไร คนที่มีฝีมือจะมีคนไปสมัครเป็นลูกศิษย์ลูกหาฝึกเขียนฝักอะไรก็ได้ไม่ว่าเป็นบาปเป็นอาบัติอะไรเพราะเป็นการสร้างความงามในทางศาสนา

อนุเทพ พจน์ประสาท (สัมภาษณ์.2548) ได้อธิบายเกี่ยวกับลวดลายเพดาน ดังนี้ วิธีการสร้างลวดลายเพดานแล้วแต่ช่าง มันมีตั้งแต่แกะไม้ ฉลุทองมันแล้วแต่ ในช่วงรักษากาลที่1ก็ยังยึดรูปแบบอยุธยา ช่างก็มาจากอยุธยา รูปแบบยังยึดอยุธยาอยู่ เขายังมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของเขาอยู่ พอหลังๆมาใช้แล้ว วัดไหนจะสร้างก็อยากจะให้วัดตัวเองเป็นเอกมี design ประจำวัด สถาปัตยกรรมแบบใหม่ๆแล้วแต่พระ เพราะพระเป็นเจ้าของเงินสมัยหลังๆ แต่ก่อนพระไม่มีสิทธิ์ที่จะยุ่งเป็นเรื่องของช่าง เพราะเจ้าสั่งช่างให้ทำวัด คือพระมีหน้าที่ทำศาสนกิจของท่านไปจะไปยุ่งกับช่างไม่ได้ เพราะว่าพระเจ้าแผ่นดินเลี้ยงช่างอยู่ช่างก็รู้ว่าควรจะทำอะไรต่อมิอะไร ในช่วงรักษากาลที่ 5 เริ่มที่จะเป็นรูปแบบสมัยใหม่แต่การทำแบบเก่าก็ยังมียู่ ลักษณะลายสมัยใหม่ขึ้นอยู่กับทางวัดและช่าง คือช่างเขียนแบบไปให้หลวงพ่อครูก่อนก็ได้ ช่างก็จะออกแบบ หรือพระมีความรู้ทางด้านช่างก็ออกแบบให้ช่างทำเลยแบบนั้น พระอาจจะมียุทธาธรรมเข้าไปบอกให้ช่างออกแบบให้เป็นลักษณะเป็นดาว ดาวอันนี้หมายถึงเทพนพเคราะห์ มีพระจันทร์ พระอังคารพระอาทิตย์ อะไรก็แล้วแต่ เขาจะมีเอกลักษณ์ของเขาอีก เช่นว่า ประดับกระเจดีย์ที่มันแตกต่างกันระหว่างดาวแต่ละดวง หรือไม่ก็ใส่ภาพที่เป็นสัญลักษณ์ของสัตว์ สัตว์ประจำดวงดาวแต่ละดวงก็มี อย่างพระจันทร์เป็นกระต่าย พระอาทิตย์เป็นนกยูง พระอังคารเป็นควาย ก็สุดแล้วแต่ หรือไม่พระอาจจะมีความรู้ขึ้นมาช่างอาจจะมีความรู้ อาจจะมี 16 ดวงแทนพรหม 16 ชั้น ก็มันขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องที่เราจะต้องการให้เป็น ในการตกแต่งคือเราไม่ตกแต่งพระอุโบสถอย่างเดียวแต่จะใส่ความเชื่อของลักษณะไตรภูมิเข้าไปด้วย เพราะฉะนั้นมันก็เหมือนเขียนรูปไตรภูมิให้เข้ากับพระประธาน การเขียนรูปไตรภูมิหลังพระประธานประกอบด้วยพระประธานที่อยู่ข้างหน้า คือใจความของมัน ปรัชญาของมัน คือไตรภูมิ 33 ภูมิ มันสามารถที่จะให้ความเชื่อว่าคนที่ตายอาจจะเกิดมาเป็นไอ้โน่นไอ้นี้ คนที่อยู่ในพรหมอาจจะเกิดมาเป็นอะไรเป็นอะไรที่อยู่ในไตรภูมินี้ได้ แต่ถ้าเกิดไม่อยากจะอยู่ในไตรภูมิ ให้หลุดพ้นก็คือองค์พระประธานที่หลุดออกจากผนัง ก็เป็นโลกุตระธรรม นี่คือการเชื่อ คือเขาสอดแทรกเข้าไป ปรัชญาการสร้างงานศิลปะของคนไทยงานศิลปะของชาติส่วนใหญ่จะสร้างเพื่อพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ งานช่างชั้นสูงแต่ของชาวบ้านก็มี แต่ส่วนใหญ่จะเป็นของพระมหากษัตริย์จะสร้างวัดขุนนางจะสร้างวัดเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสาธารณสมบัติอะไรมากกว่าแต่ชาวบ้านใช้วัดเป็นจุดศูนย์กลาง เพราะฉะนั้นงานศิลปะของไทยจะรับใช้ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ถ้าเป็นของชาวบ้านจะเป็นงาน folk อยู่ตามวัดราษฎร์หรือวัดของชุมชน ช่างจำรูปแบบมาจากวัดหลวง แต่ช่างอาจจะไม่มีฝีมือไม่ถึงเป็นช่างจำเป็นอยากเขียนรูปแต่ไม่มีความรู้แอบจำมาแล้วมาเขียน แต่ถ้าเป็นช่างที่มีภูมิปัญญามีความรู้แล้วพระมหากษัตริย์จะเลี้ยง เมื่อก่อน

เศรษฐกิจการเมืองไม่ได้เป็นแบบนี้ไม่ใช่ระบบทุนนิยม เศรษฐกิจการเมืองเมื่อก่อนเป็นการแลกเปลี่ยนด้วยน้ำมันเป็นเงิน ทำอะไรก็ต้องเป็นเงินต้องมีทุนนิยม

ดาวเพดานน่าสนใจเรื่องรูปแบบมากกว่า บางวัดไม่มีเป็นดาวเลย ส่วนการใช้สีพื้นสีแดง ลายสีทอง เพราะว่าทองกับแดงมันขับกันดี สีแดงเปรียบเสมือนอากาศความว่างเปล่าสีแดงเป็นสีที่หาง่ายคนถึงใช้กันเยอะในสมัยอยุธยามีการใช้เยอะ ส่วนสีเขียวมีสีเขียวใบแคอย่างเดียว สมัยรัชกาลที่ 4 มีสีน้ำเงินเข้ามาเริ่มมีการใช้บรรยากาส เมื่อก่อนสีมันน้อยหาใช้ยาก ไม่เหมือนสมัยนี้มีเยอะ เมื่อก่อนต้องเอามาเคี้ยว ตำ บด เทคนิค รูปแบบก็เป็นเฉพาะตัวของช่าง

คติความเชื่อเกี่ยวกับลวดลายอิทธิพลจีน

ในสมัยรัชกาลที่ 3 สภาพสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากจีน ส่งผลให้สถาปัตยกรรมต่างๆ ตลอดจนงานศิลปกรรมแขนงต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปจากความเชื่อเรื่องไตรภูมิไปสู่รูปแบบที่รับอิทธิพลจีนแทบทั้งสิ้น ชาติรี ประทีตชนบทการ (2547:67) ได้อธิบายว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปแบบและแผนผังทางสถาปัตยกรรมได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบที่รับอิทธิพลจีนอย่างมากทั้งการวางผังรูปทรงตลอดจนลวดลายประดับตกแต่งต่างๆ

จากลวดลายที่ปรากฏมีความเชื่อเรื่องใกล้ตัว โชคลาภ การดำรงชีวิต เช่น เกิด แก่ เจ็บ ตาย การอยู่รอดในสังคม ความเชื่อในเรื่องโชค ลางและสิ่งที่เป็นสิริมงคล การให้พร เช่น ความสุข ความเจริญรุ่งเรือง การปราศจากโรคภัย อายุยืนยาวและความมั่งคั่งร่ำรวย เช่นที่วัด ราชโอรสาราม วัดพิชัยญาติและวัดมเหยงคณ์พาราม ได้แก่

ดอกพุดตาน	หมายถึง	ความร่ำรวย เกียรติยศ ความเจริญความรัก ความงาม
ดอกบัว	หมายถึง	ความเจริญความงอกงาม
ส้มมือ	หมายถึง	ความสุขความมั่งคั่ง
ลูกทับทิม	หมายถึง	ความรักความเจริญงอกงาม
ดอกเหมย	หมายถึง	ความสดชื่นความมีโชค
ลูกท้อ	หมายถึง	มีอายุยืนเป็นอมตะคางคาวหมายถึงการมีโชคลาภ
ผีเสื้อ	หมายถึง	การมีอายุยืน
คางคาว	หมายถึง	การมีโชคลาภ

5. อิทธิพลทางความงามของลวดลายและการเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม

5.1 อิทธิพลทางความงาม

จากการศึกษาลวดลายเพดานพระอุโบสถสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ลวดลายที่ปรากฏประกอบด้วยลวดลายในจิตรกรรมไทยตามแบบประเพณีนิยม ลวดลายอิทธิพลจีน ลวดลายอิทธิพลตะวันตกและลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จากลวดลายดังกล่าวนำมาวิเคราะห์ทางความงามทางด้านหลักองค์ประกอบศิลป์ ดังนี้

5.1.1 วัดที่สร้างในสมัยอยุธยา

ลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม มีที่มาจากธรรมชาติ ได้แก่ ลวดลายบัว ลวดลายดาว ลวดลายคางคาว ลวดลายกระจิง ลวดลายเปลว ลวดลายประจายามก้ามปู ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ลวดลายดังกล่าวมี 2 ลักษณะ คือ

1. รูปแบบลวดลายไทยแบบเดิม แสดงรายละเอียดของลวดลาย
2. รูปแบบลวดลายไทยที่รักษาโครงสร้างเดิมไว้ไม่แสดงรายละเอียดของลวดลาย

ลักษณะของลวดลาย และรูปร่างรูปทรง

ลักษณะของลวดลายที่ปรากฏมองได้อย่างง่าย ๆ เป็นลวดลายจิตรกรรมไทยที่อยู่ในโครงสร้างของรูปร่างรูปทรงเรขาคณิตที่มีการวางซ้อนกัน ในทิศทางเดียวกันใน Pattern เดียวกันมีการวางซ้ำ ๆ กันไปแบบ 2 มิติและ

3 มิติเหมือนกันทั้ง 2 วัด รูปแบบของลวดลายวางได้อย่างลงตัว ใน 1 แบบลาย ปรากฏรูปร่างกลมขนาดเล็ก ล้อมรอบวงกลมขนาดใหญ่ซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมและล้อมรอบด้วยรูปร่างกลม รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม ขนมหยาบเนียนอีกชั้นหนึ่ง ด้านนอกสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในเป็นรูปร่างกลม 5 รูป รูปร่างกลมขนาดใหญ่อยู่ กึ่งกลางและขนานข้างด้วยรูปร่างกลมขนาดเล็กข้างละ 2 รูป มีการวางซ้ำกันลักษณะนี้ทุกห้องของเพดาน ซึ่งได้แก่ ลวดลายเพดานของวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ส่วนรูปร่างรูปทรงลวดลายเพดานของวัดกษัตราธิราช มีลักษณะ คล้ายกัน คือ ปรากฏรูปร่างกลมอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมล้อมรอบด้วยรูปร่างกลมซึ่งซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยม กากบาท ที่ซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอีกครั้งหนึ่งมีทั้งหมด 12 รูป มีลักษณะซ้ำกันทั้ง 6 ห้อง และปรากฏรูปร่างกลมขนาดเท่ากันจำนวน 9 รูปร่างซ้อนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามจำนวนห้องของเพดาน ซึ่งได้แก่ส่วนของเพดานรอง

เส้น

เส้นโค้งที่เกิดจากลวดลายบัว ลวดลายดาวดอกจอก ลวดลายเปลว และลวดลายกลีบบัว เส้นตรงที่เกิดจากลวดลายกรอบสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองและสี่เหลี่ยมขนมหยาบเนียน ซึ่งได้แก่ ลวดลายเพดานของวัดหน้าพระเมรุราชิการาม ส่วนวัดกษัตราธิราช เส้นโค้งเกิดจากลวดลายดาว ลวดลายประจำยามลวดลายบัว เส้นตรงเกิดจาก ลวดลายกรอบสี่เหลี่ยม

การใช้สี

สีส่วนรวมมีการใช้สีที่ตัดกันอย่างจัดจ้านของสีแท้ คือ สีแดงและสีเขียว เกิดการตัดกันระหว่างสีทองและสีกระจอกอย่างสวยงามตามแบบฉบับของลวดลาย Stained Glass ได้แก่ ลวดลายเพดานของวัดกษัตราธิราช และสีในกลุ่ม Tone เดียวกันได้แก่สีทองและสีแดง ได้แก่ลวดลายเพดานของวัดหน้าพระเมรุราชิการาม

ความสมดุล ระยะ และพื้นที่ว่าง

ทุกส่วนของพื้นที่ มีการจัดวางลวดลาย สมดุลแบบ สองข้างเท่ากัน มีการเว้น ช่องไฟเท่ากันทุกห้อง การจัดภาพมีทั้งระยะเดียวและ 2 ระยะ ซึ่งเกิดจากการจำหลักไม้ และการฉลุลายปิดทองบนพื้นสี เหมือนกันทั้ง 2 วัด น้ำหนักและแสงเงา

เนื่องจากองค์ประกอบของศิลปะในช่วงสมัยอยุธยา มีรูปแบบมาจากสุโขทัยซึ่งมีลักษณะงานศิลปกรรม ในช่วงนี้จะยังไม่มีในเรื่องของ น้ำหนักแสงเงาเข้ามาในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม มีขนาดและสัดส่วนที่พอเหมาะและลงตัวพอดีมีลักษณะผิวที่หลากหลายทั้งในส่วนองงานแกะไม้ ประดับกระจอก งานปิดทอง ตลอดจนการระบายพื้นแบบเรียบซึ่งจากวิธีดังกล่าว ทำให้ลักษณะผิวที่ให้ความรู้สึกได้ดี ตลอดจนจัดวางลวดลายต่าง ๆ ได้อย่างสมดุลกับบริเวณของพื้นที่เพดานทั้งหมดทำให้มองดูแล้วเกิดความลงตัวอย่างพอดี ในลักษณะของการซ้ำกันพื้นที่ใน 1 Pattern มีจุดเด่นให้เห็นอย่างชัดเจน

ขนาดและสัดส่วน

รูปแบบลวดลายมีขนาดและสัดส่วนที่เหมาะสมสวยงาม

เรื่องราว

เป็นเรื่องราวการวางตำแหน่งของดวงดาวที่เกิดจากการจินตนาการของช่างในอดีตหรือสร้างขึ้นตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ที่โปรดให้สร้างหรืออาจจะเป็นการจัดวางดอกบัวเพื่อใช้เคารพในพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คือ พระประธานในอุโบสถ นั่นเอง

สัญลักษณ์

เป็นคติความเชื่อพระพุทธศาสนาจากดวงดาวดังกล่าวอาจเป็นไปได้ว่า เป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล ดาวดวงใหญ่มีอยู่กึ่งกลาง คือ โลกหรือดวงอาทิตย์ ที่ล้อมรอบอาจจะเป็นดวงดาวต่าง ๆ ที่เป็นบริวารหรืออาจจะเป็นเขาพระสุเมรุล้อมรอบด้วยทวีปต่าง ๆ

5.1.2 วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1-2

ลวดลายที่ปรากฏได้แก่ลวดลายสมัยอยุธยาและลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์ ลวดลายสมัยอยุธยา เป็นลวดลายที่มาจากธรรมชาติ คือ ลวดลายดาว ลวดลายบัว ลวดลายประจาม ลวดลายกรวยเชิง ลวดลายลูกฟัก ลวดลายกระจังตาอ้อย ลวดลายค้างคาว ลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นลวดลายที่มาจากธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นมา คือ ลวดลายชก ลก ชั่ว หรือ สิ่งที่เป็นมงคล 8 ประการ จากการศึกษาพบว่า ลวดลายมี 3 ลักษณะ คือ

1. ลวดลายรูปแบบลวดลายไทยแบบเดิม แสดงรายละเอียดของลวดลาย
2. รูปแบบลวดลายไทยที่รักษาโครงแบบเดิมไว้ไม่แสดงรายละเอียดของลวดลาย
3. รูปแบบลวดลายจีนระบายนแบบเรียบ

รูปแบบลวดลายและรูปร่างรูปทรง

ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยอยุธยา เพราะฉะนั้นลักษณะลวดลายที่เป็นรูปแบบลวดลายธรรมชาติและลายไทยที่ปรากฏจึงเหมือนกับวัดในสมัยอยุธยาที่ผ่านมา คือลวดลาย รูปร่าง รูปทรงเรขาคณิต มีการวางเป็นกลุ่ม ๆ โดยอยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยมย่อมุม ลักษณะลายด้านในเป็นลายวงกลมขนาดเล็กล้อมรอบวงกลมขนาดใหญ่ วงกลมขนาดกลางและขนาดเล็กวางเรียงกัน เป็นแนวเดียวกันในกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ละช่องซึ่งทุกช่องจะมีการวางลวดลายในลักษณะซ้ำ 2 มิติและ 3 มิติและเหมือนกันทุกช่อง นอกจากนี้ยังมีการวางลวดลายแบบกระจายเป็นกลุ่ม ๆ และวางในลักษณะซ้ำกันทุกช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยไม่มีกรอบสี่เหลี่ยมย่อมุม มีการวางลวดลายอย่างลงตัว

เส้น

เส้นตรงเกิดจากกรอบลายสี่เหลี่ยมย่อมุมและลายเส้นตรงบริเวณหัวข้อ เส้นโค้ง เกิดจากลวดลายดาว ลวดลายบัว ลวดลายประจายาม ลวดลายกรวยเชิง ลวดลายลูกฟัก ลวดลายกระจังตาอ้อย ลวดลายค้างคาวและลวดลายชกชกชั่ว

การใช้สี

จากลวดลายทั้งหมดปรากฏว่ามีการใช้สี ทอง ดำ เหลือง ส้ม แดง เขียว มีการใช้สีทองบนพื้นต่าง ๆ คือ สีทองบนพื้นสีแดง พื้นดำ พื้นสีเขียว เขียวการเวก ฟ้าอ่อนโดยการระบายแบบเรียบ จากการใช้สีทั้งหมดทำให้เห็นความสวยงามของสีทองอย่างชัดเจน มีการตัดเส้นบนลวดลายระบายสีอ่อนในลวดลายสีเข้มในส่วนพื้นทำให้เห็นลวดลายอย่างชัดเจน

ความสมดุล ระยะ และพื้นที่ว่าง

ลักษณะลวดลายจัดวางสมดุลแบบ 2 ข้างเท่ากัน ในแต่ละส่วนของเพดานมีการเว้น ช่องไฟ เท่ากันได้สัดส่วนที่สวยงาม การจัดภาพมีทั้งระยะเดียวและ 2 ระยะ ระยะเดียวได้แก่ลวดลายเพดานวัดชนะสงครามและวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเกิดจากการฉลุลายปิดทองบนพื้นสี 2 ระยะได้แก่ลวดลายเพดานวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเกิดจากการฉลุหลักไม้ และฉลุลายปิดทองบนพื้นสี แต่ละวัดจัดวางภาพแบบซ้ำกันและเหมือนกันทุกห้อง หน้าหนักและแสงเงา

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ เนื่องจากการตกแต่งลวดลายเพดานได้รับอิทธิพลมาจากสมัยอยุธยา จึงยังไม่มี การนำทฤษฎีของค่าน้ำหนักแสงเงาเข้ามาใช้ในการสร้างลวดลาย มีลักษณะเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา ในส่วนของลวดลายที่ใช้วิธีฉลุลายปิดทอง จะมีแค่ 2 มิติ ส่วนลวดลายที่ใช้วิธีแกะสลักปิดทองจะให้ความรู้สึก 3 มิติ ซึ่งในบางวัดมี 2 มิติ บางวัดมี 3 มิติ และบางวัดมีทั้ง 2 และ 3 มิติ อยู่ด้วยกัน

ขนาดและสัดส่วนของลวดลาย

การแบ่งช่องลายเท่ากันหมดทุกช่อง มีความลงตัวอย่างพอเหมาะ มีความหลากหลายในเรื่องสัดส่วน โครงสร้างของลวดลาย ทั้งลวดลายที่เป็นงานแกะไม้ลวดลายปิดทอง แกะไม้ปิดทองประดับกระจก มีการกำหนด ขนาดของลวดลายที่เป็น Pattern เดียวตกแต่งในลักษณะซ้ำกันทุกส่วนของเพดาน ซึ่งเหมือนกันทุกวัด ใน 1 Pattern มีจุดเด่นเพียงจุดเดียว จากลักษณะดังกล่าวส่งผลให้เกิดลักษณะผิวที่มีความหลากหลายคือ ให้ความรู้สึกถึงความเรียบ ความนูนออกมา การจัดวางลายให้ความสมดุลกับพื้นที่ของเพดานทั้งหมด

เรื่องราว

เรื่องราวลวดลายเพดานอุโบสถของวัดในช่วงนี้ เป็นเรื่องราวของการวางตำแหน่งดวงดาวที่อาจจะเกิด จากการจินตนาการของช่าง หรือของพระมหากษัตริย์ที่โปรดให้สร้างวัดในช่วงนี้ หรืออาจจะตกแต่งเพื่อเป็นแบบ ประเพณีนิยมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นการจัดวางดอกบัวซึ่งเป็นดอกไม้ที่ใช้เคารพใน พระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเป็นการจำลองท้องฟ้าให้อยู่ภายในเพดานอุโบสถ

สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ เช่นเดียวกับวัดในสมัยอยุธยา

5.1.3 วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3-4

ลวดลายที่ปรากฏ คือ

1. ลวดลายในสมัยอยุธยา ได้แก่ ลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม มีดังนี้ ลวดลายกระจังตาอ้อย ลวดลายบัวเผื่อน ลวดลายดาว ลวดลายหน้ากระดาน ลวดลายแก้วชิงดวง ลวดลายตาข่ายประจายาม ลวดลายลูก ฟัก ลวดลายบัวทิพย์ ลวดลายค้างคาว ซึ่งมีที่มาจากธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่า ลวดลายมี 2 ลักษณะ คือ

1.1 ลวดลายรูปแบบลวดลายไทยแบบเดิม แสดงรายละเอียดของลวดลาย ได้แก่ลวดลายเพดาน ของวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

1.2 รูปแบบลวดลายไทยที่รักษาโครงแบบเดิมไว้ไม่แสดงรายละเอียดของลวดลาย ได้แก่ลวดลายเพดาน ของวัดกัลยาณมิตรและวัดเครือวัลย์วรวิหาร

2. ลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ลวดลายอิทธิพลจีน มีดังนี้ ลวดลายดอกพุดตาน ลวดลายส้มมือ ลวดลายดอกบัว ลวดลายก้านขดประยุกต์ผสมลวดลายจีน ลวดลายเครือเถา ลวดลายผลทับทิม ลวดลายลูกท้อ ลวดลายผีเสื้อ ลวดลายดอกสี่กลีบ ลวดลายค้างคาว มีที่มาจากธรรมชาติ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ลวดลายมี 2 ลักษณะ คือ ลวดลายจีนเขียนแบบจีนได้แก่ลวดลายเพดานวัดราชโอรสารามและวัดพิชัยญาติ ลวดลายไทย ผสมจีนเขียนแบบกระบวนจีน ได้แก่ลวดลายเพดานวัดมเหยงคณ์

รูปแบบลวดลาย และรูปร่างรูปทรง

ลักษณะที่ปรากฏเป็นลายที่ได้รับอิทธิพลจีนเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีบางวัดที่ยังคงมีการใช้ลวดลายแบบ จิตรกรรมไทย สืบเนื่องจากการสร้างวัดในช่วงนี้พระมหากษัตริย์ทรงโปรดปรานแบบพระราชนิยมจีน หรือ กระบวนจีนลวดลายที่เป็นการผสมผสานลวดลายไทยและจีนประกอบด้วยลายดอกพุดตาน ลายดอกบัวเผื่อน ลาย ลูกฟัก ลายก้านขดประยุกต์ ลายหน้ากระดาน ลายผลทับทิม ลูกท้อ ดอกสี่กลีบ ลายผีเสื้อ ลายค้างคาว ลายประจายาม ลายกำปู ลายกรวยเชิง ลายดาวดอกไม้ก้านขด ส้มมือ ลวดลายจีนเกิดการซ้ำกันมากเกินไปจนทำให้เกิด ความเลอะของลวดลายซึ่งหาจุดเด่นของลายไม่ได้ ซึ่งได้แก่ลวดลายเพดานของวัดราชโอรสาราม วัดพิชัยญาติ และวัดมเหยงคณ์ ส่วนที่เป็นลายไทยตามแบบประเพณีนิยม ลักษณะลวดลายประกอบด้วย ลายกระจังตา อ้อย ลายหน้ากระดาน แก้วชิงดวง ลายโคม ประจายามโบเทศ กรวยเชิง ตาข่ายประจายาม ลายลูกฟัก ดอกบัวทิพย์ ลายค้างคาวได้แก่ลวดลายเพดานวัดกัลยาณมิตร วัดราชประดิษฐ์ วัดเครือวัลย์วรวิหาร ซึ่ง ลวดลายดังกล่าว วางแบบกระจายเหมือนลายผ้าเต็มพื้นเพดาน

เส้น

เส้นโค้งเกิดจากลวดลายในส่วนพื้นเพดาน ตัวซื่อและหัวซื่อ ได้แก่ลวดลายดอกพุดตาน ลวดลาย ลูกท้อ ลวดลายบัว ของวัดราชโอรสาราม วัดพิชัยญาติ วัดมหารณพาราม และลวดลายในส่วนพื้นเพดาน ตัวซื่อ หัวซื่อ ของวัดกัลยาณมิตร วัดราชประดิษฐ์ วัดเครือวัลย์วรวิหาร เส้นตรง เกิดจากลวดลายกรอบของพื้นเพดาน ลวดลาย กรอบของตัวซื่อ คิ้วบัว ลวดลายระหว่างเสา เพดานรองลวดลายบริเวณหัวซื่อ ลวดลายดาว เส้นหยักพื้นปลาที่ เกิดจากหัวซื่อของวัดราชโอรสาราม

การใช้สี

ลวดลายจีน จากลวดลายที่ปรากฏ มีสีทอง สีแดง สีดำ สีเขียว สีเหลือง สีน้ำตาล สีฟ้าอมเทา สีชมพู สีขาวสีเปลือกมังคุด และสีเขียวหน้าเงิน มีการระบายสี 3 ลักษณะ คือ

1. ระบายสีเรียบสีเดียวตัดเส้นตามลวดลาย ได้แก่ลวดลายเพดานวัดราชโอรสาราม
2. ระบายสีหลายสีแบบกลมกลืนแสดงค่าน้ำหนัก และตัดเส้นตามลวดลาย ได้แก่ลวดลายเพดานวัดพิชัยญาติ

3. ระบายสีสทหลายสีแบบตัดกัน แสดงค่าน้ำหนัก ได้แก่ลวดลายเพดานวัดมหารณพาราม

ส่วนลวดลายไทยแบบประเพณีนิยม ได้แก่สีเหลือง สีทอง สีแดง สีเปลือกมังคุด สีกรมท่า สีน้ำเงินอมฟ้า สีม่วงอ่อน และสีม่วงเข้ม

ความสมดุล ระยะและพื้นที่ว่าง

มีการจัดวางลวดลายแบบสมดุล 2 ข้างเท่ากัน กระจายเต็มพื้นเพดาน มีการเว้นช่องไฟและพื้นที่ว่างระหว่างลวดลายใกล้เคียงกันทำให้เกิดความรู้สึกแน่น มีระยะเดียว ขาดจุดสนใจ ลักษณะการซ้ำของลวดลายเหมือนกันทุกห้องเพดาน ซึ่งได้แก่ลวดลายเพดานวัดกัลยาณมิตร ส่วนลวดลายเพดานของวัดราชโอรสาราม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามและวัดพิชัยญาติ ลวดลายมีระยะเดียว และ 2 ระยะ มีการเว้นช่องไฟและพื้นที่ว่างระหว่างลวดลายโล่งกว่าวัดกัลยาณมิตร ทำให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย ลวดลายระยะเดียวได้แก่ ลวดลายเพดานวัดราชโอรสาราม วัดพิชัยญาติ ลวดลาย 2 ระยะได้แก่ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร การจัดวางลวดลาย จังหวะ ช่องไฟมีระยะห่างมากกว่าวัดกัลยาณมิตร ทำให้เกิดความรู้สึก โล่ง โปร่งไม่อึดอัด น้ำหนักแสงเงา

ในส่วนของลวดลายจีนและลวดลายไทยแบบกระบวนจีน มีการนำแสงเงาและค่าน้ำหนักของสีมาใช้ในการเขียนลวดลาย โดยการใช้สีชาวมาสวมสีต่าง ๆ และระบายให้มีน้ำหนักอ่อนแก่ มีการตัดเส้นตามลวดลายด้วยสีและปิดทองในบางส่วน ในบางลวดลายมีการระบายสีแบบเรียบบนพื้นสี ลวดลายไทยตามแบบประเพณีนิยม ไม่มีการนำค่าน้ำหนักของแสงเงามาใช้ในการตกแต่งเพดาน ลวดลายจึงมีลักษณะเรียบและแบน

ขนาดและสัดส่วน ของลวดลาย

มีขนาดใกล้เคียงกันมีสัดส่วนที่ถูกต้องสวยงาม ขนาดของลวดลายที่นำไปตกแต่งส่วนต่างๆ ของเพดาน มีขนาดที่เหมาะสมและเหมือนกันทุกห้องไม่มีลวดลายที่เป็นจุดเด่น ลายไทยแบบประเพณีนิยม ขนาดและสัดส่วน มี 2 ลักษณะ คือ ลวดลายที่มีขนาดเดียวกันซ้ำกันทุกห้องของเพดาน ในองค์ประกอบลายไม่มีจุดเด่น ลักษณะที่ 2 คือ ขนาดและสัดส่วนของลวดลายมีหลายขนาด ใน 1 ห้องเพดานประกอบด้วยลวดลายที่มีขนาดใหญ่และขนาดกลาง แต่ละลวดลายมีสัดส่วนถูกต้องสวยงาม มีการจัดวางลวดลายเป็นกลุ่มๆ กลุ่มที่เป็นจุดเด่นอยู่กึ่งกลางของห้อง มีการจัดวางในลักษณะซ้ำและเหมือนกันทุกห้อง

เรื่องราว

เนื้อหาเรื่องราวเป็นลวดลายจีนเป็นเรื่องราวของดอกไม้ใบไม้ผลไม้และลายสัตว์ซึ่งเป็นลวดลายธรรมชาติ นำมาออกแบบผสมผสาน และจัดวางในตำแหน่งต่างๆของเพดาน เนื้อหาเรื่องราวของลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยมเรื่องราวการวางตำแหน่งของดวงดาวหรือดอกบัว ดมแบบมาจากสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ซึ่ง

อาจจะเกิดจากจินตนาการของช่างหรือพระมหากษัตริย์ที่โปรดให้สร้างขึ้นมา หรืออาจจะเป็นการจำลองบรรยากาศของท้องฟ้ายามค่ำคืนการใช้สีที่เพิ่มขึ้นจากเดิมค่อนข้างหลากหลาย มีสีที่สด จัดจ้าน และสีที่คลาสสิกให้ความรู้สึกนุ่มนวล มีน้ำหนักอ่อนแก่และประสานกันอย่างกลมกลืน มีความแตกต่างไปจากลายไทยแบบประเพณีนิยมค่อนข้างมาก สีในลายไทยแบบประเพณีนิยม มีการใช้สีทอง สีเหลืองบนพื้นสีแดงเหมือนกับลักษณะของลายเพดานของวัดในช่วงรัชกาลที่ 1-2

สัญลักษณ์

ให้ความหมายหรือเป็นสัญลักษณ์เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ดี ที่เป็นมงคลกับชีวิต จากลวดลายที่ปรากฏสื่อถึงการแทนความหมายของ ความมั่งมี ศรีสุข สิ่งที่เป็นมงคลและความเจริญงอกงามในชีวิต ลวดลายไทยแบบประเพณีนิยม ให้ความหมายเกี่ยวกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนา การจัดวางตำแหน่งของลวดลาย อาจหมายถึงจักราศีหรือ ดวงดาวต่างๆในจักรวาลที่ส่งผลต่อความเชื่อของคนไทยในอดีต

5.1.4 วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน

ลวดลายที่ปรากฏ

1. ลวดลายสมัยอยุธยา ได้แก่ ลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม มีดังนี้ ลวดลายลูกฟัก ลวดลายประจำยาม ลวดลายดาวดอกจอก ลวดลายก้านขด ลวดลายเทพนม ลวดลายกรวยเชิง ลวดลายประจำยามครึ่งซีก ลวดลายช่ออุษะ ลวดลายหน้ากระดาน ลวดลายประจำยามก้ามปู ซึ่งมีที่มาจากธรรมชาติ จากการศึกษพบว่าลวดลายมี 2 ลักษณะ คือ

1.1 ลวดลายรูปแบบลวดลายไทยแบบเดิม แสดงรายละเอียดของลวดลาย

1.2 รูปแบบลวดลายไทยที่รักษาโครงแบบเดิมไว้ไม่แสดงรายละเอียดของลวดลาย

ได้แก่ลวดลายเพดานของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

2. ลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ลวดลายอิทธิพลตะวันตกและลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ มีดังนี้ ลวดลายหุลุส ลวดลายประจำยาม ลวดลายดอกพุดตาน ลวดลายดอกไม้นิไมเลียนแบบธรรมชาติ ลวดลายดาวราย ลวดลายดอกไม้นิไมเลียน ลวดลายช่อบัวทิพย์ ลวดลายคาราจักรี ลวดลายจุลจักรี ลวดลายคาราจุลสุราภรณ์ ลวดลายพระมหาสังฆาลมหาสุราภรณ์ ลวดลายคารานพรัตนราชวราภรณ์ ลวดลายพระมหาสังฆาลพรัตนราชวราภรณ์ ลวดลายคาราปฐมจุลจอมเกล้า ลวดลายสายสร้อยปฐมจุลจอมเกล้า ลวดลายคารามหาวราภรณ์ ลวดลายพระสังฆาลมหาวราภรณ์ ลวดลายคาราทุติยจุลจอมเกล้า ลวดลายตราแผ่นดินรัชกาลที่ 5 ลวดลายเหรียญตราสมัยรัชกาลที่ 5 ลวดลายพระวรราชชัยศรี ลวดลายพระแสงจามรี ลวดลายธารพระกร ลวดลายพัทวาลวิชนี ลวดลายสายสะพายสีน้ำเงิน สีแดง สีชมพู สีส้ม และสีเหลือง ลวดลายแพรแถบสีเขียว

รูปแบบลวดลาย และรูปร่างรูปทรง

มีความหลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการสร้างลวดลายแบบตะวันตกและลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม ลักษณะของลวดลายตะวันตกเป็นลายดอกไม้ ใบไม้เลียนแบบธรรมชาติเป็นช่อๆจัดวางในตำแหน่งละ 1 ช่อ ปรากฏเส้นโค้งในลักษณะต่างๆตามโครงสร้างของลวดลาย และเส้นตรงส่งผลให้เกิดรูปร่าง สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า หกเหลี่ยมในลักษณะต่างๆ มีการจัดวางให้เกิดการทับซ้อนและเชื่อมต่อกันเพื่อให้เกิดลวดลายซ้ำและต่อเนื่อง นอกจากนี้ในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ของเพดานปรากฏรูปวงกลม 5 รูปมีขนาดเท่ากันทุกรูป มีวงกลมคั่นวงกลมขนาดใหญ่แต่ละรูปในลักษณะคู่กัน 6 คู่จำนวน 12 รูป วงกลมขนาดใหญ่และขนาดกลางจำนวนจำนวน 3 รูปวางซ้อนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางในลักษณะข้างละ 7 ช่อง รวม 14 ช่อง รูปทรงวงกลมทั้งหมดมีการจัดวางแบบสลับและวางคู่กันตลอดเพดาน ลวดลายทั้งหมดมีลักษณะเป็น 3 มิติ มีความนูนออกมาอย่างชัดเจน

ลายไทยแบบประเพณีนิยม เป็นรูปร่างรูปทรงเรขาคณิต คือรูปวงกลมปรากฏอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยมีวงกลมขนาดใหญ่อยู่กึ่งกลางของรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปวงรีอยู่กึ่งกลางของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ส่วนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเล็กๆจะปรากฏรูปร่างกลม 3 รูป รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสปรากฏรูปร่างกลม 1 รูป ใน 1 ห้องเพดาน ปรากฏรูปแบบที่ซ้ำกัน และเหมือนกันทุกห้อง สี่เหลี่ยมจัตุรัสที่อยู่กึ่งกลางของเพดานปรากฏรูปร่างกลมขนาดใหญ่ 1 ล้อมรอบด้วยรูปร่างกลมขนาดเล็ก 8 รูป

เส้น

เส้นโค้งเกิดจากลวดลายช่อดอกไม้ ลวดลายประจายามดอกพุดตาน ลวดลายคาราราย ลวดลาย ลวดลายช่อดอกบัวทิพย์ ลวดลายใบไม้ในธรรมชาติ ได้แก่ ลวดลายเพดานของวัดราชบพิธสุทธินาราม เส้นโค้งที่เกิดจากลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชนิดต่างๆ ลวดลายเทพนมก้านขด ลวดลายเหรียญตรา ลวดลายแพรว และสายสะพาย ตราแผ่นดินรัชกาลที่ 5 จุลจักรี ชาร์พระภรณ์และพัทธาลักษณ์ ได้แก่ลวดลายเพดานของวัด เทพศิรินทร์ทราวาส เส้นโค้งที่เกิดจากลวดลายดาวดอกจอก ดาวจงกล ลวดลายก้านขด ประจายาม กรวยเชิง และช่อ ภูเขา ได้แก่ลวดลายเพดานของวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

เส้นตรง ที่เกิดจากเส้นกรอบสี่เหลี่ยมขนาดต่างๆ เส้นกั้นกรอบลาย ลวดลายกรอบสี่เหลี่ยม 4 มุม ได้แก่ ลวดลายเพดานวัดราชบพิธสุทธินาราม เส้นตรงที่เกิดจากกรอบลายเพดานหลัก กรอบลายระหว่างเสาและ เส้นกรอบลายเพดานรองทั้ง 2 ข้าง ได้แก่ลวดลายเพดานของวัดเทพศิรินทร์ทราวาส เส้นตรงที่เกิดจากกรอบลาย เพดานหลัก เส้นกั้นลวดลายด้านในเพดานทับที่ 1-3 ลวดลายหัวชื่อ ได้แก่ลวดลายเพดานของวัดเบญจมบพิตร การใช้สี

ลวดลายอิทธิพลตะวันตก จากลวดลายที่ปรากฏทั้งหมดมีสีทอง สีน้ำตาลเหลือง สีแดง สีน้ำเงิน สีชมพู สี ห้า สีม่วง สีครีม สีเขียว สีดำ ลวดลายไทยแบบประเพณีนิยม สีที่ปรากฏได้แก่ สีทอง สีแดง สีเหลือง สีเปลือก มังคุด

ความสมดุล ระยะพื้นที่ว่าง

การจัดวางลวดลายมีความสมดุลแบบ 2 ข้างเท่ากัน มีการเว้นระยะช่องไฟและพื้นที่ว่างค่อนข้างน้อยทำ ให้เกิดความรู้สึกแน่น ลวดลายก้านขดมีการจัดจังหวะช่องไฟที่กลมกลืน ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์และ ลายสะพายมีขนาดค่อนข้างต่างกัน ลายสะพายมีขนาดใหญ่ ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์มีขนาดเล็ก ลายสร้อย จักรีและดวงตรามหาจักรี มีขนาดไม่สมดุลเนื่องจากลายสร้อยมีขนาดใหญ่และสั้น ลวดลายเพดานวัดราชบพิธสุ ตินารามมีการจัดวางสมดุลแบบ 2 ข้างเท่ากันจัดวางจังหวะช่องไฟที่สวยงามไม่แน่นจนเกินไป มีระยะพื้นที่ ว่างให้ลวดลายแต่ละลายทำหน้าที่ของตัวเอง ลายกรอบสี่เหลี่ยมเป็นลวดลายที่ช่วยให้เน้นลวดลายกึ่งกลางเพดาน ได้แก่ลวดลายวัดราชบพิธสุทธินารามและวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ส่งผลให้ลวดลายกึ่งกลางของ เพดานเป็นจุดเด่นขึ้นมา

น้ำหนักและแสงเงา

ลักษณะลวดลายตะวันตกและลวดลายไทยแบบประเพณีนิยมมีน้ำหนักเรียบแบน ไม่มีค่าน้ำหนักของสี และแสงเงาเข้ามาใช้ในการตกแต่งลวดลาย

ขนาดและสัดส่วน

ลวดลายอิทธิพลตะวันตก มีขนาดและสัดส่วนสัมพันธ์กันอย่างลงตัวตามหลักองค์ประกอบศิลป์ ขนาด และสัดส่วนของลวดลายดอกไม้ใบไม้ ถูกต้องตามหลักธรรมชาติ มีการเว้นช่องไฟที่เหมาะสมสวยงามลวดลายไทย แบบประเพณีนิยม การวางตำแหน่งของลวดลายมีจุดสนใจอยู่กึ่งกลางของเพดาน ส่วนตำแหน่งของลวดลาย อื่นๆ มีการวางแน่นติดกันจนเกินไป สำหรับบางวัด มีการวางลวดลายแบบโปร่งโล่งไม่แน่นจนเกินไป เช่นที่ วัด เจริญชัยวัชรวิหาร ขนาดของลวดลายมีความสัมพันธ์กันอย่างลงตัวส่วนที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามลวดลาย ส่วนใหญ่มีขนาดเท่ากันและมีการวางแน่นเต็มพื้นที่ทำให้รู้สึกอึดอัด

เรื่องราว

ลวดลายอิทธิพลตะวันตก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับช่อดอกไม้ใบไม้เรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวจับต้องได้ เช่นลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างๆ

สัญลักษณ์

สัญลักษณ์ที่ปรากฏเป็นสัญลักษณ์ของคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาได้แก่ลวดลายดาวดอกจอก บัว จงกล ซึ่งปรากฏที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม สัญลักษณ์ของความงามตามแบบอย่างศิลปะตะวันตกได้แก่ ลวดลายเพดานของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สัญลักษณ์และเครื่องหมายของความเชื่อในเรื่องการปกครอง บ้านเมือง เป็นตัวแทนของสถาบันพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี แสดงเกียรติยศและบำเหน็จความชอบที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สร้างขึ้นเพื่อบำเหน็จความชอบให้กับผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้กับแผ่นดินและ ทางทหารทูต ได้แก่ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดเทพศิรินทราวาส

5.2 เปรียบเทียบกับโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม

5.2.1 วัดที่สร้างในสมัยอยุธยา

วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม

โครงสร้างพระอุโบสถเป็นอาคารแบบมีมุขเด็จด้านหน้า ด้านหลังและพาไลด้านข้าง ซึ่งเป็นรูปแบบในสมัยอยุธยาและคงสภาพเดิมไว้เกือบ 100 เปอร์เซ็นต์

การตกแต่งลวดลาย เป็นลวดลายในสมัยอยุธยา

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายที่ตกแต่งหัวซีกทั้ง 2 ด้าน ประกอบด้วยลายกระจัง คาย้อย ลายประจำยาม กรวยเชิง เนื่องจากเป็นจุดสิ้นสุดหรือจุดจบของลาย บ่งบอกถึงลักษณะการจบของพื้นที่

ห้องเพดาน มีการกำหนดพื้นที่ห้องเพดานโดยใช้ลายกรอบสี่เหลี่ยม เป็น ตัวแบ่งพื้นที่ภายในห้องภายในกรอบสี่เหลี่ยม มีการกำหนดพื้นที่ให้แคบเข้ามาอีกด้วยการใช้กรอบสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ในแต่ละห้องจัดวางลวดลายเติมพื้นที่ แต่มีการเว้นช่องว่างของลวดลายอย่างลงตัว ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของลวดลายภายในห้องนั้น ๆ ส่วนมุมวางลวดลายตามมุมทั้ง 4 มุม เพื่อเป็นการบังคับให้ลวดลายจมอยู่ภายในพื้นที่หรือเป็นจุดจบของห้องเพดาน

จากการศึกษาพบว่าโครงสร้างของพระอุโบสถและลวดลายที่ตกแต่งจัดอยู่ในยุคสมัยเดียวกัน เนื่องจากลักษณะของลวดลายเป็นแบบแผนอยุธยาทั้งสิ้น ดังนั้นลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดหน้าพระเมรุราชิกการามมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทั้งภายในและภายนอกของอาคาร ตลอดจนไม่ปรากฏว่ามีการนำลวดลายเพดานมาใช้ตกแต่งบริเวณอื่นๆของอาคารพระอุโบสถ

วัดกษัตราธิราช

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นอาคารแบบอยุธยาตอนต้น และเป็นวัดที่อนุรักษ์ตามแบบแผนเดิม

การตกแต่งลวดลาย และโครงสร้างการวางตำแหน่งของลายแบบสมัยอยุธยา

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ประกอบด้วยลายกรวยเชิง ลายประจำยาม เนื่องจากเป็นจุดสิ้นสุดของเพดาน ลักษณะลายเป็นการบอกตำแหน่ง การจบของพื้นที่และเป็นการจบของลายห้องเพดาน ลักษณะลวดลายบังคับให้อยู่ภายในห้องเพดานจนเต็มพื้นที่ ลักษณะของห้องแบ่งตามโครงสร้างของพระอุโบสถคือ มี 6 ห้อง แต่ละห้องถูกกำหนดให้อยู่ระหว่าง 1 ช่วงเสาภายในห้องนั้น ถูกกำหนดลายให้อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม มีการเพิ่มสีสันแบบสมัยใหม่ และเขียนลวดลายทองลงไป

ส่วนเพดานรอง มีการจัดวางลวดลายแบบกระจาย เพื่อให้เต็มพื้นที่เป็นการช่วยลดพื้นที่ว่าง แก้ไขพื้นที่ว่างเช่นเดียวกับช่องลายระหว่างเสา

ดังนั้นการศึกษาโครงสร้างของพระอุโบสถ เป็นแบบสมัยอยุธยาเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับลวดลายที่ใช้ตกแต่งเพดาน ปรากฏว่าอยู่ในยุคเดียวกัน ซึ่งดูได้จากการแบ่งช่องลายเป็นการแบ่งช่องลายแบบอยุธยา ส่วนวัสดุและกลวิธีการตกแต่งลวดลาย อาจจะได้รับอิทธิพลจากสมัยอยุธยาในปัจจุบัน ซึ่งสังเกตได้จากสีของกระเบื้องที่เป็นสีเขียว สันนิษฐานว่าในสมัยโบราณไม่น่าจะมีกระเบื้องแบบที่ปรากฏ ซึ่งท่านเจ้าอาวาสได้อธิบายการตกแต่งลวดลายเพดานของวัดนี้ว่า การตกแต่งเพดาน มีการอนุรักษ์รูปแบบลวดลายแบบเดิม แต่มีการตกแต่งสีและเขียนลายทองเพิ่มเข้ามา ลวดลายเพดานจึงมีความสัมพันธ์กับตัวโครงสร้างทั้งภายในและภายนอกของอาคาร

5.2.2 วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1-2

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นแบบมีระเบียบรอบเจดีย์ทางด้านหน้า ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสมัยอยุธยา แต่การก่อสร้างอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 1

การตกแต่งลวดลาย

เป็นลวดลายที่ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยอยุธยาเช่นเดียวกัน ลวดลายเพดานสัมพันธ์กับลวดลายจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นเรื่องของชาดกไตรภูมิ ความเชื่อทางพุทธศาสนา ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายที่ตกแต่งหัวซีกทั้ง 2 ด้าน ประกอบด้วยลาย กรวยเชิง ลายประจำยาม เนื่องจากเป็นจุดสิ้นสุดของพื้นที่ ลักษณะลายจึงเป็นลายที่บ่งบอกถึงจุดจบหรือเป็นลายจบ

ห้องเพดาน ใน 1 ห้อง มีการแบ่งลวดลายเป็น 3 ช่อง โดยการใช้กรอบย่อมุมไม้สิบสองเป็นตัวแบ่งพื้นที่ ใน 1 ช่อง กำหนดลวดลายดวงดาว 8 ดวง ล้อมรอบดาวดวงใหญ่ ส่วนพื้นที่ว่างระหว่างลาย 3 ช่อง เป็นลายดาววางในลักษณะเรียงกัน เพื่อไม่ให้พื้นที่ว่างจากการตกแต่งทำให้ลวดลายดูเต็มเพดาน สำหรับการแบ่งห้องเพดานแบ่งโดยอาศัยโครงสร้างสถาปัตยกรรมคือ 1 ห้อง อยู่ระหว่าง 1 ช่วงเสาของอาคาร

เพดานรอง เป็นการจัดวางลวดลาย เพื่อให้เต็มพื้นที่เช่นเดียวกับลายส่วนพื้นเพดาน

จากการศึกษาการตกแต่งลวดลายเพดานของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สังเกตได้ว่าโครงสร้างของอาคารพระอุโบสถรับอิทธิพลมาจากสมัยอยุธยา ส่วนการตกแต่งลวดลายเพดานก็ได้รับแบบอย่างมาจากสมัยเดียวกัน สังเกตได้จากการกำหนดตำแหน่งของการวางลวดลาย โดยใช้กรอบกระเบี่ยมุมไม้สิบสองเป็นตัวกัน และลักษณะของลวดลายที่เป็นงานจำหลักไม้ปิดทอง และปิดกระຈก

วัดชนะสงคราม

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นโครงสร้างแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยได้รับอิทธิพลมาจากสมัยอยุธยา

การตกแต่งลวดลาย เป็นลวดลายที่ปรากฏในสมัยอยุธยาแต่กลวิธีพบในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่การฉลุลายปิดทองบนพื้นสี

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายหัวซีกทั้ง 2 ด้าน ประกอบด้วยลายกรวยเชิง หน้ากระดาน ประจำยามครึ่งซีก และลายกระจังเป็นลวดลายค่อนข้างชัดเจน เนื่องจากเป็นจุดสิ้นสุดของพื้นที่ เพดานด้านในดังนั้นลวดลายจึงเป็นลายที่จบ บ่งบอกถึงการสิ้นสุดของพื้นที่ ตัวชื่อประกอบด้วยลาย ห้องเพดาน 1 ห้อง มีการจัดวางลวดลายเต็มพื้นที่ โดยไม่มีการเว้นให้มีพื้นที่ว่าง ซึ่งทำให้รู้สึกแน่น การแบ่งพื้นที่ของห้องเพดาน แบ่งโดยอาศัยโครงสร้างของพระอุโบสถคือ 1 ห้องมีพื้นที่อยู่ระหว่างเสา 1 ช่วงเสา ส่วนลวดลายบริเวณรอบลายเป็นลาย ลวดบัว ซึ่งเป็นตัวบอกขอบเขตของห้องเพดาน เพดานรอง การตกแต่งเพดานรองเกิดจากโครงสร้างของอาคาร ลวดลายที่ ปรากฏเป็นลายลูกฟักบังคับอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม ซึ่งภายในตกแต่งด้วยลายดาว 3 ขนาด กระจายอยู่เต็มพื้นที่ เพื่อไม่ให้พื้นที่ว่างโล่ง ส่วนเพดานรองที่ติดกับผนัง ประกอบด้วยลายประจำยามก้ามปู อยู่ในลักษณะกรอบสี่เหลี่ยมของพื้นที่

เป็นตัวบังคับให้มีพื้นที่ในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนบริเวณมุมเป็นลายค้างคาวทั้ง 4 มุม ซึ่งเป็นตัวบังคับให้เกิดมุมขึ้น ด้านในตกแต่ลงลายดาว 3 ดวง ดวงเล็กคั่นอีก 8 ดวง เพื่อไม่ให้มีพื้นที่ว่าง

จากการศึกษาการตกแต่งลวดลายเพดานของวัดชนะสงคราม วิเคราะห์เปรียบเทียบกับโครงสร้างพระอุโบสถแล้ว สังเกตได้ว่า พระอุโบสถวัดนี้สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1 รูปแบบโครงสร้างได้รับอิทธิพลมาจากอยุธยา ส่วนลวดลายที่ตกแต่งเพดาน การวางตำแหน่งลาย ตลอดจนรูปแบบของลายและกลวิธีไม่ปรากฏว่าได้รับอิทธิพลมาจากอยุธยา สังเกตได้จากวิธีการที่ใช้วิธีปิดทองบนพื้นสี ซึ่งลักษณะของงานไม่มีความประณีตอ่อนช้อยเหมือนในสมัยอยุธยา นอกจากนี้สีที่ปรากฏในลวดลายเป็นสีที่ไม่มีในสมัยอยุธยา และปรากฏร่องรอยของสีใหม่ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าวัดนี้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยปัจจุบัน

วัดบวรนิเวศวิหาร

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นโครงสร้างแบบมีพะไล สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 2 โดยได้รับอิทธิพลมาจากสมัยอยุธยา

การตกแต่งลวดลาย เป็นลวดลายในสมัยอยุธยาได้แก่ลายไทยและลายดาว ลวดลายในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ลายอิทธิพลจีน แต่กลวิธีที่พบในการตกแต่งอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ หัวข้อปรากฏลวดลายกรวยเชิง ลายประจำยาม ดอกสี่กลีบ เป็นจุดสิ้นสุดหรือจุดจบของลวดลาย บ่งบอกถึงการจบของพื้นที่ เพดานด้านใน ชื่อ จึงเปรียบเหมือนเสา เนื่องจากวางตรงกับเสาแต่ละต้น ลักษณะการตกแต่งลวดลายจึงเหมือนกับการตกแต่งช่วงโคนของเสา ลวดลายช่วงกลางของชื่อ มีความแตกต่างกับลวดลายช่วงพื้นเพดาน ซึ่งลวดลายทำหน้าที่แบ่งพื้นที่ของโครงสร้างอาคารห้องเพดาน 1 ห้อง มีการจัดวางลวดลายเต็มทั้งห้อง โดยมีการเว้นช่องว่างระหว่างลวดลาย ซึ่งทำให้ดูแล้วไม่แน่น เพดานมีการแบ่งพื้นที่ ตามโครงสร้างของอาคาร 1 ห้องเพดานมีพื้นที่ในระหว่างเสา 1 ช่วงเสา ปรากฏลายมุมทั้ง 4 มุมเพื่อเป็นการบังคับให้เกิดมุม ลวดลายจบอยู่ภายในพื้นที่ เป็นจุดจบของพื้นที่ห้องเพดาน เพดานรอง ปรากฏลายกรวยเชิงเรียงเป็นแถวตลอดแนวเพดาน เส้นลวดลายประกอบด้วยลายดอกประจำยามสี่กลีบ ประจำยามก้ามปู เป็นเส้นแนวแบ่งพื้นที่ระหว่างหลังคาและฝ้าผนัง เป็นจุดสิ้นสุดของเพดานพื้นที่ใต้ช้อยยาว ปรากฏลวดลายจีนที่เป็นสิ่งมงคล ใช้วิธีการปิดทองบนพื้นสีแดง ลักษณะลวดลายดังกล่าวไม่สัมพันธ์กับลวดลายที่ปรากฏในส่วนประกอบของเพดานเลย ซึ่งอาจจะเป็นการเพิ่มเติมลวดลายลงไปเพื่อให้มีพื้นที่ว่างก็เป็นได้

จากการศึกษาการตกแต่งลวดลายเพดานของวัดบวรนิเวศ เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างของพระอุโบสถ ซึ่งสร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 4 ส่วนการตกแต่งเพดาน ปรากฏลวดลายไทยและลายจีน มีความสอดคล้องกัน เนื่องจากยุครัชกาลที่ 2 อิทธิพลจีนเริ่มเข้ามา ส่วนลวดลายเพดานมีรูปแบบที่ไม่ส่งผลถึงความสัมพันธ์กันเลย กลวิธีที่ใช้ในการตกแต่งลวดลายเป็นกลวิธีเดียวกัน ซึ่งน่าจะเป็นการเขียนในยุคเดียวกันหรือช่วงเวลาใกล้เคียง เนื่องจากการสังเกตเห็นว่าลวดลายด้านในเพดานมีสีที่ใหม่กว่าเล็กน้อย

5.2.3 วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 - 4

วัดราชโอรสาราม

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นรูปแบบทรงโรง มีหลังคาคลุม มีฝ้าผนังรอบด้าน ไม่มีเสาตั้งรับ หลังคา ลักษณะรูปแบบอาคารจะผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมจีนและไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากจีน

การตกแต่งลวดลาย รูปแบบลวดลายอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นลายอิทธิพลจีน นำมาใช้ตกแต่งทุกส่วนของพื้นที่เพดาน

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ หัวข้อทั้ง 2 ด้าน ปรากฏลวดลายดอกสี่กลีบผสมกับลายจีน ลายดอกพุดตาน ลายดัดแปลงจากผีเสื้อ ซึ่งลายเส้นเป็นลักษณะลายจีน คาดด้วยลายเส้นสีทอง บ่งบอกถึงจุดจบของลวดลาย และจุดจบของพื้นที่เพดานซึ่ง

ติดกับผนัง นอกจากนี้ยังบ่งบอกถึงจุดจบพื้นที่ของเพดานด้วย ห้องเพดาน มีการวางลวดลายแบบกระจายเต็มพื้นที่ ลวดลายที่ปรากฏประกอบด้วย ลูกทับทิม ดอกพุดตาน ดอกท้อ วางกระจายเต็มห้องเพดาน ไม่มีการเว้นพื้นที่ให้เป็นช่องไฟ ลักษณะลวดลายมีขนาดใกล้เคียงกัน ชูแล้วเหมือนลายผ้ากรอบลาย วางลายแบบลายเดี่ยว โดยเว้นช่องไฟระหว่างลายเท่า ๆ กัน ลวดลายที่ปรากฏประกอบด้วย ดอกพุดตาน ลูกท้อ มีคิ้วบัวคั่นเพื่อแบ่งพื้นที่และลักษณะลวดลายมีความแตกต่างกับบริเวณอื่นอย่างชัดเจน

จากการศึกษาเปรียบเทียบกับโครงสร้างของพระอุโบสถแล้วสังเกตได้ว่า ลักษณะลวดลายที่ใช้ตกแต่งเพดาน มีความสัมพันธ์กับลวดลายที่ปรากฏภายในพระอุโบสถ ได้แก่ ลวดลายจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นลายเขียนเครื่องบูชาหรือเครื่องโต๊ะ ซึ่งเป็นลวดลายที่เป็นลักษณะจีน แต่ไม่ปรากฏว่านำลวดลายผลไม้ ดอกไม้ หรือลายสัตว์ที่เขียนในแบบกระบวนจีน ตามที่ปรากฏบนเพดานมาตกแต่งพื้นที่อื่น ๆ ภายในพระอุโบสถ ส่วนกลวิธีในการปิดทองบนพื้นสีและตัดเส้นตามลวดลาย ซึ่งเป็นวิธีการเขียนตามแบบกระบวนจีนซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเขียนลายฝาผนัง ส่วนประกอบต่างๆของพระอุโบสถจะปรากฏงานศิลปกรรมที่เขียนหรือตกแต่งตามแบบกระบวนจีนทั้งสิ้น นอกจากนี้ลวดลายตกแต่งเพดานทั้งหมดในแต่ละส่วนจะบ่งบอกถึงหน้าที่ของตัวเองให้มีความแตกต่างระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ บนเพดานอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นลวดลายส่วนพื้น ส่วนช่อ ส่วนกรอบลาย

วัดพิชัยญาติ

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นรูปแบบมีมุขหน้ามุขหลัง

การตกแต่งลวดลาย รูปแบบลวดลายที่นำมาตกแต่งทุกส่วนของเพดานอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์โดยรับอิทธิพลจากจีนการเขียนลายมีลักษณะเลียนแบบลวดลายจีน

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายที่ปรากฏประกอบด้วย ลายดอกพุดตาน ดอกเตี๋ยวางเรียงกันเว้นช่องไฟใกล้เคียงกัน หัวช่อทั้ง 2 ด้าน ปรากฏลายดอกพุดตาน ลายสามเหลี่ยม คาดด้วยลายเส้นตรง เนื่องจากเป็นจุดสิ้นสุดของลวดลายและจุดจบของพื้นเพดานห้องเพดาน ลวดลายที่ปรากฏประกอบด้วยลายลูกท้อ ลายดอกพุดตาน ลายผีเสื้อ ลายผลทับทิม ลายดอกสีกลิบ วางลายกระจายเต็มพื้นที่ ลวดลายมีขนาดใกล้เคียงกันคล้ายกับลวดลายเพดานวัดราชโอรสาราม

กรอบลาย ประกอบด้วยคิ้วบัวและลายกรอบสีกลิบ วางเป็นระยะใกล้เคียงกัน คั่นเพื่อแบ่งพื้นที่และลักษณะลวดลาย

จากการศึกษาเปรียบเทียบกับโครงสร้างของพระอุโบสถ ปรากฏว่าลักษณะลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเพดานมีความสัมพันธ์กับลวดลายที่ปรากฏภายในพระอุโบสถ ได้แก่ ช่วงคาน เสา ฝาผนัง ตลอดจนพระอุโบสถหลังเก่าคือ มีการนำลักษณะลวดลาย ตลอดจนกลวิธีมาใช้ในการตกแต่งส่วนต่าง ๆ ของพระอุโบสถ นอกจากนี้ลักษณะรูปแบบของลวดลายมีความสัมพันธ์กับรูปแบบโครงสร้างของพระอุโบสถ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจีนจึงสรุปได้ว่า ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดพิชัยญาติมีส่วนเชื่อมโยงถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของอาคารทุกส่วน

วัดมหารณพาราม

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นแบบทรงโรง มีหลังคาคลุม มีฝาผนังรอบด้าน ไม่มีเสาตั้งรับหลังคา

การตกแต่งลวดลาย ทุกส่วนของเพดานปรากฏลวดลายไทย แต่เขียนลายตามกระบวนจีนได้แก่ ลายดอกพุดตาน มีใบทั้ง 4 มุม ลายดอกประจายาม

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายที่ปรากฏ ได้แก่ ลายดาว ลายดอกไม้ก้านขด หัวช่อทั้ง 2 ด้าน ได้แก่ ลายกรวยเชิงดอกพุดตาน เนื่องจากเป็นลายจบและสิ้นสุดของลวดลาย และบ่งบอกถึงจุดจบของพื้นเพดาน

ห้องเพดาน ลวดลายที่ปรากฏประกอบด้วยลายดอกพุดตานมีใบทั้ง 4 มุม และลายดอกประจำยามเป็นการวาง ลวดลายกระจายเต็มพื้นเพดานในแต่ละห้อง ลวดลายมีขนาดใกล้เคียงกัน เพดานมีพื้นที่กว้าง วางลวดลาย กระจายเต็มทำให้ดูแล้วแน่นกรอบลาย ประกอบด้วยคิ้วบัวและส่วนที่เป็นลายประจำยาม ลักษณะของกรอบลายที่ เป็นคิ้วบัวตัดเส้นเป็นลายบัว ตลอดจนแนวซึ่งไม่สัมพันธ์กับลวดลายในพื้นที่บริเวณอื่น

จากการศึกษาเปรียบเทียบปรากฏว่า ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งเพดานของวัดมหารัชมงคล เป็น ลวดลายคนละกลุ่มกันซึ่งการตกแต่งเพดาน ลวดลายขาดความสัมพันธ์กัน ทำให้รู้สึกขัดแย้งหรืออาจจะเป็นการ เร่งรีบของช่างที่ทำงานเสร็จเร็ว โดยขาดการคำนึงถึงความสวยงามและความเรียบร้อยของงาน

วัดกัลยาณมิตร

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นแบบมหาอุด สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3

การตกแต่งลวดลาย ลวดลายที่ปรากฏในการตกแต่งเพดานเป็นลวดลายในสมัยอยุธยาแต่ใช้กลวิธีใน สมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ลายโคม 8 เหลี่ยม หรือลายแก้วชิงดวง ลายประจำยามใบเทศ ลายหน้ากระดาน ลาย กระจิงตาอ้อย ลายกรวยเชิง ลายตาข่ายประจำยามใบเทศ ลายลูกประจำ ลายกุดั่น

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายประกอบด้วยลายตาข่ายประจำยามใบเทศ หัวชื่อทั้ง 2 ด้านประกอบด้วยลายกรวยเชิง ลาย หน้ากระดาน ลายกระจิงตาอ้อย เนื่องจากเป็นจุดสิ้นสุดของพื้นที่ซึ่งวางลวดลายที่เป็นการจบของลาย หรืออาจจะ เป็นการวางลายในลักษณะเดียวกับเสา เพราะชื่อจะตั้งอยู่ตรงกับเสาทุกต้น ดังนั้นลวดลายกรวยเชิงนิยมนำมา ตกแต่งช่วงเสา เป็นการแบ่งพื้นที่ตามลวดลาย ห้องเพดาน ลวดลายที่ปรากฏ ได้แก่ ลายแก้วชิงดวง หรือลายโคม 8 เหลี่ยม คั่นด้วยลายประจำยาม ใบเทศ เป็นการใช้ลวดลายที่ค่อนข้างเล็กมาตกแต่ง เนื่องจากห้องเพดานมีพื้นที่ ค่อนข้างกว้าง แต่ลวดลายเป็นแบบเดียวกันทั้งหมด เป็นการประหยัดเวลา ประหยัดวัสดุ ใช้วิธีฉลุลายปิดทอง เนื่องจากวิธีดังกล่าวใช้เวลาน้อยกว่าการใช้วิธีดั้งเดิม จากลักษณะลวดลายที่ปรากฏสันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นลาย ที่เพิ่งซ่อมในสมัยปัจจุบัน เพราะดูจากร่องรอยยังคงความใหม่สดอยู่ แต่เป็นการซ่อมที่ยังคงอนุรักษ์แบบเดิม หรือ เป็นลายที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ก็ได้

ลักษณะโครงสร้างของพระอุโบสถ เป็นแบบประเพณีนิยมลวดลายตกแต่งภายใน มีความสัมพันธ์กับตัว โครงสร้างของอุโบสถเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นลวดลายแบบประเพณีนิยมทั้งหมด ส่วนลวดลายที่ใช้ตกแต่งเพดาน ไม่ปรากฏว่านำไปตกแต่งส่วนอื่น ๆ ของอาคาร

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นแบบมุขโกลดใต้ช่อ ไม่มีปีกนกสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ตามแบบประเพณี นิยม

การตกแต่งลวดลาย ลวดลายที่ปรากฏเป็นลวดลายที่พบในสมัยอยุธยาประกอบด้วยลายดอกบัวทิพย์ที่ เป็นลายดาว ลายลูกฟัก ลายค้างคาวมูม ลายหน้ากระดาน กลวิธีที่พบมีทั้งในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ซึ่ง ได้แก่การจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกและฉลุลายปิดทองบนพื้นสี

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายที่ปรากฏได้แก่ ลายหน้ากระดาน และลายประจำยาม หัวชื่อได้แก่ลายหน้ากระดาน ลาย ประจำยามก้ามปู และลายกรวยเชิง การนำลวดลายมาตกแต่งในส่วนของหัวชื่อ เป็นการนำลายจบมาตกแต่งเป็น การจบลายและบอกถึงการสิ้นสุดของพื้นที่เพดาน ซึ่งระหว่างหัวชื่อและหัวชื่อนำลายที่ไม่เหมือนกันมาตกแต่งอาจ เป็นเพราะให้เห็นถึงความแตกต่างของพื้นที่เพดานด้วย ห้องเพดาน ลวดลายที่ปรากฏได้แก่ ลายลูกฟัก ลาย ดอกบัวทิพย์ ลายค้างคาวมูม ลายหน้ากระดาน เป็นการนำลวดลายบัวมาตกแต่งเป็นแนวเดียวกันจนเต็มพื้นที่ เพดาน มีช่องจันทะช่องไฟที่เท่ากันหมด เพื่อไม่ให้มีพื้นที่ว่าง ลายบัวทิพย์มีขนาดเล็กกว่าในลักษณะที่เท่ากัน หมด ทำให้ดูโปร่ง มีคิ้วบัวคั่นระหว่างลายบัวทิพย์ทุกดอกเป็นการบังคับลายให้อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม นอกจากนี้ยัง

มีลายมุมทั้งสี่อยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยมทุกกรอบ ซึ่งการใส่ลายมุม เพื่อให้รับกับกรอบสี่เหลี่ยมและเพื่อเป็นการจบลายในพื้นที่สี่เหลี่ยมนั้น ๆ ด้วย

จากการศึกษาเปรียบเทียบลวดลายกับโครงสร้างของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ปรากฏว่า ลวดลายที่ใช้ตกแต่งเพดานมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของพระอุโบสถทุกส่วน เนื่องจากเป็นลวดลายที่ปรากฏในยุคเดียวกันเป็นแนวประเพณีนิยม ลวดลายจิตรกรรมฝาผนังก็เป็นงานที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นเรื่องราวของการศุทาวใช้วิธีการเขียนแบบประเพณีนิยม ส่วนโครงสร้างของพระอุโบสถก็เป็นแบบแนวประเพณีนิยมทั้งสิ้น วัดเครือวัลย์วรวิหาร

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นแบบทรงโรง ไม่มีเสาดั้งรับหลังคา

การตกแต่งลวดลาย ลวดลายที่ปรากฏเป็นลวดลายที่พบในสมัยอยุธยาประกอบด้วย ลายหน้ากระดาน ลายกระจังตาอ้อย ลายกุดัน ลายกรวยเชิง ลายประจำยามใบเทศ ลายดอกสี่กลีบ

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายที่ปรากฏได้แก่ ลายประจำยามใบเทศ ลายประจำยามขนาดเล็ก และลายดอกสี่กลีบ ส่วนหัวชื่อได้แก่ ลายหน้ากระดาน ลายกรวยเชิง การวางลายกรวยเชิง และลายหน้ากระดาน บริเวณหัวชื่อบ่งบอกถึงการจบของลวดลายและจุดสิ้นสุดของพื้นที่เพดาน ห้องเพดาน ลวดลายที่ปรากฏได้แก่ ลายกุดัน 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก การวางลวดลายวางแบบกระจายเต็มพื้นเพดาน 1 ห้องเพดานวางลวดลาย 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มวางลายดอกใหญ่อยู่กึ่งกลาง ล้อมรอบด้วยลายดอกขนาดเล็ก 6 ดวง และลายดอกขนาดกลาง 6 ดวง จากนั้นมีลายดอกขนาดเล็กวางในบริเวณพื้นที่ว่าง และให้เต็มพื้นเพดาน การวางลวดลายทำให้ดูโปร่งไม่แน่นจนเกินไป

กรอบลาย ได้แก่ ลายกระจังตาอ้อย วางล้อมรอบกรอบทั้ง 4 ด้าน ลวดลายกระจังตาอ้อย เป็นตัวกำหนดขอบเขตพื้นที่ของเพดาน

จากการศึกษาปรากฏว่าลวดลายเพดาน ส่งผลถึงความสัมพันธ์กับโครงสร้างของอาคารซึ่งลวดลายฝาผนังเป็นลวดลายจิตรกรรมไทยตามแบบประเพณีนิยม ตลอดจนโครงสร้างภายนอกอาคารก็เป็นแบบประเพณีนิยมเช่นกัน แต่กลวิธีการจัดเป็นกลวิธีที่ใช้ในปัจจุบัน

5.2.4 วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5-ปัจจุบัน

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นแบบมหาอุด สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ตามแบบประเพณีนิยม

การตกแต่งลวดลาย เป็นลวดลายที่ปรากฏในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ประกอบด้วยลายกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ลายหลุยส์ ลายประจำยาม ดอกพุดตาน ลายดอกไม้ ใบไม้ เลียนแบบธรรมชาติ ลายจากราย ลายช่อดอกไม้ ลายดอกบัวทิพย์ ลักษณะลวดลายเป็นแบบตะวันตก

ส่วนประกอบของเพดาน

โครงสร้างเพดานของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามมีลักษณะเหมือนกับอาคารสถาปัตยกรรมของตะวันตกคือ ไม่มีช่อกันแบ่งช่องลายเป็นห้อง ๆ เหมือนกับเพดานของพระอุโบสถ วัดที่สร้างตามแบบประเพณีนิยม ลวดลายเพดานด้านในพระอุโบสถมีลักษณะเลียนแบบ การตกแต่งภายในของพระราชวังแวร์ซายน์ โดยการตกแต่งใช้ลวดลายปิดบัง โครงสร้างหลังคาภายในพระอุโบสถ พื้นเพดานใช้ลายกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัสเป็นตัวแบ่งตำแหน่งการวางลวดลายดอกไม้ โดยมีโคมไฟระย้าห้อยลงมาจากลายดอกไม้ จากพื้นที่กึ่งกลางของเพดานมาจดฝาผนัง มีลักษณะเป็นช่องสามเหลี่ยม 2 ช่องชนกัน ส่วนริมที่ติดกับผนังจับรวมกันบรรจบอยู่ที่หัวเสา ด้านบน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการผูกผ้า幔 ซึ่งลวดลายบริเวณนี้ปิดบังส่วนที่เพดานจดกับฝาผนัง เป็นการวางลวดลายที่สวยงามและลงตัว ภายในใช้สีทองเหลืองอร่ามบ่งบอกถึงความอลังการ ส่วนงานจิตรกรรมฝาผนังเป็นลวดลายดอกไม้ร่วงเขียนตามแบบประเพณีนิยม เป็นเรื่องราวคนละลักษณะกัน ซึ่งไม่ส่งผลถึงความสัมพันธ์ของ

ลวดลายภายในอุโบสถ นอกจากนี้โครงสร้างอาคารอุโบสถเป็นลักษณะโครงสร้างตามแบบประเพณีนิยม ลวดลายที่บรรจบกับหัวเสาต้นบน บ่งบอกถึงจุดสิ้นสุดของพื้นที่เพดาน

วัดเทพศิรินทราวาส

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นแบบมีมุขหน้ามุขหลัง สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5

การตกแต่งลวดลายลวดลายที่ปรากฏอยู่ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ประกอบด้วยลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชนิดต่างๆ ลายเทพพนมก้านขด ลายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

ส่วนประกอบของเพดาน

โครงสร้างเพดานพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส มีลักษณะเหมือนกับพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามคือ ไม่มีช่อเก๋งเพื่อแบ่งห้องเพดาน ตัวเพดานมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพดานรองอยู่ด้านซ้ายและด้านขวาของเพดานหลัก ลวดลายที่ใช้ตกแต่งเพดานประกอบด้วยลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ซ้อนอยู่ภายใน ลายเทพพนม ก้านขด 5 ดวง วางกึ่งกลาง เพดาน เพื่อบ่งบอกถึงลักษณะของดวงดาว 5 ดวง ส่วนพื้นมีลวดลายเทพพนมก้านขดตกแต่งระหว่างลายดาวแต่ละดวง เพื่อเป็นการแบ่งแยกพื้นที่ลวดลายกับพื้น ส่วนกรอบลายประกอบด้วยลายใบอะแคนทัสและลายก้านขด ลักษณะลวดลายของกรอบจะมีความแตกต่างจากลวดลายส่วนอื่น นอกจากนี้ทุกส่วนของเพดานมีการตกแต่งลวดลายเต็มพื้นที่ ทำให้ดูแน่น ลวดลายตกแต่งในแต่ละส่วนของเพดานมีความแตกต่างกันเพื่อเน้นให้เห็นถึงความแตกต่างของเพดานและพื้นที่แต่ละส่วนของเพดานอย่างชัดเจน

ลักษณะลวดลายตกแต่งเพดาน ไม่ส่งผลถึงความสัมพันธ์กับลวดลายฝาผนังและโครงสร้างอาคาร เนื่องจากว่าลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใช้ประดับตกแต่งเฉพาะบนเพดานเท่านั้น ไม่มีการนำมาตกแต่งส่วนอื่นๆ ของพระอุโบสถ และลักษณะโครงสร้างของพระอุโบสถ เป็นรูปแบบประเพณีนิยม ส่วนลวดลายเพดานเป็นลายที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ แต่ประดิษฐ์ขึ้นตามกระบวนการแบบศิลปะตะวันตก มีความผสมผสานระหว่างศิลปะไทยและศิลปะตะวันตกเข้าด้วยกัน

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

โครงสร้างพระอุโบสถ เป็นแบบจตุรมุข มุขหน้ายาวและมีพระระเบียงโอบด้านหลังสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

การตกแต่งลวดลาย ลวดลายที่ปรากฏอยู่ในสมัยอยุธยาประกอบด้วย ลายลูกฟัก ลายประจำยาม ลายดาวดอกจอก ลายก้านขด ลายกรวยเชิง ลายประจำยามครึ่งซีก ลายช่ออุบะ ลายหน้ากระดาน ลายก้านขด ทำเนียบการวางลวดลายวางแบบวัดกษัตราธิราชซึ่งเป็นวัดในสมัยอยุธยา

ส่วนประกอบของเพดาน

ชื่อ ลวดลายที่ปรากฏได้แก่ ลายประจำยามตัวใหญ่ และลายประจำยามก้ามปู หัวช่อ ได้แก่ ลายหน้ากระดาน ลายกรวยเชิง และจำหลักไม้ลายหน้ากระดาน เนื่องจากเป็นจุดจบของลวดลายและจุดสิ้นสุดของพื้นที่ในเพดานห้องเพดาน ลวดลายที่ปรากฏได้แก่ ดาวดอกจอก ลายก้านขด ลายลูกฟัก ลายประจำยาม คีวบัว มีการแบ่งพื้นที่เพดานเป็นห้อง แต่ละห้องวางลวดลายเต็มพื้นที่ การตกแต่งเพดานมีการแบ่งพื้นที่โดยการใช้ลวดลายที่มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด เช่น ลายเพดานห้องโถงกลางของอาคาร ใช้ลายดาวจงกลที่มีขนาดใหญ่ และล้อมรอบด้วยลายดาวดอกจอก 8 ดวง บ่งบอกถึงการเป็นจุดศูนย์กลางของเพดานและของอาคาร ส่วนเพดานห้องอื่น ๆ ลวดลายที่ปรากฏได้แก่ ลายดาวจงกลซ้อนอยู่กับลายก้านขด ตั้งอยู่กึ่งกลางของห้องเพดาน นอกจากนั้นกรอบกั้นลวดลายแต่ละส่วนปรากฏลายประจำยามเป็นแนวตามแนวกรอบ ส่วนมุมทุกมุมประดับด้วยลายประจำยามแกะสลัก 1 ห้องเพดานวางลายดาวดอกจอก ล้อมรอบ 12 ดวง ล้อมรอบดาวจงกล เพื่อเป็นแนวแบ่งเขตพื้นที่ของห้องเพดาน

ลักษณะของลวดลายทั้งหมดมีการแบ่งหน้าที่และขอบเขตสัดส่วนของเพดานอย่างชัดเจนเพดานรองโครงสร้างของส่วนเพดานรองระหว่างเพดานหลักและฝาผนัง มีลักษณะเหมือนกับโครงสร้างเพดานของวัดราช

บพิตรสถิตมหาสีมาราม ลวดลายบริเวณนี้ ได้แก่ ลายกรวยเชิง ขนาดเท่ากันหมด และจัดวางในจังหวะเท่า ๆ กัน เป็นการบ่งบอกถึงตำแหน่งของพื้นที่เพดาน

จากการศึกษาเปรียบเทียบปรากฏว่า ลวดลายตกแต่งเพดานมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของอาคารทั้งภายในและภายนอกกล่าวคือ ฝ้าผนังของอาคารมีการตกแต่งด้วยลายกรวยเชิง ซึ่งลายนี้ปรากฏอยู่บนเพดานรอง ดังนั้นภายในอุโบสถมีการตกแต่งด้วยลวดลายที่เป็นแบบประเพณีนิยมทั้งสิ้น ส่วนโครงสร้างภายนอกอาคาร เป็นอาคารที่ออกแบบและก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5

ความสัมพันธ์ของลวดลายเพดานกับโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ สรุปได้ดังนี้

ลวดลายเพดาน ที่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของอาคารสถาปัตยกรรม ได้แก่

- วัดหน้าพระเมรุราชิการาม
- วัดกษัตราธิราช
- วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- วัดราชโอรสาราม
- วัดพิชัยญาติ
- วัดกัลยาณมิตร
- วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม
- วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
- วัดเครือวัลย์วรวิหาร

ลวดลายเพดานที่ไม่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของอาคารทางสถาปัตยกรรม ได้แก่

- วัดชนะสงคราม
- วัดบวรนิเวศวิหาร
- วัดมหรณพาราม
- วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม
- วัดเทพศิรินทราวาส

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดช่วงสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์
2. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของสังคมและคติความเชื่อที่มีผลต่อการสร้างลวดลายเพดานพระอุโบสถ
3. เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพลทางความงาม ลวดลายและการเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ประชากร คือ ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ จำนวน 14 วัด
คือ

1. วัดที่สร้างในสมัยอยุธยา
 - 1.1 วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม
 - 1.2 วัดกษัตราธิราช
2. วัดที่สร้างในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-2
 - 2.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 - 2.2 วัดชนะสงคราม
 - 2.3 วัดบวรนิเวศวิหาร
3. วัดที่สร้างในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3-4
 - 3.1 วัดราชโอรสาราม
 - 3.2 วัดกัลยาณมิตร
 - 3.3 วัดพิชัยญาติ
 - 3.4 วัดมหรณพาราม
 - 3.5 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
 - 3.6 วัดเครือวัลย์วรวิหาร
4. วัดที่สร้างในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5- ปัจจุบัน
 - 4.1 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
 - 4.2 วัดเทพศิรินทราวาส
 - 4.3 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือดังนี้

1. ประวัติ วัดกษัตราธิราช วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดชนะสงคราม วัดราชโอรสาราม วัดกัลยาณมิตร วัดพิชัยญาติ วัดมหรณพาราม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
2. กล้องบันทึกภาพและสมุดจดบันทึก

3. บันทึกรายละเอียดของลวดลายเพดานพระอุโบสถทั้ง 14 วัด
4. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับศาสนาและสังคมไทย
5. เอกสารเกี่ยวกับประวัติวัด
6. เอกสารเกี่ยวกับโครงสร้างพระอุโบสถ
7. เอกสารเกี่ยวกับลวดลาย
8. เอกสารเกี่ยวกับวัสดุและวิธีการตกแต่ง
9. เอกสารเกี่ยวกับคติความเชื่อ
10. เอกสารเกี่ยวกับการศึกษา
11. เอกสารเกี่ยวกับความงาม
12. การสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้คือ ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ จำนวน 14 วัด คือ

1. วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม
2. วัดกษัตราธิราช
3. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
4. วัดชนะสงคราม
5. วัดบวรนิเวศวิหาร
6. วัดราชโอรสาราม
7. วัดกัลยาณมิตร
8. วัดพิชัยญาติ
9. วัดมเหยงคณ์
10. วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม
11. วัดเครือวัลย์วรวิหาร
12. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
13. วัดเทพศิรินทราวาส
14. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

มาเทียบเกณฑ์ที่กำหนดด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา โดยมีเกณฑ์การวิเคราะห์ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. เกณฑ์การวิเคราะห์การแบ่งช่องลาย
 - 1.1 แบบมีชื่อกันแบ่งเป็นห้อง ไม่มีเพดานรอง
 - 1.2 แบบมีชื่อกันเป็นห้องมีเพดาน มีเพดานรอง
 - 1.3 แบบไม่มีชื่อ ไม่มีเพดานรองแต่มีส่วนที่หักมุม
 - 1.4 แบบไม่มีชื่อ มีเพดานรอง
 - 1.5 แบบจตุรมุข มีชื่อกัน ไม่มีเพดานรอง
2. เกณฑ์การวิเคราะห์ลวดลาย
 - 2.1 ลวดลายสมัยอยุธยา
 - 2.1.1 ลวดลายไทยตามแบบประเพณีนิยม
 - 2.1.2 ลวดลายดาว -บัว

- 2.2 ลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์
 - 2.2.1 ลวดลายอิทธิพลจีน
 - 2.2.2 ลวดลายอิทธิพลตะวันตก
 - 2.2.3 ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์
3. เกณฑ์การวิเคราะห์หลักวิธีในการตกแต่งลวดลายเพดาน
 - 3.1 ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเรียบ
 - 3.2 จำหลักลายปิดทองบนพื้นสีเรียบ
 - 3.3 จำหลักไม้ ปิดทอง บนพื้นสีเรียบ
 - 3.4 จำหลักไม้ปิดทอง ประดับกระจก
 - 3.5 เขียนสีมีน้ำหนักร่วมอ่อนบนพื้นสีเรียบ
 - 3.6 หล่อโลหะปิดทอง
 - 3.7 เขียนสีปิดทองและตัดเส้น
 - 3.8 ปูนปั้นปิดทอง
4. เกณฑ์การวิเคราะห์สีที่ใช้ในการตกแต่งลวดลายเพดาน
 - 4.1 สีทองบนพื้นสีแดง
 - 4.2 สีทอง สีแดง สีเขียว สีมุกบนพื้นสีแดง
 - 4.3 สีทอง สีเขียว สีน้ำเงินบนพื้นสีเหลืองนวล
 - 4.4 สีทองบนพื้นสีเปลือกมังคุด สีเขียว
 - 4.5 สีทอง บนพื้นสีแดง สีน้ำเงินและกรมท่า สีม่วงอ่อน สีม่วงเข้ม
 - 4.6 สีทองบนพื้นสีแดง สีเปลือกมังคุด สีเขียว สีส้ม
 - 4.7 สีทองบนพื้นสีแดง สีกรมท่าตัดเส้นด้วยสีน้ำตาล
 - 4.8 สีทองบนพื้นสีแดง สีเปลือกมังคุด
 - 4.9 สีน้ำเงิน สีขาว สีเขียว สีชมพู สีเหลือง สีดำ มีน้ำหนักร่วม-อ่อน บนพื้นสีแดง สีเขียว สีเปลือกมังคุด สีขาว
 - 4.10 สีทอง สีเขียวขึ้นนกกระเวก สีแดง สีน้ำเงิน บนพื้นสีน้ำตาลสีแดง สีกรมท่า สีม่วงอ่อน สีม่วงเข้ม
 - 4.11 สีทอง สีน้ำเงิน บนพื้นสีแดง สีกรมท่า
 - 4.12 สีทองบนพื้นสีน้ำตาลอมเหลือง
 - 4.13 สีทอง สีแดง สีน้ำเงิน สีคราม สีชมพู สีฟ้า สีส้ม สีเขียว บนพื้นสีแดง
 - 4.14 สีทอง สีมุก บนพื้นสีแดง สีเปลือกมังคุด
 - 4.15 สีทองบนพื้นสีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน สีเปลือกมังคุด สีหมากสุก สีส้ม
 - 4.16 สีขาวสีเหลืองบนพื้นสีฟ้าอมเทา
5. การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของสังคมและคตินิยมเชื่อ ที่มีผลต่อการสร้างลวดลาย
 - 5.1 ความเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของสังคมในด้านการศึกษา
 - 5.2 คตินิยมเชื่อที่มีผล ต่อการสร้างลวดลาย
6. เปรียบเทียบอิทธิพลทางความงาม ลวดลายและการเชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม
 - 6.1 อิทธิพลทางความงาม
 - 6.1.1 ลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม
 - 6.1.2 ลวดลายอิทธิพลจีน
 - 6.1.3 ลวดลายอิทธิพลตะวันตก

6.2 เชื่อมโยงกับงานสถาปัตยกรรม

6.2.1 ลวดลายมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างพระอุโบสถ

6.2.2 ลวดลายไม่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างพระอุโบสถ

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

วัดที่สร้างในสมัยอยุธยา

วัดหน้าพระเมรุราชิการาม

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบมีชื่อกันเป็นห้อง 9 ห้อง มีเพดานรอง

ลวดลาย ที่ตกแต่งอยู่ในสมัยอยุธยา

ลายจิตรกรรมไทย ได้แก่ ลายลูกขาว ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายก้านขด ลายกนกเปลว ลายดาว-ลายบัว
ได้แก่ ลายกลีบบัววง ลายดาวดอกจอก ลายกลีบบัว
กลวิธี

ห้องเพดาน ได้แก่ จำหลักไม้ ปิดทอง ประดับกระจก ชื่อ และเพดานรอง ได้แก่ ฉลุลาย ปิดทองบนพื้นสี
สียี่ไข สีทอง สีเขียว สีน้ำเงิน บนพื้นสีแดงเลือนตก แยกได้ดังนี้ สีลวดลาย ได้แก่ สีทอง สีกระຈัก ได้แก่ สีเขียว
สีน้ำเงิน สีระบายพื้น ได้แก่ สีแดงเลือนตก

วัดกษัตราธิราช

การแบ่งช่องลาย

มีการแบ่งช่องลายแบบมีชื่อกันเป็นห้อง 6 ห้อง และมีเพดานรอง

ลวดลายสมัยอยุธยา

ลายจิตรกรรมไทย ได้แก่ ลายกระจังตาอ้อย ลายลูกขาว ลายปล้องอ้อย ลายกรวยเชิงลายดาว-ลายบัว
ได้แก่ ลายดาว จงกล ลายดาวดอกจอก ลายดาว 8 แฉก
กลวิธี

เพดานห้องที่ 1-3 ได้แก่ วิธี จำหลักไม้ ปิดทอง ประดับกระจก จำหลักไม้ ปิดทอง ประดับกระจก
เพดานห้องที่ 4-6 ได้แก่ วิธี ฉลุลาย ปิดทอง บนพื้นสี จำหลักไม้ ปิดทอง ประดับกระจก สีที่ใช่ เพดานห้องที่ 1-3
ได้แก่ สีทอง สีแดง สีเขียว สีม่วง บนพื้นสีแดง เพดานห้องที่ 4-6 ได้แก่ สีทอง บนพื้นสีแดง

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบมีชื่อกันเป็นห้อง 9 ห้อง ไม่มีเพดานรอง

ลวดลายสมัย ลายอยุธยา

ลายไทย ได้แก่ ลายท่าย่าย ประจำยาม ลายกรวยเชิง ลายหน้ากระดาน ลายลูกฟัก ประจำยาม ก้ามปู
ลายดาว-ลายบัว ได้แก่ ลายบัวรอน ลายดาวจงกล ลายดาวดอกจอก

กลวิธี

พื้นเพดาน ชื่อ ใช้วิธีการฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเรียบขอบของกรอบกระเบยมุมใช้ สับส่อง ดาวจงกล
ดาวดอกจอก ใช้วิธีการแกะไม้ ปิดทอง ผังมุกและประดับกระจกสีที่ใช้สีทองบนพื้นสีแดง สีเปลือกมังคุด สีเขียว

วัดบวรนิเวศวิหาร

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบมีชื่อกันเป็นห้อง 6 ห้อง ไม่มีเพดานรอง

ลวดลายสมัยอยุธยา

ลายไทย ได้แก่ ลายกระจังตาอ้อย ลายค้างคาว ลายดอกจอก ประจำยาม ลายกรวยเชิง ลายหน้ากระดาน ลายประจำยามก้ามปู ลายตาข่าย ประจำยาม ลายหน้ากระดานลูกฟัก ลายกรวยเชิงพุ่มข้าวบิณฑ์ลายดาว - ลายบัว ได้แก่ ลายบัว ลายดาวดอกจอก ลายบัวคว่ำ

ลายรัตนโกสินทร์ ลายอิทธิพลจีน ได้แก่ ลาย ฮก ลก ชิว

กลวิธี

ฉลุลาย ปิดทอง บนพื้นสีเรียบ ปิดทองบนพื้นสีเรียบและตัดเส้นสีที่ใช้สีทอง บนพื้นสีแดง สีน้ำเงิน และกรมท่า

วัดชนะสงคราม

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบมีชื่อกันเป็นห้อง 9 ห้อง มีเพดานรอง

ลวดลายสมัยอยุธยา

ลายไทย ได้แก่ หน้ากระดาน ลูกฟัก ลายกระจังตาอ้อย ลายตาข่าย ประจำยาม ลายค้างคาวมูม ลายประจำยาม ราชวัตร ลายประจำยามก้าน ขด ลายกรวยเชิง ลายประจำยามครึ่งซีก ลายลูกฟัก ลายประจำยามก้ามปู ลายกุดั่นลายดาว-ลายบัว ได้แก่ ลายดาวจงกล ลายดาวดอกจอก

กลวิธี

ได้แก่ ฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเรียบสีที่ใช้ได้แก่ ปิดทองบนพื้นสีแดง สีเปลือกมังคุด สีเขียว สีส้ม

วัดราชโอรสาราม

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบ มีชื่อกัน 5 ห้อง ไม่มีเพดานรอง

ลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์

ลายอิทธิพลจีน ได้แก่ ลายดอกพุดตาน ลายดอกเบญจมาศลายก้านขดประยุกต์ผสมลายจีน ลายเครือเถาว์

ลวดลาย สมัยอยุธยา

ลายไทย ลายลูกฟัก ลายหน้า กระดาน ประจำยามก้าน ขด ลายลูกฟัก

กลวิธี

ได้แก่ เขียนสี ปิดทอง บนพื้นสีและตัดเส้นทับตามลวดลายด้วยสี สีที่ใช้ มี 4 สี สีลวดลาย ได้แก่ สีทอง สีระบายพื้น ได้แก่ สีแดง สีกรมท่า สีที่ใช้ตัดเส้น ได้แก่ สีน้ำตาล

วัดกัลยาณมิตร

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบ มีชื่อกันเป็นห้อง 5 ห้อง มีเพดานรอง

ลวดลาย สมัยอยุธยา

ลายไทย ได้แก่ ลายหน้ากระดาน ลายกระจังตาอ้อย ลายแก้วชิงดวง ลายประจำยามใบเทศ ลายกรวยเชิง ลายตาข่ายประจำยามใบเทศ ลายลูกประจำ ลายกุดั่น

กลวิธี

ได้แก่ ฉลุลาย ปิดทอง บนพื้นสี สีที่ใช้ มี 3 สี สีลวดลาย ได้แก่ สีทอง สีระบายพื้น ได้แก่ สีแดง สีเปลือกมังคุด

วัดมหารณพาราม

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบมีซอกกัน เป็นห้อง 5 ห้อง ไม่มีเพดานรอง

ลวดลาย สมัยรัตนโกสินทร์

ลายอิทธิพลจีน ได้แก่ ลายประจำยาม ก้ามปู ลายดอกพุดตาน ลายดอกเหมย

ลายสมัยอยุธยา ลายจิตรกรรมไทย ได้แก่ ลายกรวยเชิง ลายลูกฟัก ลายหน้ากระดาน ลายกระจัง ลายดาว
ได้แก่ ลายดาว 8 แฉก

กลวิธี

ได้แก่ เขียนสี มีน้ำหนักเข้มอ่อนบนพื้นสีเรียบตามแบบกระบวนจีน และตัดเส้น บนพื้น ขาว สีที่ใช้ ใช้หลายสี โดยการแยก ดังนี้ สีระบายตัวลาย ได้แก่ สีน้ำเงิน สีขาว สีเขียว สีชมพู สีเหลือง สีดำ สีระบายพื้น ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเปลือกมังคุด สีขาว

วัดพิชัยญาติ

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบ มีซอกกัน เป็นห้อง 5 ห้อง มีเพดานรอง

ลวดลาย สมัยรัตนโกสินทร์

ลายอิทธิพลจีน ได้แก่ ลายดอกพุดตาน ผลทับทิม ลายลูกท้อ ลายดอกสี่กลีบ ลายผีเสื้อ ลายคางคก ลายประจำยาม ลายดอกเหมย และลายเห็ดหลินจือ

กลวิธี

ได้แก่ เขียนสี แบบมีน้ำหนัก เข้มอ่อน บนพื้นสีเรียบและการปิดทอง บนพื้นสีเรียบสีที่ใช้ มีหลายสี แยกได้ดังนี้ สีระบายลวดลาย ได้แก่ สีทอง สีเขียวขึ้นนกการเวก สีแดง สีน้ำเงิน สีระบายพื้น ได้แก่ สีน้ำตาล สีแดง กรมท่า

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบ มีซอกกัน เป็นห้อง 7 ห้อง ไม่มีเพดานรอง

ลวดลาย สมัยอยุธยา

ลายจิตรกรรมไทย ได้แก่ ลายหน้ากระดาน ลายดาว-ลายบัว ได้แก่ ลายดอกบัวทิพย์ 2 ขนาด

กลวิธี

ลายไทย ได้แก่ ลายลูกฟัก ลายคางคก ลายดาว-ลายบัว ได้แก่ ส่วนพื้น ใช้วิธี ฉลุลายปิดทอง บนพื้นสีส่วนลวดลาย ใช้วิธี จุ่มสี ปิดทอง ประดับกระจก สีที่ใช้ มีหลายสี แยกได้ ดังนี้ สีลวดลาย ได้แก่ กระจกสีเขียว สีม่วงน้ำเงินสีระบายพื้น ได้แก่ สีแดง สีกรมท่า

วัดเครือวัลย์วรวิหาร

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบ มีซอกกัน 5 ห้อง ไม่มีเพดานรอง

ลวดลาย สมัย อยุธยา

ลายจิตรกรรมไทย ได้แก่ ลายหน้ากระดาน ลายกระจังตาอ้อย ลายกุณฑล ลายกรวยเชิง ลายประจำยามใบเทศ ลายดอกสี่กลีบ

กลวิธี

ทุกส่วนของเพดาน ใช้วิธีการ ฉลุลายปิดทองบนพื้นสี สีที่ใช้ สีลวดลาย ได้แก่ สีทอง สีระบายพื้น
ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน สีเปลือกมังคุด สีหมากสุก สีส้ม

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบไม่มีชื่อกัน ไม่มีเพดานรอง

ลวดลาย สมัยรัตนโกสินทร์

ลายอิทธิพลตะวันตก ได้แก่ ลายกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ลายหลุยส์ ลายดอกไม้ ใบไม้ เลียนแบบ
ธรรมชาติ ลายช่อดอกไม้ ลายใบอะแคนทัส ลายก้านขด

กลวิธี

ส่วนลาย ได้แก่ ปั้นปูน ลงรักปิดทอง ส่วนพื้น ได้แก่ ระบายสีเรียบ สีที่ใช้ส่วนลาย ใช้สีทอง ส่วน
พื้น ใช้สีน้ำตาลอมเหลือง

วัดเทพศิรินทราวาส

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบไม่มีชื่อกัน มีเพดานรอง

ลวดลาย สมัยรัตนโกสินทร์

อิทธิพลตะวันตก ลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ลายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ได้แก่ พระขรรค์ชัยมริ
พระแสงามริ ชารพระกร พัดฉาววิชนี ฉลองพระบาทเชิงงอน ลายคาราจักรีล้อมรอบ ด้วยสายสร้อย มหาจักรี
โดยมี พระมหาพิชัยมงกุฎ ลายคารามหาสุรารภรณ์ ล้อมรอบด้วย สายสร้อย พระมหาสังวาลมหาสุรารภรณ์(มงกุฎ
สยาม) ลายคาราปฐมจุลจอมเกล้า ล้อมรอบด้วยสายสร้อยปฐมจุลจอมเกล้า ลายมหาวรารภรณ์ ล้อมรอบด้วยพระ
สังวาลมหาวรารภรณ์ (ช้างเผือก) ลายคาราพรัตน์ ล้อมรอบด้วยพระสังวาล นพรัตน์ราชวรารภรณ์ ลายมหาสุรา
ภรณ์แถบสายสะพาย สีน้ำเงิน ขอบสีเขียววิวิสีแดงและสีเหลืองลายปฐมจุลจอมเกล้า สายสะพายสีชมพู ลาย
มหาวรารภรณ์(ช้างเผือก) สายสะพายสีแดง ลายใบอะแคนทัส

ลวดลายสมัยอยุธยา

ลายจิตรกรรมไทย ได้แก่ ลายเทพพนม ลายก้านขด ลายลูกขาว

กลวิธี

ลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ใช้วิธีจาลักใช้ปิดทอง ประดับกระຈักสี และระบายสี ลายก้านขด ลาย
เทพพนม ลายกรอบ ใช้วิธีหล่อโลหะปิดทอง ส่วนพื้น ใช้วิธี ระบายสีเรียบ สีที่ใช้ ลายพระมหาพิชัยมงกุฎ ใช้สี
ทองและสีน้ำเงิน ลายมหาวรารภรณ์ ใช้สีน้ำเงินสลับสีแดงลายคารามหาสุรารภรณ์ ใช้สีน้ำเงินสลับสีแดง ลายคาร
จักรี ใช้สีน้ำเงิน สีครีม สีแดง ลายนพรัตน์ราชวรารภรณ์ สีน้ำเงิน ชมพู ฟ้า ครีมน้ำเงิน ได้แก่ สีแดง สี
ชมพู สีน้ำเงิน สีส้ม สีเขียว ลายเทพพนม ลายก้านขด ลายกรอบ ได้แก่ สีทอง สีระบายพื้น ได้แก่ สีแดง

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

การแบ่งช่องลาย

แบ่งแบบ จตุรมุข มีชื่อกัน ไม่มีเพดานรอง

ลวดลาย สมัย อยุธยา

ลายจิตรกรรมไทย ได้แก่ ลายลูกฟัก ลายประจายาม ลายก้านขด ลายกรวยเชิง ลายประจายาม ครี
ง ชัก ลายช่ออุบะ ลายหน้ากระดาน ลายประจายามกำมปู ลายดาว-ลายบัว ได้แก่ ลายดาว ดอกจอก ดาว
จกงกล

กลวิธี

ดาวดอกจอก ดาวจงกล ลายประจำยาม ลายกรวยเชิง ลายประจำยาม ไขว้วิธี จำหลักไม้ปิดทอง ประดับกระจก ชื่อ ไขว้วิธี ฤๅลาย ปิดทอง บนพื้นสี สีที่ใช้ มีหลายสี สีที่ใช้กับลาย ได้แก่ สีทอง สีกระจก ได้แก่ สีเมก

สีระบายพื้น ได้แก่ สีแดง สีเปลือกมังคุด

สรุป ความแตกต่างของการตกแต่งลวดลายเพดาน

วัดที่สร้างในช่วงสมัยอยุธยา

มีลักษณะที่คงสภาพเดิมไว้เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์เนื่องจากวัดไม่ได้ถูกทำลายจากศึกสงครามในสมัยอยุธยา ซึ่งเห็นได้จากลวดลายเพดานของวัดหน้าพระเมรุราชิการามที่ยังคงรักษาสภาพเดิมไว้อย่างสมบูรณ์ ลักษณะของการตกแต่งและลวดลายอยู่ในช่วงสมัยอยุธยา นับว่าเป็นการอนุรักษ์ลายตามแบบแผนเดิมเพื่อให้คงอยู่ในสภาพเดิม จากลวดลายดังกล่าวสามารถกำหนดอายุหรือประมาณการระยะเวลาของยุคสมัยได้ ทั้งนี้เป็นการรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้จากแหล่งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไทย วัดกษัตริย์ราชลักษณะลวดลายเพดานอยู่ในช่วงสมัยอยุธยาเช่นกันและมีการรักษาสภาพของลวดลายให้คงเดิมเกือบทั้งหมด วัดนี้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นในช่วงรัตนโกสินทร์ ลักษณะของลวดลายและการตกแต่งส่วนใหญ่จะบูรณะตามแบบเดิมแต่ก็มีส่วนที่เปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิมบ้างนั่นก็คือ การนำเอากระเบื้องสีเขียวมาประดับตกแต่งในส่วนพื้นของลวดลายและนำเอาเทคนิคฤๅลายปิดทองบนพื้นสีมาใช้ในการตกแต่งซึ่งเป็นเทคนิคที่ทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะลวดลายของทั้ง 2 วัดนี้ยังคงสภาพลายดาว ลายบัวและลายจิตรกรรมไทย นับว่าเป็นการอนุรักษ์ลวดลายและการตกแต่งตามรูปแบบเดิมเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในช่วงสมัยอยุธยาช่างหรือผู้ที่ทำหน้าที่ตกแต่งเพดานจะมีระบบการทำงานที่ต้องทำตามอย่างครูช่าง ทำตามความประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ไม่กล้าที่จะทำตามใจตัวเอง หรือทำผิดแบบไปจากครูจากแบบอย่างเดิมที่กำหนดมานั้นจะถือว่านอกครูหรือลบหลู่ครูบาอาจารย์

วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 1 - 2

รูปแบบและการตกแต่งลวดลายเพดานมี 2 ลักษณะคือ ยึดรูปแบบตามสมัยอยุธยาและจัดวางรูปแบบในลักษณะใหม่ ได้แก่ จัดวางลวดลายบัวดวงใหญ่อยู่กึ่งกลาง มีลายดาวดวงเล็กล้อมรอบเป็นบริวาร กลวิธีเริ่มเปลี่ยนไปจากรูปแบบสมัยอยุธยา คือ จากการจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกสีได้เปลี่ยนมาเป็นการฤๅลายปิดทองบนพื้นสีเขียว ซึ่งเป็นเทคนิคที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ และได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นในปัจจุบัน ลักษณะการจัดวางรูปแบบยังคงทำตามอย่างอยุธยา มีการทำตามแบบอย่างครูและไม่กล้าที่จะออกนอกกรอบ หรือออกแบบตามความคิดของตัวเอง ดังนั้นรูปแบบลวดลายและการตกแต่งจึงเป็นลักษณะของการทำตามอย่างกันมา รักษารูปแบบเดิมไว้อย่างครบถ้วน สำหรับบางวัดที่มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นในยุคหลังรูปแบบและการตกแต่งก็อาจจะเปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิม หรืออาจจะรักษารูปแบบเดิมไว้ แต่ส่วนใหญ่สังเกตได้ว่า วัดที่มีการบูรณะปฏิสังขรณ์รูปแบบการจัดวางลวดลายยังคงรักษาตามแบบเดิมอยู่แต่กลวิธีที่ไรได้เปลี่ยนไปจากเดิมพอสมควร จากลวดลายที่ละเอียดประณีตกลายเป็นลวดลายที่ขาดความประณีตแต่ยังคงรักษาลวดลายตามเค้าโครงเดิมอยู่ซึ่งอาจจะเป็นการลดระยะเวลาในการตกแต่งและลดงบประมาณให้น้อยลงด้วย

วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 - 4

รูปแบบลวดลายและการตกแต่ง มี 2 ลักษณะ คือ ได้รับอิทธิพลมาจากจีนและยึดตามแบบแผนเดิมหรือทำตามแบบประเพณีนิยม การรับเอาอิทธิพลจีนเข้ามาในช่วงนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากพระมหากษัตริย์ทรงโปรดรูปแบบพระราชนิยมจีนดังนั้นวัดหลวง วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ส่วนใหญ่จะทำตามแบบพระราชนิยม แต่ก็มีวัดที่ตกแต่งลวดลายโดยยึดถือตามรูปแบบประเพณีนิยม ทางด้านความเชื่อเริ่มเปลี่ยนไปจากความเชื่อเดิมซึ่งเป็นความเชื่อในเรื่องไตรภูมิ สวรรค์ นรก เป็นคำสั่งสอนให้มนุษย์ทำความดีเมื่อตายไปแล้วจะ

ได้ขึ้นสวรรค์เป็นความเชื่อในสิ่งที่ไกลตัว สำหรับลวดลายเพดานที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีนเป็นความเชื่อในสิ่งที่เป็นมงคล เชื่อในเรื่องใกล้ตัวมนุษย์มากขึ้น ลวดลายดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถสื่อความหมายให้มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์โดยตรง เช่น การให้มนุษย์มีความสุข สมบูรณ์ในชีวิตเป็นการอวยพรให้มนุษย์มี มี ศรัทธา มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต มีโชคลาภ การดำรงชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย เชื่อในเรื่องโชคลาง สิ่งเป็นสิริมงคล ส่วนกลวิธีที่ใช้ในการตกแต่งลวดลายมีการเปลี่ยนแปลงและแตกต่างไปจากกลวิธีที่พบในวัดช่วงสมัยอยุธยา เริ่มมีการเอาเทคนิคการระบายสีแบบแสดงค่าน้ำหนักมาใช้ในการระบายสี มีการนำเอาสีชาวมารวมเป็นตัวแทนเพื่อสร้างค่าน้ำหนักของสีตลอดจนมีการนำเอาสีมาใช้เพิ่มมากขึ้น ในส่วนของการสร้างลวดลายเปลี่ยนจากการจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกสีมาเป็นการระบายสีต่าง ๆ บนพื้นสีโดยการระบายให้มีค่าน้ำหนัก ในส่วนลายไทยตามแบบประเพณีนิยมยังคงยึดตามแบบแผนเดิม คือ ใช้วิธีฉลุลายปิดทองบนพื้นสีเรียบและการจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจกสีตามแบบอย่างสมัยอยุธยา ดังนั้นการตกแต่งลวดลายเพดานในยุคนี้อาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลของจีนอาจจะไม่ได้ส่งผล หรือมีผลต่อการสร้างลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดมากมายนัก ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงโปรดปรานรูปแบบพระราชนิยมจีน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสังคมไทยจะยอมรับหรือรับเอาอิทธิพลจีนเข้ามาใช้ในการออกแบบตกแต่งลวดลายเพดาน รูปแบบของงานศิลปกรรมสาขาต่างๆโดยส่วนใหญ่จะยึดถือตามกระแสพระราชนิยมจีน แต่บางอย่างก็มีได้ยึดถือตามรูปแบบพระราชนิยมจีนเลย แต่ในทางกลับกันมีการยึดตามแบบแผนเดิม คือทำตามแบบพระราชประเพณีของไทยมาแต่โบราณ เพราะฉะนั้นอิทธิพลของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าในบางกรณีอาจจะไม่มีผลต่อผู้ที่มิอำนาจต่อยกกว่าหรืออ่อนแอกว่า สภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองภายในวัดแต่ละวัดก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตกแต่งลวดลายเพดาน วัดบางวัดที่ไม่มีงบประมาณ หรืองบประมาณน้อยก็ไม่มีโอกาสที่จะตกแต่งเพดานพระอุโบสถให้มีความอลังการเท่ากับวัดที่มีงบประมาณมาก สำหรับช่างที่ทำการตกแต่งลวดลายเริ่มที่จะเปิดกว้างมากขึ้นไม่ได้ทำตามแบบอย่างครุเสมอไป

วัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 - ปัจจุบัน

รูปแบบลวดลายและการตกแต่งเพดานในยุคนี้เริ่มมีความหลากหลายมากขึ้นไม่ยึดติดกับกระแอิทธิพลใดอิทธิพลหนึ่ง ถึงแม้ว่าอิทธิพลตะวันตกได้เข้ามามีบทบาท ซึ่งเห็นได้จากลวดลายและการตกแต่งที่มีทั้งลวดลายตามแบบอย่างศิลปะตะวันตก ลวดลายดอกไม้ ใบไม้ ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย และลวดลายไทยตามแบบประเพณีนิยม ความเชื่อของการตกแต่งลวดลายเพดานได้เปลี่ยนมาเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความหมายต่างๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวมนุษย์ตัวบุคคลมากขึ้น ความเชื่อเดิมๆก็อาจจะหายไปจากสังคมในยุคนี้ เว้นเสียแต่วัดที่ยังคงยึดถือตามแบบแผนเดิม ลักษณะของลวดลายตกแต่งจะทำตามแบบอย่างประเพณีนิยม เป็นการทำตามอย่างโบราณมากกว่าแต่ความเชื่อแบบเดิมๆคงลดน้อยลง สภาพสังคมในยุครัชกาลที่ 5 - ปัจจุบัน เริ่มที่จะอ้อมเอมกับวัฒนธรรมตะวันตก ดังนั้นจึงหันไปให้การอนุรักษ์และนิยมตามรูปแบบเดิม การตกแต่งเพดานในยุคนี้จึงไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หากแต่เป็นความต้องการของเจ้าอาวาส ของพระ หรือของผู้ที่มีส่วนตัดสินใจเลือกรูปแบบการตกแต่งแบบต่างๆได้ตามความต้องการของตนเอง และตามงบประมาณของวัดนั้นๆมากกว่า ในส่วนของช่าง ช่างเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปะมากขึ้น ดังนั้นช่างจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีหน้าที่ในการตัดสินใจที่จะออกแบบหรือตกแต่งลวดลายตามความรู้ความสามารถและความพอใจของตนซึ่งไม่ต้องทำตามแบบครุเหมือนในอดีต

อิทธิพลของสังคมและคติความเชื่อในการตกแต่งลวดลายเพดาน

การศึกษาของไทยในอดีตเกิดขึ้นที่วัดเนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและสังคม บทบาทการศึกษาส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิงเพราะในอดีตผู้ชายไทยทุกคนจะต้องบวชเรียนอยู่กับพระสงฆ์ ดังนั้นวัดจึงเป็นเหมือนโรงเรียนเป็นแหล่งที่รวมความรู้ทางด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางด้าน แพทย์แผนโบราณ โหราศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ตลอดจนงานช่างศิลปกรรมแขนงต่างๆ พระสงฆ์เป็นเหมือนครูซึ่งทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนประชาชนตลอดจนพระเถระทั้งหลายที่บวชเรียนอยู่ภายในวัดให้ความรู้ทางด้านวิชาการและ

ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ในสมัยสุโขทัยการศึกษาจะเน้นไปทางด้านธรรมะและพุทธศาสนาเป็นหลัก สืบเนื่องจากความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาในยุคสมัยนั้น รัฐและวัดรวมกันเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา วิชาทางด้านสายช่างต่างๆ มีการเรียนเฉพาะในครอบครัวและไม่นิยมสอนให้กับคนภายนอก ต่อมาในสมัยอยุธยา การศึกษาคงไปอยู่ในความรับผิดชอบของวัดโดยตรงซึ่งผลักดันให้เกิดความเจริญทางด้านต่างๆ ตามมา เช่นอักษร ศาสตร์ ศิลปศาสตร์ วัดทุกแห่งเป็นโรงเรียนและพระภิกษุทุกรูปทำหน้าที่เป็นครูอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ของตนตาม ความสามารถที่จะกระทำได้ โรงเรียนในสมัยนั้นไม่มีอาคารเรียนเหมือนในปัจจุบันแต่จะจัดการเรียนการสอนโดย สอนลูกศิษย์ของตัวเองอยู่ที่กุฏิของตนและจัดการเรียนการสอนตามความสะดวกและตามความพอใจของตน พระภิกษุแต่ละรูปจะรับศิษย์เพียงไม่กี่คนเนื่องจากจะต้องเลี้ยงดูศิษย์ของตนเองด้วย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช การศึกษามีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีการสอนวิชาภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส ฯลฯ มีการ วางรากฐานทางการศึกษาวิชาภาษาไทย และเกิดแบบเรียนขึ้นเป็นครั้งแรกชื่อ จินตามณี นอกจากนี้ในบางรัชกาล ได้มีการจัดการศึกษาขึ้นตามวังและสำนักต่างๆ เรียกว่าราชสำนักและสำนักราชบัณฑิตนอกจากนี้พวกฝรั่งได้เข้า มามีบทบาทในด้านการศึกษาโดยมีการตั้งโรงเรียนสามเณรมีการเรียนการสอนวิชาอื่นๆ เพิ่มขึ้นด้วยนอกจากจะ สอนศาสนาเพียงอย่างเดียว

เมื่อกรุงศรีอยุธยามีการติดต่อกับต่างชาติและติดต่อกับค้าขายกับต่างชาติจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทาง วัฒนธรรมตลอดจนรับวิทยาการด้านต่างๆ รับเอาแนวความคิดทางด้านการศึกษาจากต่างประเทศส่งผลให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และมีการแลกเปลี่ยนนักเรียนระหว่างไทยและฝรั่งเศส โดยส่งนักเรียนไทยไปเรียน ที่ประเทศฝรั่งเศส 3 รุ่นด้วยกัน ส่วนการศึกษาทางด้านวิชาชีพหรือทางสายศิลปกรรมได้มีการศึกษาทางด้านช่าง ต่างๆเกิดขึ้น เช่นช่างปูน ช่างหล่อ ช่างแกะ ฯลฯ การศึกษาเกิดจากภายในวัด เด็กที่บวชเรียนเป็นสามเณรได้มี โอกาสเรียนรู้วิชาช่างจากวัดซึ่งเมื่อเติบโตขึ้นก็สามารถนำวิชาช่างไปใช้ในการเลี้ยงชีพได้ หรือถ้าหากสมัครเข้ารับ ราชการงานช่างก็จะได้ร่วมงานกับราชสำนักซึ่งเรียกว่าช่างหลวง ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในยุครัชกาลต้นๆ การศึกษาได้รับแบบอย่างมาจากสุโขทัยและอยุธยา ช่วงรัชกาลที่ 1-2 การศึกษายังคงยึดถือตามแบบอย่างสมัย อยุธยา เป็นการศึกษาตามระบบวัดและยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากสภาพสังคมได้เริ่มรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาส่งผลให้การศึกษาเปลี่ยนไปจากอดีตอย่างมาก การ เรียนการสอนศิลปะมีการจัดวางระบบต่างๆตลอดจนวิธีการต่างๆจากประเทศตะวันตก จนกระทั่งในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงโปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเป็นครั้งแรก โดยจัดตั้งขึ้น ภายใพระบรมมหาราชวัง การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดความเชื่อ โลกทัศน์ต่างๆให้กับคนในสังคม สถาบัน พระมหากษัตริย์และสถาบันพุทธศาสนามีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ให้กับสังคม ในช่วงรัชกาลของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการจัดการศึกษาศิลปะคือ จัดวิชาการวาดเขียนบรรจุอยู่ในหลักสูตรของ ระบบโรงเรียน และได้จัดตั้งโรงเรียนหรือสถานศึกษาขึ้นเพื่อทำการเรียนการสอนวิชาศิลปะขึ้น ซึ่ง สถานบันการศึกษาต่างๆมีการจัดการเรียนการสอนศิลปะตามหลักสูตรที่แตกต่างกันไป การศึกษาในระบบช่าง ซึ่ง ช่างไทยในอดีตได้เรียนรู้วิชาช่างโดยการสืบทอดกระบวนกร วิธีการต่างๆตามแบบครูช่างทุกประการ มีการสร้าง งานตามแนวความคิดและรูปแบบประเพณีเพื่อรับใช้พระพุทธรูปและราชสำนักเกิดช่างในลักษณะต่างๆกัน คือ ช่างเขียนที่เป็นช่างหลวงหรือช่างราชสำนัก ช่างพระ และช่างประจำหมู่บ้าน ซึ่งช่างเหล่านี้นอกจากจะมีความรู้ใน ด้านงานช่างแล้วจะต้องมีฝีมือและมีความรอบรู้เกี่ยวกับเรื่องราวที่เขียนขึ้นตามประเพณีเป็นอย่างดี อาชีพของช่าง เหล่านี้มีความผูกพันกับงานบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามและวังเป็นส่วนใหญ่ ช่างหลวงขึ้นอยู่กับราชสำนัก ช่าง พระขึ้นอยู่กับวัดหรือสังกัดประจำวัด ซึ่งสมชาย ศุภลักษณ์อำไพพร ได้อธิบายถึงช่างโบราณว่า ช่างโบราณต้องทำ ตามครูและยึดมั่นอยู่ในระเบียบแบบแผน ถ้าจะแตกต่างออกไป คือพระมหากษัตริย์บอกให้ทำไม่อย่างนั้นเขาจะไม่ ทำไม่มีใครกล้าจะดื้อคนตำว่าลบหลู่ครูบาอาจารย์

การตกแต่งลวดลายเพดานมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในอดีตการตกแต่งลวดลายเพดานนอกจากจะตกแต่งเพื่อความงามแล้วยังมีการแฝงความเชื่อหรือคติธรรมเข้าไปด้วย โดยความเชื่อต่าง ๆ นั้นมีผลมาจากเรื่องราวในพุทธศาสนาที่เป็นหลักคำสอนให้มนุษย์ทำความดีละเว้นความชั่ว ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3-4 เป็นเรื่องราวตามแบบพระราชนิยม มีการเขียนลายตามแบบอิทธิพลจีน แต่ก็ได้สอดแทรกเอาความหมายหรือความเชื่อเข้าไปอยู่ในลวดลายเช่นกัน ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อตามแนวของจีน คือสิ่งที่เป็นมงคลทั้งหลาย ซึ่งในสมัยนี้พระมหากษัตริย์ทรงโปรดแบบนี้ก็ทำตามๆ กันมา ขุนนางหรือช่างต่างๆ ก็ทำตามแบบอย่างพระราชนิยม การเปลี่ยนแปลงของลวดลายจะเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและเปลี่ยนเฉพาะรูปแบบและลวดลายแต่วิธีการไม่ค่อยเปลี่ยนซึ่งส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเฉพาะวัดหลวง หรือพระอารามหลวง ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชูปถัมภ์หรือทรงอุปถัมภ์ ส่วนวัดราษฎร์ส่วนใหญ่จะทำตามอย่างวัดหลวง ซึ่งช่างมีหน้าที่ในการออกแบบตกแต่ง ช่างวัดหลวงจะเป็นช่างของราชสำนัก มีการควบคุมโดยกรมช่างที่ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์โดยตรง ส่วนช่างที่อยู่ตามวัดต่างๆ คือช่างข้างนอกหรือช่างชลยศักดิ์ทำงานรับจ้างตกแต่งทั่วไปเพื่อแลกกับเงิน ส่วนช่างวัดหลวง หลวงหรือพระเจ้าแผ่นดินจะเลี้ยง จึงต้องทำตามแบบอย่างพระเจ้าแผ่นดิน ส่วนพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงมีสายพระเนตรสูง เจียบแหลมจะพยายามเลือกเอาคนที่ฝีมือมาไว้ในกรมช่าง โดยให้เจ้ากรมเป็นคนคัดเลือกช่างแล้วนำมาฝึกหัดตามระบบระเบียบของช่างหลวง ดังนั้นกระบวนการต่างๆ ก็จะเป็นไปตามแบบฉบับที่ทำมา

ช่างทุกคนจะต้องเรียนรู้หรือศึกษารูปแบบลวดลายมาก่อนที่จะมาทำการออกแบบและตกแต่งเพดาน นอกจากนี้การเป็นช่างจะต้องเนรมิตสิ่งที่สวยงามให้เกิดขึ้นตามแหล่งที่จะตกแต่ง ซึ่งถือว่าเป็นนิสัยของช่าง ถ้าทำงานออกมาแล้วสวยมีคนชมช่างก็จะปลื้มใจยิ่งทำงานสวยขึ้นอีกเพื่อจะได้รับคำชมจากชุมชนนั้นๆ จากพระสงฆ์ที่เป็นผู้ดูแลวัด หรือจากพระมหากษัตริย์ หรือจากครูช่างในยุคหนึ่งๆ ช่างจะต้องแสดงฝีมือออกมาเพื่อให้มันดี หรือชัดเจนสวยงามกว่าช่างคนอื่นๆ หรือสำนักอื่นๆ ดังนั้นลวดลายจึงมีความสวยงามไปตามแต่ละสกุลช่างแต่ละท้องที่ การตกแต่งลวดลายเพดานจึงเกิดจากความคิดของช่างเป็นการออกแบบของช่างในแต่ละยุคแต่ละสมัยว่าเขาจะมีเทคนิคอย่างไรที่จะตกแต่งให้สวยงามแปลกกว่าที่วัดอื่นหรือแหล่งอื่นเป็นการอวดฝีมือกัน ในช่วงรัชกาลที่ 4 ได้มีการนำเอาแนวคิดของฝรั่งมาใช้ซึ่ง ขวัญ อินทร์ก็ได้รับเอาแนวคิดนี้มาใช้เช่นกันรัชกาลที่ 4 ท่านมีความประทับใจในฝีมือที่เลกกลายเป็นช่างเขียนประจำพระองค์ ดังนั้นช่างแต่ละคนเขาต้องการสร้างแนวความคิดของตัวเองเพื่อให้ดังหรือเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ช่างสมัยก่อนไม่มีโรงเรียนให้ศึกษาหาความรู้จะต้องไปสังกัดตามสำนักต่างๆ ช่างที่มีฝีมือก็จะอยู่ในบ้านหรือเป็นสำนักซึ่งเรียกว่าสำนักช่าง ช่างแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นช่างแกะ ช่างเขียน ช่างปั้นจะอยู่กับครูบาอาจารย์มาก่อนคอยช่วยงานเล็กๆ น้อยๆ คอยล้างฟูกกันผสมสีเตรียมพื้น ฯลฯ ไปก่อนจนกระทั่งครูไว้ใจจากนั้นจึงได้ฝึกหัดวาดเขียนทีละเล็กละน้อยจนไว้ใจได้จึงปล่อยให้ออกไปทำงานได้ ช่างแต่ก่อนจะทำงานกันเป็นกลุ่มเป็นสำนัก รูปแบบลวดลายที่ตกแต่งในยุคต้นๆ ช่วงอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ยังคงยึดรูปแบบสมัยอยุธยา ลักษณะรูปแบบเป็นเอกลักษณ์

ต่อมาในยุคหลังๆ ไม่ยึดติดกับรูปแบบตามสมัยอยุธยาแต่เป็นการเลือกแบบหรือออกแบบเอง เช่นที่วัดโหนดต้องการตกแต่งเพดานให้มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวขึ้นอยู่กัเจ้าอาวาสหรือพระในวัดนั้นๆ เนื่องจากเจ้าอาวาสมีอำนาจในการใช้จ่ายเงิน ถือเงินเองเป็นเจ้าของเงินเอง แต่ถ้าหากเป็นสมัยก่อนพระจะไม่มีสิทธิเข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องของช่าง เพราะพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีอำนาจในการสั่งช่างเอง ในช่วงรัชกาลที่ 5 รูปแบบการตกแต่งลวดลายเพดานเริ่มเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบสมัยใหม่ แต่รูปแบบเก่าก็ยังคงรักษาไว้อยู่ ดังนั้นรูปแบบการตกแต่งเพดานจึงมี 2 ลักษณะ คือการทำตามรูปแบบใหม่ในลักษณะศิลปะตะวันตก และการทำตามรูปแบบเดิมตามพระราชประเพณีนิยม ลักษณะลวดลายและรูปแบบสมัยใหม่นั้นอยู่กับทางวัดและช่าง โดยช่างจะออกแบบและเขียนแบบไปให้เจ้าอาวาสดูก่อน หรืออาจจะจะเป็นพระที่มีความรู้ทางด้านช่างทำการออกแบบเขียนแบบแล้วนำไปให้ช่างทำตามแบบที่ออกแบบเลยก็มี ซึ่งในปัจจุบันนี้สภาพเศรษฐกิจ สังคมและการศึกษาได้เปลี่ยนไปจากอดีตมากมาย

เป็นสังคมในยุคของทุนนิยม มีเรื่องทางการเงินและสังคมภายในเข้ามามีส่วนประกอบในการออกแบบและตกแต่ง ลวดลายเพดานพระอุโบสถ

ช่างที่สร้างงานตกแต่งในอดีตได้รับแรงบันดาลใจมาจากพุทธศาสนา และได้สร้างแรงบันดาลใจเหล่านั้น ออกมาในรูปของตัวแทนคัมภีร์และเป็นเรื่องราวของวรรณกรรมเป็นนิทานคำสอนที่พระไว้สอนประชาชน ในอดีต นั้นพระเปรียบเหมือนครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชนเนื่องจากในอดีตไม่มีการศึกษาอย่างในปัจจุบันนี้การศึกษา เป็นระบบวัด บ้าน และสกุลช่างต่างๆได้เกิดขึ้นในสังคมยุคต้นๆ เดิมการศึกษารวมของสังคมไทยได้เกิดขึ้นที่วัด วัด เป็นศูนย์กลางของชุมชนและสังคม และให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เพราะผู้ชายทุกคนจะต้องบวช เรียนและศึกษาในเรื่องพุทธศาสนาตลอดจนการศึกษาในเชิงศิลปกรรมด้านต่างๆ การศึกษาในสมัยสุโขทัยเป็น การศึกษาในเรื่องธรรมะ ทางพุทธศาสนาเป็นหลัก วัดและวังมีสภาพเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ระบบการ การศึกษาและโรงเรียนอยู่ที่วัดและวังซึ่งเป็นศูนย์กลางของประชาชน ดังนั้นการศึกษาในด้านพุทธศาสนาจะอยู่ใน รูปของศึกษาธรรมะต่างๆ ดังนั้นการตกแต่งเพดานเป็นลวดลายดาวชนิดต่างๆ ซึ่งมีความหมายในเชิงคติความเชื่อ เข้าไปสอดแทรกโดยใช้ฝีมือช่าง ซึ่งช่างได้รับแรงบันดาลใจจากพุทธศาสนา พระในสมัยก่อนจะมีความรู้เรื่อง คัมภีร์คัมภีร์ว่าเป็นการถ่ายทอดวรรณกรรมชนิดหนึ่งโดยช่าง ซึ่งช่างในสมัยโบราณมีทั้งพระภิกษุ และฆราวาส การตกแต่งลวดลายเพดานมีเหตุผลหลัก 2 ประการคือ

1. ตกแต่งเพื่อให้เกิดความงาม
2. สอดแทรกความหมายหรือความเชื่อในเชิงคติ

ในยุคแรกๆความเชื่อในการสร้างลวดลายและการตกแต่งเพดานพระอุโบสถสามารถสรุปได้ ดังนี้ คือ การตกแต่งลวดลายเพดานมีความเชื่อในเรื่องคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เนื่องจากในยุคนี้พระพุทธรูปมีความเชื่อ ฟูเป็นอย่างมาก ดังนั้นงานสถาปัตยกรรมต่างๆตลอดจนงานตกแต่งมีความเชื่อด้านไตรภูมิ การวางตำแหน่งของ ดวงดาวในลักษณะต่างๆมีความหมายเชิงคติความเชื่อแบบแฝงอยู่ เช่นการจัดวางดาวดวงเล็ก 8 ดวงล้อมรอบดาว ดวงใหญ่ 1 ดวง มีความหมายว่าระบบสุริยจักรวาล ดาวดวงใหญ่หมายถึงโลกดาวดวงเล็ก 8 ดวง เป็นบริวาร ซึ่งก็ คือดาวนพเคราะห์ชนิดต่างๆ หรือ หมายถึงกลีบบัว ทั้ง 8 ก็ได้ การจัดวางลวดลายดาว 12 ดวงล้อมรอบดาวดวง ใหญ่หมายถึงจักรวาล 12 เดือน ดวงดาวแต่ละดวงมีการกำหนดกลีบในลักษณะต่างๆ เช่น 32 กลีบหมายถึงสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ในจักรวาลแบ่งเป็นภาพต่างๆเหมือนไตรภูมิ เช่นกรอบย่อมุมไม้สิบสองหมายถึงทวีปหรือการแบ่ง กำแพงเมือง ดาวบริวารที่ล้อมรอบดาวดวงใหญ่คือเมืองหรือจักรวาล ซึ่งรูปย่อนี้เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อที่ ถ่ายทอดออกมาในรูปของพุทธศิลป์ที่ช่างคิดว่าเขาจะถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมเพื่อจะได้ดูและเข้าใจแทรกคำ สอนทางพุทธศาสนาเข้าไปซึ่งคำสอนเหล่านั้นก็จะเอาเรื่องภูมิต่างๆของมนุษย์ ของสวรรค์ ของนรกต่างๆมา สอดแทรกไม่ใช่เป็นคำสอนของพระพุทธรูปเพียงอย่างเดียวอันนี้ก็ทำให้เกิดการสร้างหรือการบันทึกเพื่อที่จะเป็น คัมภีร์ประกอบในการสอน โดยการรับเอาความเชื่อนี้มาจากอินเดียโบราณซึ่งสืบเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์หรือ ศาสนาฮินดู เป็นการสร้างตำนาน สร้างความคิดเพื่อให้มนุษย์เกิดความเชื่อมั่นในศาสนาที่ตนนับถือเป็นกลอุบาย อย่างหนึ่งที่ให้มนุษย์ทำความดีและสร้างความเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็น เชื่อในเรื่องภูมิต่างๆของมนุษย์ ภูมิต่างๆของ โลก ภูมิต่างๆของสวรรค์ ภูมิต่างๆของนรก ความสุขและการหลุดพ้นเป็นคำสอนที่ให้คนหลุดพ้นจากความทุกข์ ทั้งหลาย ให้มนุษย์ปฏิบัติปฏิบัติชอบมีความเกรงกลัวต่อบาปเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้มนุษย์ทำความดีโดยเอา สวรรค์เข้ามาเกี่ยวหากใครทำดีเมื่อตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ทำบุญมากๆจะได้มีทรัพย์มากจะได้อยู่ในที่มีความสุขไป เกิดในดวงดาวแห่งสวรรค์ชั้นสูงๆ โดยผู้ที่สืบศาสนา เช่นพระสงฆ์ สาวกต่างๆสร้างความเชื่อมั่นนั้นขึ้นมา เพื่อให้คนได้ศึกษาพุทธศาสนาโดยการสร้างความเชื่อขึ้นมาเป็นเรื่องราวของภูมิต่างๆ ส่วนดวงดาวก็คือสวรรค์ ชั้นต่างๆที่มนุษย์มองไม่เห็น คนโบราณเชื่อว่าท้องฟ้าเป็นสิ่งที่มนุษย์มองไม่เห็น ท้องฟ้าในสวรรค์ชั้นเบื้อง บนที่อยู่สูงๆขึ้นไปจะเป็นท้องฟ้าที่มีสีแดงสุกปลั่งสกาไปทั่วและมีดวงดาวระยิบระยับอยู่ทั่วไป ดาวดวงนั้นเปรียบ เหมือนกับผู้ที่ทำบุญทำกุศล ทำดีแล้วอยู่ตามปราสาทองค์ต่างๆที่ลอยลอยอยู่บนท้องฟ้าซึ่งก็คือ เป็นอุบายอย่าง

หนึ่งที่ทำให้มนุษย์ธรรมดาที่ยังมีชีวิตอยู่ได้สร้างความคิดเพื่อจะได้เมื่อเสียชีวิตแล้วจะได้ไปเกิดอยู่บนสวรรค์ชั้นสูงสุด คนโบราณไม่สามารถรู้ได้ว่าที่ระยิบระยับที่ไม่เห็นท้องฟ้าคืออะไร ก็จินตนาการไปว่าเป็นส่วนหนึ่งของปราสาทของเทพยดาบนท้องฟ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้คนโบราณทำความดีโดยละบาป ในสมัยรัชกาลที่3เป็นเรื่องพระราชนิยม เชื้อโนเรื่องฮก ลก ชิวปรากฏลวดลายจีนขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงลวดลายซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากจีน ลักษณะลวดลายที่ปรากฏเป็นการแทนความหมายในเรื่องสัญลักษณ์ที่เป็นสิ่งมงคลเนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงโปรดศิลปะจีน ต่อมาในยุคหลังๆความเชื่อเรื่องต่างๆเริ่มลดลง ความคิดเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมจากการที่ทำให้ดีที่สุดเพื่อศานนามีความละเอียดอ่อน ประณีตมาเป็นความคิดแบบคนธรรมดาเนื่องจากสภาพสังคมได้เปลี่ยนไปจากอดีต มีเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องตลอดจนรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ความเชื่อต่างๆจากอดีตได้เปลี่ยนมาเป็นสัญลักษณ์ตามแบบสังคมตะวันตก

อิทธิพลทางความงามและความสัมพันธ์กับโครงสร้างพระอุโบสถ

ลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยมเป็นลวดลายที่ดัดแปลงมาจากธรรมชาติได้แก่ดัดแปลงมาจาก ดอกไม้ ใบไม้ เปลวไฟ ดอกบัว ดวงดาว ดัดแปลงมาเป็นลวดลายไทยชนิดต่างๆ เช่น ลายกนก กระจิง ก้ามปู ลูกฟัก ดาวดอกจอก ดาวจงกล ดอกบัวรอน ลายหน้ากระดาน ลายประจายาม ฯลฯ เกิดจากการจำหลักไม้ปิดทองประดับกระจก ฉลุลายปิดทองบนพื้นสี จากการศึกษาค้นคว้าลวดลายที่ปรากฏมี 2 ลักษณะคือ

1. ลวดลายไทยแบบเดิมแสดงรายละเอียดของลวดลายตามแบบเดิมทุกประการ
2. ลวดลายไทยที่รักษาโครงแบบเดิมไว้ ไม่แสดงรายละเอียดของลวดลายเป็นการปิดทองแบบเรียบ

ลวดลายดาวและลายบัว เป็นลวดลายที่ดัดแปลงมาจากธรรมชาติได้แก่ดอกบัวและดวงดาวจากการศึกษาค้นคว้าลวดลายที่ปรากฏมี 2 ลักษณะเช่นเดียวกับลวดลายจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยมลวดลายอิทธิพลจีนเป็นลวดลายที่มาจากธรรมชาติ ได้แก่ ลูกท้อ ดอกพุดตาน ผีเสื้อ ค้างคาว ดอกเหมย ส้มมือ จากการศึกษาค้นคว้าลวดลายที่ปรากฏมีลักษณะ คือ

1. ระบายสีแบบเรียบสีเดียวไม่แสดงค่าน้ำหนักของสีตัดเส้นตามลวดลาย
2. ระบายสีแบบเรียบมีหลายสีแสดงค่าน้ำหนักของสีอย่างชัดเจนและตัดเส้นตามลวดลาย
3. ระบายสีแบบหยาบมีหลายสีแสดงค่าน้ำหนักของสี และมีการผสมสีขาว ไม่มีการตัดเส้นในลวดลาย

ลวดลายอิทธิพลตะวันตกเป็นลวดลายที่มาจากธรรมชาติ ได้แก่ ลายดอกไม้ม ใบไม้ ลายก้านขด ลายเทพนม ใบอะแคนทัส ลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายสี่เหลี่ยมขนาดต่างๆ จากการศึกษาค้นคว้าลวดลายมีการผสมผสานระหว่างศิลปะไทยและศิลปะตะวันตก ลวดลายมีความอ่อนช้อย ประณีต สวยงาม ลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นลวดลายที่มาจากกรอกจากจินตนาการ ความคิดและสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมาย ที่เป็นสิ่งตอบแทนเกียรติคุณของข้าราชการและผู้ทำความดีความชอบให้กับประเทศชาติและพระเจ้าแผ่นดิน ได้แก่ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชนิดต่างๆ ลายสะพาย และเหรียญตรา

ลวดลายเพดาน ที่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของอาคารสถาปัตยกรรม ได้แก่

- วัดหน้าพระเมรุราชิการาม
- วัดกษัตราธิราช
- วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- วัดราชโอรสาราม
- วัดพิชัยญาติ
- วัดกัลยาณมิตร
- วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
- วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

วัดเครือวัลย์วรวิหาร

ลวดลายเพดานที่ไม่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของอาคารทางสถาปัตยกรรม ได้แก่

วัดชนะสงคราม

วัดบวรนิเวศวิหาร

วัดมหรธพาราม

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

วัดเทพศิรินทราวาส

อภิปรายผล

พระอุโบสถจัดเป็นภูมิศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบ่งบอกได้ว่าอยู่ในยุคสมัยใดซึ่งวัดทุกวัดจะมีต้องพระอุโบสถซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีทางศาสนา นอกจากประโยชน์ใช้สอยแล้วการออกแบบตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆ ภายในเพดาน เป็นการตกแต่งที่แฝงความหมายและสัญลักษณ์ต่างๆ ไว้

การตกแต่งลวดลายเพดานพระอุโบสถเป็นเรื่องของการตกแต่งพื้นที่บนเพดานเพื่อให้เกิดความสวยงามตามความจิต ตามการออกแบบของช่าง ของเจ้าอาวาส หรือของพระมหากษัตริย์ในยุคหนึ่งๆ โดยใช้แนวคิดที่ได้รับมาจากสภาพสังคมด้านต่างๆ ในแต่ละยุคสมัยมาสอดแทรกในรูปแบบลวดลายและการตกแต่งของเพดานพระอุโบสถซึ่งในสมัยอยุธยาช่วงโบราณมีความเชื่อต่อศาสนา โดยได้รับเอาแนวความคิดมาจากศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูจากอินเดียโบราณ ดังนั้นช่างจึงสอดแทรกคติความเชื่อลงไปใน การตกแต่ง ลักษณะของลวดลายตลอดจนการตกแต่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากสมัยสุโขทัย ความเชื่อที่สอดแทรกลงไปจะอยู่ในเรื่องของตำนาน ไตรภูมิ ความเชื่อทางพุทธศาสนาเชื่อในสิ่งที่มีมนุษย์มองไม่เห็นซึ่งเป็นกลอุบายให้มนุษย์ทำความดีละเว้นความชั่ว ในยุคต่อมาจากความเชื่อแบบเดิมมาสู่ความเชื่อตามแบบอย่างจีน ส่วนรูปแบบลวดลายได้เปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ในยุคราชกาลที่ 3 อิทธิพลของจีนส่งผลกระทบต่อศิลปกรรมด้านต่างๆ ของไทยเป็นอันมาก ดังนั้นลวดลายและการตกแต่งเพดานพระอุโบสถส่วนใหญ่จะอยู่ในแบบพระราชนิยมจีน เมื่อสังคมได้เปลี่ยนผ่านมาสู่ยุคอาณาจักรธนบุรีโดยเริ่มต้นในช่วงรัชกาลที่ 4 สังคมไทยได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้อารยธรรมและอิทธิพลตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาและส่งผลกระทบต่อสังคมในทุกๆ ด้าน การตกแต่งลวดลายเพดานพระอุโบสถมีความหลากหลายมากขึ้นช่างในยุคนี้ได้นำเอาแนวความคิดจากตะวันตกเข้ามาออกแบบตกแต่งสอดแทรกสัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งแตกต่างไปจากวัดที่รับเอาแนวความคิดมาจากสมัยอยุธยา นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการตกแต่งที่ยึดถือแบบแผนเดิมและนำเอาสิ่งที่ใกล้ตัวมาออกแบบตกแต่ง และช่วงรัชกาลที่ 5 จากความเชื่อเดิมๆ ได้เปลี่ยนผ่านมาเป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมจริงๆ เชื่อในเรื่องใกล้ตัวและสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสภาพสังคมที่เป็นจริง แต่ลักษณะการจัดวางรูปแบบลวดลายบางวัดยังคงมีการแอบแฝงลักษณะแบบเดิมอยู่ ส่วนเทคนิคและกลวิธีที่ใช้ในการตกแต่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้างกล่าวคือ ลวดลายของวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา มีลักษณะประณีตสวยงามใช้ความพยายามค่อนข้างสูงซึ่งจะต้องใช้ช่างที่มีความสามารถสูงพอสมควร แต่วัดที่สร้างในยุคหลังๆ หรือวัดที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในยุคหลังๆ เป็นวิธีการที่ประหยัดเวลาและลดต้นทุนในการออกแบบตกแต่งซึ่งเป็นวิธีการลุลลายปิดทองบนพื้นสี ทำให้ลวดลายขาดความสวยงามอ่อนช้อย

จากการศึกษาวิเคราะห์ ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัด ที่สร้างในช่วงสมัยอยุธยา พบว่า มีการแบ่งช่องลาย แบบมีชื่อ 8 ห้อง และ 9 ห้อง มีเพดานรอง ลักษณะลวดลายที่นำมาใช้ ในการตกแต่ง เพดานเป็นลวดลาย แบบอยุธยา มีทั้ง ลวดลาย จิตรกรรมไทย ลายดาวและลายบัว มีกลวิธีที่ใช้ ได้แก่ จำหลักได้ ปิดทองประดับกระจก และฉลุลายปิดทองบนพื้นสี สีที่ใช้ในการตกแต่งเพดานพบว่า มีการใช้สีทอง บนพื้นสีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน การตกแต่ง ลวดลายเพดานพระอุโบสถ มีการบูรณะซ่อมแซมซึ่งเห็นได้จากการใช้สีที่ต่างไปจากสมัย

อยุธยา ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีการนำกระเบื้องดินเผาและการใช้สีสุมมาใช้ในการตกแต่ง ตลอดจน ไม่ปรากฏวิธีการ ใช้ การฉลุลายปิดทอง บนพื้นสีในการตกแต่ง เพดานเช่นกัน การแบ่งช่องลายตกแต่งมีการรักษารูปแบบ โครงสร้าง ของการวางลวดลายตามแบบอยุธยา

ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดในช่วงสมัยอยุธยา มีการตกแต่งและวางลวดลายตามรูปแบบเดิม คือ ลายจิตรกรรมไทยและลายดาวชนิดต่าง ๆ ซึ่งรับอิทธิพลมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ส่วนกลวิธีที่ใช้ในการตกแต่งมีทั้ง การใช้ กลวิธีแบบเดิม เห็นได้จากลายจำหลักไม้ ปิดทอง ประดับ กระฉก ส่วนเทคนิคฉลุลายปิดทองบนพื้นสี เป็นเทคนิคของช่างสมัยใหม่ซึ่งพบที่วัดกษัตราธิราช ปรากฏหลังจากการซ่อมแซมบูรณะ จึงสรุปได้ว่า วัดนี้มีการ วางรูปแบบลวดลาย ตามแบบสมัยอยุธยา แต่ใช้เทคนิคสมัยใหม่ น่าจะสันนิษฐานได้ว่า เพิ่งจะได้รับการบูรณะ ดังนั้น ลวดลาย เพดานของอุโบสถวัดสมัยอยุธยา มีความแตกต่าง กันตรงที่ลวดลายที่เกิดจาก การจำหลักไม้ กับ ลวดลายที่เกิดจากการฉลุลายปิดทองบนพื้นสี

ลักษณะลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดที่สร้างในช่วงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1-ปัจจุบัน พบว่า มีการนำลวดลายสมัยอยุธยา และลวดลายรัตนโกสินทร์มาใช้ตกแต่งเพดาน ในช่วงรัชกาลที่ 1-2 ลวดลายที่ปรากฏมี ลวดลายสมัยอยุธยา ได้แก่ ลายจิตรกรรมไทย ลายดาวส่วนลายอิทธิพลจีนพบที่วัดบวรนิเวศ ดังนั้นในช่วงนี้ รูปแบบลวดลายรับแบบอย่างมาจากสมัยอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ มีบางวัดที่ได้นำเอาอิทธิพลศิลปะจีนเข้ามาใช้ในการ ตกแต่งลวดลายเนื่องจาก จีน เริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยแล้ว อิทธิพลจีนเฟื่องฟูมากที่สุด ในช่วงรัชกาลที่ 3 ดังนั้น ลวดลายเพดานอุโบสถ ของวัดที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 3 ส่วนใหญ่มีรูปแบบลวดลาย ตามแบบอิทธิพลจีน หรือ กระบวนแบบจีนสืบเนื่องมาจาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานศิลปะจีน อาคาร สถาปัตยกรรมตลอดจน ศิลปะต่าง ๆ ก็สร้างเลียนแบบ จีน แทบทั้งสิ้น ดังนั้น ลวดลายตกแต่งเพดานพระ อุโบสถ ก็หนีไม่พ้นที่จะสร้างแบบอิทธิพลจีนหรือเขียนตามกระบวนแบบจีน เช่นที่วัดราชโอรส วัดพิชัยญาติ แต่ที่วัดมหร รมพาราม ถึงแม้ลวดลายอาจจะไม่ใช่อิทธิพลจีนโดยตรง แต่ก็เขียนตามแบบกระบวนจีน

ในช่วงรัชกาลที่ 3 - 4 ลวดลายที่พบมีทั้ง 2 รูปแบบคือ ลวดลายอิทธิพลจีน และลวดลายแบบอยุธยา เขียนตามแบบรัตนโกสินทร์และตามแบบประเพณีนิยม คือที่วัดกัลยาณมิตร และวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ปลายรัชกาลที่ 3 เข้าสู่ ต้นรัชกาลที่ 4 เริ่มเติมอ้อมกับกระแสวิถีอิทธิพลจีน ดังนั้นรูปแบบ การตกแต่ง ลวดลาย เพดาน หันกลับไปนิยมตามแบบประเพณีนิยมอีกครั้งหนึ่งนอกจากนี้กระแสวิถีอิทธิพลตะวันตกก็เริ่มเข้ามาในช่วงสมัยปลาย รัชกาลที่ 4 เข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 5 ดังนั้นการตกแต่ง ลวดลาย เพดาน ทั้งในส่วนของการแบ่งช่องลาย ลวดลาย ตลอดจน วิธีการต่าง ๆ ก็เริ่มที่สร้างในรูปแบบของศิลปะตะวันตก เช่นที่ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งด้าน ในอุโบสถ ลวดลาย เพดาน ตกแต่งแบบศิลปะโกธิค โครงสร้างเพดาน ตลอดจนการตกแต่งพยายามที่จะสร้าง เลียนแบบพระราชวังแวร์ซายน์ การรับเอาอิทธิพลตะวันตกก็ยังนับว่าไม่เต็มตัว เสียทีเดียว เนื่องจากโครงสร้าง อุโบสถไม่ได้ เปลี่ยนไปเป็นแบบอย่างตะวันตกเหมือนกับการตกแต่ง เพดาน นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบลวดลาย เพดานที่มีการนำเอารูปแบบสมัยใหม่รับอิทธิพลตะวันตก เข้ามาผสมผสานกับลวดลายไทยให้เป็นงานตกแต่งที่มีความสวยงาม คือ ลวดลายเพดานวัดเทพศิรินทราวาสมีการนำเอาลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เข้ามาตกแต่ง เพดาน การผสมผสานทั้งลวดลาย และกลวิธีที่ใช้ ซึ่งลวดลายไม่ได้ยึดแบบลายดาว หรือลายไทยตามแบบ ประเพณีนิยม แต่ยังคงยึดรูปแบบ การวางในตำแหน่งของการวางลวดลาย 5 ดวง นอกจากนี้ การตกแต่งลวดลาย เพดานได้เปลี่ยนรูปแบบจากกระแสวิถีอิทธิพลตะวันตก มาอยู่ในรูปของศิลปะตามแบบประเพณีนิยมอีกครั้ง ซึ่งเห็น ได้จากการ ตกแต่งศิลปะ ตามแบบประเพณีนิยมอีกครั้ง ได้จากการตกแต่ง ลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัด เบญจมบพิตรดุสิตวนาราม และ วัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นการหวนกลับมาใช้รูปแบบและ ลวดลายตาม แบบอย่างสมัยอยุธยา

ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงของลวดลายดังกล่าว อาจบอกได้ว่าลวดลายที่จะนำมาตกแต่ง เพดาน พระ อุโบสถ ไม่จำเป็น ต้องยึดติดกับรูปแบบ โครงแบบหนึ่ง แต่หากการวางตำแหน่งของ ลวดลาย ยังมีความหมาย

แบบเดิม ซ่อนอยู่ เช่น ลวดลายจะต้องจัดวางให้อยู่ ในลักษณะของดาว เป็นรูปดอกดวงเป็นวง ซึ่งไม่ทั้งแบบเก่า ที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอีกประการหนึ่ง ก็คือ การให้ความหมายหรือสิ่งที่บอกความหมาย จาก ลวดลายที่นำมา ตกแต่ง จะเป็นความหมายในเรื่องสิ่งที่ดีที่สูงศักดิ์และศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคลเป็นผลดีต่อจิตใจของมนุษย์ ตั้งแต่รูปแบบเดิม จนกระทั่งยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ สังเกตได้ว่าไม่ปรากฏว่ามีการนำลวดลายเหล่านั้นไปใช้ ตกแต่งกับอาคารบ้านเรือน ที่เป็นของสามัญชนหรืออาคารโรงแรมต่าง ๆ

กลวิธีที่ปรากฏ ในการตกแต่งลวดลายเพดานพระอุโบสถตั้งแต่สมัยอยุธยา ถึงปัจจุบันพบว่า ปัจจุบัน การตกแต่งเพดาน มีการเปลี่ยนไปจากเดิม คือ สมัยก่อนมีการตกแต่งลวดลายเพดานพระอุโบสถด้วย การจำหลักไม้ ปิดทอง ประดับ กระຈสีต่าง ๆ การปั้นปูนปิดทอง ลวดลายละเอียดใช้ฝีมือค่อนข้างสูง จัดเป็นงานศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่ง

แต่ปัจจุบันมีการนำเอาวิธีเหล่านี้มาใช้ในการตกแต่ง เพดาน พระอุโบสถ มีค่อนข้างน้อย เนื่องจากสภาพ บ้านเมืองได้เปลี่ยนไปจากเดิมค่อนข้างมาก การตกแต่งเพดานในปัจจุบันมีปัจจัยต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอย่าง หลากหลายไม่ได้ เช่น เรื่องของทุนเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง วัดที่มีงบประมาณมีทุนค่อนข้างเยอะก็จะได้เปรียบ ในการเลือก ที่จะตกแต่งอาคารให้มีความหรูหราสวยงามเท่าใดก็ได้ แต่ถ้าวัดใดมีงบน้อย ก็จะได้รูปแบบการตกแต่งเพดาน อีก ระดับหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับงบประมาณที่มีตุนั้นถ้าเป็นวัด ที่มีงบประมาณค่อนข้างจำกัด โอกาสที่จะมีการตกแต่ง เพดาน ให้มีความงามแบบในอดีตก็คงยาก วิธีการตกแต่ง เพดานแบบในอดีต เป็นงานละเอียดต้องใช้ช่างที่มีความสามารถสูง และใช้เวลาค่อนข้างมาก อาจจะเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รูปแบบการตกแต่งเพดาน เปลี่ยนไป จากอดีต ทางด้านช่างหรือผู้ที่มีหน้าที่ในการออกแบบและตกแต่งเพดานจะทำตามแบบอย่างครูหรือผู้ที่มีอิทธิพลมี อำนาจบารมีมากกว่า เช่นพระมหากษัตริย์ หรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ามีบทบาทต่อการสร้างงานศิลปกรรม พอสมควร ซึ่งเห็นได้จากการศึกษาระบบครูช่าง สำนักช่างต่างๆ ซึ่งช่างเหล่านั้นจะถูกสอนและกำหนดให้ปฏิบัติตามแบบอย่างของครูอย่างเคร่งครัด ดังนั้นช่างจึงไม่กล้าที่จะทำงานออกมาจากความรู้สึกนึกคิดของตน อาจจะ เนื่องจากช่างคนใดทำตามแบบอย่างหรือทำตามใจของผู้ที่มีอำนาจมากกว่าก็จะได้ดีในชีวิต ชีวิตมีแต่ความ เจริญรุ่งเรือง แต่ถ้าหากว่าผู้ใดไม่ทำตามใจ ตามอย่างของผู้มีอำนาจก็อาจจะประสบกับภัยซึ่งก็อาจจะไม่ได้รับความ สุขสบายในชีวิต อาจจะทำให้ตัวเองเดือดร้อน ต่อมาเมื่อสังคมได้เปลี่ยนไปตามกาลเวลาในแต่ละยุคสมัย เช่นยุคที่กระแสอิทธิพลจีนได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ส่งผลให้งานศิลปกรรมด้านต่างๆโดยส่วนใหญ่ได้รับเอา อิทธิพลเหล่านี้เข้ามาด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยผู้นำหรือผู้ที่มีอำนาจ มีบารมีเหนือกว่าให้การยอมรับและรับเอา วัฒนธรรมเข้ามาอย่างเต็มที่ ส่งผลให้การตกแต่งเพดานก็รับเอาอิทธิพลจีนเข้ามาเช่นกัน แต่ขณะเดียวกันก็มีบาง วัดที่ไม่รับเอาอิทธิพลจีนเหมือนอย่างวัดโดยส่วนใหญ่ ซึ่งบางแห่งของสังคมอาจจะไม่ได้ยอมรับหรือกระแส อิทธิพลจีนเลย ซึ่งสังเกตได้จากงานศิลปกรรมที่เด่นๆในบางวัด ถึงแม้จะเป็นวัดหลวงหรือวัดใหญ่ๆบางวัดยังคง รักษาแบบเดิมไว้อย่างยอดเยี่ยม ดังนั้นการที่ผู้ที่อ่อนแอกว่าย่อมจะต้องยอมรับหรือทำตามแบบอย่างผู้ที่มี อำนาจเหนือกว่า และเข้มแข็งกว่าอาจจะไม่เป็นจริงเสมอไป เมื่อการศึกษาเข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมยุค ปัจจุบัน อำนาจต่างๆจากผู้มีบารมีเข้มแข็งกว่าได้เริ่มถดถอยลง จนกลายเป็นอำนาจการตัดสินใจของตัว บุคคลเอง ซึ่งมีสิทธิ เสรีภาพที่จะเลือกรับเอาสิ่งต่างๆเข้ามาในการสร้างสรรค์งานต่างๆอย่างอิสระ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ ไม่ลืมที่จะบำรุงรักษาเอกลักษณ์ของชาติให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในวิชาเอกศิลปศึกษา ผู้วิจัยจึงเสนอแนะในการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. นำไปบูรณาการ กับการศึกษาศิลปะทุกสาขาวิชา ทั้งในระดับประถมศึกษาถึงระดับปริญญาตรี
2. นำไปจัดหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัยโดยมีวัดในชุมชนต่างๆเป็นแหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาไทย การศึกษาส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติ
3. การจัดการเรียนการสอนทางด้านช่างสิบหมู่ ได้แก่ ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างเขียน ช่างหล่อ
4. การจัดการเรียนการสอนทางด้านศิลปประยุกต์ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในรายวิชาต่างๆทางศิลปกรรมและคหกรรม

และจากการศึกษาลวดลายเพดานพระอุโบสถในช่วงสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่ามีประเด็นการศึกษาในด้านที่เกี่ยวข้องกับลวดลายเพดานพระอุโบสถ ที่ควรจะศึกษาค้นคว้า ในรูปแบบการวิจัย ในหัวข้อ ดังนี้

1. ศึกษาเปรียบเทียบลวดลายเพดานพระอุโบสถสมัยต่างๆ
2. ศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการตกแต่งลวดลายเพดานของอาคารศาสนสถานศาสนาต่างๆที่ปรากฏในประเทศไทย
3. ศึกษาวิเคราะห์ลวดลายเพดานพระอุโบสถวัดประจำจังหวัดในประเทศไทย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2543). *การอนุรักษ์และสืบทอดงานช่างศิลป์ไทย: กรณีกาญจนาภิเษกวิทยาลัยช่างทองหลวง*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรมศิลปากร. (2539). *วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์*. กรมศิลปากรร่วมกับมูลนิธิซีเมนต์ไทยจัดพิมพ์. เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช ในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติเป็นปีที่ 50. กรุงเทพฯ.
- (2531). *ประวัติวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลองพระชนมายุ ครบ 90 พรรษา จัดพิมพ์ทุนถวายการฉลองพระชนมายุ 90 พรรษา สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาปริณายก ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- (2537). *ช่างศิลป์ไทย การอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากร*. ชุดที่ 1 เล่มที่ 2. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติง แอนพับลิชชิง จำกัด (มหาชน).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.
- กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). *ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: กองพุทธศาสนสถาน.
- การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย. (2540). *ช่างสิบหมู่*. กรุงเทพฯ.
- ไชแสง สุชะวันนะ. (2530). *วัดกับการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คึกฤทธิ์ ปราโมทย์. (2525). *ลักษณะไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. (2525). *ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์*. พิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ.
- (2525). *จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์*. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ.
- คณะกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน (2525). *เมืองไทยของเรา*. สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (ม.ป.ป). *มรดกกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: นครช่าง.
- ฉาย เทวาทินิมิต. (2497). *สมุดตำราลายไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์.
- ชาติรี ประทีปนันทกร. (2547). *การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรมสยาม สมัยไทยประยุกต์*. ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม. มติชน.
- ชุมศรี ศิวะศรียานนท์. (2542). *สถาปัตยกรรมไทยพื้นฐานสำหรับช่างเทคนิค ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- ชำนาญ เล็กบรรจง. (2540). *ลวดลายสถาปัตยกรรมทางศาสนาในภาคอีสาน*. ภาควิชาทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ช่างศิลป์ไทย การอนุรักษ์เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากร. (2537). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พิมพ์
แอนพับลิชชิงจำกัด(มหาชน).

โชติ กัลยาณมิตร. (2518). **พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง.** พิมพ์เนื่องในโอกาสวัน
เฉลิมพระชนมพรรษาครบ 4 รอบ(5 ธันวาคม 2518). การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ.

———. (2539). **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
กรุงเทพฯ.

ณัฐภูมิ. (2541). **อารามหลวงแห่งราชวงศ์จักรี.** กรุงเทพฯ: เอส.ที.พี. เวิลด์มีเดีย จำกัด.

ทวีวิทย หมีนสุกแสง. (2544). **การศึกษาแนวความคิดและคติความเชื่อทางสถาปัตยกรรมวัดอรุณ
ราชวราราม.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต(สถาปัตยกรรม) กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. ถ่ายเอกสาร.

ธวัชชัย ปุณณณภูมิกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุวดีประทับ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร
สี่เสาเทเวศร์ เขตดุสิต กรุงเทพฯ เมื่อ 18 มีนาคม 2548.

ธาดา สุทธิธรรม, ธนสิทธิ์ จันทะวี. (2539). **สถาปัตยกรรมล้านนา: อีสานเมืองล้านนา.** ขอนแก่น: แก่นคำ
ออฟเซ็ท.

นพวัฒน์ สมพันธ์. (2541). **งานช่างแกะสลักในท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

นวลวรรณ พันธุเมธา. (2544). **คลังคำ.** กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

น.ณ ปากน้ำ. (2524). **วิวัฒนาการลายไทย.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

———. (2520). **ศิลปะกับโบราณคดีในสยาม.** กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

———. (2536). **ศิลปะวิเศษสยามประเทศ.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

———. (2538). **จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดโสมนัสวิหาร.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

———. (2530). **พจนานุกรมศิลป์ ฉบับปรับปรุงใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ประวัติวัดที่วราชอาณาจักรเล่ม 1. (2525). กรุงเทพฯ: กองพุทธศาสนากรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ. โรงพิมพ์การศาสนา.

ประวัติวัดเทพศิรินทราวาส. (2542). กรุงเทพฯ.

ปฏิพัทธ์ คาราช. (2539). **ลายไทยภาพไทย 2.** กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬา.

พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรมอักษร-ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2530). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

พิทักษ์ น้อยวงศ์และเพ็ญภา นันทิลก. (2539). **รายการวิจัยเรื่องโลกทัศน์ของช่างที่ประกอบอาชีพ
การทำ ลวดลายประดับสถาปัตยกรรมทางศาสนาในภาคอีสาน.** สำนักงานคณะกรรมการ
การวิจัยแห่งชาติ.

พระราชกิติโณล. (ทองสุกย์ สุริยโชโต). (2543). **100 ปีวัดเบญจมบพิตร กับสาขา-วัดศรีนครินทรวรา
ราม.** กรุงเทพฯ: สหธรรมิกจำกัด.

พระญาณศรีโสภณ. รายการแผ่นดินธรรม. สถาบันวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5. 7 กันยายน 2545.

7.00-8.00 น.

- พลุลวง. (2546). *7ความเชื่อของไทย(คติสยาม)*. กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ.
- มรดกช่างศิลป์ไทยโครงการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมไทย. (2542). กรุงเทพฯ:สตาร์ปรีนจำกัด.
- มานะ ทองสอดแสง. (2538). *ศึกษาศิลปะลายไทย*. กรุงเทพฯ:อักษรพิทยา.
- มานิต มานิจเจริญ. (2535). *พจนานุกรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่11. กรุงเทพฯ:รวมสาส์นจำกัด.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2544). *เอกสารการสอนชุดวิชาศิลปะกับสังคมไทย*. สาขาศิลปศาสตร์.
กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ยอดธง ทับทิวไม้. (2520). *โหราศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ :ผู้จัดการ.
- รวี ภาวิไล. (2526). *พุทธปรัชญาพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ:โครงการตำราปรัชญาและศาสนาคณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฤดีรัตน์ กายราศ. (2540). *บ่วงศ์ประกอบประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ:กอง
วรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.ชมรมเด็ก.
- ลักษณะไทยเล่ม1. (2525). กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช.
- วราภรณ์ จิรัชัยศักดิ์. (2542). *พิชัยญาติการามวรวิหาร, วัด.ในสวามิภักดิ์มรดกวัฒนธรรมไทยภาคกลางเล่ม9*.
หน้า 4383-4384. กรุงเทพฯ.
- วิทย์ พินตันเงิน. (2509). *ศิลปะลายไทย*. กรุงเทพฯ:หอสมุดกลาง09.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2532). *ทัศนศิลป์ศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ:ต้นอ้อ.แสงศิลป์การพิมพ์.
- วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ. (2545). *การออกแบบเครื่องประดับสมัยกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ:อีแอนดีโอคิว.
สันติศิริการพิมพ์.
- วรรณภา ณ สงขลา. (2537). *จิตรกรรมไทยประเพณีชุดที่001. เล่มที่5จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์รัช
กาลที่1*. กรุงเทพฯ:ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่กองโบราณคดี
กรมศิลปากร.
- วุฒิชัย พรหมมะลา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สุชาติ ประดับ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
รัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง เมื่อ 9 เมษายน 2548.
- " *ศิลปวัฒนธรรม*". (2539. พฤศจิกายน). มติชน.ปีที่18.
- เศรษฐมนต์ กาญจนกุล. (2540). *ต้นไม้ลายทอง*. กรุงเทพฯ:ดี แอล เอส.
- (2538). *ลวดลายในสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ:ดี แอล เอส.
- สน สีมาศรี. (2522). *จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ:อัมรินทร์การพิมพ์.
- สมคิด จิระทัตกุล. (2544). *วัด:พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์.
-(2547). *รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ.
- สมชาย ศุภลักษณ์อำไพพร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สุชาติ ประดับ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่ ต.สาละยา อ. พุทธ
มณฑล จ. นครปฐม เมื่อ 16 มีนาคม 2548.

- สมศักดิ์ จำปาขาว. (2546). *คติความเชื่อและรูปแบบบัวในสถาปัตยกรรมไทย*. ปรินิพนธ์.
กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- สมศักดิ์ แท่งพันธ์และวีระชัย วีระสุขสวัสดิ์. (2533). *จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กอง
โบราณคดี. กรมศิลปากร.
- สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2526). *พุทธศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่3 กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุพจน์ อภิภูณานนท์. (2543). *แนวความคิดในการออกแบบวัดจีนในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ครุ
ศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต(สถาปัตยกรรม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. ถ่ายเอกสาร.
- สุภัสสธิ์ ดิษฐกุล. (2534). *ศิลปะในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สยาม ทองอยู่. (2544). *ควาเพดาน*. กรุงเทพฯ: ศิลปะประภา.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเล่ม16.
(2535). กรุงเทพฯ.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 3. (2542). กรุงเทพฯ.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2535). *เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย*. พิมพ์ครั้งที่3. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการพิมพ์.
"หน้าจั่ว". (2530). วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา
2530(ฉบับที่7).
- องศอร ทันวัชรพันธ์. และคนอื่นๆ (2540). *โครงการศึกษาและค้นคว้า: การวิวัฒนาการเครื่องเรือนไทย*.
กรุงเทพฯ. ส่วนมัณฑนศิลป์ สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร. ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล
สหประชาชาติ.
- อรศิริ ปาณินท์. (2487). *รายงานการวิจัยการศึกษาการศึกษาเปรียบเทียบวัดจีนในกรุงเทพฯ*.
กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อารี สุทธิพันธุ์. (2543). *สรุปคำบรรยายวิชา VISUAL ART EDUCATION: THEORY AR: 514*.
(เอกสารประกอบการสอน). กรุงเทพฯ. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
อัครสำเนา.
- อนุวิทย์ เจริญตุกกุล. (2521). *องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สตรีสาร.
- อนุเทพ พจน์ประสาธ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ . สุวดี ประดับ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่29/261 ต.ตลาดขวัญ อ. เมือง
จ.นนทบุรี เมื่อ 14 มีนาคม 2548.
- อำนาจ เบ็นสบาย. (2524). *ประวัติศิลปกรรมร่วมสมัยของรัตนโกสินทร์* เอกสารการนิเทศการศึกษา
ฉบับที่238ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ. กรุงเทพฯ: หน่วยงานนิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- อุทัยทอง จันทกร. (2535). *องค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน*. เอกสารผลงานการค้นคว้าสาขาศิลปกรรม
พื้นบ้านอีสาน. วิทยาลัยครูสกลนคร: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม.

ภาคผนวก

ที่ สธ 0519.12/0957

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กรุงเทพมหานคร 10110

30 มกราคม 2547

กรมศิลปากร

รับ 9687

วันที่ 30 ก.พ. 47

เวลา 96.00 น.

เรื่อง ขอมูลเพื่อการวิจัย

เรียน อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักสถาปัตยกรรมและศิลป
เลขรับ 549
วันที่ 20 ก.พ. 2547
เวลา 15.30 น. 110

เนื่องด้วย นางสาวสุดี ประดับ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาลวดลายเพดานพระอุโบสถช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เอ็นสบาย และ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย โดยขอรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับแผนผัง แบบแปลน และการตกแต่งลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดชนะสงคราม วัดราชโอรสาราม วัดเทพศิรินทราวาส วัดพิชัยญาติ วัดมเหยงคณ์ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดกัลยาณมิตรวัดเบญจมบพิตรดุสิตวราราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประกอบการทำปริญญานิพนธ์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวสุดี ประดับ ได้รายละเอียด

ข้อมูลดังกล่าว และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

นางสาวสุดี ประดับ (นางสาวสุดี ประดับ)

☒ เพื่อโปรดทราบ

☐ เพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

☐ นาม.....

☐ อนุมัติ

☐ ลงนาม

☐ เสนอความเห็น หรือนำเรียนอธิบดีเพื่อทราบ

☒ อื่นๆ.....

(รองศาสตราจารย์อำนาจ เอ็นสบาย)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(นางลัดดาวัลย์ พักจำรูญ)

เจ้าหน้าที่บริหารงานการเงินและบัญชี

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

รักษาราชการแทนเลขานุการกรม

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731 (นายสมบัติ แก้วสุจริต)

รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทน

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 02-2828531-2 ต่อ 503

นาง สมบัติ

ที่ ๑๑๑

ที่ ๓๑ ก.พ. ๔๗

ลา ๑๖.๓๐ น.

มือถือ 09-8969956

18 พ.ค. 2547
ด่วนที่สุด

ที่ ศธ 0519.12/4935

ดง ๑๒๘๘
ร.พ. ๑.๔๕

เลขที่ (๑๕) ๗๘ / ๑๕๖๖
วันที่ ๑๔ พ.ค. ๔๗
เวลา ๑๔:๑๕

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

๑๕ เมษายน 2547

เรื่อง ขอดำเนินการเพื่อการศึกษา

เรียน เลขาธิการพระราชวัง

ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
เลขที่..... 1529
วันที่..... 2-4 พ.ค. 2547
เวลา.....

เนื่องด้วย นางสาวสุวิติ ประดับ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญาโท เรื่อง "ศึกษาลวดลายเพดานพระอุโบสถ
ช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย และ รองศาสตราจารย์
วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญาโท ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บ
ข้อมูลเพื่อการวิจัย โดยขออนุญาตถ่ายภาพลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เพื่อนำไปใช้ประกอบการทำปริญญาโท ในระหว่างเดือนพฤษภาคม 2547

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวสุวิติ ประดับ ได้ถ่ายภาพเพื่อ
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

นางสาวสุวิติ ประดับ
นิสิตระดับปริญญาโท
สาขาวิชาศิลปศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ขอถ่ายภาพลวดลายเพดาน
พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เพื่อนำไปใช้ประกอบการทำปริญญาโท

(รองศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731

สำเนาถึง

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
10 พ.ค. ๔๗

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 02-2828531-2 ต่อ 503

มือถือ 09-8969956

นางสาวสุวิติ ประดับ
10 พ.ค. ๔๗

ขอถ่ายภาพ 25 พค 47 10.00 น.

ที่ ศธ 0519.12/10997

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

5 พฤศจิกายน 2547

เรื่อง ขอย้ายภาพเพื่อการวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

เนื่องด้วย นางสาวสุดี ประดับ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาทวคลายเพดานอุโบสถช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เข็นสบาย และ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในกรณีนี้ นิสิตมีความประสงค์ ขอย้ายภาพทวคลายเพดานพระอุโบสถของวัดเทพศิรินทราวาส เพื่อนำไปใช้ประกอบการทำปริญญานิพนธ์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวสุดี ประดับ ได้ย้ายภาพดังกล่าว และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 02-2828531 - 2

ที่ ศธ 0519.12/1๐4๙๖

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

5 พฤศจิกายน 2547

เรื่อง ขอดำยภาพเพื่อการวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

เนื่องด้วย นางสาวสุวดี ประดับ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาลวดลายเพดานอุโบสถช่วง สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย และ รองศาสตราจารย์ วรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ ขอดำยภาพลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อนำไปใช้ประกอบการทำปริญญานิพนธ์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวสุวดี ประดับ ได้ถ่ายภาพดังกล่าว และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 02-2828531 - 2

ที่ ศธ 0519.12/1๐๗๙๘

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

5 พฤศจิกายน 2547

เรื่อง ขอลำยภาพเพื่อการวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

เนื่องด้วย นางสาวสุวดี ประดับ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาลวดลายเพดานอุโบสถช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เข็นสหาย และ รองศาสตราจารย์ วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ ขอลำยภาพลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เพื่อนำไปใช้ประกอบการทำปริญญานิพนธ์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวสุวดี ประดับ ได้ถ่ายภาพดังกล่าว และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพ็ญศิริ จีระเชชากุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 02-2828531 - 2

ที่ ศธ 0519.12/๐๔๓๓

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

๕ พฤศจิกายน 2547

เรื่อง ขอลำภาพเพื่อการวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

เนื่องด้วย นางสาวสุวดี ประดับ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาลวดลายเพดานอุโบสถช่วง สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เข่นสหาย และ รองศาสตราจารย์ วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในกรณี นิสิตมีความประสงค์ ขอลำภาพลวดลายเพดานพระอุโบสถของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เพื่อนำไปใช้ประกอบการทำปริญญานิพนธ์

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากพระคุณเจ้า ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวสุวดี ประดับ ได้ถ่ายภาพดังกล่าว และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 02-664-1000 ต่อ 5618, 5731

หมายเหตุ : ต้องการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 02-2828531 - 2

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาว สุวดี ประดับ
วันเดือนปีเกิด	3 พฤศจิกายน 2513
สถานที่เกิด	อำเภอ บ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	168 ถ. ศรีอยุธยา แขวงวชิระพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 2 ระดับ 6
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร วิทยาเขตโชติเวช เขตดุสิต กรุงเทพฯ
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2533	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุราษฎร์ธานี
พ.ศ. 2535	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง
พ.ศ. 2537	ศึกษาศาสตรบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล คณะศิลปกรรม
พ.ศ. 2548	การศึกษามหาบัณฑิต ศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ